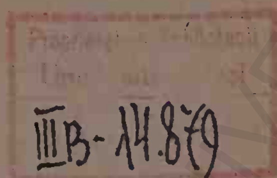
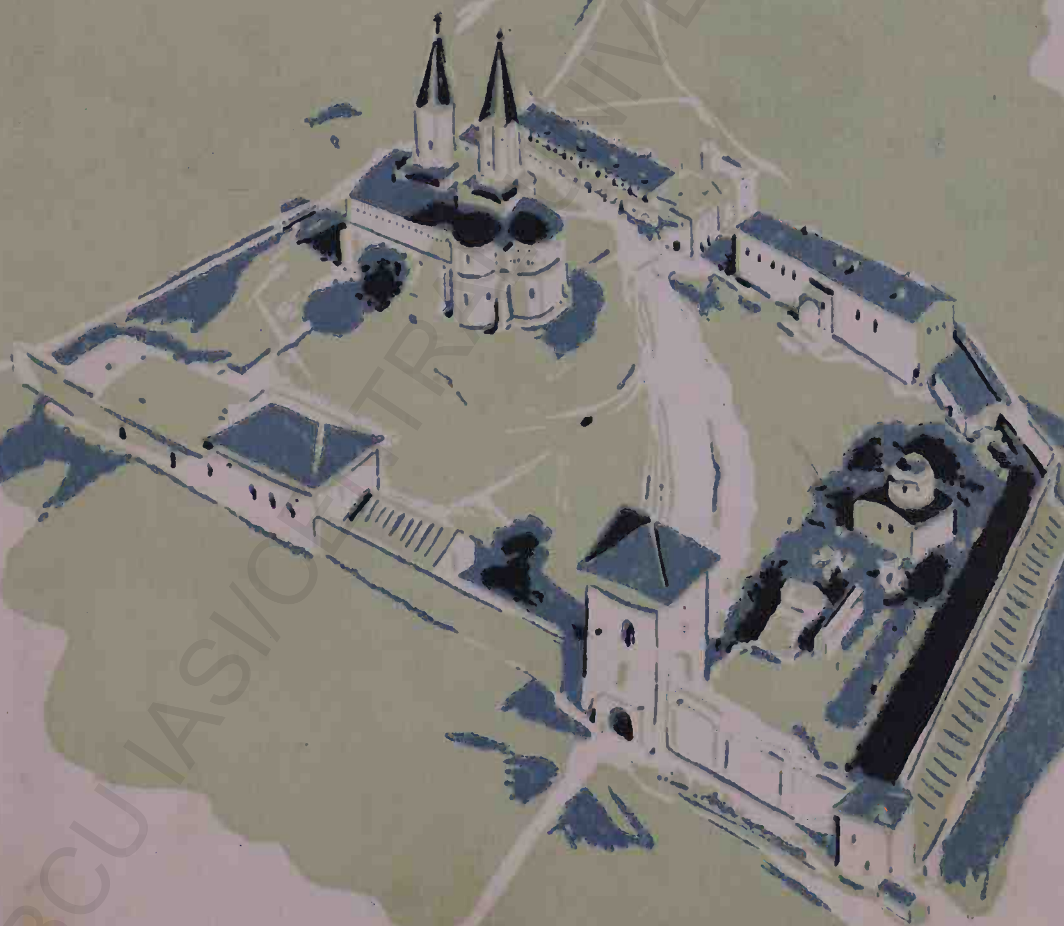

III B-14.879

vol 5

PITORESCUL V ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

PRINTRE DEALURI ȘI PRIN CÂMPIE

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

PROF. I. SIMIONESCU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

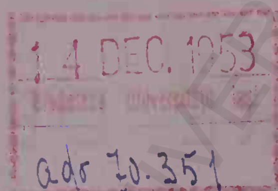
PITORESCUL ROMÂNIEI

VOL. V

PRINTRE DEALURI ȘI PRIN CÂMPIE

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI

DREPT PREFAȚA.

Acum slobozeşte pe robul tău, Stăpâne,
după cuvântul tău, în pace.
Dreptul Simeon.

Mulțumesc lui Dumnezeu că m'a învrednicit să duc la bun sfârșit, ceea ce plănuisem ca sfântă datorie față de Țara în care mi-am trăit traiul și de Neamul din care fac parte.

Am început a le da descrierea [1], în zilele senine și pline de mare încredere în viitor. Generația tânără trebue crescută cu înrădăcinarea 'n adânc a dragostei de patrie, prin cunoașterea ei.

A urmat apoi încercarea [2] de a înfățișa mai în amănunt frumusețile, uneori tăinuite, ale pământului cuprins în granițele, care, oricât de lărgite, nu cuprindeau totuși românismul în întregimea lui, după cum a dovedit vijelioasa înaintare a armatelor noastre vrednice, către răsărit.

Această parte a gândului meu, ce mi l-am propus să-l înfăptuiesc, este încheiată prin lucrarea de față, scrisă cu adâncă durere 'n suflet, nefiind vremurile sub vrerea omului.

Ce am alcătuit, cum am putut și cât am putut, mai mult cu tragerea de inimă am împlinit, spre a deștepta altora înclinarea către cunoașterea și iubirea pământului nostru, cu tot ce e pe el, însuflețit și neînsuflețit, dar care trebuie să deștepte însuflețire.

Prea mult nesocotim ce e în jurul nostru imediat; trăim în locuri sfinte prin trecut și present, fără să ne dăm prea mare osteneală să aflăm ce represintă pentru viața noastră, ca originalitate în creație, ca îndemn pentru o așezare trainică, de veci. E păcat să ne ducem zilele mereu în umbra altora.

Incercarea e încheiată.

Nu mi-a trecut nicio clipă prin minte că am dat ceva desăvârșit. Nu m'am încumetat nici când să țin locul savanților cercetători ori meșterilor neîntrecuți în arta scrisului.

---

1. ,,Tinere, cunoaşte-ţi ţara''.
,,Tinere, cunoaşte-ţi neamul''.
2. PITORESCUL ROMÂNIEI:
I. ,,Intre Dunăre şi Mare.
II. ,,In lungul graniţei.
III. ,,Pe drumul apelor mari''.
IV. ,,Pin munţii noştri''.
V. ,,Printre dealuri şi prin câmpie''.

Am scris, fără pretenţiune, din suflet la suflete, trăgând speranţa că am săvârşit un bine, fie şi pentru cât de puţini dintre cititori, cerând iertare celorlalţi, pentru osteneala de a-şi fi pierdut din preţiosul lor timp, fără să fi aflat popasuri cât de scurte, spre reculegere.
Ca sfârşit, ţin să mulţumesc din inimă tuturor acelora care, în orice chip, mi-au înlesnit să colind ţara, în ultimul sfert de veac, spre a o cunoaşte mai de aproape.

Mulţumesc Comitetului de direcţie al editurii ,,Cartea Românească'', că nu a precupeţit cheltuielile de tipărire şi îndeosebi de ilustraţie, mai ales că lucrările referitoare la ţara şi poporul nostru, nu sunt întotdeauna cele mai rentabile.

Nu mă lasă inima să încheiu o parte însemnată din activitatea mea destul de îndelungă, fără să nu arăt recunoştinţa adâncă ce o datorez tovarăşei mele de viaţă. Luându-şi pe seama ei aproape în întregime, uneori cu jertfă, grija nevoilor zilnice, am fost scutit de ele. Am avut astfel destul răgaz pentru drumurile făcute, dar mai ales liniştea trebuitoare scrisului.
De voi fi având din acestea cât de slab merit, îl împart cu ea.

I. SIMIONESCU

DE LA PUTNA LA NISTRU.

Mânăstirea Putna. — Rădăuţi. — Suceviţa. — Arbore. — Siret. — Spre Şendriceni. — Pomârla. — Trecând Prutul.— Toltry basarabene.— Ocniţa.— Bălţi. — Iarmarocul din Bălţi. — Dela Bălţi la Nistru.

I. Până la Straja, Suceava e râu de munte, cu valuri grăbite, sărind din bolovan în bolovan, umbrite de pletoasele cetine de brad. Rarele sate mari din spre izvor, Şipote, Seletin, sunt huţulene. Românii chipeşi, bine făcuţi, cu femei frumoase, mlădioase în mers încep de la Frasin. In toate gările, cât de mici, se înalţă ziduri de lemne de fag, de brad, scânduri şi leaţuri.

Fig. I. Stema Moldovei.

De pe fiecare văiugă nu contenesc, iarnă şi vară, să se scurgă trunchiurile descojite; sus munţii ajung pleşuvi, numai stânci şi ruguri. Dintr'odată, la Straja, sat mare cu case gospodăroase, munţii se opresc. La Gura- Putnei apa curge domolită, ca într'un şes. Un mănunchiu de râuri adunate de Putna, au săpat spre Sud un amfiteatru de dealuri. Brazii se retrag şi ei. Rămân rezleţi; stau la sfat câte doi-trei. Muncelele sunt verzi, pe coastă cu pajişti întinse şi cu boschete de arbori ce măresc variaţia tabloului.

In mijlocul acestui cerc de dealuri se află satul Putna, iar lângă el, legendara Mânăstire. Şuerăturile fabricii de sticlă, stridentul zângănit al ferestraelor, zi şi noapte, turbură dureros pacea care ar trebui să învăluie sfântul locaş.

Din Poiana Popii sau mai bine de pe Dealul Crucii, te bucuri de o privire generală asupra întregului complex de clădiri, împrejmuite cu zid, la colţuri cu câte un turn de apărare, bastion cu ferestruici înguste sub streşină. Biserica, cu acoperişul smălţuit, e în mijloc. Din trei părţi, în lungul zidului sunt locuinţele şi gospodăria călugărilor.

O alee umbroasă de arbori bătrâni, stufoşi, te duce spre poarta largă de sub turnul masiv de la intrare. Deasupra brâului dela mijloc, străjueşte stema Moldovei cioplită 'n piatră, capul de zimbru cu gât lung, între coarne cu un crai nou şi o stea. Soarele şi luna în partea de sus, la colţuri, e în afara chenarului cu inscripţie.

După ce ai pășit pe sub boltă, te cuprinde smerenia, prin evocarea însemnătății locașului sfânt pentru noi. Iți aduci aminte fără voie de versurile atât de des repetate în împrejurări grele pentru țară.

Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta.

Legenda se împletește cu realitatea. Spusele lui Neculce despre alegerea locului, povața lui Daniil Sihastru, înălțarea mânăstirii de către Ștefan-cel-Mare, prădarea ei repetată, dărâmarea de către dușmani ori cutremure, valuri peste valuri abătute asupra ei, ca și asupra țării întregi, se amestecă deavalma.

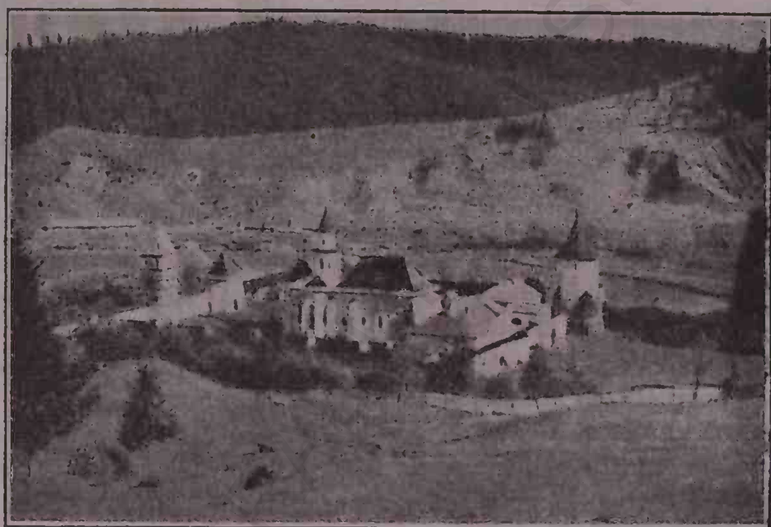
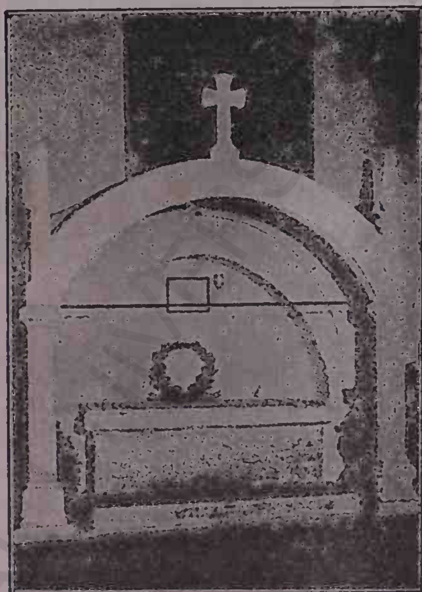

Fig. 2. Mânăstirea Putna.

Din toate însă realitatea atrage și impune: mormântul Domnului ajuns el însuși legendar, faptele demne de cel mai vrednic domnitor pământesc ori de unde ar fi. Din trupul celui neogoiat în viață, poate n'a mai rămas nimic, mormântul lui fiind răscolit de prădalnicii lacomi. S'a păstrat însă locul în care a fost înmormântat. La el vin să se închine toți cei care ar dori să învie Ștefan sub chipul altui biruitor împotriva dușmanilor. La el tineretul de pe vremea lui Eminescu a făcut să pâlpâie flacăra naționalismului regenerator. In fața mormântului, acoperit cu o lespede de marmoră, pe care

se citeşte: „care aice zace şi s'a mutat la veşnicele lăcaşuri în anul 7012 (1504) luna Iulie 2", stai cu capul plecat; te cuprinde fiorul mândriei şi al încrederii în neamul care a suferit atâtea, fără să se piardă.

Incolo zidurile bisericii nu spun mult. Ele nu sunt acele ridicate pe vremea evlaviosului domn. Arse până 'n temelie de vreo două ori, dărâmate de cutremure, au fost reclădite de atâtea ori. Mozaicul prea bălțat al olanelor de pe acoperiş, spun doar de stima pentru locaşul sfânt, chiar al celor care mai bine de 100 ani l'au stăpânit.

Fig. 3. Mormântul lui Ștefan-cel-Mare.

Inchipuirea e mai întețită când calci pragul sihăstriei lui Daniil, săpată într'o stâncă din afara mânăstirii, într'un loc mai evocator al vremurilor depărtate. Puterea credinței care a înfăptuit minunea îmbărbătării și a izbânzii; Domnul a-tot-puternic peste norod și călugărul susținut în aspră viață numai de credința-i nestrămutată ce-l îndreaptă spre calea încrederii și a speranței, lămuresc în adevăr inspirația celor care au descris scena.

2. Apa Sucevei după ce primește pe Putna, ocoleşte un șes întins drept în inima Bucovinei deluroase. Munții au rămas ca niște nori întunecoși la orizont, de și nu sunt de cât la vreo câțiva kilometri mai la Apus. E cea mai întinsă câmpie din toată Bucovina. Prin mijlocul ei curge domol Sucevița, care aduce și ea apa limpede de la Poiana-Mărului din Obcina-Mare.

Ogoarele sunt ca la câmp, bine lucrate, perie peste tot. Satele sunt cuprinse. Gospodăriile din Horodnicul-de-sus sunt împrejmuite cu garduri înalte, din nuele împletite, cu streşină de şindrilă. In mijlocul câmpiei se află Rădăuți, loc de popas pentru descălecă-

torii din Maramureş. Bogdan-Vodă (1359—1365) ridică biserica de lemn; Petru Muşat o împrejmuie cu chilii. Alexandru-cel-Bun o înalţă din zid şi îi dăruieşte multe moşii; Ştefan-cel-Mare o ri-

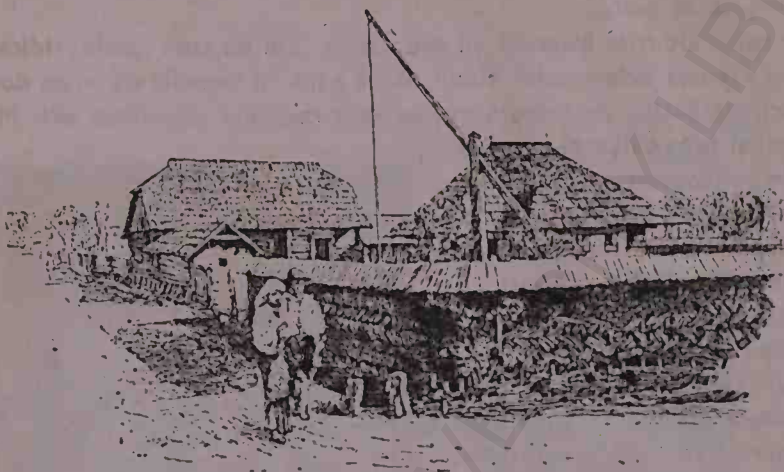

Fig. 4. O gospodărie din Horodnicul-de-sus.

dică la rangul de episcopie, cu gând politic mai întâiu, ca să atragă populaţia ordtodoxă din Pocuţia. Episcopia Rădăuţilor durează până spre sfârşitul veacului al XVIII-lea.

Fig. 5. Stema de pe mormântul lui Bogdan din Rădăuţi (d. Balş).

Biserica a rămas până azi; e cea mai veche fundaţie domnească din Moldova întreagă. Zidurile groase sunt întărite de jur-împrejur cu contraforturi, care o susţin ca într'o chingă de fer. N'are turn; acoperişul de şindrilă e tras pe streşină. La capetele coamei ascuţite, două simple cruci sunt semnele sfinţeniei locaşului, care mai mult seamănă cu un bastion, mai ales văzut dinspre altar. Până şi ferestrele sunt mici, înguste, ca pentru sineţe. Nicio podoabă la exterior. Simplicitatea impune, ca şi vechimea ei. Ceeace te cuprinde sunt însă pietrele mormântale, pe din lăuntru, formând ca o prispă în lungul zidului. Citeşti de pe ele şirul domnitorilor până la Ştefan, care a pus să le sape numele în piatră. Urmăreşti astfel zorile vieţii noastre istorice de la Bogdan Voevod din veacul al XIV-lea, până la celălalt Bogdan al II-lea, din veacul al XV-lea, fiul lui Alexandru-cel-Bun şi tatăl lui Ştefan-cel-Mare.

Aproape un veac din sbuciumul începuturilor așezării Moldovei stă înscris pe pietrele așezate cu o pietate fiască de către Ștefan. Incolo orășelul e pașnic, înviorat doar în zilele de târg, când în jurul bisericii e ca un câmp înflorit, de noianul populației din satele apropiate, care a păstrat curățenia portului strămoșesc. Mai mult decât oriunde întâlnești pe cei în vrâstă, cu pletele până pe umeri. Interesante sunt produsele olăriei simple, de care e plină piața. Demn de pomenit e străduința unei perechi de institutori, care-și continuă activitatea lor, măcar că legile de fer i-au scos la pensie. Au întemeiat un bogat muzeu etnografic, unicul în felul lui, cu tot ce regiunea, cu amintiri străvechi, mai poate procura. Cu o grije aproape părintească, au adunat tot ce se referă la viața poporului, tot ce oglindește nu numai spiritul de gospodărie, dar și însușirile inventive.

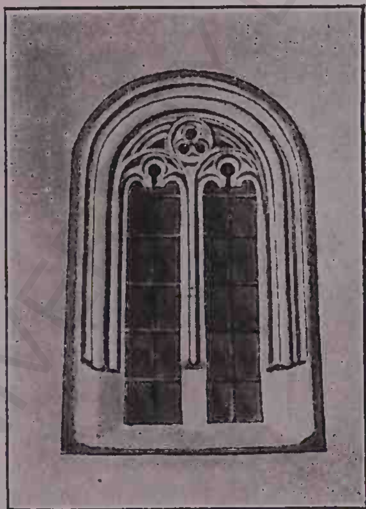

Fig. 6. O fereastră din Mân. Rădăuți. (d. Balș).

3. Te lasă inima să părăsești regiunea fără să te îndrumi spre un adevărat juvaer de artă din partea locului? Din partea locului numai? Străinii cunoscători care l-au vizitat, îl dă ca o adevărată minune artistică, cum nu se găsesc multe în Europa. Nu doboară prin măreția clădirilor, ci atrage prin armonia gingașă dintre natura din prejur, cu simplele linii arhitecturale și mai ales cu bogăția extraordinară de tablouri pictate măestrit, colori vii care nici azi, după veacuri, nu au pierdut din farmecul primitiv.
Din șesul Rădăuților, înnegurat de praful răscolit prin cărăușia intensă dinspre munte, dar cu ogoare lucrate cu pricepere și economie, după câtiva kilometri de drum intri în răcoreala munților. Satul Margenea are nume plastic. Primele gospodării au curți spațioase. Ultimele, stau strânse unele în altele; de bârne, au acoperiș de șindrilă, fiecare cu poarta înaltă, înstreșinată.
Apa Sucevițel prinde a îngâna cântecu-i de munte, pe când în câm-

pie curge tăcută, adesea tulbure. Satul Sucevița e de munte, cu case sărăcuțe; unele încep a se urca şi pe coasta umbrită de brazi, a căror armată deasă e mai sus; mirosul de răşină din trunchiurile abea descojite, umple atmosfera curată cu un abur de tămâie.
La o cotitură de drum, apare cetatea Suceviței, sub zidurile căreia apa fuge sprintenă. De jur-împrejur se înalță munții, nu tocmai înalți, cu pajiște pe coastele trăgănate, cu pâlcuri de brazi și mesteceni spre vârfuri.

Fig. 7. Turnul Sucevița, (d. Reli)

In asemenea cadru adăpostită, stă izolată, prea puțin schimbată din starea-i de pe vremea Movileştilor din veacul al XVI-lea.
E cetate întărită, cu ziduri groase și înalte, încheiate la colțuri cu câte un turn puternic, prisme cu piramide 'n vârf. Unul din ei, cel dinspre NW, clopotniță totodată, e un adevărat bastion, cu contraforturi solide.
Biserica, cochetă în îmbrăcămintea ei polihromică, cu un turnuleț la un capăt, strălucește în bătaia soarelui de dimineață, care face ca pajiștea mânăstirească din jur să pară mai fragedă. Rămâi pironit în fața decorului extraordinar de bogat al pereților exteriori, cruțați de ploi și viscole. E o draperie pictată, neînchipuit de variată. Albastrul fondului are o tonalitate atât de fragedă și proaspătă de te face fără voie să-l compari cu al cerului senin. Șiragul serafimilor, cu colori vii, încinge cu un brâu din curcubeu, de jurîmprejurul streșinei. Te aştepți să se desprindă și să umple văzduhul ca niște fluturi exotici. Pereții sunt acoperiți cu figuri și scene biblice, una lângă alta, diferite în amănunt, fără să existe monotonie fie în expresiuni, fie în atitudini, fie mai ales în îmbrăcăminte. Fiecare sfânt are un cadru simplist. Şiragul filosofilor de pe păretele dela Sud atrage atenția prin seriozitatea figurilor, „Distincția lor e remarcabilă" (I. D. Ştefănescu). Nu numai în „Scara virtuților" nelipsita pictură dela mânăstirile noastre, dar

chiar în tabloul cu scene biblice, îngrămădirile de figuri sunt extraordinare. Creația lumii se poate urmări, după tradiția biblică; serafimi și heruvimi peste tot, episcopi cu cărți sfinte, mucenici cu crucea în mână, anahoreți pretutindeni. Fiecare însă poartă pecetia gândirii și a credinței care a condus pe maestrul și pic-

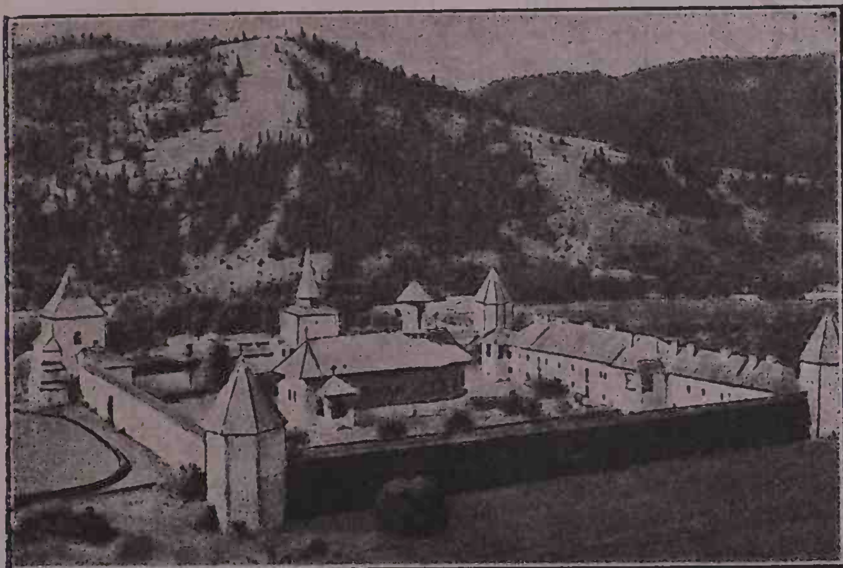

Fig. 8. Mânăstirea Sucevița.

torii care l-au ajutat. Fețele îngerilor care înalță pe cei drepți, călăuzindu-i către nimbul luminii cerești, sunt luminoase, cu extasul biruinței. Dimpotrivă trăsăturile de groază ale celor care cad de pe scara dreptății, sunt expresive, cu influiență asupra celor ce le privește. Exteriorul este luminat de soare. Interiorul e mai sobru, e mai întunecat de fumul lumânărilor. Măestria tablourilor a rămas aceeași. Marile picturi din pronaos reprezentând sinoadele ecumenice sunt scene evocatoare, prin mulțimea figurilor. Tabloul ctitorilor este iarăși remarcabil, chiar ca concepție. Mântuitorul stând pe un jelț arhieresc în bogat vestmânt, la spate cu un arhanghel iar în dreapta Maica Domnului prezentându-i uricul de fundație, formează fondul în fața căruia stau înșirați în scumpe haine, membrii familiei domnești, în frunte cu Ieremia Movilă. Deosebit de impresionante sunt figurile Mântuitorului, cum e

acela din Pronaos. ,,Ochii, care privesc pe spectator cu un aer blând și gura întredeschisă pentru vorbă, arată că tabloul a fost făcut după un model'' (I. D. Ștefănescu). Viața Sfântului Ion este în sine un mare tablou, cu scene numeroase, în care artistul a urmat întocmai descrierea făcută de Gheorghe Ţamblac. Pictorul a fost un adevărat și mare artist.

,,Una din caracteristicile artei artiștilor este marea știință de a așeza personagiile în panou, și a le da un fond decorativ de o arhitectură, care nu-i cea obișnuită bizantină. In fundul scenelor se văd adesea cetăți occidentale cu ziduri, turnuri și case, admirabil și bine desenate și colorate''. (O. Tafrali).

Stând în contemplarea frumoasei pinacoteci scăldată în lumina limpede a soarelui, gândurile sbor spre comparație. E permisă? Te sfiești să o concretizezi. Să pomenești de învălmășeala trupurilor din tablourile lui Michelangelo sau ale lui Tizian? Nici în

Fig. 9. Biserica Sucevița. (Fot. I. Simionescu)

șoaptă nu ți-ai exprimat gândul și pare că auzi râsul ironic al celor care cunosc de-a firul în păr arta occidentală. Ce impietate! pare că auzi.

Nu te poți oare apropia nici de vremea lui Gioto ori măcar Cimabue, care au căutat să rupă cu rigiditatea artei bizantine? Surâsul persistă la închipuitul judecător ce-ți aflã gândul.

E pur si muove! repeți, în ciuda severului păzitor al intransigenții.

Dacă s'ar naşte vreun Ruskin românesc, care să iea pe rând şi să cerceteze mai în amănunt arta şi mai ales sufletul anonimilor artişti care au pictat zidurile bisericii dela Suceviţa, poate atunci am fi mai îngăduitori cu apropierile şi am pune preţ mai mare pe ceea ce avem. Căci păcatul cel mare e că, în afară de frumoasele fotografii de ansamblu date de d-l I. D. Ştefănescu şi documentatele sale lucrări asupra Evoluţiei picturii religioase dela noi, nu se va întâlni în nicio sală de clasă din România, reproducerea artistică măcar a uneia din scenele alese, pictate la Suceviţa.
Cât de măestrite sunt însă în comparaţie măcar cu cele vestite, bizantine, se prinde din frumoasele reproduceri date de I. D. Ştefănescu în Biblia ilustrată (1936) tipărită în colaborare cu Patriahul Nicodem. Măcar acele tablouri, mărite, ar putea servi drept podoabă şcoalelor, pentru a deprinde pe copiii noştri cu ceeace avem frumos şi la noi.
Dar nu poţi părăsi Suceviţa, oricât de grăbit ai fi, fără să nu admiri şi scumpetea podoabelor domneşti, ca şi măestrita lor artă, păstrate în muzeul mânăstirii. Iţi dai seamă şi de gustul artistic al domnilor şi domniţelor, cât şi de pompa în adevăr împărătească ce domnea la curţile domnitorilor moldoveni. Acoperămintele de mormânt ale ctitorului sunt adevărate tablouri de artă, nu mai prejos ca valoare de gobelinurile occidentale. Materialul întrebuinţat e scump; un aer de mătase roşie e împodobit cu peste 10.000 mărgăritare, fiecare cât un bob de mazăre. Altele sunt de catifea brodată cu fire de aur şi argint.
Desemnele şi mai ales chenarele, dovedesc gustul artistic al domniţelor şi măestria ţesătoarelor. Pe lângă aere, procoveţe pentru acoperirea mormintelor, tezaurul mânăstirii cuprinde numeroase cărţi cu miniaturi artistice de o gingăşie fără seamăn. Iţi dau dovada şi de măestria artistică generală de pe vremea Movileştilor. Părăseşti mânăstirea cu un puternic sentiment de mândrie asupra trecutului. Printre furtuni şi trăsnete, rar contenite, au fost şi clipe de înălţare, năzuinţa firească spre cele spirituale, veşnice. Dar prezentul? Dangătul clopotului din bastionul de cetate răsună tânguitor din munte 'n munte. Cel mult anunţă credincioasa slujbă a maicilor în seama cărora e dată păstrarea bogăţiilor artistice ca şi amintirea evlaviei străbune. Lui îi răspunde cântecul nu mai puţin tânguitor al păzitorului de vite din susul pârâiaşului sglobiu. A rupt o frunză de fag şi-i trage duios o doină ca să-i treacă de

urît. E tabloul realității, azi rămas acelaș ca și în trecutul depărtat. Cel mai mișcător omagiu adus minunăției artistice din cadrul limpede al naturii este acel povestit de I. D. Ștefănescu. Acum vreo douăzeci de ani a poposit în preajma mânăstirii o brigadă de grăniceri, veniți să o viziteze. S'a umplut ograda de soldați, cari cătau cu evlavie și uimire la frumusețile picturilor, lămurite de stareț.

,,Vrea să vorbească generalul. Soldații se rânduiesc. Generalul deschide gura și deodată, fără pregătire, trage sabia: ,,Drepți! Pentru rugăciune, descoperiți''. Muzica cântă rugăciunea și apoi, tot la ordin ,,Deșteaptă-te Române''. Generalul și-a terminat discursul, cel mai spontan, mai cald și mai plin de înțeles omagiu din câte s'au adus vreodată meșterilor dela Sucevița, Bisericii și Neamului Românesc''.

4. Bucovina e plină de asemenea semne de evlavie nu numai din partea domnitorilor ci și din a boerilor. Tot în apropiere de Rădăuți, apucând drumul către Solca, drum mai plin de vraje decât cel spre Sucevița, ajungi la Arbore, satul în care a trăit Luca Arbore pârcălabul de Neamț. Fiul său Luca Arbore cel tânăr, pârcălabul Sucevei, a ridicat către sfârșitul domniei lui Ștefan (1502), o biserică, cu pictura exterioară în mare parte ștearsă de vreme. Pictura interioară e mai bine păstrată. Imbrăcămintea ctitorilor spune și aice bogăția și somptuositatea ce domnea la curtea lui Ștefan. Arbore are o manta de brocat verde cu flori de aur. Cercei masivi atârnă până la umeri de urechile soției lui Arbore; până și fata poartă o diademă pe cap. Capetele sunt pictate atât de vii, adevărate portrete, asemenea celor din vremea Renașterii. Biserica, fără turn, e una din cele din urmă din arta moldovenească de pe vremea lui Ștefan.

La Dornești se sfârșește șesul Rădăuților. Incep dealurile blânde aceleași în Bucovina ca și în Moldova de Nord, cu păduri de fag pe coama rotunjită dar și cu ogoare întinse, bine lucrate pe coastele trăgănate. Sate compacte sunt dese. Câmpuri de cartofi se vrâstează cu cele de sacară și grâu. Vite bine îngrijite, cu pete roșcate, arată o mai deosebită cătare a lor. E o icoană a vredniciei și a muncii prin nevoia de a folosi cât mai intens pământul puțintel de cultură.

5. Târgul Siretului, celălalt oraș vechiu din Bucovina, cu înflorire încă din veacul al XIV-lea, când a fost și capitala Moldovei, doarme

acum somnul de liniște, întrerupt numai în zilele de târg. Satele din jur revarsă puhoiul țăranilor aici ca și la Rădăuți, cu portul național bine păstrat. Urmele trecutului se poate urmări tot numai după biserici. Biserica Troiții, a rămas în popor ,,biserica domnească''. E cea mai veche biserică de zid din Moldova întreagă (veac. XIV). Simplicitatea ei e la fel cu acea dela Rădăuți, dar cu acoperișul de țigle multicolore, după moda restaurărilor din vremea austriacilor, lucind în verdele pomilor ce o înconjoară. Alături e clopotnița veche, svonița, ogive înguste, cu câte un clopot fiecare. Biserica Sf. Ion, una din cele mai încăpătoare din Bucovina, este din veacul al XVII-lea, dar înălțată pe ruinile bisericii Mușatei din al XIV-lea veac.

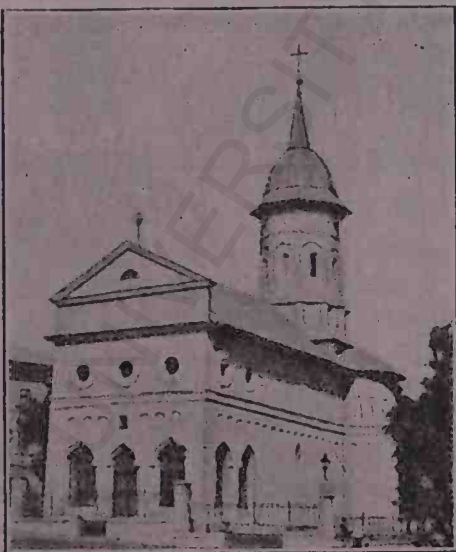

Fig. 10. Biserica Sf. Ion. (d. Balș)

Interesant ca putere de pătrundere a Ardelenilor, e satul apropiat, Mânăstioara. In jurul unei frumoase biserici zidită de Ștefan Petriceicu (veac XVII), s'au adunat pribegi ardeleni, din cei care mânau oile la iernat până 'n jud. Dorohoi ori Bălți.

6. Peste Siret, orășelul Mihăileni e învăluit în liniștea deplină. Cât fu loc de vamă, viața era mai vioaie. Proprietarii din jur aveau câte o curte mare, de temporar adăpost. De când cordunul a fost șters, iar pământurile expropriate, gospodăriile boerești se ruinează; cel mult curtea servește drept locaș administrativ. Nicio înviorare în altă direcție. Drumurile se despart. Satele au rămas tot mari, cuiburi de gospodării cuprinse. Casele cu acoperiș de trestie, cu prispă lată sunt împrejmuite cu gard de nuiele. Au grădiniță cu flori într'o parte, pomi îndărăt și loc de întors carul în față.

Pădurile încă se mai mențin, dar tot mai subțiate. Prin rariștea lor se deschid largi priveliști scăldate în bătaia soarelui. Intr'o asemenea poiană s'a păstrat neatinsă Mânăstirea Gorovei, de pe la

mijlocul veacului al XVIII-lea. E micuţă, modestă, cu puţine chilii, dar... cu o criptă în care sunt păstrate în lădiţe de scânduri oasele celor desgropaţi. La unele din ele o singură placă; Ioan şi Ana. Atât spune despre sbuciumul unor vieţi. Cu drept, în faţa îngrămădirii de oase, te gândeşti la adevărul vorbelor: ,,Deşertăciune. Totul nu e decât deşertăciune''.

Respiri mai adânc aerul curat din poiana cu pomi; ridici ochii spre culmea de dealuri împădurite. Aceasta e adevărata viaţă.

Dealurile largi se ţin unul de altul; sui şi scobori drumuri trăgănate, tăiate mai mult prin pădure. La un scoborîş mai iute se des-

Fig. 11. O gospodărie din jud. Dorohoi.

văluie o minune din prefacerea socială recentă. Boerii vechi pe lângă că erau buni gospodari, ştiau să-şi aleagă locul unde îşi clădiau conacul, uneori adevărat palat, cu tot confortul traiului de pe vremuri. Aşa şi aici la Şendriceni, cam cu 6 km. înainte de a ajunge la Dorohoi.

Casa, cu odăi spaţioase, cu balcon susţinut de stâlpi masivi e în fund de leică, adăpostită de vânt.

Tei rămuroşi, frasini cu coroana înaltă, amestecaţi cu brazi plantaţi şi mesteceni pletoşi aduc umbră şi concert de păsăruici. Te ameţesc grangurii şi mierlele cu îngânarea şuerului lor sonor . Privighetorile nu mai contenesc de cântat până noaptea târziu. Indărătul casei, la umbra de arbori, un cerdac larg era sala de mâncare pe

timpul verii în plin aer. Șopotul unui bogat izvor, șuerul cetinilor pletoase de brazi, dau amăgirea că ești la munte ori la mânăstire. De pe balconul din față, privirea alunecă peste un parc numai flori și arbori, unii exotici, oprindu-se pe ogoarele de porumb și alte semănături.

Fig. 12. Curtea din Șendriceni.

La o parte de curte se înșirau bucătăria și odăile multor servitori, iar mai departe, ca roiul muștelor să nu supere stăpânii, grajdurile pentru cai și vite, șurele pentru uneltele plugăriei. Era pe vremuri o gospodărie plină și o viață mulțumită.

Ca așezarea și plăcerea să fie completă, apa din izvor și al unui năbădăios pârîu, de aceea se vede că-i spune Buhai, ce vine dinspre locurile împădurite, e adunată într'un iaz, cu papură, sălcii și plopi drept cadru. La coada iazului, între brazi și mesteceni, se înalță bisericuța nelipsită de pe lângă vechile curți boerești. Totul forma un tablou fermecător, un colț pitoresc de deplină mulțumire sufletească. După bătaia soarelui își schimbă fața. Mai ales în apus de soare cerul se reflectă în ochiul limpede de apă, născând în el alt tablou cu forme mai delicate, plin de vraja poveștilor. Așa a fost odată.

Fig. 13. Bisericuța din Șendriceni.

A urmat prima prefacere. Moșia fu împărțită. Stăpânii nu mai aveau ce căta la țară, căci nu le rămăsese cu ce să întrețină gospodăria. Schimbarea economică aduse și o primenire socială, iar starea de feodă ce domnise până atunci născu o reacțiune și în spiritul locuitorilor.

Un val de ruralizare bătu și asupra conducătorilor statului, ceeace coincide și cu interesul fostului proprietar. Și astfel palatul dela Șendriceni devine Școală normală de băeți. Un gând bun în sine.

Educația viitorilor propagandiști în sate, mai firesc este să fie desăvârșită în acelaș mediu în care ei au să trăiască. Clădirile din mijlocul orașului cu viața lui ademenitoare spre superficialitate și pretențiuni nelalocul lor, nasc, fără voie, la viitorii învățători, un desechilibru sufletesc, prea greu de lecuit. Lumina electrică, forfota vieții sgomotoase, distracțiile avute la îndemână, îi deprindeau cu un traiu lesnicios în toate, deosebit de întunerecul, noroiul și monotonia satului. Rămâneau blazați, apatici chiar dela începutul funcționării lor. O nostalgie după oraş se înrădăcinează în suflete. Pe când dinspre orașe se auzeau îndemnuri: Fața spre sate, luminătorii satelor n'aveau decât un vis: să scape de sat. Presiuni colective, ale asociațiilor, făcură să se făurească tot soiul de legi, care în fond n'aveau drept urmare decât grabnica mutare a învățătorului la oraș.
In mic e o năzuință, asemănătoare cu a celor care, având mijloace, fugeau la învățătură în străinătate, într'o fază din viață când repede prind rădăcină simpatii pentru ceeace nu are legătură cu țara de baștină. Asemenea peregrini culturali, oftau într'una după cele ce au lăsat departe sau trăiau mereu cu gândul la ele, înălțându-și sborul sufletului lor spre orizonturi care nu puteau fi ale lor. De pe urma acestor înstrăinări sufletești se trag multe rele în țara noastră.
Așa și în educația învățătorilor noștri.
Crearea școlilor normale în mediul din care se trag elevii și în care au a trăi, dacă dela început ar fi fost un sistem generalizat, altă față ar fi luat satele noastre, prin munca învățătorilor.
Intâmplător palatul boeresc dela Şendriceni deveni Şcoală normală. De cât... ideea singură nu era suficientă. Trebuiau mijloace pentru adaptarea clădirilor la traiul unor elevi. Visteria statului e parcimonioasă uneori; e scumpă la tărâțe și ieftină la făină. Şi astfel directorul, un om vrednic, a fost nevoit să transforme odăile de servitori și parte din acareturi, în dormitoare ori săli de clasă. In acest chip a înjghebat o școală în care însuflețirea trecea dela director la elevi, schimbând fața lucrurilor.
Ce minuni poate săvârși energia unui om! Aici s'a creiat adevărata școală a vieții, Şcoala muncii.
Aerul, buna îngrijire, munca, curățenia, i-au făcut pe elevi rotofei, cu bujori în obraji.
Mult mai târziu, după ani de funcționare în condițiunile arătate,

în sfârşit i s'a dat directorului fondurile necesare spre a construi clădire nouă, dar care, ca multe alte clădiri similare, tot neisprăvită a rămas.

Voia bună, dragostea părintească a directorului și a soției sale, au creiat însă aici o familie școlară după tipul aceleia la care ajunsese Pestalozzi după grele încercări.

Viața școlii dela Șendriceni e și mai complectă. Nu e sărbătoare ori Duminică, în care elevii cu directorul în frunte să nu se ducă prin satele vecine, spre a face în adevăr practica de propagandiști culturali.

Ce va urma? Dumnezeu știe. Se va găsi oare alt om de bine care să-l înlocuiască și ca energie dar mai cu seamă ca însuflețire, pe cel care deși în plină putere, va trebui să se supuie legei rigide a pensionării?

Că în adevăr omul sfințește locul, se poate prinde tot din apropiere.

7. Către Nord se înalță dealurile Ibăneștilor, cu pădurile seculare întinse până 'n temutul de odinioară Codrul Herții. Pe coasta mai abruptă e satul Pomârla, fosta proprietate a lui Bașotă, boer vestit prin bogăția lui. Se spune că atâția galbeni aduna, încât îi întindea pe scoarțe de-i aerisia cu o lopățică. Tot povestea spune că feciorul din casă aducând boerului dulceața, ungea cu miere fundul tablalei. Astfel prindea și el câțiva galbeni din grămada ce strălucea în fața lui. Acel boer Bașotă, și-a lăsat averea Casei Școalelor, cu hotărîrea de a întemeia la Pomârla un liceu teoretic.

O ideie minunată! Dacă s'ar fi luat lucrurile dela început mai în serios, în adevăr s'ar fi ajuns la o școală model, cam la fel cu cele descrise pe vremuri din Franța. Dar... numai forma fu îndeplinită.

Profesorii se credeau exilați la o asemenea școală din sat; chiar dacă s'ar fi găsit un director inimos ca și cel dela Șendriceni, piedicile administrative, i-ar fi tăiat repede aripele, cum s'a și întâmplat. Liceul devine un soiu de școală de corecție pentru cei rămași aiure a repetenți, sau în pericol de a fi eliminați. N'a însemnat nimic, deși ar fi putut ajunge vestită. Noroc de câteva elemente destoinice ieșite din ea, e deajuns a pomeni de V. Bogrea, D. Călugăreanu, Prof. Udrischi, cari au contribuit prin activitatea lor ca liceul din Pomârla să nu fie cu totul dat uitării.

Și aici admiri gustul vechilor proprietari în alegerea locului pentru clădit „curtea". Aveau un cult al frumosului naturii. Din balconul vechiului palat boeresc, privirea alunecă peste culmile joase, ca niște valuri mărunte care se întind din Nordul stepei până'n Iași. E un orizont larg; e un observator bun de supraveghere pentru proprietarul cu întinse moșii. La spate pădurea deasă; în față mana pământului gras.

Și într'o parte și în alta însă s'a născut tabloul devastării fără milă a omului. Pădurea își tot retrage marginea. Satul Gafencu se găsea la întemeiere chiar la poala ei. Acum a rămas departe, cu apofise care ară poenele în care se tot prelungesc locuințele. In față, odată se întindea vestitul iezer al Dorohoiului, care a dat marca județului, un rac. Acum iazul e secat; pe locul lui se întind islazuri firave ori ogoare însămânțate

Fig. 14. Biserica din Dorohoi.

8. Plecând dela Dorohoi, cu o biserică, restaurată, a lui Ștefan-cel-Mare, și apucând spre Prut, drumul e numai suiș și scoborîș domol peste coline largi; pare că ai pluti cu barca pe valuri. Numai la adăpostul văilor a mai rămas câte un iezuț, cu câteva sălcii lângă el. E de ajuns, ca să dea decorului o variație. Se vede din drum bucata din pământul părintesc pe care maestrul Enescu n'a înstrăinat-o, ci o păstrează cu sfințenie, ca amintire pioasă de locul copilăriei sale, trecută sub înfrigurata dragoste a mamei, care ținea la ultimu-i copil, din cei vreo 6 pierduți, ca la ochii din cap. Numai datorită ei, neamul se poate lăuda cu un geniu muzical.

Dealurile trăgănate se sfârșesc pe malul Prutului la Rădăuți, târgușor cu piață largă, cu frumoasă biserică boerească, alăturea de conacul înecat în pometuri și cu morile de vânt din apropiere,

cum prea puține s'au mai păstrat în Mo dova de dincoace de Prut. Perspectiva se lărgește.

O dungă lată de verdeață arată lunca Prutului. Râul molatec nu-l vezi decât dacă te apropii de fundul văii. Pe un lung pod de lemn treci apa Prutului și ajungi la târgușorul Lipcani, de unde viteaza noastră oștire a pornit pentru ıecucerirea pământului samavolnic răpit. Târgușorul, cu uliți întortochiate, nori de praf în miezul verii, e plin de lume, de căruțe și care, căci e zi de târg. Nu întâlnești cămașa albă a moldovanului lăsat în urmă, dar stând de vorbă cu oamenii, asculți aceeași limbă dulce, trăgănată, ca și a celor de pe celălalt mal.

Dela Lipcani spre inima Basarabiei drumul urcă tapșanul înalt al dealurilor. Dogorește arșița de stepă, măcar că e luna Septembrie. Arde soarele și svântă vântul mereu, de te miri cum se mai ține umezeala care dă viață ogoarelor. Incep a se arăta morile de vânt, mai dese în Basarabia. Unele au rămas înțepenite, cu brațele întinse spre albastrul cerului. Altele își mai pot mișca aripile, până când va ajunge și aici benzina, spre a înlocui forța vântului.

9. Deodată decorul se schimbă, ca prin ridicarea cortinei. Numai cine a colindat regiunile de stepă, ,,pustiul'' lui Cantemir, poate să-și facă o ideie de sensația plăcută ce ți-o stârnește umbra pă-

Fig. 15. Cheile Lopatnicului la Corjăuți.
(Fot. I. Simionescu)

durii, cu cântecul frunzarului clătinat de vânt. O pădure, pe aici, e ca o oază din întinsul nisipului înfierbântat.

Pe lângă pădure se arată o neașteptată înfățișare a terenului. Din pământul de arătură răsar spinări de stânci albe. Nu sunt nici mari, nici întinse. Se țin șirag în anumită direcție.

Cu sutele de mii de ani în urmă în marea ce acoperea locurile, s'au format praguri de piatră de var din îngrămădirea unor ființi mărunte, cu căsuță de calcar. Se ridică de sub apă recife asemenea celor coraliene. Spinarea lor desgolită de țărna ce le acoperise, ies la iveală, schimbând dintr'odată decorul.
Și astfel popasul dela amiază îl faci printre stânci rotunjite, asvârlite grămadă, de uiți că te afli în Basarabia. De pe stânca aleasă drept scaun privești la peisajul neobișnuit. Coaste priporoase, goale, cu dungi firave de verdeață numai în dreptul crăpăturilor, unde vântul a îngrămădit ceva țărnă. Stâna din apropiere e o colibă din bolovani necimentați, lângă care stă grămadă baliga de oi strânsă ca iarbă de leac pentru a îngrășa subțirica pătură de țărnă ce trebue totuși să hrănească. Pâraele, altfel lenevite, rostogolindu-și puțintica apă printre bolovani, capătă glas, care te face să uiți unde te găsești. Peisajul e acelaș aici, în Basarabia, ca și între dolinele dela Carașova, în Banat.
Drumul duce numai prin asemenea ținut carstic. Piatra de var, oriunde se ivește dă pitorescului o vioiciune variată dela pas la pas. La Corjăuți, pârâul Lopatnic și-a săpat adevărate chei. Iese printr'un portal cu ușorii de piatră. In spațiul liber apar grămada căsuțelor albe, acoperite cu stuh ce strălucește ca aurul. E un tablou plin de farmec, cum nici nu te-ai fi așteptat să-l întâlnești.
Satul Brânzeni e asemenea unei cetăți ruinate. Dealurile din jur sunt numai stânci; calcar apare și în curmezișul drumurilor. Casele sunt de piatră; gardurile la fel. Te crezi în Dobrogea. Dar cum calcarul formează numai dâre subpământene, contrastele măresc pitorescul. De o parte stânca arsă, nefolosită nici măcar pentru scoaterea varului, lipsind combustibilul necesar, de alta, prin contrast, pe pământul sănătos, pometurile dese din jurul Școalei de agricultură par oază veselă.
Variația se prelungește spre Nord în curmezișul județului Hotin. Se urmărește spinarea stâncilor răsărite din ogoarele din jur, până 'n apa Nistrului, prelungindu-se mai departe în Podolia. Uneori abia răsare din pământul arabil. Alteori ca la Fetești, se înalță la marginea drumului ca ziduri înalte de cetate. Poporul îi spune Stânca Turcului.
Natura, prin jocurile ei de demult, aduce astfel variație pitorescului, vrâstând monotonia cu tablouri care nasc contraste de forme, de vegetație și chiar în viața omenească.

Spre răsărit, când ultimii bolovani albi abia mai răsar din țărnă, începe tabloul obișnuit al dealurilor vălurate, numai ogoare.

Fig. 16. Stânca Turcului.

10. La Ocnița e nodul cel mai de seamă din rețeaua rară de căi ferate din Basarabia. Aice vine dinspre Cernăuți linia, cu largi ocoluri dela Lipcani pe Prut. Ea se continuă cu alte cotituri mai strânse în lungul văii cu trepte ce nasc repezișuri, care dau în Nistru la Mateuți. A treia linie apucă tot culmea dealurilor în lung, de ajunge la Bălți. E drumul belșugului basarabean și al cuiburilor de sate românești adăpostite de o parte și alta a liniei ferate, în valea Cobâlei și a Răutului.

De cum ai părăsit Ocnița, urci o bucată de vreme pe partea cea mai înaltă a culmei, de se zăresc și dealurile transnistriene.

Pângă satul Lipnic câteva mori de vânt părăsite stau pustii, cu aripile sfârcuite de vânturi, cușca morii găurită, schelete desmembrate din vremuri apuse.

Curioasă priveliște. Fața pământului apare netedă ca un platou, vârfurile late de dealuri la aceeași înălțime. La capătul unei văiugi laterale satele stau cuibărite ca 'n podul palmei, cu casele acoperite cu stuh, îngrămădite înjurul bisericii cu turlele ca date cu sineală. Iți face impresia că s'au strâns așa la adăpost nu numai de vânturi, ci dintr'un îndemn de apărare.

Ca o raritate, o poală de stejăriș, se lasă în prelungirea către stepă a pădurilor dinspre Nistru. La capătul unui asemenea pâlc de pădure strălucesc acoperișurile școalei de agricultură dela Grinăuți, un important centru meteorologic. Sclipesc șinele în lungul culmii ca un șerpe uriaș; din distanță în distanță noduri negre arată cantoanele umbrite de arbori stufoși.

Frumusețea drumului cu aparență de monotonie stă tocmai în aceste contraste. Cât vezi cu ochii ogoare se întind peste tot,

Fig. 17. Satul Măgura (Jud. Bălți).

câmpuri aurite de valurile spicelor în pârgă, vrâstate cu câte un ogor verde de sfeclă de zahăr ori un lan ca șofranul de Floarea Soarelui. Cantoanele și mai ales gările, departe de sate, sunt oaze umbrite de plopi piramidali. Niecăieri acești arbori nu-și arată farmecul decorului lor impozant, ca în aceste singurătăți ale belşugului. Profilați pe ecranul împurpurat al cerului dela asfințit, par mai înalți, mai impunători.

Gara Dondușan bunăoară, în mijlocul infinitului ce o înconjoară, cer și pământ tot una, îți aduce aminte de un tablou al lui Boecklin. Era o grije necesară pentru a face viața mai plăcută funcționarilor gării, altfel izolați în spațiul larg, ferindu-i de arșița dogoritoare. Gările sunt pustii. Curiozitatea obişnuită, care umple aiurea peronul cu gură-cască, aici n'are cine să o aibă. Rar câte un mazâl cu căciulă, de și arde soarele, cu minteanul scurt, pantalonii largi, încrețiți în fund și cu ciubotele dintr'un vițel. Cu desagii pe urmăr, cu biciușca drept băț de apărare, ori așteaptă trenul sau s'a rătăcit în drumu-i spre casă. Se uită blajin, cu privirea-i

blândă, ce alunecă pe fața locurilor, ca o adiere de vânt pe coama spicelor.

La Tarnava, a rămas icoana vechii feode, dispărută în mare parte. Curtea proprietarului armean domină satul, iar biserica e în parcul umbrit, credința în sprijinul puterii. Casele îndesite sunt fără gard. Lipsește pădurea, lipsește piatra, așa încât n'au oamenii cu ce-l face. Cătina a rămas împrejmuirea naturală.

Fig. 18. Mazil din Basarabia. (Des. C. Motaș)

Trenul își continuă șerpuirea tot pe coama dealurilor. Totul e acoperit cu bucate sau rari pâlcuri de tufani. Ici și colo pe fundul văilor depărtate sclipește un ochiu de apă argintie, iar sârmele de telegraf ca niște rachete oglindesc bătaia soarelui.

Rândunele taie săgeți în aer; câte un fluture alb, rătăcit, se urcă în văzduh fâlfâind des din aripi. E toată variația în atmosfera limpede, liniștită, furnal care face să se coacă plămada pământului. Stepa se întețește. Prăjina lungă dela cumpăna fântânei arată adâncimea apei. Un cal împiedicat de picioarele de dinainte se apropie sărind cu casnă, ca să-și moaie botul în ciutura umezită.

Intre Pelinei și Sofia stepa e în toiu. Soarele arde, iar așa, ca din senin, un val de vânt răscolește un sul de colb, răsfirându-l în înălțime. Pe urmă iar liniștea se așează, te toropește.

O stână de șes, cu gard de trestie și colibă tot de trestie e singurul sălaș omenesc din apropiere.

Te crezi în Bărăganul vălurat. Incepi să desesperezi de monotonia stepei, când la o îndoitură a trenului, îți apare amfiteatrul de case din Bălți. Prea puțini pomi umbresc casele acoperite cu praf, cenușii.

Numai morile, clădiri monumentale, îți aduc aminte de belșugul regiunii, iar cupola largă a sinagogei de populația dominantă pe vremuri.

Ca o minune de energie românească strălucește însă în apropiere măreața catedrală episcopală clădită prin perseverența fostului episcop Visarion Puiu. Pe coasta din afara orașului, Palatul episcopal cu pomi și vie în jur, ca prin baghetă magică e ridicat în scurt timp, în locul gol mai înainte. Cu adevărat când vrea omul, din pământ răsare totul.

11. In Bălți e iarmaroc. Orașul tihnit altfel, se înviorează. Așezat în mijlocul întinselor câmpuri fertile, e și cel mai comercial din Basarabia întreagă.

Maidanurile largi, pe jos numai baligă, paie și strujeni hăcuiți, sunt forfotă de lume. Nu e însă împestrițătura înviorătoare, prin strălucirea îmbrăcămintei curate, din iarmaroacele ardelene. E un soiu de mimetism omenesc. Praful răscolit de vânt, așezat pe acoperișul caselor a învăluit și îmbrăcămintea oamenilor, moldoveni, ruși, evrei, într'un amalgam uniform, de departe.

Nu e nici gălăgia oamenilor vioi la vorbă și la gesturi. Incercările de târguieli se fac aproape în șoaptă, ca nu cumva concurentul din apropiere să prindă prețul dat pe vițica cercetată cu deamănuntul la coapsă, la spinare. Prețurile se rup, se adaug, într'o luptă tenace piept la piept, până când târgul se face bătând palma.

De jur împrejurul maidanului, ca niște guri de capcană stau crâșmele unde se bea adalmașul, adesa anume întârziat de se lasă și o parte din câștig.

Te înădușă mirosul acru de pastramă și cârnați fripți pe grătar în atmosfera încărcată de praful răscolit de vite, oameni, roțile căruțelor. Nu e nicio ordine. Un amestec bizar de vite, oi, porci, olărie, căruțe cu saci plini de cereale, tot ce regiunea produce. O babilonie de vorbe: românește, rusește, ucrainește, dar mai ales, mai înainte, evreește.

In drumul cumpărătorilor, milogi cu răni urîte la picioare, îți cer pomana cu glas tânguitor; orbi cu icoana la piept, îți atrag atențiunea prin cârâitura stridentă a unui instrument de muzică cu tonuri mereu aceleași, plângătoare. E o învălmășeală de viespar omenesc. E viața 'n plin.

Când soarele ca de aramă, se lasă spre coama dealurilor, făcând să scânteieze turlele bisericii ortodoxe din apropiere, târgul se sparge.

Maidanul rămâne gol, numai gunoi și băligar, sâmburi de bostan ori coji de harbuzi. A doua zi e negru de ciorile și vrăbiile care-l curăță.

Din curtea hanurilor ca de demult, ies căruțele, îndreptându-se pe drumurile ce radiază în toate părțile. Caii merg în trap, căruța hodorogește, iar capetele gospodarilor și ale gospodinelor cu fața congestionată de adalmaș, se hlobănă după hopurile drumurilor. In Bălți s'a mai păstrat temeiul iarmaroacelor de demult. Lipsa

de drumuri de fer, depărtările satelor, fac orașul să rămână încă un centru important de comerț, revărsarea prea plinului pământesc în hambarele negustorilor, care atâta așteaptă.

12. Dela Bălți drumul de fer apucă pe valea Răutului, un râu cu multe surprize. In apropierea orașului e ca și Bahluiul, molatec, mâlos, cu revărsări de primăvară, de unde poate și numele orașului așezat la marginea unui câmp inundabil, unde toată vara strălucesc ochiuri de apă mai mici ori mai mari, după toanele cerului.

De jur împrejur ogoare, cu lanuri de Floarea-Soarelui, împânzesc dealurile scunde, lipsite aproape cu totul de umbra unui arbore. Cu cât te depărtezi de gara principală, înconjurată de hambare spaţioase, dovada belşugului, cu atât valea Răutului aduce înviorare ținutului. Când ajungi în dreptul vărsării Cuboldului, la Putinești, iazul larg, cu dungă de papură, cu moara în coadă, naşte tablou plin de vrajă. Aerul e mai răcoritor, iar satele par mai vesele.

La Mărculești, cu gară neobișnuit de curat ținută, întâlneai un fenomen etnografic curios. In apropiere e satul-târgușor, compact, cu casele lipite aproape unele de altele, fiecare cu un hambar în dos. Niciun pom nu le umbrește, iar soarele de stepă le bate cât e ziua de mare. Era un sat evreesc. Nicio suflare românească nu întâlneai în el. Aproape toate casele sunt dugheni ori cuib de negustori și meseriași. Crâșme și dugheni, dela un capăt până la marginea iazului. O duhoare te lovește, cum intri în târg, venind din revărsările latrinelor adesea desgolite din dosul caselor cu acoperiş cenușiu de șindrilă. Abia se pot distinge din depărtare. E unul din fenomenele de mimetism omenesc asemenea satelor tătăreşti din stepa dobrogeană.

Nu ți-ai explica traiul oamenilor din el, dacă nu ți-ar da răspunsul așezarea satelor muldovenești din jur: Prăjila, Băgrinești, Lunga, Cucueți, în semicerc sub poala dealurilor ce mărginesc lunca largă a Răutului. Așezarea lor mi-a adus aminte de singura experiență de fizică reușită a profesorului meu de liceu. In focarul unei oglinzi concave e așezată o bucată de vată ce iea foc prin resfrângerea razelor de căldură, concentrate în focar.

Așa e și aici. Din oraș duc drumuri radiare către sate. Sătenii aice vin să-și desfacă produsul ogoarelor lor, iar hambarele negusto-

rilor îndeplinesc rostul cooperativelor sătești care lipsesc. Depozitarea bucatelor nu se poate face provizor decât în oraș. De aici apoi sunt transportate la gară, în lumea largă. Orașul cu casele una de alta, e centrul de descărcare și aprovizionare al satelor din jur, trăind pe seama acestora. E un caz tipic de simbioză omenească, cu înclinare spre parasitism.

Valea Răutului se schimbă, se adâncește ; apa ca și canalizată curge printre maluri înalte, pietroase, în care păturile stau clid.

Drumul e tăiat pe marginea acestui Canion, pe fundul căruia s'a concentrat viața omenească, în apropierea apei.

Sus pe fața dealului e monotonia bucatelor, a miriștilor încenușate: Jos pe fundul văii cotite, curge șuvița de apă ce aduce răcoreală și umezeală. Casele sunt înșirate în lungul ei. Biserica dela Butuceni e săpată 'n mal și numai turnul îi arată locul. Plopi piramidali dau variație, alăturea de pomi și câte un petec de vie. E contrastul cel mai plin de învățăminte din care se prinde importanța unei ape curgătoare și prefacerea adusă în viața omenească ca și în decorul naturii. Sunt peisajii unice în țară, prea interesante ca geografie.

Fig. 19. Biserica din Butuceni. (Des. E. Saulea-Bocec).

Sus pe fața dealurilor e liniștea deplină a zilei de vară, unde sămănăturile așteaptă rodul prin puterea zămislitoare a cerului. Jos în tăietura apei e concentrarea vieții neogoiate. Aici e gălăgia copiilor care se joacă în prundiș, aici se adună cirezile de vite la adăpat. Răutul sclipește ca argintul viu în alee de plopi. Sceneriile se schimbă la tot pasul, după capriciosul curs al apei, care se încolăcește adesa așa încât taie pământul din trei părți, ca o insulă înaltă, pe vârful căreia strălucește cupola verzuie a unei biserici.

Treci pe lângă centrul cel mai important al regiunii, Florești, de unde apucă drumul către Soroca. Pe urmă Răutul cotește brusc în spre Orhei, iar calea ferată, la Gira, își continuă drumul mai departe către Nistru. Valea nu o mai poţi urmări decât după despi-

cătura dela fața dealurilor, ca și după dunga de sate ce o întovărășește. Mașina gâfâie, neobișnuită la urcuș, de și panta e destul de trăgănată. Linia a fost construită pe vremea când nu se băga 'n samă cheltuelile. In loc de un viaduct care ar fi scurtat distanța, linia întovărășește cotiturile pârâului. Șinele șerpuiesc cu ocoluri largi. La un moment, privind îndărăt, vezi strălucirea ca de fulger a celor trei rânduri de șini, în cotituri aproape 'n loc; în lungul lor, în văzduh, sclipesc sârmele de telegraf, ca niște lungi funigei îmbrumați, aninați de stâlpi. Jos în fundul văii la Hârtop, o moară sistematică, lângă un iaz cu arbori în jur, întregește fermecătorul tablou al singurătății, luminat de blândele raze ale soarelui ce scapătă spre asfințit.

La Uncitești cumpăna de ape dintre Răut și Nistru e popas mai lung. Mașina a obosit de atâta urcuș și trebuie să se odihnească, adăpându-se.

Gara e în plină singurătate. Un pâlc de arbori o umbrește, iar încolo se întinde spațiul vălurat fără sfârșit, fără o zare de așezare omenească. E atâta liniște în atmosferă ca și pe pământ, încât un sul de fum dela o colibă, se înalță în spirală largă, ai zice un vârf de caer ce se lasă din cer.

Răsuflarea regulată, astmatică a mașinei, îți pare tic-tac-ul unui ceasornic; îți spune că totuși vremea trece. Puținii călători s'au scoborît din vagoane ca să se mai desmorțească. Spre ei, spre tren, cată speriați câțiva copii sdrențuiți, cu cămășile roșii, încinși la mijloc, cu șepci în cap; stau înlemniți, cum i-au apucat vremea, căutând la neobișnuitul spectacol ce le-au căzut înainte.

Frumoase sunt locurile când numai treci printre ele contemplându-le, mai ales dacă e senin ori lună plină.

Cel care trăește mereu în singurătatea lor, găsește susținere, dacă are tăria să caute înțelesul vieții și în ploaia de argint ce se cerne din adâncul cerului luminat.

Intr'un rând însă m'am nimerit pe aceiași cale, pe vreme rea. Am fost silit, așteptând trăsura ce trebuia să mă ducă la Mânăstirea Dobrușa din apropiere, să stau câteva ore într'o haltă.

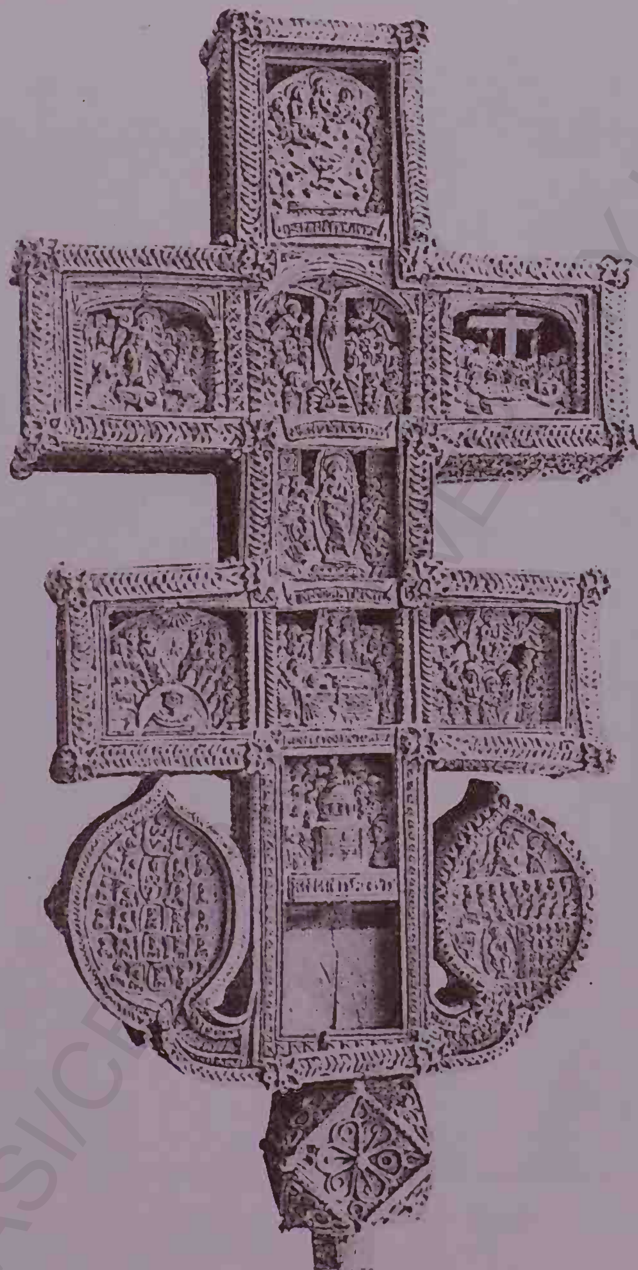
Peisajul era altul, de nerecunoscut. Cerul înourat arunca ceața amurgului peste pădure, dealuri și văi. Nicio licărire de lumină nu străbate printre nori. In încăperea tristă a singurului viețuitor, șef de gară, impiegat și telegrafist tot odată, trăiam și eu viața necăjită a acestui păzitor al haltei.

— Singur cuc îmi duc traiul, se tânguia bietul om. Satul e departe. Semnul vieții e atâta cât se oprește trenul ca să răsufle mașina. Atunci numai îmi aduc aminte că fac parte și eu dintre oameni ; în treacăt, mai schimb cu ei câteva cuvinte ca să nu uit să vorbesc. Incolo îmi țiuie urechile de urît. Cât soarele luminează câmpurile, stau și eu pe băncuța din fața haltei, uitându-mă în neștire, cu gândurile mele care sbor ca muștele, fără să le pot însăila pe un fir. Când însă, ca azi, cerul întunecat așterne amurgul și ziua, nu mai

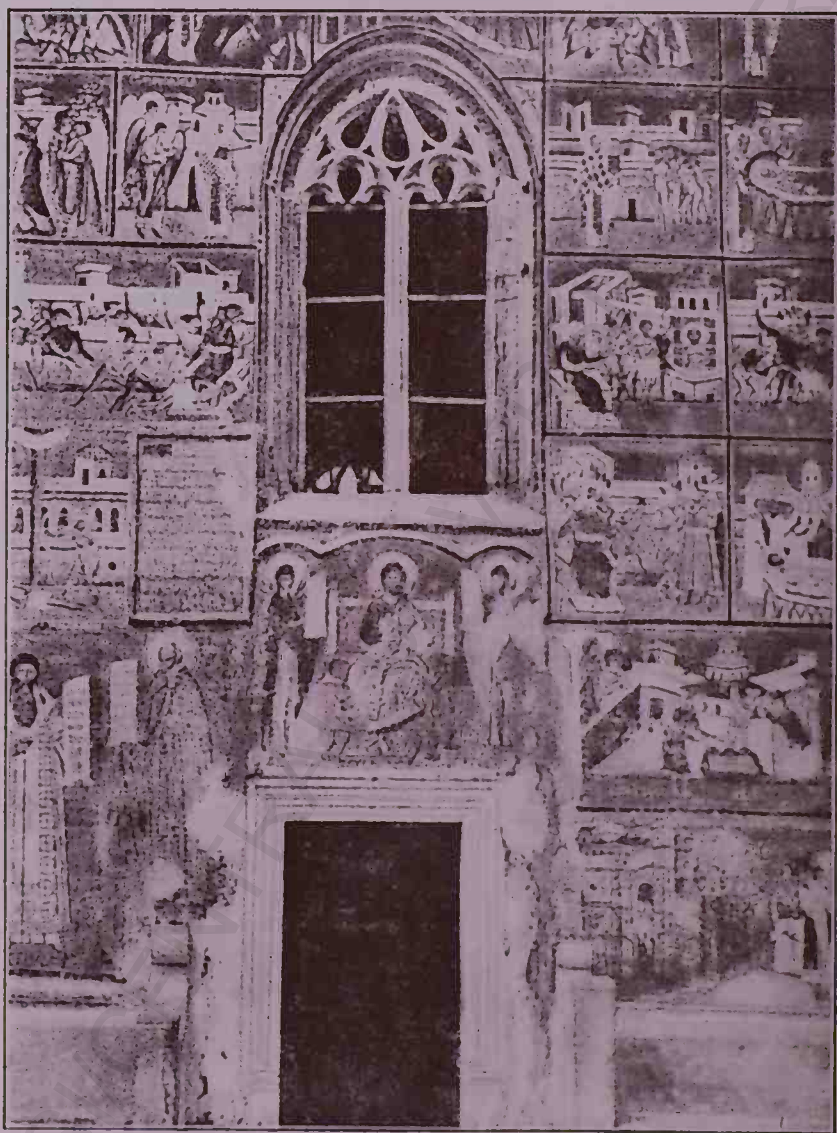
Fig. 20. M-rea Dobrușa. (O. N. T.)

știu pe ce lume mă găsesc. In mormânt nu poate fi mai rău. Iar când crivățul șueră fel și chipuri după cum se strecoară pe sub streșină, vârînd fulgii de zăpadă prin toate crăpăturile, de cum ultimul tren se depărtează, îmi oblonesc uşi şi ferestre, de nici nu mai ştiu că trăesc pe lume. Viața e un chin.
De multe ori nici pânea nu-mi ajunge, iar apa o aduc cu frică. Urletul lupilor din pădure îmi taie picioarele. Măcar de aşi avea ce citi, tot mi-ar mai trece urîtul. Când vreun călător se îndură să-mi lase un ziar, nu rămâne un rând necitit. De s'ar gândi cei mari la chinul nostru în pustiul în care trăim! Ne-ar dărui măcar acolo câteva cărți cu care să ne mai luăm. O carte de citire de şcoală primară o ştiu pe dinafară, atât am răsfoit-o''.

Dupá I. D. Ştefănescu

Cruce sculptată (1610) de la Dragomirna

Pictură exterioară de la Sucevița.

Când am auzit străbătând prin pânza ploii dese sunetul clopoțeilor dela gâtul cailor, care abea urcau la pas domol drumul hleios, am oftat de ușurare. Era salvarea pentru mine, era durerea mai adâncă pentru gazda mea de câteva ore, că rămâne iarăși singur.

Drumul a fost un chin, desfundat cum era de ploaie.

— Așa e pe la noi, mă mângâie bătrânul vizitiu al mânăstirii Dobrușa, spre care mă îndrumam. De cum dă toamna cu ploile putrede, așteptăm cu bucurie drumul de sanie.

Sunt și neplăceri în excursiuni. Nu merge toate pe roate, de și tocmai asemenea împrejurări sunt mai folositoare. Trăești viața așa cum este, nu numai în soare și senin.

Peisajul din nou se schimbă. E pe deplin fermecător, căci un nou element de podoabă naturală intervine. Pădurea încruntată de amurgul ce se tot apropie, trage dungă aspră pe coama dealurilor, în contrast izbitor cu pânza aurie ce s'a lăsat peste întinsul ogoarelor de pe vale.

Cotiugenii-Mari, umple o vale întreagă. Fumul ieșit din hornuri, semnul pregătirii cinei de sară, se întinde ca un nor alburiu peste sat. O pată albă, în dunga pădurii, o formează chiliile curate dela Mânăstirea Coșilauca, cu oleandri înalți la intrarea chiliilor și cu miros de gutui și mere înlăuntru. Pe fundul văii strălucesc cioburi de oglinzi, iazurile mărunte; plopi piramidali străjuesc drumul, devenind ca niște fantome stranii în amurgul tot mai întețit.

Dela Șoldănești, iarăși o variație. Se repetă sceneria dela Naslavcea, mai din sus. Afluientul Nistrului a tăiat vale adâncă spre care se revarsă covor des de codru, cu împestrițătura neîntrecută de toamnă. ,,Să vii să asculți aici primăvara concertul privighetorilor'', îmi spunea un localnic. ,,Te înebunesc, nu altceva''.

Aproape de gara Mateuți, ești în Șvitera saxonă; atât e de adâncă și strâmtă valea, că pe fundul ei abia dacă are loc așezarea șinelor. Drumul scoboară, întortochiat, prin pădurea ce se lasă spre Nistru. De când podul e rupt, retrăiești iarăși vechile transporturi cu trăsura gata să se prevale, și în dangăt de clopoței mișcați la fiecare pas al cailor slabi de li se numără coastele. Jos la Rezina, te așteaptă iarăși liniștita apă a Nistrului, prinsă între maluri înalte, cu sate când sus pe platou, când jos în limba prelungă dintr'o încolăcitură a capriciosului fluviu, a cărui vale între Naslavcea și Rezina, îți aduce aminte de valea Moselei, cât străbate podișul ardenez.

La Mateuți e capăt de linie. A te întoarce pe acelaș drum e plăcut,

dar cu înconjur. Linia Nistrului e prea ademenitoare pentru a nu te atrage și mai ales a nu-ți da curajul de a înfrunta osteneala drumurilor naturale, mai ademenitoare prin neprevăzutul sceneriilor care te răsplătesc.

Din loc în loc te așteaptă odihnitoarea liniște a Mânăstirilor care se țin aproape lanț, chiar pe malul Nistrului, ca M-rea Saharna din apropiere. Apuci drumuri de țară, urcând și scoborînd colnice împădurite, poposind la casa unui primitor gospodar care te întâmpină cu vechea ospitalitate moldovenească.

Nu poți să nu ții la cinste și să nu guști din vinul acriu, taninos, adus din pivniță în cană de lut și turnat cu inimă voioasă.

Nu te simți înstrăinat, aici în orice sat de pe Nistru, căci și pe malul celalt, în Transnistria, ți se arată satul Botoșani, ce-ți spunea durerea despărțitoare de frați, înainte de zilele când oastea noastră a pătruns și în acest ținut uitat din românimea răsăriteană.

Stând la cislă pe prispa lată, peste care s'a așternut lăicer vargat, uiți unde te afli. Ai iluzia că stai de vorbă cu moldoveanul primitor de lângă dealurile Siretului.

DIN MOLDOVA PÂNĂ 'N BAHLUI.

Vatra-Moldoviței. — Gura-Humorului. — Voroneț. — Spre Suceava.— Dragomirna. — Dealuri botoșenene. — Botoșani.— Sate moldovenești.— De la Hârlău la Tg. Frumos.

I. Mânăstirile din Bucovina și Moldova, au, pe lângă netăgăduita lor importanță artistică și una geografică. Ele însamnă în trăsături generale, limita dintre munți și dealurile înalte,

Alegerea locului, este întotdeauna de așa natură, încât pe lângă grija apărării se ținea în samă și legătura mai lesnicioasă cu satele din valea larg deschisă. Muntele asigură paza; dealurile înlesnesc aprovizionarea.

Pe lângă îmbinarea cerințelor de existență și adăpost, vine și cadrul natural; liniștea necesară pentru reculegere este mărită de farmecul frumosului din natură.

Dintre toate, Vatra-Moldoviței prezintă un peisaj mai complex. E în mijlocul satului; munții îneguraţi de brazi sunt mai apropiați, iar apa Moldoviței, limpede și sglobie, ține tovărășie mai veselă, într'una cântându-și cântecul gingaș.

Intre Câmpulung și Gura-Humorului, la frumosul sat Vama, la loc larg, numai arbori, unul din cele mai vechi, pomenit încă dela începutul veacului al XV-lea, trenul te duce spre Vatra-Moldoviței. Treci prin sate a căror nume oglindesc ceva din frumusețea locurilor (Frumosul, Freudenthal).

Vatra-Moldoviței a rămas și ea ca o cetate, cu ziduri înalte de șase metri, din bolovani de râu cu mortal grosolan. La colțuri și aici sunt bastioane rotunde, sdravene, ori turnuri prismatice. In mijlocul zidurilor e mânăstirea din veacul al XVI-lea, înălțată de Petru Rareș în locul celei clădite de Alexandru-cel-Bun (1401), năruită de o viitură năprasnică a apelor. Ruinele acesteia se mai văd ceva mai sus de actuala mânăstire.

Biserica relativ e mai mare decât celelalte; impune prin cei patru puternici stâlpi prismatici dela intrare. Turnulețul scund, octogon, e masiv.

Rămâi însă în adevărat extaz, în fața picturii aproape neatinsă, așa cum a fost așternută acum cam 500 ani.

E pictată pe dinlăuntru și pe din afară. Picturile sunt de un realism, un colorit și o stilisare, care în adevăr dau dovada unui artist,

care nu poate fi mai prejos de mulți dintre cei ale căror picturi se admiră în bisericile italiene.

Cunoscătorul artei bisericești, care e d-l I. D. Ștefănescu, nu se sfiește să mărturisească părerea că figurile pictate, prin stilisarea lor aduc aminte pe cele din Quatrocento. „Draperia care subliniază formele este de o eleganță căutată care atinge virtuositatea". Criticul de artă vienez Strygowski, nu se oprește numai la admirația lor, ci și el mărturisește sincer că „sunt o comoară cum nu se poate vedea aiurea și ceva ce nu ne oferă nicio țară din lume".

Nu e numai entusiasmul național care te oprește 'n loc; te cuprinde emoția adevăratului frumos artistic.

Una din picturile cu Maica-Domnului, e un tablou demn de orice pinacotecă din lume. Pe un tron sculptat și bogat împodobit, ţinând pe genunchiu pruncul sfânt, având drept păzitori doi îngeri, iar deoparte și alta Sf. Ioachim și Ana, Maica privește cu drag spre copilul Iisus. Alt tablou... al Sfintei Fecioare din timpanul ușei de intrare, din păcate scrijelat de inscripții impii, este de o gingășie și un colorit, prin care în adevăr poate fi pus alăturea de al oricărui artist italian.

Duioasa iubire filială adâncă, se prinde din chipul Maicei sfinte, cu capul aplecat spre fața luminoasă a lui Hristos, strâns lipit la sânul ei și cu mânuța pe umărul mamei. Acest tablou reprodus, ar merita o răspândire cât mai largă, chiar drept semn al iubirii de mamă, cu atât mai mult, cu cât figura Maicei Domnului pare a fi făcută după un model din partea locului.

D'apoi tabloul crucificării lui Hristos între cei doi tâlhari, cât de măreț e și câtă măestrie arată, în ce privește adaptarea scenei la cadrul arhitectural. Figura lui Hristos e tristă, cu masca resignării. De o parte Maica-Domnului cu fața pustiită de suferință stă însă curagioasă măcar că e copleșită de durere. Indărătul ei se află ceata femeilor; cea mai apropiată întinde mâna, gata să susțină pe Maica-Precista. In partea dreaptă Sf. Ioan, e doborît de durere, cu trupul îndoit, cu capul plecat. Indărătul lui se îngrămădesc soldații cu chivără italiană pe cap.

Ar trebui înșirate multe alte tablouri, în adevăr măestrite, nu numai prin aranjarea grupărilor după loc, dar mai ales prin fineța trăsăturilor și siguranța mlădierii îmbrăcămintii lor. Colorile sunt

calde și luminoase; domină albastrul, roșul-brun și un galben care pare că reflectează lumina soarelui.

Maeștrii, căci e cu neputință a crede că unul singur a executat uriașa frescă ce îmbracă pereții, nu sunt deplini artiști numai ca portretiști, ci și ca desemnatori.

Aceasta se vede în tabloul ctitorilor. Petru-Rareș întinde modelul bisericii Domnului Iisus, cu haine strălucite, așezat pe un tron împărătesc. Imbrăcămintea domnitorului e splendidă, cu mantie de brocard gălbui cu flori de aur. Domnița Elena poartă pe cap coroană de aur bătută cu pietre scumpe și mărgăritare.

Realismul în desemnul arhitectural este arătat pe deplin în asedierea Constantinopolului; cetatea cu ziduri groase, cu turnuri și metereze, este ca luată dintr'o pictură a Renașterii. Deasemenea, de admirat e decorul variat arhitectural în trăsături atât de fine ce formează fondul Bunei-vestiri, admirabil de bine păstrat.

Părăsind monumentul de artă unic, pleci cu regretul că e lăsat în uitare. Aici ar trebui în fiecare vară să se trimeată elevii dela Belle-Arte spre a executa copii după minunatele tablouri. Imprăștiate cât mai mult prin școli, ar deștepta și în noi încrederea prin ceea ce s'a putut executa acum jumătate de mileniu în urmă pe pământul românesc.

•

2. Colțul de țară din sudvestul Bucovinei cuprinde multe monumente de artă. Două se află numai lângă târgușorul Gura-Humorului, cu casele înșirate în lungul Moldovei, cu dealuri împădurite, ce-i formează un cadru de liniște.

Spre nord, abia la o depărtare de 5 km, pe valea largă a râului Humorului e Mânăstirea cu același nume.

Inălțată din piatră tot pe vremea lui Petru-Rareș (1530), de Marele Logofăt Teodor Bubulog, în locul alteia de lemn din veacul al XV-lea, poartă pecetia monumentelor vremii. Zidurile ce o înconjurau au dispărut. Biserica micuță, croită mai mult ca o necropolă, cu acoperiș de șindrilă, e fără turn. A rămas în mijlocul unei verzi pășuni întinse pe un plaiu; fânul cosit pus pe prepeleci îi formează decorul. Turnul e mai la o parte, zidit de Vasile Lupu (1641), prismatic, masiv, cu acoperiș scund.

Și aici, ca și la Vatra-Moldoviței, atractive sunt picturile executate între 1530—1535, unele însă mai deteriorate de umezeală. Decorația exterioară și cele din pronaos sunt păstrate îndeajuns

pentru a-ţi da seama de măestria execuţiei. Aici la Humor, încă din veacul al XV-lea se vorbeşte de un centru artistic. Ceeace impune, e armonizarea figurilor cu cadrul arhitectural, din care

Fig. 21. Măn. Gura-Humorului. (O. N. T.)

cauză persoanele sunt trase 'n lung, cu bogate draperii numai fireturi de aur şi pietre scumpe, ce se potriveşte minunat svelteții trupului. Aceeaşi revărsare de colori albastre, roşii, galbene, verzi, dă pereţilor aspectul unor scoarţe bogate orientale. Şi aici portretul Maicii-Domnului e zugrăvit cu o realitate sentimentală ce provoacă uimirea. Hristos e strâns la piept cu atâta dragoste, că e ca lipit de bustul Maicii-Domnului, cu capul plecat într'un gest impresionant de dragoste.

Fig. 22. Impodobirea unui jelţ (des. de Saulea-Bocec d. Balş.)

3. La puţini kilometri depărtare de Gura-Humorului, spre sud, un drum cam neîngrijit duce la alt juvaer artistic, de astădată vestit şi din punct de vedere literar. E Mânăstirea Voroneţ, rămasă şi ea fără împrejmuire de cetate, ci

numai cu turnul izolat, ce servește drept clopotniță. E unul din frumoasele monumente de pe vremea lui Ștefan, clădit în 1488, după lupta dela Răsboeni. Mai târziu (1547) i s'a adăogat un pridvor închis. De aceea și ferestrele clădirii sunt de două soiuri: cele dela corpul principal mici și cu vârci de piatră încheiate în unghiu drept la colțuri; cele dela pridvor sunt mari, înalte, în stil gotic. Și această biserică e o adevărată pinacotecă, în care scenele cu subiecte religioase se îmbină cu cele laice. Ceea ce te captivă e bogăția figurilor ornamentale, chenare, benzi multicolore, cu forme de o imaginație nebănuită, care ar putea servi drept motiv în arta decorativă de azi.

Fig. 23. Mânăstirea Voroneț.
(Foto I. Simionescu).

După toate câte se știe, parte din pictură e de pe vremea lui Ștefan. Mare parte e din veacul al XVI-lea, cum sunt cele din pridvor. Interesant e iscălitura artistului Marcu Pristovul, român, moldovean, care nu s'a putut opri să nu localizeze unele chipuri și îmbrăcăminte. Intre scenele calendarului răsăritean, la serbarea Nașterii Domnului, apar cei trei crai dela răsărit, iar lângă Iosif stă și un cioban cu cojoc larg și mițos, pe cap cu o căciulă mare de blană de miel brumărie. „E deci tipul ciobanului român din Carpații Moldovei". (O. Luția, după S. Rali). Două tablouri te țintuesc. Unul e Pantocratorul din fundul turlei. „Trăsăturile lui Hristos ca și fața sunt de o finețā excepțională și de o frumusețe cu totul deosebită" (I. D. Ștefănescu).

Capul, cu ochi blânzi dar scrutători, e cuprins într'o aureolă vie, care încadrează minunat haina roșie cu fireturi aurii. Rombul verde ce o închide, încercuit în colorile curcubeului sunt de un efect ce mărește impresiunea lăsată de figura sfântă.

Altă oprire e în fața ctitorului, pictură contemporană, deci corespunzătoare realității.

Ștefan-cel-Mare, numai cu mustăți, cu ovalul feței plin, cu pri-

virea luminoasă, ,,mic de stat'', cu plete plăeşeşti până peste umeri, ţine în mâni modelul mânăstirii. Domnitorul e luat sub protecţia Sfântului Gheorghe, războinicul, care îl prinde cu mâna pe după gât. Haina Domnului, ca şi a Doamnei Maria, e din brocart cu late aplicaţiuni din fireturi de aur, dovedind luxul zilelor de paradă, dar şi relaţiunile comerciale intense.

Mai e însemnat Voroneţul şi prin mormântul marelui schimnic de pe vremea lui Ştefan. Lespedea de piatră de deasupra cuprinde scurte cuvinte: ,,Acesta e mormântul părintelui nostru David, a schimnicului Daniil''. ,,Iar sihastru a zis să nu o închine (ţara) că războiul este a lui, numai după ce va isbândi să facă o mânăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe să fie hramul bisericii''. (I. Neculce).

Fig. 24. Biserica ţinută de Ştefan. (d. Balş)

In orice caz Daniil sihastrul a existat, iar mormântul lui dela Voroneţ atrage mulţi pelerini.

Cât de măestrite şi artistice sunt toate picturile cu care mânăstirile bucovinene sunt împodobite, ne spun mai ales străinii cunoscători şi obiectivi judecători. Fostul profesor de istoria artelor dela universitatea din Viena, Strzygowski, scrie răspicat; ,,Ceeace ar trebui să atragă spre aceste îndepărtate văi chiar pe cel mai umblat cunoscător al artei vechi, sunt tezaurele ce nu le poate vedea nicăeri în altă parte''. Tot el le compară numai cu mosaicurile din San Marco şi cu bisericile din Athos. Dar pe când noi, în puţina încredere ce o avem în ai noştri, le socotim ca imitaţii ori produse sub influenţe străine, profesorul vienez din potrivă se exprimă lămurit că e silit să admită că nu atât Athosul a avut influenţă asupra Moldovei, cât marea cultură din mânăstirile bucovinene, a trebuit să se îndrepte asupra Sfântului Munte. Iar Faucillon, alt specialist nu se poate opri să nu spuie: ,,sunt atâtea capod'opere de poezie arhaică, în care se afirmă poezia vieţii româneşti întinerind formele antice''.

Mânăstirile pomenite, ca şi altele, nu sunt numai pinacoteci de artă religioasă. Cuprind în ele atâtea opere de artă, încât dacă toate ar fi adunate la un loc într'un mare muzeu românesc, puţine muzee

străine ar cuprinde obiecte mai de preț. Strana cântăreților dela Moldovița e o cizelare în lemn de o finețǎ neîntrecută. Legătura evangheliarului (1607) dela Sucevița poate sta alături cu oricare operă de artă de acest fel din Apus. Cadelnița din veacul al XVI-lea dela Sucevița e în sine o minunăție de artă industrială. Epitafele lucrate de delicate domnițe; acoperișurile de morminte cum e acel al Domniței Maria dela Putna, sunt neîntrecute ca finețǎ.
Miniaturiști și caligrafi, în tihna acestor mânăstiri, au arătat destoinicia atât de strălucită, încât operele lor sunt păstrate și în bibliotecile străine ca modele de arta scrisului și a desemnului. In taina sfântă a reculegerii s'a scris ,,codicele Voronețian'' și ,,psaltirea Voronețiană'', cele mai vechi pagini cunoscute, prin care a străbătut ,,prime și timide zări de lumină în pâcla slavismului, însemnând începutul unei munci grele, care va duce la naționalizarea serviciului divin''. (N. Cartojan).

4. Părăsind lunca plină de drăgălășenie a Moldovei, drumul apucă prin adevăratul peisaj bucovinean cu dealuri largi, înverzite până 'n șanțul șoselei. Niciun loc sterp nu se vede. Pământul e strâmt; norodul mult, trebue să fie harnic; scoate tot ce se poate scoate prin muncă chibzuită. O bucată din drum e dealungul unei păduri dese în care fagul se împestrițează cu brazi și zade fragede, plantate; e decor de munte. Alături de pădure se întinde o fâneață minunată, numai flori.
Nu e închipuire idilică pastelul lui Alecsandri:

Iată vin cosașii veseli pe un rând. Sub a lor coasă
Câmpul ras rămâne verde ca o apă luminoasă.
Unii brazdele răstoarnă, în căpiți alții le-adună
Le clădesc apoi în stoguri și cu stih le încunună.

E un tablou real al farmecului din vara în toiu.
In spațiul larg al fâneții, sub lumina blândă a soarelui de dinainte de amiază, e un tablou viu de Grigorescu. Cosașii se clatină în ritmice mișcări. Cămașa albă, lungă, strânsă la mijloc; pieptarul fără mâneci, le scoate 'n relief făptura sveltă a trupului lor mlădios. Decorul îl întregesc femeile. Aici în plina libertate a naturii, se evidențiază frumusețea lor clasică, gingășia trupului ca tras prin inel. Simplicitatea portului le mărește farmecul, le scoate 'n relief tăetura de statue antică a trupului. Mijlocul e strâns de un

brâuleț, în care e prins colțul catrinței, de rămâne albul poalelor cămeșii într'o parte. Veselia, râsetele, vorbele de duh întețesc munca. Rar mi-a fost dat să văd un tablou mai înviorător al muncii și al nobleții clasice a poporului dela țară, încadrat într'un peisaj blând de dealuri largi. De o parte umbra pădurii dese; de alta mana sănătoasă a câmpurilor. Soarele blând fără să ardă, vântul abia adiind spre răcorire, totul de un farmec, care încântă, de o măreție liniștită, care te chiamă spre închinare. Așa e România toată.

Fig. 25. Bucovineancă.

Scobori prelung spre satul Ilisești, prin marginea căruia treci, printre clădiri ca de oraș. De aici în lungul văii stau pe o coastă și alta case gospodăroase, raiu de pometuri. E o convețuire înțelegătoare de nemți și români. Aceștia din urmă au urmat exemplul văzut. Casele lor nu le deosibești de ale nemților, cu grajduri tot atât de solide și înalte. E un minunat exemplu că și Românul când are de unde învăța e în stare să ajungă la buna stare a Neamțului, sau al oricărui străin mai norocos, cu o evoluție economică și culturală mai îndelungă.

Drumul șerpuește numai printre ogoare bine lucrate de grâu, secară; peste cele cu cartofi în floare, se așterne abur violet-albăstrui.

Satul Sf. Ilie pe poală de deal, e însemnat și el cu o biserică din ale lui Ștefan, zidită ca mânăstire în 1488. La exterior stâlpi masivi în cărămidă aparentă despart înalte firide iar sub streșini, două rânduri de ocnițe mai mici, se încalecă unele pe altele, picioarele unora venind pe arcul celor inferioare. E o variantă deosebită. In interior e zugrăvit Ștefan-cel-Mare, cu o bogată mantie roșie brodată cu aur și țesută cu mărgăritare; prezintă Domnului, asistat de Sf. Ilie căruia e închinat locașul, modelul bisericii. De sub zidurile bisericii privești la desfășurarea monumentelor din Suceava de peste vale.

Spre acest oraș istoric urcând suișul cam repede al dealului, ajungi

la vestita biserică armenească din Zamca, cetate și ea cu ziduri groase din veacul al XVI-lea, asediată de armatele lui Sobieschi. Au rămas în urmă câmpurile semănate. Străbați deodată prin străzi cu case bătrânești, cu cerdac larg. Ajungi în mijlocul pieții, unde peste ruinele vechilor clădiri ale Suce-

Fig. 26. Zamca. (d. Vorobchievici)

Fig. 27. Bucovinean

vei istorice s'au ridicat cele de azi, în mare parte maghernițe, cu fel de fel de dugheni. Ca o mustrare a decăderii, se înalță ctitoria lui Petru-Rareș, Sf. Dimitrie, una din cele mai mari biserici de pe vremea acestui domnitor, clădită mai mult în stil gostic (1534—5). Din cerdacul turnului de lângă ea, înălțat de Al. Lăpușneanu la 1561, panorama cuprinde întreg orașul cu împrejurimi depărtate. Căutând spre ruinele legendarei cetăți ascunsă între pomi și oprindu-ți privirea asupra numeroaselor biserici, fiecare cu alt ctitor, totul îți evocă veacurile de sbucium dar și de eroism, epoca de glorie a primilor domnitori moldoveni.

De pe vremea lui Petru Mușat I, când numele orașului apare pentru întâia oară ca reședință domnească (1388), până la Dumitrașcu Cantacuzino care din porunca Turcilor, a dat foc cetății grăbind năruirea, Capitala Moldovei aproape trei veacuri a cunoscut vremuri

de glorie, ca și zile de groază. Intreaga istorie sbuciumată a Moldovei dela întemeierea ei până la Lăpușneanu, care a mutat capitala la Iași, se poate urmări din monumentele rămase încă în picioare a căror ctitori se înșiră câteva veacuri între domnitorii Moldoveni. Perioada de sbucium și glorie din veacul al XIV-lea până 'n al XVII-lea, își găsește mărturia în vreun monument din Suceava.

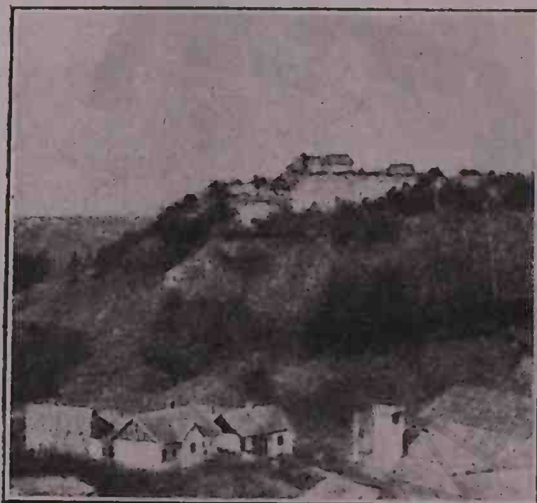

Fig. 28. Cetatea Sucevei. (d. I. Nistor)

Turcii au asediat-o în trei rânduri; în 1476, după bătălia dela Valea Albă Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului, ajunge sub zidurile ei. Soliman magnificul, asediatorul Vienei, s'a adus armatele până la Suceava, căutând să-l pedepsească pe Petru Rareș. Cazaci, Poloni, Turci, Tătari, toate liftele care au lovit în Moldova,au înaintat să-i sdrobească cetatea, din inima ei.

La 1675 cetatea moare. ,,Și au pus prav sub zidurile Cetății, — scrie N. Costin, — și i-au dat foc, însă prin aceasta nu s'a dărîmat; deci au împlut-o cu lemne și cu paie și, dându-le acestora foc și astfel slăbindu-i zidurile din pricina fierbințelei de tot mari, s'au risipit Cetatea''. Cât va rămâne o piatră

Fig. 29 Svonița bisericii Invierea Domnului. (Foto I. Simionescu)

din ea, va avea glas puternic, care să ne cuprindă și să ne facă să ne închinăm înaintașilor glorioși.

Din turnul lui Lăpușneanu, se văd toate bisericile din Suceava; de fiecare se leagă numele unui domn.

Cea mai veche, Mirăuți, zidită de Petru Mușat, restaurată de Ștefan-cel-Mare, multă vreme părăsită, servind drept hambar de grâne, a căpătat forma-i actuală în 1903. Biserica cea mai mare ce s'a ridicat pe pământul Moldovei e Sf. Gheorghe, începută de Bogdan-cel-Orb fiul lui Ștefan, terminată (1522) de fiul său Ștefăniță-Vodă. In ea sunt păstrate moaștele Sf. Ion dela Cetatea-Albă, care adună lume de pe lume în ziua de 2 Iunie.

Fig. 30. Pisania dela Biserica Sf. Dumitru.
(Des. E. Saulea-Bocec)

Mai la adăpost e bisericuța Invierea Domnului, clădită (1550) de Doamna Ileana, soția lui Petru-Rareș.

Altă bisericuță cu hramul Sf. Ion Botezătorul e zidită în 1643 de către Vasile Lupu.

Scoborînd panta repede spre apa Sucevii, se ivește încă o biserică, în Ițcanii-Vechi, cu ocnițe mărunte sub streșină. E o nouă ctitorie a Mușatinilor din jumătatea ultimă a veacului al XV-lea.

Din gara Burdujeni, clădire impunătoare din timpul de tristă amintire cât era loc de vămuire, aruncând o privire îndărăt, peste păduricea de pomi ce acoperă panta malului înalt, se urmărește pe cerul senin profilul zimțuit al orașului cu multe turnuri bisericești. Ruinele cetății abia se disting din înnecul arborilor ce o împrejmuesc. La celălalt capăt, nordic, turnul cetățuii armenești dela Zamca încheie linia frântă a clădirilor din vechiul oraș, azi în deplina liniște a amintirilor scumpe.

5. Târgușorul Burdujeni e mai departe de gară, într'un amfiteatru de dealuri. E însemnat și el cu o biserică din veacul al XVI-lea ridicată de postelnicul Movilă; păstrează caracterul arhitectural al vremii.

Nu poți părăsi aceste locuri, sfinte prin locașurile de rugă, care evocă vremuri de adâncă credință creștină, fără să te închini și la

Mânăstirea Dragomirna, unul din cele mai de samă monumente din țară. Imbină în el măreția cu gingășia, îndrăsneala sculpturilor cu farmecul colorilor.
Mai ales dacă te abați puțin din drum, făcând un ocol pe la Pătrăuți, prin contrast cu bisericuța veche de aici, Mânăstirea Dragomirna apare și mai impunătoare.

Cea dintâi e cea mai mică dintre bisericile lui Ștefan, zidită la 1487; cea de-a doua, zidită cu un veac mai târziu, e una din cele mai mari dintre bisericile din Bucovina.
Imbrăcămintea ei albă peste tot, cu turnulețul abia ridicat din acoperiș, biserica din Pătrăuți, strălucește în bătaia plină a soarelui,

Fig. 31. Biserica din Pătrăuți. (Foto. I. Simionescu).

ce face mai verde iarba proaspătă ce o înconjoară. Zidul împrejmuitor al celei mai vechi mânăstiri de călugărițe nu s'a mai păstrat. In interior însă pe lângă câteva frescuri șterse, se vede încă destul de bine chipul lui Ștefan, cu lungi plete bălane, întovărășit de două chipuri de femei, închinând Domnului biserica.
Dela Pătrăuți drumeagul scoboară panta dulce a dealului. In cale apare Mitocul-Dragomirnei, în fundul unei coveți largi dintre dealuri. E un sat cuprins; case mari, cu garduri înalte, stau îngrămădite în jurul celor trei biserici de rit deosebit, care arată că pe lângă populația românească mai trăesc și alte neamuri; îndeosebi mulți lipoveni.
De și în apropiere de sat, mânăstirea încă nu se zărește, căci stă pitită într'o îndoitură de teren, cu câțiva brazi de strajă. La o

cotitură de drum, îți apare în toată splendoarea ei dintr'odată, ca o cetate cu ziduri înalte, peste coama cărora abia se vede turnul bisericii.

Cetatea e minunat păstrată, cu bastioane de susținere, cu șiragul ochiurilor pentru sinețe sub streșina intactă, cu turn înalt la intrare. Alte turnuri masive încheie zidurile la colțuri. Cel zis al lui Barnovschi e o adevărată cetățuie, cu încăperi boltite și metereze. De jur-împrejur, pe dinlăuntru se întinde un cerdac acoperit pentru strajă. Trapezăria e o clădire cu o boltă largă susținută de elegante nervuri, unite într'un stâlp masiv central.

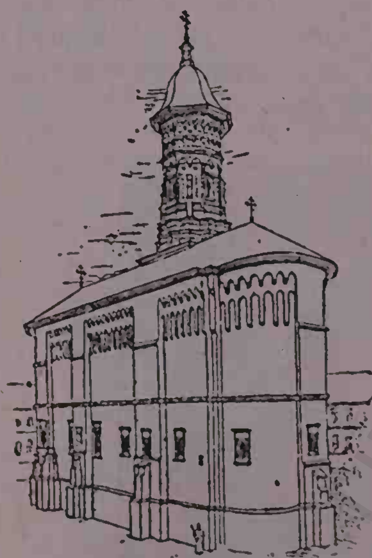

Fig. 32. M-rea Dragomirna. Vedere generală (Foto. I. Simionescu).

Deasupra intrării ei străjuește, într'o pisanie cu cadru de piatră împletită, stema Moldovei, capul de bour cu gâtul lung, cu o stea între coarne, cu soarele și luna pe de lături și inscripție fin ciselată dejurîmprejur. E o minune de sculpturi delicate și minuțioase. Poarta e largă, cu stâlpi puternici, scurți, având capiteluri din piatră împletită și un rând de rozete, fiecare cu formă deosebită. Bolta e cu frumoase nervuri gotice, împodobite și ele cu rozete minunate, care ar putea servi drept modele la lecțiile de desemn din școalele secundare, în locul celor străine.

Cum ai ieșit din umbra bolții, rămâi locului, în fața bisericii cu proporții ce ies din obișnuit. Inaltă de 27 metri, n'are o lărgime internă peste 7 metri. La exterior, simplicitatea impune. Un

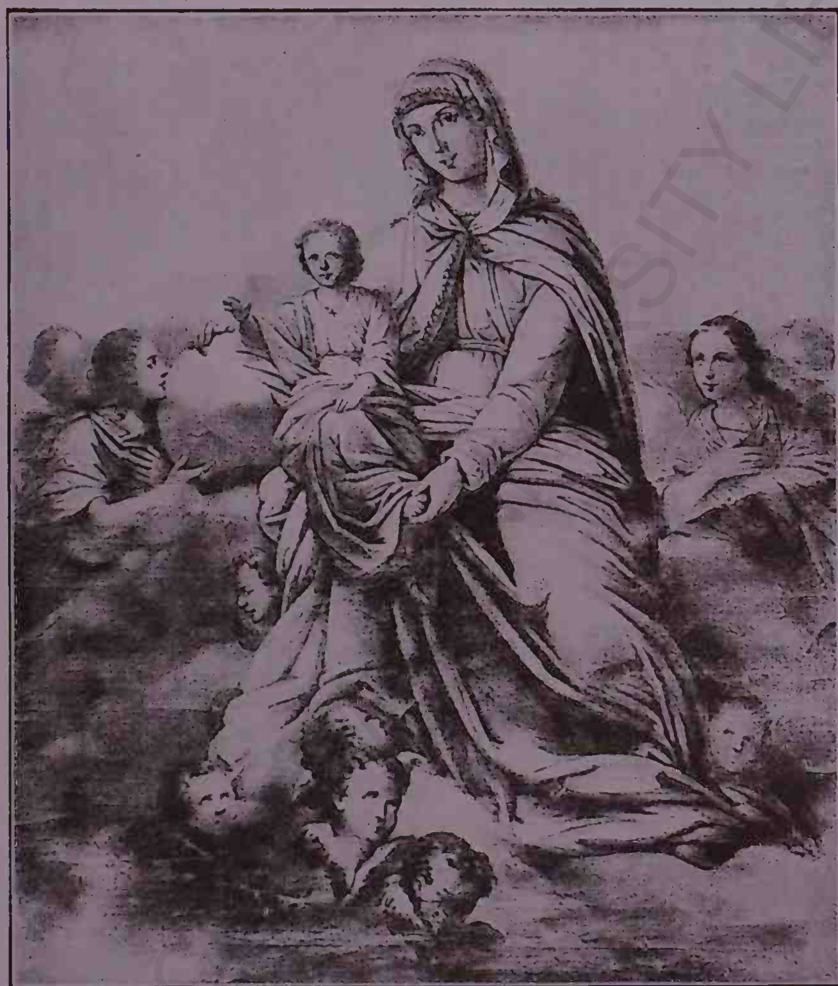
brâu de piatră împletită o încinge ca un odgon sucit când la dreapta, când la stânga. Sub streşină, ocniţe mărunte împodobesc pereţii. Faţă de dimensiunile clădirii ferestruicile sunt mici, fiecare cu chenar dreptunghiular de piatră cioplită. Interiorul este în adevăr grandios ca al multor biserici gotice din apus. Coloanele de susţinere sunt masive, încolăciri cioplite 'n piatră, sucite iarăşi când spre dreapta, când spre stânga. Capitele proeminente, spriijină arcuri numeroase, care se încheie în vârful bolţei prin scuturi sculptate. De altfel peste tot pe arcuri sunt bumbi fel de fel ornamentaţi, scuturi mărunte, flori şi rozace.

Fig. 33. Biserica Dragomirna.

Bogata arihitectură lăuntrică este împlinită de zugrăveli, care te opresc prin azurul viu al fondului şi decorul măestrit de aur şi ocru, ce dau un efect decorativ minunat. Totul e o îmbinare armonică între stilul gotic al arhitecturii cu podoaba iconografică a celorlalte mânăstirii vechi.

Vioi ca coloraţie, impozant ca compoziţie, se impune privirii tabloul Inălţării Domnului, cu complicaţia unei opere de maestru încercat, Dumnezeu-Tatăl în mantie albă, Fiul în haină galbenă tivită cu roşu, de o parte şi alta îngeri în colori vii. Mai jos Hristos Pantocrator străluceşte în curăţenia albului mantiei sale, în medalionul albastru, ce răsare pe fondul roş al tabloului, susţinut de doi îngeri cu haine albastre şi aripi de aur. De jur-împrejur o îngrămădire de turnuri, case, biserici, norod, totul în cadre de oraşe, de munţi. In faţă făptura blândă a Maicii-Domnului, contrastează prin albastrul şi roşul închis al mantiei cu cei doi îngeri ce o susţin, îmbrăcaţi în haine albe. Scena întreagă deşteaptă un efect ce nu se uită, ca şi oricare pictură în stil mare, asemenea cu a pictorilor celebri italieni din veacul al XV-lea.

,,Marele număr de figuri, proporţiile lor normale, draperia studiată ca o stofă fină, faldurile ce face, căzând firesc, toate ne duc

Maica Domnului (Agapia) de N. Georgescu După I. D. Ștefănescu

Cetățuia-Vâlcea Fot. I. Simionescu

Turtucaia Fot. I. Simionescu

Calcarurile dela Brânzeni (Basarabia). Fot. I. Simionescu

la estetica tablourilor de chevaleu și influență italiană". (I. D. Ștefănescu).
Interiorul mai cuprinde o atracție. E catapeteasma de o finețe rară, o adevărată capodoperă a lucrului în lemn. E ca o cortină pictată cu aur, cu multe ocnițe și medalioane iarăși fel de fel colorate. E atâta vioiciune de colori și forme, atâta originalitate în

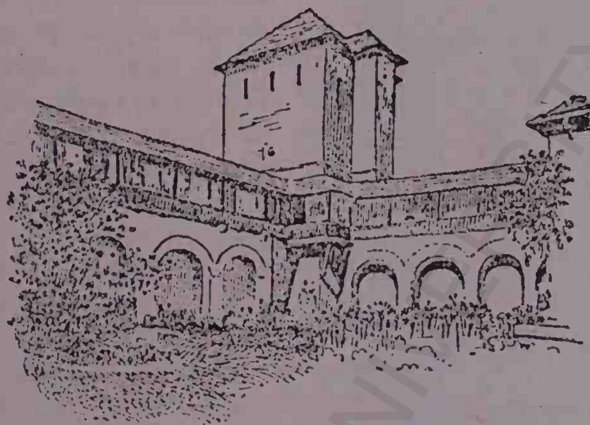

Fig. 34. Zidul pe dinlăuntru. (d. Vorobchievici).

întregime, încât simți că te afli înaintea unei opere de artă, împlinirea unui gând original.
Mânăstirea, zidită de Mitropolitul Crimca în 1609, el însuși un artist desăvârșit, ca miniaturist și caligraf, mai prezintă o minune artistică. E turnulețul ca un deget față de întreaga clădire. In schimb e de o gingășie sculpturală ce întrece chiar dantela de piatră dela Trei-Ierarhi.
Octogonal, cu patru ferestre, cu arcade duble pe fiecare din cele opt fețe, o torsadă îl încinge ca un brâu; alte ocnițe sub streșină. Nu e piatră nesculptată, variat; numeroase rosace în ocnițe, pe stâlpii din față, sus sub streșină, jos pe baza octogonă a turnului. Ultima oară când am vizitat Mânăstirea era într'o zi de început de vară luminoasă și caldă. In cimitirul mânăstirii din afara zidurilor, natura acoperise mormintele cu un covor bogat de flori; crengile merilor și ale cireșilor erau numai ghirlănzi bogate de petale ca fulgii de zăpadă. O adevărată sărbătoare a naturii. In liniștea cimitirului, corul păsărilor de tot soiul ridica imn de slavă naturii împodobite. Tristețea morții era acoperită cu isbucnirea vieții.

Numai zidurile mohorîte ale cetății spuneau de trecerea anilor. Pe deasupra lor turnulețul fin sculptat, strălucea în bătaia soarelui de amiază, învăluindu-l într'un abur trandafiriu, care scotea mai în relief bogăția lui artistică. Era un tablou ce rămâne întipărit în minte; îți dădea aceeași mulțumire adânc simțită în fața monumentelor străine, atât de mult căutate și apoteozate la noi. Osteneala ți-e răsplătită. Escursia nu e numai o pierdere de vreme, o recreație. Evocarea vremurilor de mari încercări din trecut, desfășoară zilele grele ale țării.

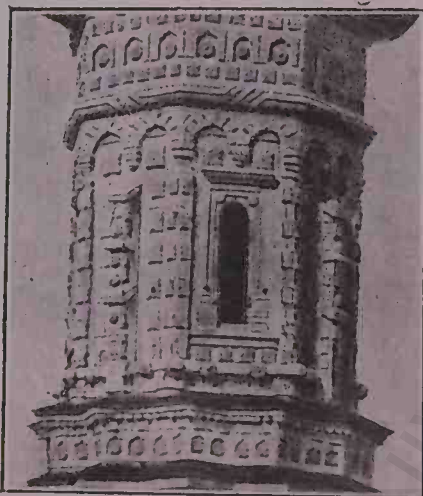

Fig. 35. Turnul bisericii Dragomirna. (O. N. T.)

In 1653, Mânăstirea fu jefuită de Cazacii lui Timuș, hatmanul lor; în 1758 de Tătari. Te miri cum de au mai rămas odoarele scumpe ce se mai păstrează. Așa e aurul dăruit de Ţarul Fedor Ivanovici, ori acele evanghelii ferecate în argint aurit, artistic lucrate, una de argintarul român Gligorie Moisiu. Toate îți spun importanța artistică și culturală a mânăstirilor noastre.

6. Dela Mitocul-Dragomirnei mai departe spre inima Moldovei, treci prin sate cuprinse. Urci platoul dela Adâncata, cu o pădurice de mesteceni printre care, ici și colo răsare făptura serioasă a câte unui brad plantat, în contrast cu gingășia tovarășilor lui. Natura îți indică singură ce îmbunătățiri să aduci, nu atât din punct de vedere estetic, cât utilitar.
Sate mari, cum e Zvoriștea, Vârful-Câmpului pe larga vale a Siretului, sunt stupuri de gospodării. Conacurile boerești, înconjurate de grădini și parcuri de hectare, aparțin și ele trecutului, măcar că nu s'a stins de tot în amintirea locuitorilor ecoul sgomotoaselor petreceri dela Vârful-Câmpului, proprietatea ,,Kneazului'' Moruzi. Azi e liniște de mânăstire. Feoda a dispărut, iar viața obștească nu s'a îndreptat prea mult în bine. Unele curți boerești

s'au prefăcut în școli, dar în lipsă de îngrijire te apucă jalea trecând pe lângă ele, în așa stare de dărăpănare sunt lăsate. Simți răzbunarea, dar nu vezi îndreptarea mult așteptată.

Regiunea e una din acele din țară, pe care străbătând-o mai ales în mijlocul verii, cu acoperișul bogățiilor pământene, de și nimic deosebit nu prezintă ca forme terestre, nu te poți opri la fiecare pas să nu murmuri: Doamne, ce frumoasă țară avem. E zona de păduri care se întinde pe dealurile din stânga Siretului, tot mai rărite însă. La marginea ei răsăriteană începe șiragul satelor mari ce se țin într'una dela Dorohoi până la Iași. Văculeștii stă în fund de vale largă, cuib de case cu acoperiș auriu de trestie, strânse în jurul bisericii. In dimineața zilei de vară peste ele se așterne ceața străvezie, aburul din răsuflarea pământului. La Brăești, unde ieși în șoseaua bătută dintre Dorohoi și Botoșani, răsare vederii casa boerească, cu două rânduri, tipul vechilor curți moldovenești, așezată pe locul cel mai înalt, cu perspectivă largă, întrematoare, și cu un parc de pomi în jur.

Peste tot strălucește bogata plămadă a pământului. Natura apare îmbrăcată nu numai cu ce posedă mai mândru în arsenalul colorilor și a formelor, dar și cu ce are mai de preț. Grâul gata de secerat, așterne poleială arămie peste fața dealurilor. Ovăzurile dinpotrivă le acopere cu filigrame argintii, iar porumbul, prășit a doua oară, strălucește în îmbrăcămintea verdelui tineresc, împrospătat de ploaia de peste noapte. Fânețile încă necosite, împlinesc podoaba prin covoarele atât de frumos împestrițate cu tot soiul de flori. Sânzienele ca pucioasa împletesc ghirlănzi pe marginea drumului, alăturea de cicoare, ochi albaștri ca adâncul mării.

Intreaga frumusețe a lucrurilor, măreția orizonturilor, pătrund prin ochi în suflet și orice senzație devine plăcere. ,,Ai cunoscut, o Jean-Jacques, bețiile acestea ale unei inimi care pricepe natura, beții trecătoare, dar atât de puternice, încât fac să vibreze fibrele cele mai tainice ale ființei noastre și ne desvăluie, mai bine decât cărțile filosofilor, tot nemărginitul din noi''. (Gabriel Faure).

Unde apele sapă mai adânc vreo vale, ca la Leorda, nasc colțuri și mai atractive. Biserica clădită la loc înălțat, împrejmuită drept podoabă cu câțiva brazi, aruncă o pată mai serioasă în surâsul general al naturii în plină gestație. Spre Apus, dunga pădurii dese închide orizontul; spre Răsărit, colnicele joase ale stepei moldovenești sunt numai ogoare. E o îmbinare naturală care explică

densitatea de populație pe linia de contact între aceste două forme de terenuri.

In cale îți apare un loc sfânt. Lași șoseaua bătută și pe un drum mai rău întreținut, scobori spre Ipotești, locul unde a copilărit Eminescu. Satul e sărăcuț ; căsuțele stuhuite sunt împrăștiate

Fig. 36. Casa părintească a lui Eminescu la Ipotești. (d. Gheorghiu și Olinescu)

spre coaste odată împădurite. Casa bătrânească nu mai există. O asociație de admiratori ai poetului au prefăcut-o într'o clădire modernă de zid. Și biserica e înoită.

De altfel nimic mai deosebit nu spune că aici și-a dus copilăria copilul, care după spusa bătrânilor, era sburdalnic, îi plăcea să hoinărească printre ogoare, să prindă fluturi și chiar câte un șarpe. Totuși traiul în plină natură, la o vârstă când farmecul ei se imprimă cu putere în suflet, formează un substrat al subconștientului, cu influiență asupra manifestațiilor de mai târziu. Căutam în jurul meu vreun arbore mai bătrân, vreo casă mai tupilată asupra cărora copilul de atunci își oprise și el privirea, făcând să încolțească în mintea lui vreun gând persistent transformat în strofe ciselate dar cu aroma primelor impresiuni din copilărie.

7. Puțini chilometri mai departe începe să se zărească turnurile bisericilor din Botoșani, orașul întins pe coline joase, zona de

contact între dealurile împădurite dinspre Apus și valurile stepei dinspre Răsărit.

Chiar la intrare pe ,,rohatca'' dela Cătămărești, se vede biserica lui Ștefan-cel-Mare din Popăuți, răsărind dintre clădirile din jurul gării, ca o frumoasă floare de mac printre petrișuri. E de laudă însă nu numai restaurarea ei, cât mai ales îngrijirea locului unde se află, un parc bine întreținut, cu arbori umbroși.

E un alt semn al biruinței lui Ștefan, din cele presărate în tot cuprinsul Moldovei lui dragi.

Clădirea e la fel aproape cu aceea dela Dorohoi, Iași, Hârlău, gingașă, sveltă, cu fațadă de piatră aparentă, încinsă cu trei brâie subțiri de cărămidă smălțuită, galben și verde, cu nuanțe deosebite. Două rânduri de ocnițe în partea de sus împodobesc pereții; deasupra lor o cingătoare de cărămizi iarăși frumos și variat împodobite cu discuri colorate, având în relief fel de fel de figuri, din care însă lipsește capul de bou.

Fig. 37. Turnul dela Popăuți.
(d. Gheorghiu și Olinescu).

Zidită la 1436, a fost zugrăvită și ea pe dinlăuntru, înainte de sfârșitul veacului al XVI-lea, după cum arată sgârieturile soldaților lui Sobieski, una datată la 1590.

Zugrăveala în mare parte este ștearsă. Trebue să fi fost mândră, judecând după tabloul Sfântului Neculai, patronul bisericei, aflat întâmplător de d-l I. D. Ștefănescu, după un dulap din pronaos, care l-a păstrat neatins, cu prospețimea primitivă a colorilor; aureola din jurlul capului e de aur curat, strălucind ca în prima zi după zugrăvire. E unul din cele mai vechi tablouri cunoscute din pictura moldovenească, operă originală din veacul al XV-lea. Mai

are o însemnătate biserica din Popăuţi; e păstrată alăturea clopotniţa veche, ca un bastion prismatic cu largi ferestre la clopote, de se resfrângea în voie sunetul aramei ce chema pe credincioşi. Botoşanii mai cuprind în ei alte amintiri domneşti.

Biserica Sf. Gheorghe azi restaurată, zidită cam în stilul celei dela Popăuţi, a fost înălţată (1541—51) de Elena-Doamna, soţia lui Petru-Rareş, domn care nu odată îşi căuta odihna mai îndelung

Fig 38. Turnul Sf. Gheorghe. (Des. A. Bordenache).

Fig. 39. Turnul bisericii armene (d. Gheorghiu şi Olinescu)

în Botoşani, de unde trimete scrisori de ameninţare către braşoveni: „Şi pe copiii voştri îi voi pedepsi cu fier şi foc", dacă nu se vor supune craiului sprijinit de el după biruinţa dela Feldioara (1529).

In amintirea scumpului ei soţ, Domniţa Elena, care îşi alesese oraşul ca reşedinţă, a mai înălţat şi biserica Uspenia (1552), cu hramul Adormirii Maicii Domnului. Botoşani e deci oraşul lui Petru Rareş şi al Doamnei sale.

Pe lângă vechile biserici româneşti, în Botoşani se mai găsesc şi

două biserici armenești, cel puțin din veacul al XVII-lea, căci orașul devenise un centru important de armeni, la început negustori cinstiți și harnici; mult mai târziu, când evreii invadați din Polonia le-au luat locul, ei au ajuns crescători de vite, moșieri, gospodari, pricepuți în ale agriculturii.
Datorită poziției lui la marginea codrilor întinși pe dealurile dinspre Siret, dar și contactului cu întinsele câmpuri de arătură, orașul cunoaște prosperitatea. Proprietarii marilor moșii clădesc case somptuoase, unele cu hectare de pometuri în jur. Rar oraș din țară care să aibă atâtea grădini întinse ca Botoșani, după cum rar oraș de dealuri, în care brazilor să le meargă atât de bine, variind podoaba grădinilor.
Urmă apoi declinul. Improprietărirea aduce anemierea vieții orașului. Marile clădiri ale proprietarilor devin școli sau birouri administrative. Dărăpănate, îți fac impresia de sărăcire. Grădinile

Fig. 40. Casa lui Iorga. (d. Gheorghiu-Olinescu)

ajung părăginite; viața economică stagnează. Botoșanii nu fac excepție din majoritatea orașelor de provincie, care abia își țin suflarea.
Botoșanii au un rol însemnat și drept centru cultural. In 1759 s'a înființat o școală domnească. Din cele trei școli înalte din Moldova sub M. Sturza, una fu în Botoșani. Liceul devine o pepinieră de elemente ajunse la însemnate situații sociale. E de ajuns de po-

menit că la Botoșani a învățat eruditul istoric N. Iorga. Se păstrează tot mai dărăpănată căsuța cu cerdac proeminent, în care a copilărit. Azi acoperișul e numai petice de tinichea; stâlpii dela cerdac abia se țin înclinați într'o parte, iar pe fațada coșcovită și răpănoasă, stă aninat într'un cuiu, semnul că e locuită de un croitor. S'ar fi cuvenit ca primăria să o răscumpere și să o transforme într'o casă de citire, care s'ar umple numai cu uriașa producție a marelui savant.

De altfel de orașul și județul Botoșani se leagă numele multor oameni de seamă, profesori universitari (Em. Theodorescu, M. Ciucă, Dr. Iacobovici, D. Negreanu, ș. a.), literați în frunte cu

Fig. 41. Căsuța copilăriei mele.
(Des. Ionel C. Motaș d. fot. Simionescu)

M. Eminescu, apoi poeții Stavri, I. Păun (Pincio), Gh. din Moldova, D. Anghel, Elena Sevastos. Blândul mitropolit Iosif Gheorghian e din Botoșani, ca și Mitropolitul Calinic Miclescu.

Trecutul îi formează o fală. Prezentul este învăluit în amurg. Atât de puțin ce s'a schimbat!

In fața căsuței în care am copilărit, rămasă ca mumifiată, se întindea un adevărat câmp cultivat cu porumb și harbuzoaice, lungărețe, cu miezul ca sângele și dulce ca mierea. Astăzi numai la partea dinspre stradă câteva căsuțe rare arată prefacerea; încolo, a rămas acelaș câmp, dar mai neîngrijit de cât odinioară.

De câte ori mă rătăcesc prin ulițele tot glodoase din mahalaua copilăriei, pare că nu ar fi trecut atâtea decenii peste ele. Cadrul natural, cât o mai înviorează.

8. Șoseaua iese din oraș, prin bariera Iașului; apucă în lungul zonei de contact dintre dealurile împădurite și câmpurile mănoase. Valuri de teren mai înalte, ascund printre ele sate bogate, cu pitoresc neîntrecut, Mânăstirea Agafton, cea dela Tudora, Coșula. E de ajuns a pomeni de satul Flămânzi, vestit, căci din el a pornit scânteia răscoalei agrare dela 1907.

In sufletul răzeșilor se adună nedreptățile din trecut. Mocnește cât mocnește durerea, până ce la o nimica toată isbucnește cu furie, locală uneori, molipsitoare, deșteptând și aiurea dureri la fel. Sunt tipuri de sate moldovenești, cu arhaismul timpurilor îndepărtate, prea puțin schimbate. E o mare deosebire între ele și satele cu casele strânse grămadă, aliniate la stradă, ca în multe părți din Ardeal. E libertatea naturii, farmecul ei cu variatele fețe după anotimpuri. Ea captivă sufletul; îl stăpânește. Dar tot ea înalță mintea spre zări luminoase. Iți lămurești și firea oamenilor așezați, înțelepți, și chiar resignați.

Orice s'ar spune, cerul senin, geana de pădure, mozaicul de ogoare, livezi și fânețe, neîntrecut amestec de colori și umbre, orizontul larg cu zare depărtată, toate cântăresc mult, prin influiența tainică dar puternică, asupra firii moldovanului, predispus să-și ridice ochii mai adesa spre adâncul cerului plin de taine.

Cel mai tipic sat moldovenesc de dealuri din partea locului este Deleni, cu casele presărate pe povârnișul coastei, până sus sub prichiciul de pietre răsărite din muchea dealului, umbrită de codri întunecați. Primăvara pe aici e un raiu, numai flori, jos în pajiștea grădinilor, mai sus aninate de crengile cireșilor și ale merilor rămuroși. Până și nucii, cu coloarea arămie a primelor frunze târziu desfășurate, adaogă la variația bogată.

E sat mare, întins. Aproape fiecare casă își are grădina împrejmuită cu gard înalt, din nuele împletite, cu streșini ghimpoase de porumbei, loc ales pentru cuiburile păsăruicelor care caută adăpostul mai sigur în apropierea omului.

S'a mai păstrat curtea proprietarului de viță domnească. E palat cu două rânduri, din balconul căruia perspective întinse odihnesc ochii. De jurîmprejur în livada întinsă se amestecă pomii

fructiferi locali cu arbori exotici adaptați locului. In amurgul liniștit al serii de vară e un deliciu, ce lămurește dragostea multor boeri vechi, culți, de pământul moșiei lor. Mireasma florilor necosite umple aerul; concertul privighetorilor te leagănă. Intr'un intermezzo de liniște, le ia locul glasul strident al cristeilor, ascunși în păpuriștea din vale.

Dar tot în satul acesta și cele învecinate îți este dat să vezi regresiunea economică, în legătură cu o lipsă de grijă din gospodăria generală a țării.

,,Curtea'' nu mai poate porunci, oricâtă dragoste ar fi din partea proprietarilor pentru buna stare a sătenilor. Stăpânul e una la drepturi cu ceilalți locuitori. Nici exemplul bun de sus, nu mai are efect; lipsește constrângerea, iar înțelegerea este încă înăbușită de mândria libertății, cântată lor la fiecare alegere. Goana după pământ arabil, mirajul oricăriu sătean chiar dacă pământul din jurul casei i-ar da putința de bun traiu, îl îndreaptă spre câmpurile cu ogoare. Livezile, o bogăție naturală din partea locului, pier din an în an. Sunt părăsite. Spre Rădeni, străbați grădini păräginite. Vestiții meri domnești, din care se umpleau pivnițele cu roadele din câțiva copaci, au dispărut.

Livezile bogate odinioară, sunt spre asfințit; pământul neînțepenit se prăvale către pârâu, ducând uneori și casa cu el. Goana e după câmpurile de sămănat, mereu parcelate, mereu îmbucătățite.

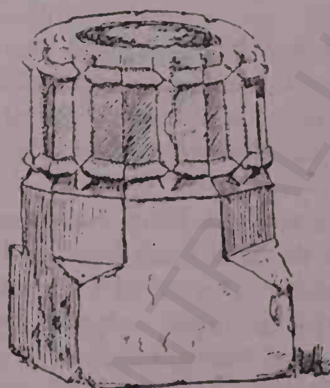
E tabloul schimbării lăsate în voia soartei, fără nicio conducere ori sistematizare.

Și totuși când privești întreaga coastă de dealuri, cu livezi odată întinse, te gândești ce ar deveni o asemenea regiune naturală, anume pentru pometuri, atât de bogată și variată, dacă preocupările tuturora ar fi îndreptate spre îndrumarea săteanului către alte îndeletniciri decât aceea râvnită de toți, de a arunca sământa oriunde și oricum. Sus e părăsirea a ceeace a fost temeinic odată; jos e dibuirea lipsită de siguranța înțelegerii. Și timpul trece în oscilări, pași pe nisip, ducând spre mizeria inevitabilă. Teoretic se vorbește de diviziunea muncii chiar în exploatările de pământ. Aiurea se creiază zone de pometuri rentabile. Aici, cele naturale sunt lăsate paraginei, fără să se dea posibilitatea ca ogoarele să le înlocuiască. In jurul casei se întinde pustiul; puhoaiele fără piedici rânesc dealurile. Din raiu cum ar trebui să fie, iadul se întinde și în suflete.

De altfel tot de pe aici se poate prinde cât de apropiat de prezent e şi trecutul depărtat. Inveţi cum iau naştere satele. Sus pe întinsa spinare a dealurilor, poenele mari sunt locuri de păşunat. Stâna se mută din loc în loc, după învoirea din fiecare vară. E casa nomadului, formată din nuele împletite, acoperite cu frunzar. Vântul şueră prin păreţi; fumul din vatra rămasă la pământ, te orbeşte. Ciobanii dorm pe pământul gol sau îşi fac un pătul, leasă de nuele pe patru pari, acoperită cu frunzar. E depărtarea din vremuri, dispărută aiurea. Alături e satul ce abia se înfiripează. Casele sunt răzleţite după petecul de pădure împroprietărit. E cătunul primitiv, cu casele din nuele bătute cu vălătuci. E iarăşi un tablou al începutului vremurilor de aşezare omenească. O poeniţă este spaţiul unde se aşează o familie. Toporul răreşte pădurea din jur, făcând loc ogrăzii bătătorite sau câmpului sămănat cu porumb firav. Cătunul e ascuns în pădure. In grădini pomii plantaţi îşi încâlcesc ramurile cu ale fagilor. Casele nu se văd din desişul arborilor. Se ghicesc după lătratul câinilor, după mugetul vacilor, după scâncetul copiilor sau după glasul necăjit al gospodinei: ,,Nea haram! boala să dea în tine''; străbat ca un ecou printre arbori, de undeva, din desişul pădurii populate.
Scobori din satul în formaţie, pe drumuri hleioase după ploi. Alt tablou, de data aceasta al regresiunii, îţi iese în cale, în părăsita biserică din Zagavia, măcar că a fost înălţată de curând (1836), după cum arată pisania, care începe cu cuvintele pline de înţeles: ,,Moartea birueşte toate fandaziile omului în lume''.
Clădirea în izolarea pădurii e o arătare din altă lume. Faţada ei largă aduce aminte de bisericile străine de pe vremea Renaşterii, de şi adaptarea locului e arătată prin solzii sclipitori ai şindrilei. Acoperişul începe a se lăsa sub propria-i greutate, desgolind în jurul turnului cărămizile roşcate, ca o rană însângerată.
Pe vremuri aici era o mânăstire. Chiliile părăsite după secularizarea averilor au ajuns valuri de moloz. In jurul mânăstirii exista o livadă întinsă. Călugării au plecat; biserica se năruie. Livada arendată de către Stat, mereu e părăginită. Ţi-e mai mare jalea să priveşti la cireşii cât nişte tei, la merii rămuroşi, cu multe crengi uscate. E tot ce a mai rămas din pădurea de pomi roditori de altă dată.
A venit vremea când s'a strigat cu insistenţă: Noi vrem pământ. Măcar că loc neted bun de arătură se afla mai în vale, s'a sacrificat

livada spre a se satisface de formă cererile. Nuci în putere, cu trunchiu gros de abia-l cuprind brațele unui om vânjos, fură doborîți. S'au desrădăcinat meri, peri, pruni, cireși, spre a face loc de arat, măcar că fierul plugului se oprea în rădăcinile șerpuite de sub brazdă. Forma a fost îndeplinită, dar o bogăție irosită. Ce se putea face în loc? O arată gospodăria unui lipovan; căpătând și el pământ aici, n'a smuls arborii, ci a pus vie pe lângă ei, creind o fermă model, de ți-e mai mare dragul să o vezi.
Așa aici, așa aiurea, și ne mirăm că dăm înapoi ca racul.

9. Cu inima întunecată scobori panta cam abruptă, treci pârâiașul ce vine adesa mânios și te trezești într'o curte părăsită, cu ruini de ziduri, înecate de bălării cât omul de înalte. Sunt urmele vechiului palat domnesc dela Hârlău, din care Ștefan-cel-Mare trimete veste către brașoveni, în 9 Iulie 1480: „scrie domnia mea multă sănătate bunilor noștri prieteni, birăului din Brașov și tuturor pârgarilor", ca să fie atenți asupra mișcărilor armatelor turcești și muntenești. „Să fiți gata și să ne trimeteți iute de știre, și noaptea și ziua, ca să fim și noi gata și să ne ridicăm împreună cu domnia-voastră împotriva acelor vrajmași". Tot de aici, la 12 Iulie 1499, Ștefan trimite propuneri de pace lui Ioan Olbraht, regele Poloniei: „Datum in Herlow, ferio quinto proximo ante festum sancte Margarethe virginis, anno Domini millesimo quadri centesimo nonagesimo nono."

Fig. 42. Din biserica Sf. Gheorghe, Hârlău. (Des. C. Motaș).

Radu Mihnea își avea aici reședința la începutul veacului al XVII-lea, unde și muri în 1626.
Ștefan-cel-Mare nu și-a uitat dragostea de o clipă cu mama lui Petru Rareș, căruia i se spunea Petru Majearul, „poreclit Rareș, după numele muierii ce au fost după alt bărbat târgovăț din Hârlău" (Grig. Ureche).
Inaintea lui Petru Rareș, aici în palatul dela Hârlău s'au adăpostit Bogdan Orbul și fiul acestuia Ștefăniță Voevod. Acesta, de și a avut ca instructor pe hatmanul Luca Arbore, l-a decapitat în Aprilie

1523, învinuindu-l de trădare și dușmănie, în palatul domnesc dela Hârlău, după cum stă scris în cronica putneană a lui Macarie. Vremuri de strălucire pentru Târgul de pe malul Bahluiului, din care n'au rămas drept amintire decât mândrele monumente ridicate de Ștefan-cel-Mare la 1502 și de Petru Rareș (Sf. Dumitru). Cea dintâiu a fost restaurată de curând pe din afară. Când o bate soarele 'n plin, de strălucesc discurile smălțuite verzi, galbene, cafenii ori albastre, pe fondul gălbuiu al pietrei proaspăt cioplite, e un adevărat juvaer de artă arhitecturală. lucrat cu multă grije. Iar când luna plină o învăluie în lumina-i argintată, silueta bisericii cu turnulețul svelt capătă o formă gingașă, în spațiul liber în care se află.

Intrarea e impunătoare, cu coloane cioplite 'n piatră și îmbinate sus în arc frânt.

In interior, mai mult decât la alte biserici ale lui Ștefan, te cuprinde cucernicia, de cum pășești pe lespezile roase de îngenunchiarea evlavioșilor de aproape cinci veacuri, în fața altarului. Pictura veche strălucește prin unele locuri în bogăția inițială a colorilor, între care aurul nu este economisit. Sunt multe bucăți ce te impresionează, prin numărul de figuri, cum e reprezentarea celor trei sinoade ecumenice. Iscăliturí și date sgâriate pe pictură dovedesc că e veche, măcar din veacul al XVI-lea. Numeroase sunt iscăliturile soldaților lui Sobieski, care au trecut pe aici. O altă biserică e de pe vremea lui Petru Rareș. Orășelul care a cunoscut și asediul lui Sigismund regele Ungariei pe vremea lui Ștefan fiul lui Mușat, ca și pompoasele serbări de pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, doarme azi somnul liniștei veșnice, de și niște oameni întreprinzători ar putea face din el centrul industrializării fructelor atât de abundente în jur și mai ales a vinului, viile ținându-se șir pe coasta dealurilor bătute de soare. Dela Hârlău la Cotnari nu sunt decât câțiva kilometri. Satul e vestit pentru vinurile sale, scoase, zice-se, din vițe aduse dela Tokai. D. Cantemir socotea vinul dela Cotnari cel mai bun, ,,căci

Fig. 43. Din chenarele bisericii Sf. Gheorghe. (Des. C. Motaș)

ținându-l în pivniță adâncă și boltită, după cum e obiceiul la noi în țară, într'al patrulea an căpăta atâta putere, încât arde ca spirtul". Petru-cel-Mare când a băut din el, la 1711, cât zăbovi în Iași, nu mai contenea cu lauda.

Acest sat mare, cum a rămas azi, are un trecut sbuciumat. Lui Ștefan-cel-Mare îi plăcea să se mai odihnească aici în apropiere de Răreștia lui sprâncenată. Zidi biserică simplă, fără turn, ce aduce aminte de cea dela Rădăuți. Satul ajunge oraș, cu mulți unguri și sași în el. Temeliile unei biserici catolice au fost desgropate dintre vii. Și azi se mai păstrează turnul masiv, cum nu se mai află în Moldova, singura parte rămasă din monumentala biserică ridicată de Despot-Vodă în veacul al XVI-lea, cu gândul de a aduce la protestantism pe catolicii din sat, poate și pe moldoveni. Biserica a rămas în picioare până 'n 1873, când a fost mistuită de foc. Lângă biserică, Despot-Vodă, om învățat, a deschis o școală; în gândul lui trebuia să fie un soiu de universitate, care n'a dăinuit însă decât scurtă vreme, căci la 1563 s'a răsculat poporul ințețit de Ștefan Tomșa și școala a fost dărâmată, elevii și profesorii fugind ca potârnichile.

Fig. 44. Biserica din Cotnari. (d. Balș)

Călugărul Bandini care a călătorit prin Moldova pe la mijlocul veacului al XVII-lea, descrie Cotnarii ca „oraș celebru", în care Domnitorul, boierii, ba chiar și din Polonia aveau vii și case mari. Strălucirea de demult a apus. Au rămas însă viile vestite, de și filoxera și replantarea cu vițe americane au slăbit din putere și mai ales aroma vinului.

In timpurile din urmă e o mișcare de reînviare a faimei din trecut, prin asociațiuni viticole înființate cu bunul gând de a da o deosebită atenție replantărilor și mai ales selecționării vinurilor.

Mai poate avea un frumos viitor Cotnarii, nu numai prin viile sale renumite, ci și ca localitate de vară. De pe dealul Catalina sau dealul lui Vodă, cu vârf țuguiat ca al unui vulcan, priveliștea e largă nu numai asupra satului cu case gospodăroase, dar departe către Hârlău spre Nord, sau dealungul dealurilor ce se țin într'una până spre Tg.- Frumos.

Puțin spre sud, se află o altă localitate mai vestită Băiceni-Cucuteni, tot la margine de pădure, des pomenită în știința universală a preistoriei.

In vremea neolitică, întreg pământul românesc era presărat cu așezări omenești stabile. Oamenii se îndeletniceau cu agricultura, cu industria, și în deosebi cu cea a olăritului. La Băiceni-Cucuteni era un asemenea centru de artă preistorică. Hârburi scoase de fierul plugului, au atras atenția unor învățați dela Iași. S'au făcut săpături primitive și s'au adunat minunate resturi de artă, pe lângă tot soiul de statuete de lut, idoli numiți. Invățații străini s'au interesat de cele găsite. Le-au pus în legătură cu arta din Mediterana de răsărit. Inainte de răsboiul din 1917, un specialist german a căpătat învoirea să facă săpături metodice. S'a întors la Berlin cu o comoară de vase frumos pictate, parte din podoaba Muzeului din capitala Reichului, prea puține rămânând și în țară la noi.

Fig. 45.
Vas dela Cucuteni.

Fig. 46.
Figurină din lut ars; Cucuteni.
(Des. C. Motaş)

DELA NEAMȚ LA GALAȚI.

Varatec și Agapia. — M-rea Neamț — Tg. Neamț — Iași. — Valea Bârladului. — Bârlad — Galați.

I. Nu este Român care să nu cunoască din nume măcar M-rea Neamțului, Agapia ori Varatec. Regiunea în care se găsesc e cea mai căutată și des pomenită din Moldova. Nu e scriitor de samă care să nu aibă rânduri cu amintiri plăcute despre acele locuri. Paginile pline de humor sănătos ale lui C. Hogaș; însuflețitele descrieri ale lui Vlahuță; Amintirile lui Creangă, ori scrisul atât de sugestiv al lui M. Sadoveanu, cuprind câte ceva din ținutul întins, care în geografia descriptivă poartă numele de „Depresiunea Neamțului".

Faima locurilor, în primul rând se datorește naturii. Vin apoi în joc și isprăvile oamenilor, faptele istorice legate de legendara Cetatea Neamțului ori importanța culturală a Mânăstirii Neamțului. Natura este aici de o gingășie captivantă. Nu sunt multe locurile, care să emane atâta ademenire ca dealurile blânde, din acest ținut plin de vrajă. Simți puterea de fascinare din partea Naturii, cu fețe schimbătoare, care te subjugă. E o mamă bună, blajină, care-ți surâde, te alintă, îți șoptește adormitoare povești. Pare că și oamenii de pe aici sunt mai altfel, potriviți după natura în care-și duc viața, mai blânzi, mai primitori, cu fața mai luminoasă, cu sufletul mai larg, înțelegător.

„Din jos vin satele Boiștea și Ghindăoanii, unde plugurile rămân singurele pe brazdă și țarină, cu săptămânile; prisăcile fără prisăcari; holdele fără jitar; și nimeni nu se ating de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata." (I. Creangă).

E de ajuns să poposești, pe o zi de vară, la încrucișarea drumului spre Mânăstirea Varatecului, cu șoseaua ce vine din Tg. Neamț. Când ieși din Filioara, drumul urcă un mic dâmb, destul de trăgănat. Cât de grăbit să fii, oprești. Priveliștea ce se desfășoară, te țintuește fără vrere. Te freci la ochi, ca să te convingi că nu visezi. Natura îți spune: Stăi! Privește; bucură-te; înțelege.

Cât de posomorît să fii, te înseninezi. Te trezești surâzând. Devii altul. Te-ai închina, ai cânta, ridici mânile cuprinzând zarea. O tainică putere te cuprinde, te purifică, te înviorează. Natura e mută și totuși pare că-ți vorbesc prietenește mii de glasuri.

Aceasta e puterea farmecului naturii, izvor nesecat de întărire ori înălțare, din care, puțini sunt deprinşi, spre dauna vieții lor, să soarbă din el apa vie.

De pe dâmbul pe care te-ai oprit, nu te ademeneşte măreția peisajului, cât orizontul larg, luminat și vesel, în contrast cu zidul munților din apropiere, ecran verde închis. In față e o lume de dealuri joase, peste care se aşterne aurul grâului nesecerat sau

Fig. 47. Varatec.

verdele viu al pășunii în plină putere, gata de cosit. Copaci răzleți, crescuți în voie, însamnă cu câte o pată întunecată, câmpurile luminate 'n plin de soarele blând.

Bisericile și chiliile din Mânăstirea Varatec sclipesc din înecul pomilor, ce se încâlcesc cu ultimii copaci din poala pădurii dese. Satul e ascuns într'o îndoitură de teren.

E liniște deplină. Aerul de munte, cu miros de brad, se domolește prin răsuflarea aromitoare a pajiștilor înflorite. Iți lămurești de ce la Varatec, cea mai populată mânăstire de maici din țară, se îngrămădesc peste vară cei slabi de piept, căutând lecuire în acest loc, contact de munte și deal.

Biserica principală e începută abia în 1808; e clădită, ca mai toate mânăstirile, pe locul alteia, de lemn, ridicată de maica Olimbiada, retrasă din vâltoarea vieții din Iași. Cu vremea mânăstirea se întemeinicește, mai ales prin sprijinul Mitropolitului Veniamin Costache. Devine vestită, bogată, cu icoane numai argint și aur. Clima prielnică, face ca vara să fie mai mult târg de cât mânăstire. Pentru reculegere ocolești mulțimea adunată în jurul bisericii, închinându-te la farmecul vestitei ,,Poiana Țigăncii'', covor des țesut cu cele mai alese flori.

Pomenind de Varatec, vine în minte dela sine și numele Mânăstirii vecine Agapia. Are cu totul alt farmec. E ascunsă 'n fund de vale. Din cerdacul arhondaricului abia zărești dealurile depărtate dela Grași. Bradul des învăluie spatele mânăstirii. Glasul cetinilor îți cântă într'una. Ca să te bucuri de câmpul cu flori și lumină din belșug, cauți poenele însorite, mai ales cea dinspre sat. Prin aceasta se deosibește de Varatec, unde soarele bate 'n plin aproape ziua 'ntreagă. In schimb te cuprinde mai adânc taina legată de viața mânăstirii. Biserica principală, pe locul unde fu alta înălțată în 1644, de fratele lui Vasile-Lupu, e înconjurată de albe clădiri. Ecoul loviturilor în toaca de fier, când mai slăbite, când mai sonore, acum rare, acum grăbite, în puterea nopții, stârnește mai cucernic vraja slujbei sfinte.

Dacă arhitectura bisericii n'are nimic deosebit, în schimb pictura ei o transformă într'un muzeu de artă bisericească, prin măestritul meșteșug al lui N. Grigorescu. Maica Domnului cu Iisus în brațe, tronând în nouri, înconjurată de ceata îngerilor, capătă o eterică înfățișare prin coloritul plin de lumină. Tabloul de artă desăvârșită, poate figura printre a celor mai vestiți pictori din lume.

Datorită sârguinței d-lui Prof. I. D. Ștefănescu, dar mai ales adâncii legături sufletești ce o păstrează cu Mânăstirea unde a trăit mulți ani, într'o aripă din clădirea principală a întemeiat un interesant Muzeu, care cuprinde pe lângă icoane vechi, multe din icoanele lui N. Grigorescu. Pictorul a stat multă vreme la Agapia, ajunsă locul de întâlnire în timpul verii al lui Vlahuță, Caragiale, Delavrancea, Bujor.

De altfel Mânăstirea Agapia e și un centru turistic de samă. De aici, prin umbra pădurii ajungi la Agapia din deal, mult mai veche decât cea din vale, la Sihla în aspră natură de brazi și fagi. La Săhăstrie, cu ,,un cuib de oameni sau, mai bine zis, de strămoși ai omenirii,

retrași în adâncurile cele mai nepătrunse ale singurătății". (C. Hogaș).
Mânăstirea Agapia e înfundată în pădure de brazi. Cum ieși din mânăstire și urci pe dealul Muncelului, numai pășune, privirea alunecă peste întinsul depresiunii Neamțului.

2. Din trei părți se înalță dealuri. Culmea Pleșul de lângă Tg. Neamț e numai o rană vie, lovit și năruit de pâraui de la poale. Cetatea Neamțului legendară, se profilează ca un colț de stâncă printre puținii arbori ce au mai rămas pe culme.
Sate mari, bogate se înșiră dealungul marginii de apus a depresiunii, ca niște stupuri pline, umbre verzi de pometuri. In liniștea desăvârșită a curții dela Grumăzești, își continuă cercetările sale științifice, ca și Darwin, savantul A. Caradja, al cărui nume e cunoscut în lumea întreagă a specialiștilor.
Mai din sus de Tg. Neamțului se vede Vânătorii-Neamțului, „cu sămânță de oameni de aceia, care s'au hărțuit odinioară cu Sobieski".
Tot sate de răzeși, oameni cu scaun la cap, mândri în sărăcia lor, omenoși în purtarea lor.
Sunt atât de multe locuri aici vestite! Nu poți părăsi regiunea fără să vizitezi Mânăstirea Neamțului, cea mai cu faimă dintre mânăstirile noastre; de ea nu e legat numai numele lui Ștefan-cel-Mare, ci și o perioadă însemnată din evoluția noastră culturală. Trebue să străbați Tg. Neamțului și el vestit, în trecutul economic al Moldovei. Intemeiat de Sași, întărit de oierii ardeleni rămași aici din drumul lor spre iernatul oilor, și-a căpătat viață plină, nu numai prin faptul că era lângă Cetatea Neamțului, dar că era la nod de drumuri principale, îndreptate spre Iași, Bacău, Piatra ori Folticeni. Lipsa drumului de fier, atracția mânăstirilor, băile dela Oglinzi și Bălțătești, îi dă și azi vara multă mișcare. Odată aici se fabricau postavuri și sumane, brânzeturi, de către Țuțuenii ardeleni. Mai trâziu evreii invadați din veacul al XVIII-lea, au stăpânit comerțul dând orașului coloratura obișnuită celorlalte târgușoare moldovenești. In zilele de iarmaroc, abia poți răsbate de lumea satelor din jur, în portul curat, bărbații cu pletele până la umeri, ca plăeșii lui Ștefan, cu pălăria lată 'n margini. E o înviere a zilelor când buciumul chema la apărarea țării.
Apucând peste podul de pe apa Neamțului, abia poți înainta de

puhoiul omenesc. Căruțele se țin șirag una după alta. Nimeni nu e grăbit, căci graba strică treaba. Când clacsonul țipă strident, ca să facă loc automobilului prin mulțime, zarva printre drumeți crește. Femeile țipă speriate, copiii se opresc cu ochii sgâiți spre mașină, balaur pentru ei; încep să plângă. Pe urmă râsul și veselia cuprinde pe toți. Biruie sănătatea firească.

Iți iese în cale satul Humulești, vestit și el, prin I. Creangă, născut din: Ștefan a lui Petrea Ciubotarul și soția sa Smaranda, născută David Creangă din satul Pipirig, județul Neamțului.

,,Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul''. este expresiunea celei mai calde legături cu satul, trecut la veșinicie prin amintirile copilăriei.

Semnul de cinstire al oamenilor noștri aleși? La Hordou, satul lui Coșbuc, casa în care a copilărit se năruia pe an ce trece, cu șuvoiale de ploaie pe pereți, ca niște dâre de sânge. Aici, multă vreme în fața numeroșilor călători siliți să treacă peste podul Ozanei, se înalță Școala, dragă Doamne, ridicată în cinstea amintirii lui Creangă. Ani de zile fu părăsită, de ajunsese schela și căpriorii putreziți, gata să se năruie. Abia în anii din urmă vrednicia unor învățători localnici au spălat rușinea ce apăsa nu numai asupra satului, ci și asupra cărturarilor țării întregi.

Drumul mare duce spre Bălțătești. Apuci altul, printre căsuțe cu ruje 'n față și cu colibe de vară drept bucătărie făcute din lobde de fag ridicate ca un con.

Fig. 48. Cetatea Neamțului.

Dincolo de Nemțișor, se ridică vestita cetate ,,îngrădită 'n pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de streche și străjuită de cecucele și vindereii, care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa''. Ruinele te chiamă, măcar că e priporos urcușul. Apele râului când vin mari, lovesc în temelia Pleșului, mereu năruind-o; șuvoalele sculptează piramide de pământ într'una schimbate. Urci greu, dar amintirile înlătură osteneala. Din cetatea, cu origine pierdută în

negura vremii, n'au rămas decât urme de ziduri măcinate de atmosferă dar și de oameni.

Și totuși e de ajuns ruina turnului din colț cu ferestruica pentru sinețe pentru ca trecutul să învie.

Cine a zidit-o? Taină. Fapt e că așezată la răscruce de drumuri, a servit drept apărare până 'n veacul al XVII-lea. N'a putut-o lua nici Sigismund în veacul al XIV-lea, nici Turcii în al XV-lea. Cei 9 vânători, au rezistat în adevăr armatei lui Sobieschi.

La capătul drumului tăiat ca o aleie în pădurea deasă de stejari, se deschide întinsă poiana în mijlocul căreia se înalța măreața ctitorie a lui Ștefan-cel-Mare, cea mai impunătoare dintre clădirile mânăstirești ale evlaviosului domnitor.

Fig. 49. Turnul dela intrarea în M-rea Neamț.

Lumina largă peste spațiul deschis, turnul dela intrarea bisericii și chiliile albe înconjurate de pajiște verde, nasc o impresie de măreție,.

Locul este minunat pentru un locaș de rugă, nu atât prin taina muntelui, cât prin bolta largă a cerului luminos. Aici a fost ales locul mânăstirii celei vechi, din vremea lui Petru Mușat, pe urmele căreia Ștefan înalță în 1497 actualul monument după biruința asupra trufașului Craiu al leșilor, în Codrul Cosminului: ,,Doamne Iisuse Hristoase, primește acest hram care s'a zidit

Fig. 50. Mânăstirea Neamț.

întru slava sfintei și slăvitei dela pământ la cer Inălțare a Ta și Tu stăpâne, acopere-ne cu mila de acum și până 'n veac."
Impunătoare e biserica, în simplicitatea ei. Cu tot turnul modernizat, planul general, cu oarecare renovări postume, se păstrează. Pe din afară pâreții sunt simpli afară de cele două brâie de ocnițe de sub streșină și puternicele contraforturi din jur.
Podoaba multicoloră a bumbilor smălțuiți, nu mai apare decât unde și unde, descoperite de sub varul ce le-a ascuns.

Fig. 51. Una din ferestre. (d. Balș).

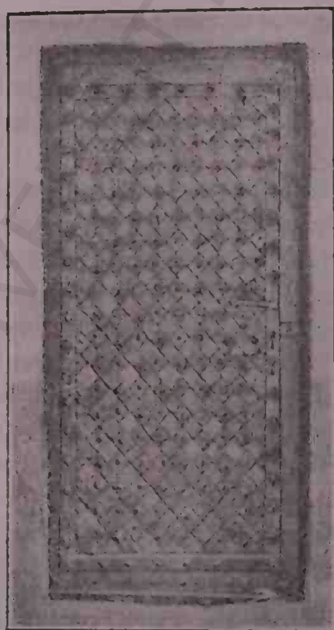

Fig. 52. Ușa de fier. M. Neamț. (d. Balș).

Minunat de impunătoare sunt pervazurile gotice, cu ornamente săpate 'n piatră dela cele patru ferestre ale pronausului ca și intrarea principală cu două rânduri de chenare de piatră, unul exterior dreptunghiular, altul interior gotic.
Cu câtă grije, condusă de simțul de evlavie, dar și de artă iscusită, sunt lucrate în deosebi ușile, care ar putea servi drept model în arta decorativă dela noi. Ușa vestmântăriei e o minune de orfevrerie. Deși masive, șinele de fier, cu capetele piroanelor la încrucișări, le dau o gingășie demnă de toată admirația.

In fața intrării prinicipale, aghesmătarul cu larga cupolă arămie, dă întregului o apropiere mai mare de mânăstirile apusene. Interiorul nu cuprinde picturi vechi. Toate sunt moderne, din prima jumătate a veacului al XIX-lea, fără interes artistic.

In decursul veacurilor, mânăstirea s'a bucurat de sprijinul și dania domnitorilor. Era cea mai bogată mânăstire din Moldova. Multe din odoarele ei scumpe s'au pierdut în pribegia dela 1917 la Moscova. Unele din ele, cum e aerul din biserica nouă cu îngerașii îngenunchiați la picioarele Magdalenei, care-și smulge părul de sfâșietoare durere, datează de pe vremea lui Ștefan-Voevod, nenorocitul fiu al lui Alexandru-cel-Bun, omorît de Petru, vărul său. De mânăstire se leagă amintirea cele idintâi tragedii, urzite în jurul tronului.

Fig. 53. Maica Domnului. (d. Balș).

Cu mult mai vie a rămas amintirea perioadei de înflorire culturală puternic manifestată în chiliile mânăstirii, din timpurile cele mai vechi. Caligrafii și miniaturiștii lucrau atât de artistic, încât unele lucrări ieșite din Mânăstirea Neamțului sunt păstrate în bibliotecile străine (Evangheliarul din 1429 dela Oxford), ca lucrări de artă. E dovedit că operele nemțene în deosebi, au avut deosebită influiență asupra celor de acelaș fel, săvârșite în Rusia. Aici au trăit și în liniștea mânăstirii s'au format nenumărați cărturari bisericești, cum e Macarie, în 1523 egumen al Mânăstirii. Este primul cronicar călugăr, care scrie ,,spre a împlini poruncile domnești (Petru Rareş), a nu lăsa faptele întâmplate în vremurile și domniile trecute să rămână învăluite în mormântul uitării, ci a le preda istoriei".

După veacul al XVI-lea urmează o perioadă de lâncezeală până la stareția lui Paisie dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, ,,virtutea întrupată, prea dulce la sfat și fără vreo ascundere". Mânăstirea

cunoscu iarăşi strălucirea de odinioară, sub mitropolitul Veniamin. In vremea aceasta, din tiparnițele mânăstirii se răspândesc până peste graniță nu numai cărți religioase.
Mânăstirea Neamțului nu e căutată azi numai ca loc de recreație odihnitoare, ci și ca centru de excursii prin munții din împrejurimi. Pe un drum umbrit, cu puține locuri deschise, ajungi la Mânăstirea Secul; prin așezarea ei în mijlocul codrilor, prin contrastul între zidul de cetate ce o împrejmuie, cu numeroase turnuri profilate pe cadrul întunecat al pădurii, aduce aminte de complexul clădirilor dela M-rea Hurez. Biserica principală e dela începutul veacului al XVII-lea; pisania pomenește numele lui Nistor Ureche, Mare-Vornic de Țara-de-jos. Era o vreme când adăpostea mulți călugări și avea averi mari, moșii dăruite de Voevozi și boeri. Azi abia își duc viața câțiva călugări în mare sărăcie, dar adâncă înțelegere a celor sfinte. In trecutul ei a fost deseori prădată de Turci, Tătari, căci era vestită prin bogățiile ei, din care o bună parte se mai păstrează și azi, scăpate prin voința călugărilor de exodul spre Moscova. Sunt opere de artă, ca epitaful lucrat de Mitrofana, soția lui Nestor Ureche; numai catifea, mătase, fire de aur și argint, de o finețã neîntrecută, ieșită din răbdarea și evlavia vestitelor domnițe și boerese.

3. Dela Tg. Neamț, tot peste dealuri și văi, apuci drumul către Pașcani, o șea largă între înălțimi, ceea ce a înlesnit așezări de oameni spre câmpia Moldovei. E una din cele mai interesante regiuni, pe unde ca și pe o poartă deschisă, era drumul bătut al mişcărilor omenești venite dinspre Apus. Pe aici era Drumul oilor, către stepele Moldovei. Urmele ardelenilor așezați sunt arătate prin mahalaua Țuțueni din Tg. Neamț, prin satul Brețcani, prin Valea Oilor, Drumul Stânei. Era o intensă circulație omenească, dinspre munte spre câmpie, ceeace se vede prin împestrițătura de tipuri, de case, de porturi.
Drumul dela Tg. Neamț e obositor pentru cărăuşi. Urcă din greu. La Paşcani s'a mai păstrat, sus pe muchia malului înalt al Siretului, hanul, „ratoșul", cu ziduri groase, cu odăi umbroase, cu pivniți boltite, cu stâlpi masivi la intrare. E ca o cetate închisă din toate părțile, pentru adăpostul carelor încărcate și apărarea lor peste noapte. Dincolo, peste Siret, hanul nu mai folosește la nimic. A rămas o crâşmă simplă. Trenul ce urcă cu anevoie, l-a omorît.

La Ruginoasa, e castelul lui Cuza-Vodă. O tristeță fără samăn te cuprinde când intri pe poarta parcului părăsit. Nu e paragina vremii, ci uitarea voită. Castelul în stil gotic, n'a păstrat din splendoarea lui decât scara principală de stejar sculptat. Nimic în interior, nici ca pietate, nici ca interes istoric, nu s'a păstrat dela cel dintâiu Domnitor al României, cu viață atât de sbuciumată, în cei șapte ani de domnie.
Doar arborii bătrâni, stufoși, împletituri de sălcii, plopi, arțari, și brazi, cât pot să povestească, dacă li s'ar înțelege glasul, despre dragostea cu care sătenii veneau să ureze bun sosit liberatorului lor.
M'am nimerit să iau parte, ca rector, cu studenții din Iași, la serbarea de 50 ani dela moartea Domnitorului. Prin mulțimea adunată la piosul parastas, un sătean cu sumanul până la glesne, se dă mai la o parte. Își razimă cotul mânii drepte pe capătul nelipsitului băț de alun și-și pironește privire aspre o movilă din grădină.

Fig. 54. Cuza-Vodă.

— Acolo era un chioșc de sticlă, în fața iazului acum plin cu urzici, vorbește moșneagul ca pentru sine.
— Eram băiat de vreo 7 ani când am văzut Domnul și Domnița pentru întâia și cea de pe urmă dată. Venise lume de pe lume să-i întâmpine. Șase bătrâni le-au ieșit înainte purtând o pâne mare făcută dintr'o dimerlie de făină. Un altul purta sarea, iar alți doi un berbec frumos, cu coarnele împodobite cu cordele. Colo, în cerdac, s'a arătat Domnul. Pare că-l văd; înalt, chipeș, frumos. Vorbi norodului și apoi dădu poruncă să se desfunde un butoiu cu vin. Ce mândrețe era pe aici, și cum s'au schimbat locurile în așa de scurtă vreme.
In biserica micuță, mai mult o capelă, e mormântul simplu. Pe o lespede de marmoră stau săpate cuvintele: ,,Alexandru Ion I Cuza,

Domnul Românilor, născut la 20 Mart 1820, reposat la 2 Mart 1873". Atât. O dungă aurită drept chenar.

Câteva trepte duc în cavoul tot simplu, cu un sarcofag de lemn sculptat, o cruce deasupra și candela de sub ea. Pe unul din pereți, pe o placă de marmoră neagră, sunt săpate versurile lui Alecsandri, prietenul Domnitorului:

Sunt nume destinate, ca numele tău mare,
Să steie neclintite, pe-a timpului hotare,
Și veșnic să răspândă o falnică lumină
Pe seculii ce 'n umbră trecând, li se înclină.

După ce ai urcat dealul dela Ruginoasa, unul din desavantagiile Iașului ca centru economic, fiind nevoe de dublă tracțiune, drumul de fer ca și șoseaua scoboară lin panta Bahluețului, numai printre ogoare și fânețe. Nimic nu previne că te apropii de o capitală ca Iașii. Rar câte o fermă mai metodic îngrijită. Incolo, e tabloul

Fig. 55. Cosași de la munte. (Des. E. Saulea-Bocec)

neschimbat al vechilor gospodării și sisteme de agricultură. Grâu și popușoiu, lanuri întregi, fără altă vrâstare. Pe vremea cositului, la capătul lanurilor se văd sălașurile temporale ale cosașilor veniți dinspre munte. Lângă căruțele cu care au călătorit, au ridicat pe câteva prăjini niște corturi de coviltire, sub care se odihnesc noaptea. In fața lor e vatra pe pământ, la care se fierbe mămăliga, în ceaunul care atârnă de niște bețe înfipte în pământ.

La Tg.-Frumos te afli în lunca destul de largă a Bahluețului. Târgușorului nu știi pentru ce i s'a dat epitetul atât de atrăgător. Niciun semn care să te lămurească. Cel mult una din biserici, zidită de Petru-Rareș spune despre un trecut mai plin. Incolo azi, nimic de samă nu-l deosibește. Doar împrejurimile sunt ceva mai vioaie, producând o variație de decor.

De altfel orașul are toate condițiunile naturale pentru o viață mai intensă. E punctul de întâlnire a trei drumuri principale. Unul vine dinspre Hârlău, în lungul dealurilor înalte cu vii și livezi. Altul e acela dela Pașcani, dinspre valea Siretului. Al treilea, frumos, căci taie oblic dealurile dinspre Sud, vine dela Roman, trecând prin sate mari cum e Miclăușeni, al cărui proprietar a lăsat una din cele mai bogate biblioteci particulare, străbătând Strunga, vestită localitate de băi, în partea locului. Drumul este frumos, mai ales când cireșii rămuroși ce-l împrejmuie sunt ca ninși de flori. Și cu toate aceste condițiuni naturale, Tg.-Frumos slăbește ca un om ce se stinge de bătrânețe.

Trenul fuge dealungul Bahluețului până la Podul-Iloaii, ,,Podul Leloaii'', cum îi spun localnicii, un târgușor și mai istovit de cât celalt. De aici începe valea vestitului Bahlui, râu altfel molatec, pe care însă nu-l bagi în samă în șerpuitul lui prin lunca-i largă. Cât e vară secetoasă, este câmp verde de pășune, cu tamaslâcuri de vite. Vechii călători, dădeau descrieri ca din Argentina, în ce privește bogăția cirezilor de vite ce pășteau fără păzitori.

Când însă ploile se țin lanț, lunca întreagă e un lac, dela Podul Iloaii până din jos de Iași, aducând mare prăpăd. Te miri că în apropierea orașului universitar s'a păstrat până azi tabloul nepăsării și al iroselii de pământ.

Oamenii se feresc de luncă. Satele sunt pe margine, sus pe tapșanul terasei. Numai în orașul culturii s'a permis să se întindă case sărăcăcioase, din nuele, până 'n albia pârâului. Când vine mare, le inundă, le dărâmă lesne, umezindu-le temelia de pământ bătut.

Pe distanța dela Podul-Iloaii până în Capitala Moldovei, nimic deosebit, decât câmpuri cultivate.

Doar la Cucuteni, stația de unde pleacă linia ferată spre Dorohoi, se vede o încercare de modernizare a satului, dar rămas ca tabloul ironiei, al nepriceperii, sau al al formalității împlinite, așa, de mântuială. Casele sunt orânduite în șiruri, ca niște cantoane, din

cărămidă aparentă. Cum au fost zidite, au fost date în stăpânire, fără nicio gospodărie în jur. Au rămas așa mai bine de jumătate de veac, tablou al lipsei de continuitate în administrație.
La Lețcani din apropiere, există o biserică unică în țară. Intrarea, în partea din apus, e monumentală cu patru coloane masive terminate prin capiteluri ionice. Planul bisericii e circular, atât la altar, un cerc mai mic, cât și în corpul principal al ei. E ca un

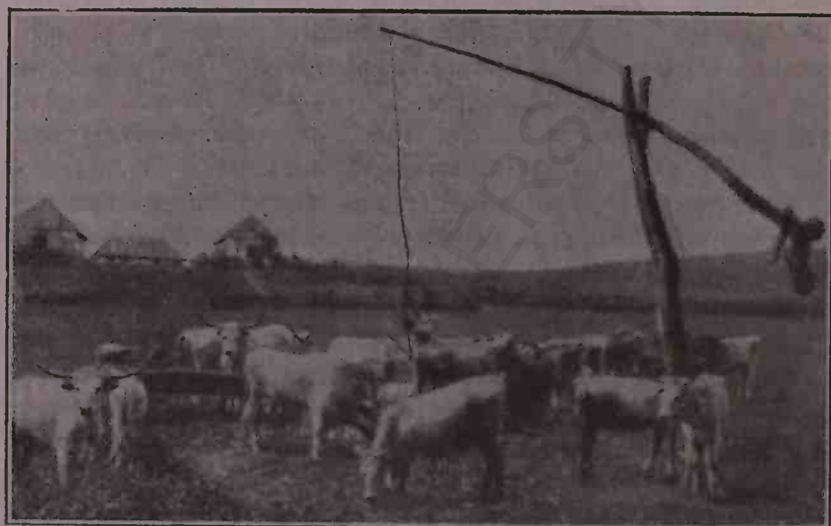

Fig. 56. Cârd de vite moldovenești.

templu antic, mai ales că și pe din afară e simplă, cu niște pilaștri ce despart pereții în suprafețe dreptunghiulare. E o influență italiană din veacul al XVIII-lea; biserica e clădită de Constantin Balș.

4. Și astfel prin bariera Păcurarilor intri în orașul cu trecut atât de sbuciumat, dar cu aureolă neștearsă adusă de evenimentele principale istorice petrecute în el, nu numai cât a fost capitala Moldovei.
Inainte de toate Iașul e orașul Unirilor. Istoria contemporană a României din soarta lui se poate urmări. E încă neatinsă clădirea, azi muzeu, în care s'a săvârșit alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei. Sala Elefantului, așa numită după un schelet de elefant, e istorică. In entusiasmul rezultatului, M.. Kogălniceanu deschide

larg fereastra spre stradă, anunțând cu bucurie mulțimii votul. In centrul orașului e Piața Unirii, cu impunătorul monument al lui Cuza, înconjurat de sfetnicii săi cei mai de samă. Aici, în fața caselor lui Bacalu, s'a jucat Hora unirii:

Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română.

Mai târziu, pe platforma Aroneanului, în 1918, în jurul stindardului ce fâlfâie bătut de vânt, s'au adunat într'o emoționantă însuflețire ostașii voluntari din Ardeal, Bucovina, Basarabia cu cei din Vechiul Regat, intonând:

Pe-al nostru steag stă scris, Unire,

Soarta orașului rămâne însă pilda jertfirii de sine.
Ș'a desbrăcat de bună voie hlamida de purpură, după cea dintâi Unire. S'a sacrificat pe sine pentru izbânda unei părți din idealul visat de atâtea generații. Flacăra vieții sale s'a micșorat, dar n'a pierdut din via ei licărire, ca și nestinsa lumină din templul zeilor. Pe vremea războiului mondial, cu bună inimă, și-a împărțit sărăcia cu cei care căutau adăpost. La plecarea guvernului, Iașul a rămas mai sărăcit, mai prăpădit, cu străzile numai hopuri, cu casele numai răni, cu arborii dela Copou jertfiți. Cei duși nu ș'a mai întors privirile la ce au lăsat în urmă. Nici azi nu sunt lecuite toate rănile. Facultatea de medicină a rămas netencuită pe din afară de dinnainte de războiul celalalt. Clădirea Universității n'a ajuns să fie terminată nici azi.
Cutremurul a mărit dezastrul; aeroplanele rusești au însemnat cu câteva ruine încăodată participarea Iașului la suferințele generale ale țării.
Ca un bătrân cuminte, Iașul așteaptă, mereu așteaptă o soartă mai bună. Trecut prin toate, zile bune și zile grele, a rămas închis în sine. Nu cunoaște ura, nici chiar față de cei pe care i-a înălțat și apoi îl uită. In schimb întotdeauna primește cu dragoste pe cei care vin la el.
Se vor nărui, uitate, casele; se vor dărăpăna străzile. Vor rămâne însă numele și însemnătatea lui veșnică, atât cât va fi neamul românesc, căci trecutul ca și frumusețea blândă a naturii, niciodată nu se vor putea șterge.

Fala lui sunt toţi acei, care au putut să se inspire şi să-şi înalţe gândurile, trăind în liniştea lui netulburată de vuetul valurilor ce se prefac în spume, în natura înviorătoare ce-i dă veşnică tinereţă şi în lumina blândă a unui orizont larg. Peste tot vibrează ecoul vremurilor apuse, de glorie, de luptă şi izbândă.

Fig. 57. Clădirea Vechii Universităţi. (Des. C. Motaş)

Nu e stradă de care să nu se lege amintirea vreunei pâlpâiri din lumina ce s'a revărsat asupra ţării şi a neamului întreg. Dacă cultul trecutului ar fi înrădăcinat în noi, la fiecare colţ, o placă de marmură, ar evoca un fapt istoric, o viaţă de muncă constructivă. Ici e casa lui Asachi, dincolo a lui Kogălniceanu. In alta a trăit V. Alecsandri; dincolo a funcţionat multă vreme „Institutele-Unite" la care au învăţat mulţi aleşi ai neamului. Pe râpa Ţicăului e căsuţa unde Creangă a scris Amintirile şi poveştile; în cerdacul ei Eminescu s'a inspirat pentru poezia: La steaua care-a răsărit.. Aproape de Piaţa Sf. Spiridon e frumoasa casă boerească în care a funcţionat multă vreme întreaga Universitate ieşeană, în aula căreia îşi ţineau cei

Fig. 58. Vechea Academie Mihăileană.

dela ,,Junimea'' conferințele. In drumul spre gară, a mai rămas păstrată o parte din vechea Academie Mihăileană.

Nu e oraș din țară în care să se oglindească trecutul mai viu, decât în clădirile și templele de rugă din Iași. După cum Istoria literaturii moderne și evoluția noastră științifică nu poate fi scrisă, fără cu-

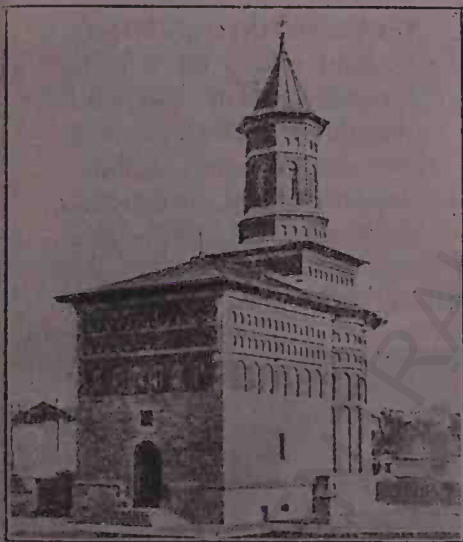

Fig. 59. Trei-Erarihi.

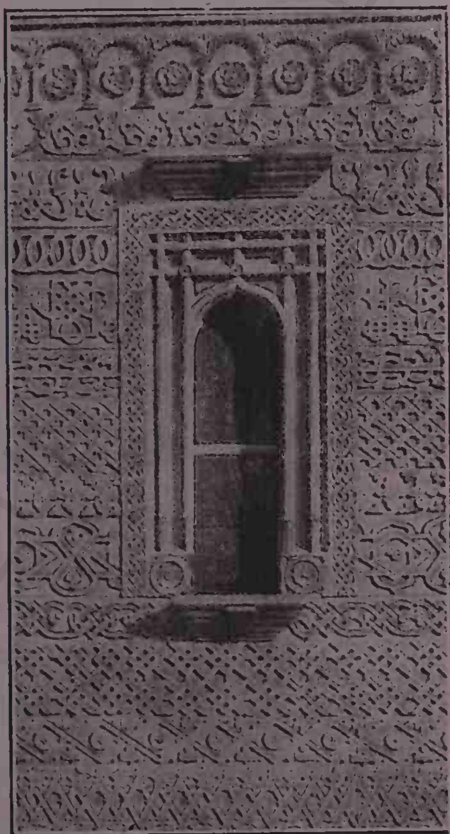

Fig. 60. Pietrele sculptate.

noașterea Iașilor, tot așa Istoria Românilor, dela Ștefan-cel-Mare până azi, poate fi urmărită prin monumentele lăsate de principalii Domnitori ai Moldovei.

Bisericile Iașului sunt monumente arhitecturale, unele, cum e Golia, dela mijlocul veacului al XVI-lea,impunând prin măreția lor, altele, cum e Trei Ierarhi (1639), prin gingășia sculpturii în piatră

ce o îmbracă peste tot. Sf. Neculai (1491) din fața fostului Palat Domnesc, spune de trecerea lui Ștefan-cel-Mare pe aici. Sf. Sava, ridicată pe vemea lui Petru Schiopu, (veacul XVII-lea) pe urmele alteia din veacul al XIV-lea are o arhitectură ce o face căutată și de savanții străini; Sf. Haralambie de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, domină orașul. Nu e biserică care să nu evoce vreun Domn din șirul celor trecuți pe tronul Moldovei sau de vre-un boer însemnat prin credință ori cultură. S'a păstrat și o biserică în totul din lemn (Rufeni) clădită de breasla teslarilor, pe la începutul veacului al XVII-lea, așezată pitoresc pe coasta dealului dinspre Tătărași, în mijlocul modestelor locuințe din care nu lipsește câte una mai veche.

Fig. 61. Biserica Barnovski.

Ceeace dă însă farmec Iașului este natura. Influiența ce o exercită

Fig. 62. Biserica Golia.

natura asupra producției spirituale în genere, este netăgăduită. Ea a jucat un însemnat rol și în manifestațiunea ieșană.

Pe linia de despărțire între dealurile împădurite și zona stepelor întinse, natura din jurul Iașilor e pe cât de variată pe atât de atractivă. Umbră și căldură, soare și șopot de izvor, mireasma florilor de câmp și a teilor înfloriți, îl încadrează într'o atmosferă de liniște, de taină, de reculegere și sbor al gândurilor. O apropiere în această privință se poate face între Florența și Iași. Dealul Repedea, cu pieptu-i larg bătut în plin de soare ziua 'ntreagă, e neîntrecut ca schimbare la față. Nu e o clipă acelaș în colorit, chiar când cerul e fără nori, care măresc prin jocul lor, pe cer, caleidoscopul de umbră și lumină, lăsat pe pământ.

Fig. 63. Casă veche din Tătărași. (Des. C. Motaș).

Când învăluit în ceață, pare mai scund, mai strâns în sine, ghemuit. Când e luminat, pare că-și ridică fruntea 'n sus, cu sprânceana pădurii, de ai crede că e un munte.

Din perspectiva Sărăriei îl vezi atât de variat, că nu-l mai cunoști uneori. Cerul e acoperit cu nori plumburii, revărsați în rotocoale ce întunecă mai adânc sprânceana de pădure. Carapacea de plumb se rupe o clipă la apus; prin despicătura ei străbate un mănunchiu de raze, ca dintr'un reflector, asupra Repedei. Repedea e de nerecunoscut. Pe fondul înegrit al pădurii, al viilor și grădinilor ce-i acopere fața, strălucesc acoperișurile clădirilor dela Socola, și al vilelor din vii, ca plăci de granate; sclipiri scânteietoare săgeată din geamuri. Brâul de piatră desgolită, de sub sprânceana încruntată a pădurii, se tivește cu dungă însângerată. In mijlocul tabloului de o frumusețe nebănuită se înalță turnul svelt ca o campanelă gingașă, clopotnița bisericii Bărboi.

Unde te întorci, de pe străzile trăgănate te bucuri de asemenea tablouri înviorătoare din natură.

De pe tăpșanul Copoului, în zorii zilei de iarnă sclipește coiful de zăpadă al Ceahlăului depărtat, ca o diademă de briliante; în apusul unei zile de vară senină, Ceahlăul mai înălțat, se arată ca un nor întunecat la orizont, cu profilul bine cunoscut al unui dom, cu Toaca și Panaghlia într'o parte, acoperișul Oculașului în alta. Mai ales primăvara, când grădinile sunt numai flori, ori toamna, când coloritul arborilor dă tablouri cu minunate picturi, Iașul apare în îmbrăcămintea aleasă, ce-i acopere mizeria amănuntului. E frumoasă Repedea, privită de pe străzile Iașului. E mai frumoasă panorama desfășurată de pe ea. Nu e alt oraș din țară care să aibă un punct de observare atât de minunat.

Fig. 64. Turnul bis. Barboi.
(Des. E. Saulea-Bocec).

Drumul însuși, fie pe șoseaua mare, fie printre vii, e un deliciu. Pășești fără osteneală și nici nu știi când ai ajuns la Schitul lui Tărâță, din veacul al XVIII-lea cu tei și fagi în jur.

Pe vârful Repedei te orbește lumina, te captivă zarea largă. Dealurile înalte ale Bârnovei, Mogoșești, cu dunga de păduri tot mai rărite, se înalță spre Apus. Dimineața, când ceața nu s'a ridicat deplin de peste vale, de îndată ce străbați tunelul dela Bârnova, în dreptul orașului e ca un golf de mare adâncit între dealuri; primele raze ale soarelui fac să scânteie acoperișurile caselor și turnurile bisericilor.

Spre răsărit valea Prutului dispare. Câmpia întinsă dela Cristești îți arată locul unde Jijia se unește cu lunca Prutului. Peste el însă se înalță dealurile din inima Basarabiei, prelungirea celor din Moldova.

Către Nord stepa, Pustiul lui Cantemir, se întinde de asemenea și de o parte și de alta, din ținutul Jijiei în al Bălților. Basarabia și Moldova sunt una.

Revărsate pe coastele a două dealuri prelungi, al Copoului și al Aroneanului, se ține pânza clădirilor din Iași. Dintre ele răsare ca o cetate vechiul Palat domnesc, dominând șesul Bahluiului.

Restaurat, e numai turnuri și turnulețe, ca imitat din țări apusene. Nu cadrează nici cu trecutul, nici cu celelalte clădiri simple, unele cu monumentală arhitectură.

Bisericile atrag atenția. După ele ai putea reconstitui istoricul Moldovei. Sunt biserici în cuprinsul orașului, sunt mânăstiri pe culmea dealurilor.

Frumoasa, de jos, la marginea târgului, își păstrează încă înfățișarea-i nouă din 1836, pe urmele celei construite în 1753, pe vremea lui Matei Ghica Vodă. E o clădire impunătoare, cu cele patru bolți și turnuri în lungul corpului principal dar mai ales cu frontispiciul înalt sprijinit pe coloane masive și fronton larg. Trebue să fi fost frumos tabloul când biserica se oglindea în luciul lacului, pe care se preumblau către sară Domnitorii.

Ca niște minarete se înalță sulițele celor două turnuri svelte ale bisericii din fosta mânăstire a Cetățuiei, terminată de Duca-Vodă în 1672. S'a păstrat în cadrul ei natural, cu zidurile cetății, năruite

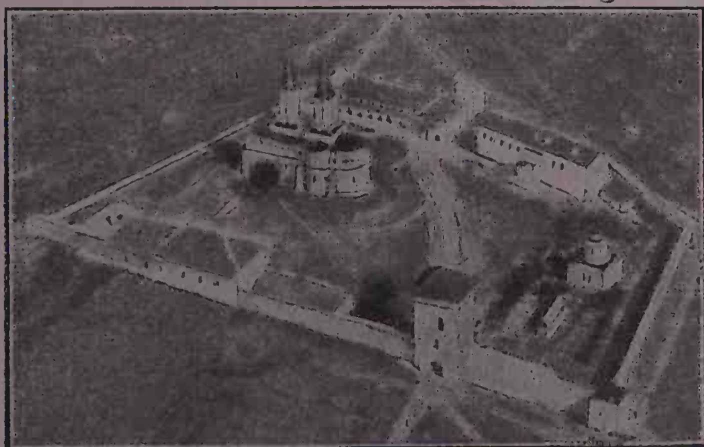

Fig. 65. Cetățuia, din aeroplan.

numai înspre latura din apus, cu bolțile din sala gotică cu arcuri, împodobite de bumbi sculptați în piatră, ca la Dragomirna. Casele domnești, bucătăria domnească socotită multă vreme ca baie, sunt iarăși încă în picioare.

De sub zidurile ei priveliștea împrejurimilor este încântătoare, admirată și de sultanul Mehmet al IV-lea.

Tot impunătoare e Galata, de pe dealul de dincolo de Bahlui. E mai veche, fiind zidită de Petru Șchiopul în 1584. Biserica e masivă cu rândurile de firide și ocnițe la exterior, cu cele două turnuri înălțate pe trei rânduri de postamente. In întregime biserica de și mult mai mare decât cea dela Cetățuia, nu e lipsită de oarecare gingășie. Totul e împrejmuit cu ziduri groase, iar turnul dela intrare, masiv, cu poartă largă, regulat arcuită, dela jumătate 'n sus fu înălțat pe vremea lui Mihai Sturdza, care a zidit, pentru soră-sa, și casele păstrate în incinta zidurilor.

Până și cimitirul, în Iași, evocă trecutul plin de glorie și faimă. Helicea unui aeroplan, drept cruce, începe povestea mormintelor, cu ale celor căzuți pentru întregirea țării, orânduite în jurul unui original monument: o masă de marmură, la colțuri cu flăcări nestinse, în mijloc cu o prismă încercuită de șini late de fer, care reproduc pe fiecare față câte o cruce neagră, vizibilă de departe, pe fondul alb.

Cimitirul ieșan nu e numai câmpul eroilor, ci și Panteonul cu bolta largă a cerului pentru mulți din cei cari au dat strălucire neamului. Busturile de bronz ale unora strălucesc în piezișa bătaie a soarelui. Ici e mormântul lui Delavrancea mort în timpul pribegiei sale din vremea războiului. Mai la deal puțin e mormântul lui Creangă, în fața mausoleului lui V. Adamachi, boerul care și-a lăsat averea Academiei Române, și din care țara s'a ales cu atâtea energii folositoare. Alăturea e mormântul lui Muzicescu, întemeietorul cântărilor religioase și ale celor populare, în apropierea căruia e cavoul unde se odihnesc rămășițele lui M. Kogălniceanu. Mormintele a trei blajini literați stau grămadă: D. Anghel, N. Gane și N. Beldiceanu. Filosoful V. Conta odihneşte mai spre răsărit, în apropierea savanților P. Poni și Gr. Cobălcescu.

Incet-încet se stinge flacăra soarelui înclinat spre asfințit. Numai geana Repedei e încă împurpurată de ultimele raze de soare, ce fac să sclipească acoperișul Schitului Tărâța. Ultima geană arămie a dispărut. Dealurile se îmbracă în zalea albastră-cenușie de oțel a serii, până ce amurgul cuprinde văi și dealuri, biserici și case, a căror siluetă se profilează pe ecranul gălbui al cerului dela asfințit. Peste oraș ca și cimitir, peste monumentele vechi ori casele noi se lasă liniștea nopții, deplina liniște în care bătrânului oraș își șede atât de bine.

Dela Iași, drumul în lungul Moldovei e presărat tot cu amintiri variate istorice.

Treci pe sub dealul pe vârful căruia se profilează svelta biserică Cetățuia. Sub malul povârnit, cu vii întinse, se mai țin în picioare zidurile înegrite ca un patrat regulat ale Mânăstirii Hlincea, cu biserica simplă, zidită în 1660 de Vasile Vodă Lupu, pe urma alteia mai vechi, ridicată de către Maria fata lui Petre Șchiopul. Pustie și uitată stă în coasta dealului, abea zărită dintre pomi și popușoaie.

Trenul prinde a urca panta repede a dealului umbrită de bătrânele păduri dela Bârnova, în care mesteacănul crește în plină putere, printre fagi rămuroși și unde poenele sunt tot atât de bogat smălțuite ca și la munte. Satul Bârnova se înșiră cu casele rare, cu vii

Fig. 66. Mânăstirea Bârnova. (Des. E. Saulea-Bocec).

părăsite în jur și grădini în care cireșii și merii înfloriți aruncă primăvara buchete de flori pe verdele proaspăt al ierbii, presărate cu bumbii de aur ai păpădiei.

Nici nu te-ai aștepta ca în mijlocul acestui sat cu case răzlețe să se afle o biserică din veaclul al XVII-lea, începută de Barnovski și sfârșită de Dabija Vodă. Asemătătoare în multe privințe cu cea dela Dragomirna, e mai greoaie, cu turnul principal aproape ca un cub, dar cu același brâu de piatră împletită, ce desparte șiragurile ocnițelor de sub streșină, de restul pereților. Frumoasă e bolta pridvorului cu un chenar de piatră împletită, în mijloc cu un larg medalion. Zidul de împrejmuire, turnul dela intrare, puternic, cu cupola scundă, masiv, prismatic, sunt încă bine păstrate.

Stația Bârnova se află aproape pe culmea frumoaselor dealuri ce despart Țara-de-sus de cea de-jos. Trenul le străbate printr'un lung tunel.

In umbra tăinuită a dealurilor din nordul judeţului Vaslui, stă ascunsă una din cele mai frumoase mânăstiri de pe vremea lui Ştefan.
Cine a ales locul, a fost un mare admirator al naturii, pe lângă un iscusit strateg.
Vioiciunea peisajului, prea puţin schimbat în amănunt de pe vremea când s'a zidit mânăstirea, acum jumătate de mileniu, se prinde mai bine nu când scobori dela Poeni pe drum de pădure, ci când urci pe şosea pornind dela Vaslui, împrejmuit cu chelia dealurilor despădurite, atacate de puhoaie.
Cu cât urci valea Vasluiului, iar dela Târguşorul Codăeşti pe a Dobrovăţului, cu atât natura devine mai atractivă. Simţi boarea răcoritoare a pădurii dese de unde izvorăşte pârâiaşul. Copaci bătrâni, stufoşi, sunt rămăşiţele pădurii tot mai rărite.
La o cotitură sceneria se schimbă dintr'odată. Amfiteatrul pădurii dese e un tablou minunat de toamnă, cu colorile variate ale frunzelor. Satul Dobrovăţ e format din două grupe de case. Cât de mare asemănare e între inima Moldovei şi aceea a Basarabiei. Satul Dobrovăţ pare că e mutat din Codrul basarabean.
In asemenea decor sobru, se arată zidurile, în parte cu creasta năruită, a Mânăstirii Dobrovăţ, în încăperile căreia o bucată de vreme a fost adăpostită o închisoare, mutată apoi şi schimbată într'o Şcoală de agricultură pentru scurtă vreme.
Intre zidurile groase se ridică biserica, una din cele mai mari dintre cele zidite pe vremea lui Ştefan; penultima, e isprăvită cu două luni înainte de a-şi închide ochii.
Aproape e tot atât de impunătoare ca şi Mânăstirea Neamţului. E ca o minune a lui Dumnezeu. Totul în jur e ruină. Chiar şi încăperile care serveau de şcoală, abea mai pot fi folosite de puţinii călugări în sama cărora s'a dat mânăstirea. Pe din afară nimic deosebit. Firidele ca şi cele două rânduri de ocniţe de sub acoperiş, arată caracterul artei moldoveneşti. Numai ferestrele au rămas frumoase, cele două mari din pronaos cu cadrul ciubucilor de piatră, încheiate sus într'o ogivă simplă, gotică, sub care se mai văd, acoperite de var, frumoasele sculpturi ale rozetelor.
Captivant este interiorul, mai ales de când s'a scos la iveală pictura originală din veacul al XVII-lea, după cum dovedesc numele scrijelate ale soldaţilor lui Sobieski. De altfel duiosul semn al pioasei dragoste filială, e săpat în piatră: ,,Blagocestivul şi de

Hristos iubitorul Io Petru Voevod, prin mila lui Dumenzeu, domnul țării moldovenești, fiul bătrânului Ștefan-Vodă, a zugrăvit și împodobit acest hram în numele Pogorîrei Sfântului Duh, la Mânăstirea Dobrovățului la leat 7030 (1551)".
Zugrăvelile sunt minunat de bine păstrate. Pare că nici la una din mânăstirile bucovinene nu strălucesc mai mândre în prospătatea originală. Imbinările fondului albastru-siniliu, ca a cerului senin, pe care se desprind heruvini cu aripi aurite sau ca luciul

Fig. 67. Mânăstirea Dobrovăț. (Bul. M. C. I.)

chihlimbarului, sunt de un efect care te tulbură prin frumusețа lor. Unele tablouri sunt adevărate compozițiuni cum e acela care reprezintă Sfânta Leturghie de pe părețele răsăritean cu cortegiul nenumăraților îngeri în stihăriile lor albe cu țăsut de mărgăritare. Proaspete și strălucitoare sunt fețele celor trei feciori de domni, din tabloul votiv, cu haine bogate, în fața Mântuitorului, așezat în tron frumos cristat. Un adevărat juvaer artistic rămâne ascuns la poalele codrului des din inima Moldovei deluroase.

Şi Dobrovăţ, ca şi celelalte mânăstiri, însamnă puncte importante şi prin pitoresc. Regiunea întreagă dintre apa Bahluiului şi a Bârladului este una din cele mai frumoase, mai populate şi mai plină de sate răzeşeşti. Este însă şi o regiune greu de străbătut. Drumurile sunt anevoioase, mai ales dela sat la sat în curmeziş. Noroc de mersul apelor dela Nord la Sud, care deschid căi de legătură. Există şi aici aproape ca 'n munţi goluri împădurite. Satele sunt în jurul înălţimilor, în legătură cu pânza de apă subpământeană, ce dă naştere izvoarelor trebuitoare vieţii. Frumoasă e priveliştea largă de pe oricare din vârfurile acestor dealuri.

Pe linia Iaşi—Vaslui te opreşti la staţia Scânteia. E şi aici o biserică, pusă tot pe sama lui Ştefan-cel-Mare. In spaţiul larg, răsare tocmai prin simplicitatea ei. E un adevărat templu, masiv, fără ocniţe la exterior, cu acoperişul jos, cu turnuleţ scund. Se vede că a fost mult prefăcută din ceeace era la început. Au rămas însă pervazele uşelor, cu stâlpi subţiri de piatră, îmbinate sus cu vărci drepte. Nici zorzoane, nici cornişe, nici zugrăveli vechi. Frumuseţa ei stă tocmai în soliditatea şi simplicitatea care impun.

Urci drum printre adevărate câmpuri de cicoare. Ce floare comună şi totuşi atât de gingaşă chiar când e răzleaţă pe marginea drumului, printre altele, dar mai ales, ca aici, când ţese covor de azur pe coasta dealului. E una din plantele sensibile dela noi. Nu-şi deschide florile decât la anumit ceas şi le închide iarăşi la anumită vreme. Poţi să-ţi regulezi ocupaţia după mişcările petalelor. Ai zice în adevăr o zână vrăjită, ce se trezeşte deschizând ochii, mari, albaştri. Poporul a prins de minune sensibilitatea florii la lumina soarelui.

Floare de cicoare
Cu-ochii după soare.
Când oi răsări
Ea s'o 'nveseli;
Când oi asfinţi
Ea s'o ofili;
Când oi scăpăta
Ea s'o aduna.

Invingi un pripor iute ca să ajungi sus pe tapşanul neted, vechea suprafaţă a dealurilor, rămasă ca un petec dintr'o pânză întinsă. O urmăreşti până departe. De aici prinzi minunat asaltul ce dau apele în năruirea dealurilor. De jurîmprejur pâraele ş' au săpat şghiaburile, de a rămas numai bucata netedă din vârf.

E loc minunat pentru o lecție intuitivă de geografie fizică. Aici se vede în spațiu restrâns lupta între elementele naturii și necontenitele schimbări ale feței pământului, de și ne pare neschimbată, prin scurtimea vieții noastre față de a naturii. De aici însá poți învăța dela natură ce însamnă perseverența voinței și valoarea timpului irosit cu atâta ușurință. Schimbările ce le-a adus ea nu sunt urmările vreunui cataclism, mânie momentană, ci aplicarea unei legi pe care noi iarăși o nesocotim: cauze mici, au efecte mari. Înțeles, peisajul îți dă prilej pentru a-ți examina purtarea proprie în viață. El îți spune că în viață nu poți ajunge la o înfăptuire însemnată decât cu voință, cu răbdare și perseverentă continuitate. Așa îți întețește natura gândurile cât stai răzămat ca pe speteaza unui scaun de o movilă de pământ, singura rămășiță dintr'o pătură de nisip, roasă de vreme. Citești în cartea naturii, ca și în oricare alta a înțelepciunii, dacă o înțelegi.
Drumeția negrăbită, este instructivă și educativă. Te învață mai mult, mai ales mai folositor decât cartea, căci cele văzute și înțelese, sunt mai îndelung și mai adânc păstrate. Astfel picură fără să vrei și în suflet un dram din dragostea de loc.
Privind spre biserica din Scânteia, întorci pagini din istorie. Te afli în continuitate cu trecutul, cu strămoși activi, de temut, cinstiți. Nu te simți izolat; rădăcinile dragostei se adâncesc în pământ, dar și în sufletul trecutului. Nu plutești ca vânturelul, bătând din aripi, locului. Ceeace vreai să clădești, ce poți clădi, se razimă pe ceva real, al tău, din al tău. Dacă simți în tine o putere creatoare, fie cât de slabă, dar a cărei continuitate prin tine, cât ține viața proprie, prin alții alăturea de tine, sau urmați în timp, aduce aceleași prefaceri sănătoase pentru țară, ca și aplicarea forțelor naturii.
Popasurile din drum cât de lung, la fiecare pas poate cuprinde imensitatea, prin gândurile care ți le deșteaptă.
La Buhăești, dai de valea Bârladului, singurul râu ce adună pe toate celelalte, din inima dealurilor moldovenești. De aceea e cu toane. Inundații nu sunt mai multe aiurea decât în calea lui. Străbătând dealuri nisipoase, ușor îi vine să-și lățească lunca, în care curge în voie, în cotituri lenevoase. Nu e altă linie de drum de fer din țară mai des amenințată, ușor inundată de cât aceea din lungul Bârladului. Când apele sunt potrivite lunca e covor verde, cu pete de asociații din aceleași plante, violete primăvara, galbene

în toiul verii. Răchita și salcia, plopii și arinii nasc pâlcuri de umbră în lungul luncii. In schimb, dealurile sunt mereu spălate de ploaie, mereu sărăcite, răni lângă răni, șanțuri lângă șanțuri, ramificate sus, adâncite jos, râpi nefolosite nici de capre. Așa e dela Vaslui, cu casele sus pe coama dealului.

Și aici și-a lăsat urma evlaviei sale Ștefan-cel-Mare, ajuns în Moldova tot atât de legendar ca și Traian. Nu când citești în cărțile de istorie, ci când îl urmărești pe teren, apare măreția acestui erou al Românilor, ,,mic de stat'', dar ,,iute la mânie''. Dela Nord din Cetatea Sucevii până la Sud în Cetatea-Albă,din R.-Sărat până 'n Codrul Cosminului, mereu, neogoiat, își buciumă plăeșii, care-l urmează ca pe o divinitate. Mintea lui mereu ageră, știe să stabilească repede, la fața locului, planul de bătaie. Iți aduci aminte de Napoleon. Apropierea o spui în șoaptă, ca și aceea dintre Tițian ori Rubens, cu pictorul care a zugrăvit sutele de figuri pe pereții Sucevițel. O spui în șoaptă dar cu convingere. Structura omului e aceeași; faptele sunt aceleași. Măreția lor e datorită faimei poporului din care face parte și mai ales celor ce-l apoteozează prin scrisul răspândit. Kogălniceanu avea mare dreptate când punea alături Salamanca și Răsboieini. Nu era numai patriotul care evoca trecutul. Era obiectivul judecător, care socotia faptele 'n sine.

In jurul Vasluiului, Ștefan a dat lupte grele. Aici e Podul-Inalt, în care Soliman-Pașa cunoscu asprimea și vitejia moldovenească. ,,Invinsu-i-am și i-am pus sub picioarele noastre și pe toți i-am răpus cu tăișul săbiei, pentru care lucru Dumnezeu să fie lăudat.''

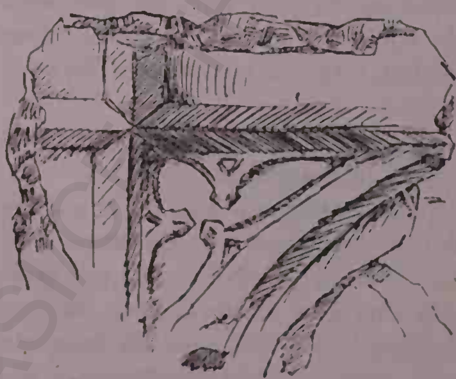

Fig. 68. Sculpturi de piatră din Palatul de la Vaslui. (Des. C. Motaș)

Și la Vaslui, avea un palat, din care n'a rămas decât temeliile, sau câte o cornișe sculptată; a ridicat și o biserică, azi restaurată.

,,Ex oppido nostro Vaslui'' datează în 1474.29.XI scrisoarea către: ,,Sanctissimo in Christo patri et domino domino Sixto Pape Quarto, domino nostro gratiosissimo'', stăruind ca în lupta contra păgânilor să nu rămâie izolat ci să fie ajutat de

regii și principii creștini. Altă scrisoare, tot din Vaslui, în 1475, o adresează către județul Brașovului, să dea voie lui Mihai meșterul de a se întoarce la dânsul cu săbiile și armele cumpărate acolo. Erau zilele de glorie ale orășelului odată însemnat și prin popasul ce trebuia să facă în el caravanele care aduceau mărfuri din străinătate și pentru care era împuternicit să ieie vamă de fiecare car câte doi zloți.

Azi doarme somnul liniștit al mai tuturor orășelelor mai ales din Moldova, cărora trenul le-a luat și rarul prilej de mișcare mai vie în zilele de iarmaroc.

Valea Bârladului se tot lărgește, mai pustiită, mai puțin productivă, de și dacă ar fi domesticită, s'ar reda culturii întinse câmpuri fertile. Mai e mult până la stăpânirea râurilor, care curg în voie de aduc pe fiecare an mari pagube. De altfel sălbătăcirea lor e în legătură cu lăcomia și nechibzuința oamenilor, ceea ce se prinde lesne în jurul Bârladului. E tipul desolării, datorită nepăsării. Dealurile din jur sunt chele; niciun arbore nu oprește 'n loc picătura de ploaie. Fiind formate din nisip, ușor de spălat, sunt lesne năruite de puhoaie. Când privești din gara Bârlad spre răsărit, ai un tablou din ținutul Ouedurilor africane. Un fir de iarbă n'are cum prinde. Coastele dealurilor mereu sunt spălate; puhoaiele adâncesc rănile făcute. Te cuprinde jalea. După ploi mari, însuși orașul e amenințat. Se adună din râpă 'n râpă șuvoaiele de apă ca niște năvăliri de hoarde; pârâul peste vară sec, vine deodată umflat de trece peste șine, îneacă ogrăzile, dar mai ales are tendința de a pustii locurile, așternând un strat gros de nisip, răscolit din dealuri. E mânia lui Dumnezeu, zic oamenii, al căror crez în activitate e: Cum va vrea Dumnezeu. De fapt e pedeapsa naturii asupra indiferenței lor. Dușmanul cel mai sigur al apei lăsată 'n voie e copacul. Căzând pe frunzele lui, ploaia își micșorează puterea. Picăturile nu cad ca niște gloanțe de mitralieră asupra pământului. Oprite 'n cale se înfiltră. Se taie din năvalnica goană a puhoiului prin gărduțe ce se pun deacurmezișul în calea lui. Trebue să le sară; se ostenește; își domolește iuțeala. E ca și cu seria de obstacole ce se pune drept apărare în înaintarea carelor de asalt: șanțuri, garduri ghimpate, șine încrucișate. Omul n'a născocit nimic, ci a imitat natura.

Bârladul, aproape ca și Botoșani, a fost un însemnat centrul cultural. Prin dania lui Codreanu, liceul înființat a căpătat faimă într'o

vreme; Vlăhuță, Pârvan, Bujor, au învățat în el. Centru școlar, existau puteri mărunte numeroase. Dacă școala în adevăr ar fi a vieții, a muncii, asemeni forțe mărunte, aplicate continuu, ar avea urmări. Dacă sădirea pomilor n'ar fi numai o simplă serbare, ci o reală chemare spre dovada muncii, legea ,,cauzelor mici cu efecte mari'' ar fi găsit o aplicare. Dacă spiritul de continuitate, desconsiderat în toate ca aplicare, ar domina; dacă s'ar da valoare timpului; dacă legile forțelor n'ar fi învățate numai ca o gimnastică a minții, numeroșii elevi ai școalelor din Bârlad ar fi îndeplinit an cu an, deceniu cu deceniu, minunea împăduririi dealurilor, măcar din preajma orașului. Ei, copiii, ar fi dat bunul exemplu conducătorilor. Ne mulțumim să admirăm, prin citire, descrierea scenelor din Suedia și Norvegia, cu copiii în marș spre câmpurile de împădurire, cu harlețul pe umăr și cu puiețul de arbore într'o mână. Faptele însă nu le imităm.

Dacă, dacă, dacă... Până atunci aspectul trist de desolare acopere împrejurimile orașului de cultură.

Și cât schimbă pădurile fața lucrurilor, ce pavăză bună împotriva puhoaielor însamnă și câtă frumusețǎ procură naturii, se poate prinde din inițiativa tardivă care a astupat cu salcâmi câteva din râpele cele mai adânci.

Ce însamnă pădurea și câtă pustiire aduce lipsa ei, se poate vedea, părăsind dezolantul peisaj al văii Bârladului, apucând spre Sud, pe drumul care duce dela Bârlad la Galați. O bucată de vreme străbați tot un ținut de stepă. Valea e largă și pustie; satele se trag spre marginea dealurilor, unde e izvorul mai la îndemână. Rotocoale de spini, ca de oțel, țin locul tufărișurlior. Lumânărele, crescute 'n voie, își înalță aproape cât omul sutele de pâlpâiri grămădite pe ramuri. Ca și în Dobrogea, șesul e ca presărat, în vară, cu cenușe, și totuși cârduri de vite pasc pe luncă. De câte ori văd asemenea contrast aparent, nu mi-l pot lămuri decât că roua nopții face ca iarba să mai salte cu câțiva milimetri, spre a putea fi apucată de buzele subțiri și cărnoase ale vitelor.

Drumul urcă. Inspre Prut se întinde o ramură din dealurile dela Apus de Bârlad. Sunt împădurite. Arșița de stepă se domolește; un suflu răcoritor vine dinspre ele. Ca prin farmec tabloul s'a schimbat. Frumusețea unui drum atârnă și de dispoziția sufletească. Chiar Bărăganul cu monotonia lui aparentă pare frumos, dacă ai înțelegerea naturii. Când însă îmbrăcămintea și înfățișarea naturii

e variată, îți surâde, se încruntă, te alintă prin cântecul pasărilor, te chiamă spre ea prin adierea undelor de vânt venite ca din senin, atunci sufletul ți-e captivat fără știre și voie. Devii copilul ce se bucură și de cea mai mică jucărie.

Cei care din lăcomie taie pădurile, din indolență nu silește a le replanta, din oportunitate dă voie ca în locul lor să se creieze sărăcăcioase islazuri, contrastul dela Talașmani din drumul către Berești le poate servi drept dojană sau convingere. Gara din Bălăbănești e ca 'n pustiu; cel mult doi-trei copaci ca niște pari cu sdrențe 'n vârf, o umbresc. Mai în fund însă, la Talașmani, e raiu de verdeață. Umbra pădurii aduce răcoreală, menține umiditatea. Ogoarele sunt sănătoase, cu porumburi înalte, cu grâu în spic ca vrabia. Iarba e un covor des, înaltă, bună de cosit. Contrastul e viu. E cel mai convingător tablou al păcatului de neiertat, pentru viitorul țării, prin despoiarea dealurilor fără pedeapsă aspră, fără îndreptare, de pădurea răcoritoare, cu influiență aici, la dealuri mai intensă și mai largă decât la munte. Chiar colonia de copii, sprințari, veseli, rumeni, îți spune de binefacerile aduse de pădure. Un tunel lung, la Berești, te scoate în altă lume. E zona adevărată de stepă cu văi largi nisipoase, cu păduri puține, tot mai rare.

Târgușorul Berești, ca mai toate din Moldova, cuprinde două părți distincte. Una cu dugheni ticsite una 'n alta, dărăpănate, pline cu mărfurile cele mai amestecate, agățate pe sub streșini, pe tărăbi, aproape să fie în calea cumpărătorului. E rămășița bazarului oriental. E și cartierul murdar, neîngrijit, în care mișună copiii gălăgioși. E partea ghettoului, cu dosul puturos al caselor; fără nicio rușine din partea locuitorilor, fără nicio constrângere din partea autorităților, murdăria se menține tocmai dealungul drumului de fier ca să fie văzută de călătorii străini care se îndrumă spre Galați. Pe lângă partea aceasta de îngrămădire infectă și gălăgioasă, restul târgușorului e vechiul sat, cu case văruite, înconjurate de pometuri, cu surâsul naturii care pare că se desvinovățește de ceea ce ochiul e îndreptat să vadă dincolo, unde natura e nesocotită. Nimic deosebit în acest târgușor! Și totuși și în el se află câte ceva de seamă. Dealurile din jur sunt numai nisip. La față, iarba, arborii, îl țin locului. Dar cum se naște undeva o rană, puhoaiele o lărgesc, coasta se sălbătăcește, devine numai râpi neproductive. Nisipul aici a rămas de pe urma unui lac de pe vremurile depărtate, geologice, în care se vărsau râurile venite dinspre dealurile înalte

ale Moldovei. Cu valurile lor înfuriate cărau în lac tot ce întâlneau în cale. Așa se lămuresc măruntele oase fosilizate scormonite de puhoaiele de azi din mormântul lor de mii de ani. Ele desvăluie o altă față, trecută, a pământului din acele părți. Era mai cald odată. Maimuțe din neamul celor dela Gibraltar se sbenguiau prin arborii de climă subtropicală. Castorii azi dispăruți de pe la noi își aveau colonii în lungul râurilor. Tapiri, elefanți, cămile, dădeau locurilor aspecte africane.

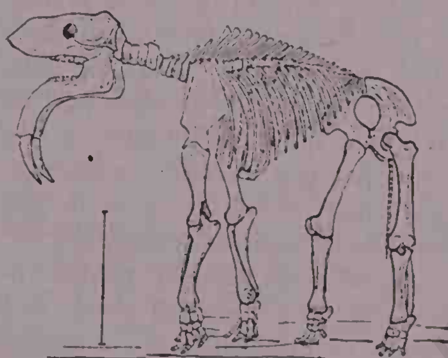

Fig. 69. Schelet de Dinotherium găsit la Mânzaţi-Tutova (d. M. Pancă)

Râpele de nisip se tot lărgesc, amenințând cu sălbătăcirea terenuri ce pot fi cultivate. Omul se uită la ele nepăsător, măcar că puhoaiele sălbatece îi intră în casă. Nu iea exemplu nici dela păsările cerului. Câte o cioară care a furat nuca din copac, o pierde din plisc cât sboară peste nisipuri. Nuca se rostogolește, se oprește într'o sgârietură de teren, încolțește. Și astfel întâlnești puișori de nuci, care n'ajung însă să înțepenească nisipul, căci la o ploaie mare sunt scoşi din rădăcini.

Când omul are ochi, învață și dela păsările cerului ceva. Și astfel sălciile puse de un inimos învățător, cu elevii lui, au început să înverzească râpele, oprindu-le să se întindă. Cioarele l-au învățat pe el, ca și pe colegul său dela Măluşteni, un sat apropiat, ca să schimbe râpi pustii în păduri de salcâmi, în care privighetorile acum își fac cuib, înveselind sufletele prin cântecul lor de primăvară.

Dar tot în partea satului din Bereşti, mi-a fost dat să întâlnesc minunea pe care de mult și pretutindeni o căutam: un plugar cu bibliotecă 'n casă.

Era spre sară când am ajuns la casa plugarului cărturar, mai curat ținută decât a celorlalți.

— Are cărți, domnule, îmi spuse nevastă-sa, cu oarecare pohidă. De câte ori vine dela târg, aduce cu el și câte-o carte. O grămadă de parale a cheltuit cu ele, de nu mai știu unde să le pun. Nu se

mulțumește că le cumpere, ci le și citește; ba ne iea și pe noi, Dumineca, să-l ascultăm. Mare pacoste pe noi.
Cele două lumi in conflict, chiar în restrânsa curte, îngrădită cu gard de nuele.
In vremea aceasta vine și omul dela câmp, mânând încet călutul ce trăgea boroana de nuele. In buzunarul mintenașului împletit în casă, plugarul avea o revistă de agricultură păturită 'n patru. O citea cât boronea ogorul.
Ii spun pentru ce am urcat dealul până la el. Din una 'n alta îl întreb ce folos trage din cărți. Drept răspuns chiamă pe nevastă-sa și pe cei doi copii curat îmbrăcați în fața mea.
— Ia uită-te la picioarele lor.
Am rămas încurcat.
— Am aflat din cărți că acela e bun cărturar, care folosește cum trebuie soponul.
Abia atunci am înțeles. De și umblau desculți, nevasta și copiii aveau picioarele curate, spre deosebire de ale altora, crăpate, înegrite, prefăcute în talpă de toval.
Așa mi-am lămurit curățenia exemplară din casă, orânduirea uneltelor de plugărie, curtea măturată cu fiecare lucrușor la locul lui.
Pe urmă a tras o ladă de scânduri de sub pat, unde nevastă-sa îi ținea cărțile, ca să n'o încurce în casă. Erau cărți una și una, alese, variate, de literatură dar mai ales de folos practic. Multe erau religioase.
Am petrecut cu el ceas plăcut, până ce amurgul întunecă drumul. Am discutat ca și cu un cărturar de carieră. Așa de bine și simplu caracteriza cărțile și mai ales pe autori și felul lor de a scrie, încât aveau ce învăța și unii critici de meserie. In graiu simplu, fără zorzoanele neînțelese, fără prea mult înconjur, scotea pe fiecare autor la locul lui, bineînțeles, după chipul cum îl pricepea el.
Am scoborît spre târg, petrecut de lătratul cânilor stârniți din culcușurile lor de seară. Jos satul vechiu cel obișnuit, cu tradiție seculară; sus în casa plugaruliui cărturar, pâlpâia luminița înțelegerii vieții. Cetise mult omul nostru. Rămăsese însă acelaș în port, vorbă și preocupări. Era adevărata cultură folositoare pentru îmbunătățirea mijloacelor de muncă, pentru cruțarea ei dar și pentru înălțarea către zări mai senine, care-l făcea să prindă altfel decât alții rostul traiului.
Am avut o zi însemnată pe răbojul drumurilor mele. Omul cu ale

lui însuşiri a întunecat pentru o clipă natura cu ale ei ademeniri. Mai departe de Bereşti, pe drumul văii tot mai largi, la tot pasul contrastul se înşiră între ce ar putea fi şi ce este. Ici puhoaiele spintecă malurile de se revarsă nisipul până peste şine, până 'n locul de horă din faţa bisericii; mai la vale, la Fulgureşti, viile se ţin lanţ una de alta scoborîndu-se până 'n nisipurile pe care le fixează. Peste tot însă stăpâneşte întâmplarea. Chiar acolo unde porumbul nu se poate înălţa pânà la brâu, dar e înlocuit prin vii, acestora nu li se dă cătare cum trebue. Se vede că sunt plantate din imitare, fără ştiinţă.

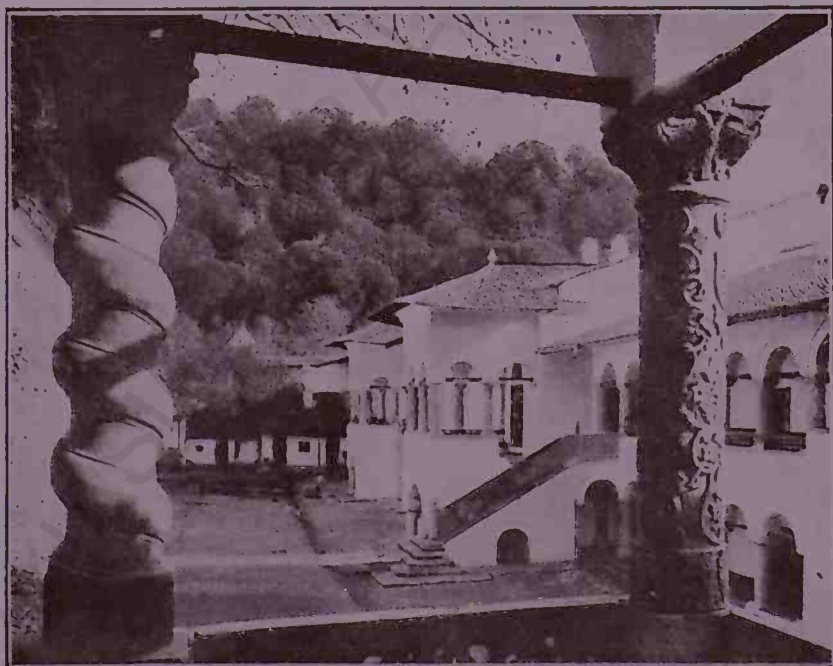
Şi totuşi. Holera şi ciulinii cresc în voie în vatra satului, dar hambare încăpătoare se înşiră în gări, spre a primi belşugul scos din dărnicia pământului. Flueră maşina trenului pe la marginea satului, dar dracul de copil ce aduce dela păşunat cireada de vite miţoase, se pune la întrecere cu trenul încălecat pe cal, fără şea. Vremea neoliticului alăturea de descoperirile moderne formează tabloul încă viu al vieţii noastre.

Gardul de papură, stâna de trestie, spun de apropiata schimbare a decorului. La o cotitură de drum sclipesc pe suprafeţe întinse fluturaşi de aur de pe valurile mărunte ale Brateşului. Cu cât trenul fuge pe malul lui, întărit cu zid şi drum de piatră, cu atâta dominaţia apei se măreşte. Nu mai vezi decât oglinda lacului ca argintul viu, încadrat pe o parte, între malul înalt de lut, cu găurile cuiburilor de lăstuni iar departe, ca o dungă de penson galbenă, de malul basarabean al Prutului. Din scama ceţii tot mai subţiată prinde a se desluşi silueta unui horn, altul şi altul, până ce apar luminate îngrămădirile de case mărunte, depozite de scânduri, partea comercială a Galaţilor.

Episcopia, Palatul administrativ se înalţă sus pe malul ridicat.

Mânăstirea Hurez (Vâlcea)

Chiliile dinspre Nord (sus); spre stăreţie (jos) După N. Ghika-Budeşti

Spre Stulpicani-Bucovina O. N. T.

Priveliște spre Dej Fot. O. N. T.

PRIN CÂMPIA DELA RĂSARIT

Spre Oltenița. — Până la Călărași. — Spre Ciulnița. — Mărculești. — Lacurile din jurul Bucureștilor.

I. Capitala țării e așezată la loc nepotrivit, se spune. Câmpia se întinde în urul ei fără nicio perspectivă alta decât orizontul pământului neted.

E adevărat. Pentru cine cată numai măreţul, nici munte, nici măcar deal aici nu oprește privirea. Câmpie și iar câmpie peste tot. Așa e aparent. Dar nici câmpia nu e ca o față de masă. Apele în rătăcirea lor, până ce și-au stabilit un drum, și-au lăsat urmele nestatornicirii prin vreo vâlcea largă, pe fund cu ochiuri de apă; altele mai năvalnice, au săpat luncă destul de adâncă, pentru ca malurile să apară din depărtare drept coline prelungi, împădurite. Formele variază, colorile se schimbă. Tablourile nu sunt aceleași, în aceeași zi.

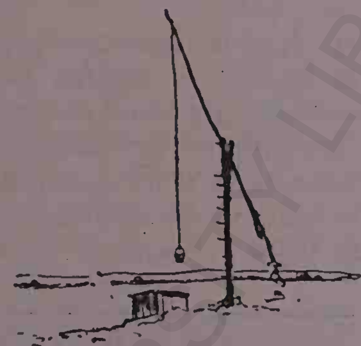

Fig. 70. Câmpia. (Des. C. Motaş)

Cerul cu ploaia de lumină revărsată din plin asupra suprafețelor, naște caleidoscop fermecător prin jocul umbrelor lăsate de sborul norilor; păsări fantastice se înalță dela orizont, spre a dispărea, supte de văzduhul înfierbântat. Frumusețile naturii, dacă pe ele le cauți, nu lipsesc. Trebuie însă să le prinzi nu numai cu privirea, ci și cu sufletul.

In acest caz câmpia cea fără margini nu-ți mai apare monotonă. Te atrage; călărești pe întinsul ei în goana închipuirilor răscolite de tainicul val de vânt ce vine nu știi de unde.

Mai intervine în variația tablourilor și munca omului.

Așa e când poposești în vreunul din satele gospodăroase adăpostite de scutul salcâmilor plantați, cu mireasma amețitoare a florilor ca zăpada.

Așa e mai ales când străbați câmpia în lung și lat dela marginea ei nordică numai ogoare și perdele de salcâmi, spre albia râurilor lenevite cu sălcii, plopi și ostroave înverzite, până 'n domnia bălților întinse din lungul Dunării. O călătorie ca aceasta, fie cât de scurtă, îți procură multe clipe de mulțumire, așa cum le cauți

într'un drum de munte. Iți scoate în relief prin amănunt, variația pământului românesc chiar sub aparenta monotonie a câmpiei; îți învăluie însă sufletul de încredere în energia noastră când străbați printre ogoarele smălțuite, care au înlocuit pădurea buruenilor cât tufanii.

Pe un drum spre Oltenița, apoi dealungul Dunării către inima Bărăganului și îndărăt, întâlnești numai exemple ale energie etnice, asculți imnul pătrunzător al muncii în liniștea naturii.

Prefacerile pe care destoinicia și munca pricepută a omului le poate aduce și la noi naturii, sunt înșirate ca mărgelele.

Ridicăm osanale străinilor când citim ceea ce ei singuri au grijă să ridice 'n slavă; ne închinăm minunilor din Littoria, Libia ori Texas. Ceea ce e lângă noi, înfăptuit prin noi, printre furtunile mereu abătute asupra noastră, cu mijloacele tehnice procurate încă de străini, le nesocotim, le trecem sub tăcere, pentru simplul motiv că nu le cunoaștem, nu vrem să le cunoaștem.

Fig. 71. Stejarul dela Cornățele. (d. C. C. Călinescu)

Pornești la drum pe frumoasa autostradă, netedă și lucie ca pielea, construită de curând. De îndată ce ai lăsat în urmă ultimele clădiri din București, e dreptul micuțe, sărăcăcioase, intri în zona fermelor ce înconjoară primăvara aproape în întregime capitala, cu o ghirlandă lată din florile caișilor ori ale prunilor, plantați tot în mai mare număr. Crâmpeie din vechea Vlăsie scăpate din ghiarele lăcomiei, țin umbră drumului. Cât de falnică era odată, îți spune câte un stejar rămuros, bătrân de sute de ani. La Dioşti, în Romanați, în fața vechei biserici, un asemenea falnic reprezentant al trecutului, mustrătorul martor al distrugerilor, serveşte drept clopotniță. In despicătura ramurilor groase cât trunchiul altor arbori obișnuiți, e construită clădirea de scânduri din care glasul clopotelor chemătoare spre rugă, e și admonestarea bătrânului supraviețuitor.

La Budești, sat cât un târguşor, cu şosea petruită cât țin casele, urmele unui primar cu grije și dorință de îndreptare, atingi marginea

luncii Argeşului, numai ostroave ce se schimbă după toanele râului, cu zăvoaie de arini şi plopi. Râul mărit cu apa Dâmboviței curge iute încă, păstrând din inițiala vâltoare a izvoarelor destul de bogate de sub vârfurile Negoiului şi ale tovarăşilor săi.

Curge sălbăticit, fără nicio piedică, în voie. Omul încă nu-i stăpâneşte furia, deslănțuită uneori ca acum un an, aşa de năprasnic, încât a trecut şi peste şoseaua aşezată la destlulă înălțime.

Până ce se va îndeplini planul de mult închipuit de a folosi Argeşul drept canal de legătură între ,,portul'' Bucureşti şi Dunăre, toanele lui vor aduce încă multe nenorociri.

Ceva mai în jos de Budeşti, popasul se impune prin grandiosul tablou al bălților întinse, miniatura Deltei.

De o parte, spre Apus, e trasă dunga întunecată a pădurilor de pe malul Argeşului; în față e malul înălțat al Dunării; către răsărit zarea încețată a câmpiei. In asemenea cadru sclipesc bălțile din lunca Dunării, în desişul stufului şi al zăvoaielor. Lumina soarelui se cerne prin uşoara ceață lăsată peste toată întinderea, aşternând o poleială argintată.

Drumul se termină 'n Oltenița, orăşel curat, plin de viață în vremurile obişnuite. Iți face impresia bună arhitectura-i americană, cu străzi late, perpendiculare unele pe altele, cu clădirile comunale bine întreținute. Teatrul are aspectul unui templu antic impunător prin simplicitatea lui, în mijlocul unui parc iarăşi bine îngriijit. In anii normali orăşelul îți lasă impresia plăcută a unei bune gospodării. Şcolile toate sunt curate, ceeace înseamnă deosebita atenție dată. Până şi hala, aiurea uitată, este curată şi spațioasă, iar turnul rezervorului de apă spune îndeajuns că nu domneşte numai aparența în gospodăria orăşelului.

Portul e mai departe, la vreo trei chilometri, dar osteneala depărtării nu o simți pe şoseaua, umbrită de arbori, salcâmi şi bătrâne sălcii, ca un bulevard.

Acum inima ți se strânge, când priveşti pe celalt mal înălțat, la Turtucaia, cu casele îngrămădite pe costişa repede, una lângă alta, cu scări în loc de uliți, cele de lângă apă cu luntrile legate de pari. E o înfățişare mediterană a orăşelului acestuia cu pitoresc ales, cuib de pescari români, care întrec în meşteşugul lor pe vestiții lipoveni din deltă. Primăvara, dunga de mal e o pictură impresionantă,

Petalele de caişi, cireşi ori vişini, țin locul petelor de colori asvâr-

lite fără orânduire aparentă din depărtare, alcătuind un impresinonant tablou.
Altă dată puteai trece latul Dunării nestingherit, cu luntrea pescărească încăpătoare. Urcai uliți șerpuite până sus pe marginea podișului, cu căsuțele orientale având geamlâc proeminent la colț, acoperiș de țigle ruginite. Sprijinit de marginea cișmelei unde credincioșii înainte de a intra în alăturata geamie, îndeplineau rituala spălare a mâinlor, priveai spre întinsul luciu al Dunării devenită lac pe vremea unei mari viituri, cu insule de sălcii, cu galbene ostroave, cu jocul de umbre pe luciul liniștit. Spre margine se oglindesc pletele mai întunecate ale sălciilor; în mijloc joacă palide pâlpâiri de flacări, reflexul norilor de pe cer, îmbujorați la amurg. Iar în față nemărginitul spațiu al Câmpiei muntene.
Azi nu te mai poți bucura de aceste priveliști minunate, după cum nu mai poți continua în voie drumul pe podișul ce duce la celalt centru românesc, Silistra de care se leagă numele lui Mircea, stăpânitorul de odinioară al Durostorului.

2. Dela Oltenița către răsărit, până la Călărași, drumul duce între întinsul bălților împădurite cu stuf și marginea ogoarelor câmpiei. Satele sunt apropiate; casele se țin lanț, cu chenaruri albastre, late, cu acoperiș de stuf, cu prispă ori cerdac în față. Boarea caldă a climei dobrogene se trădează prin duzii mari, rămuroși, în grădini, pe lângă case, dealungul drumului, parte pietruit, parte cu grămezile de prundiș care așteaptă să fie așternut; până atunci scad mereu, până ce dispar.

Fig. 72. Bumbac.

Clima în genere mai domolită, se mai simte după alte culturi. Oamenii, prin imitație, au prins gustul să samene bumbac și rițin. Fără știută îngrijire, celdintâiu rămâne pipernicit, prăfuit într'una de colbul de pe drum, așa încât rar capsulele cu vata prețioasă se deschid, iar munca rămâne irosită. Mai bine merge rițînului. E mai puțin pretențios. Inaltul trunchiu, cu foile resfirate de coloarea bronzului și cu ciorchinele de flori la subsuoară, cu exotica

lor înfățișare, fac contrast cu ogoarele înguste de porumb. Veche obișnuință alăturea de noi încercări, toate duse la întâmplare, fără să se vadă urma deosebitei griji de cultură rafinată. Nu e vreme? nu e știință? Viața e împărțită între uscat și apă. Totul îți lasă impresia unei așezări naturale în mijlocul cărora omul doar numai casa a clădit, drept adăpost. Când inundațiile umplu bălțile, apa ajunge până 'n șosea, mereu amenințată. Când Dunărea secătuită se trage sub malul înalt, vitele pasc pe ostroave, iar semănăturile cresc neobișnuit de îmbelșugate în lunca mereu umezită. Cât mergi din sat în sat, nu vezi decât cârduri albe de rațe și gâște, aici în elementul lor. Aproape cresc fără nicio îngrijire. Găsesc hrană din belșug în apă, pe lângă apă, pe marginea drumului. Dorm unde pot, cad pradă dihorului și nevăstuicii, dar tot mai rămân ca să presară marginea satelor cu albul penelor lor.

Fig. 73. Rițin.

Aici e Spanțov, aici Chiselet danie Academiei Române, aici Mânăstirea, de unde s'a încercat indiguirea bălților, dar care a dat greș. La Vărăști drumul abia are loc între începutul bălților dela Călărași și cele dela Ulmu, în care moare Mostiștea, singurul fir de apă, leneș, de pare lac îngust. De aici se întinde spre răsărit, adevăratul Bărăgan. Firicelul de apă, cât de slab, ajunge ca să fie magnet de populație, dungă de sate și arbori, la fel cu marginea bălților dunărene. Din sat în sat ajungi la Călărași, capitala de județ cuprinsă între bălți bogate 'n pește, o oază la marginea stepei fără pomi.

Fig. 74. Gâște. (Des. C. Motaș)

E un oraș nou, cu factura așezărilor regulate; trei străzi paralele Dunării, sunt unite prin altele 'n curmeziș. Clădit în regiunea

naturală de baltă și stepă, urmărești în el diferitele faze de evoluție chiar ale omenirii.

Bulevardul dela gară, taie o toloacă în care ar încăpea un alt oraș, dar unde pasc oile.

E stepa vârîtă ca o pană între pavilioanele cazărmei de artilerie și cimitirul, cu mormintele neîngrijite, împodobite doar cu frumoșii scai de stepă în loc de trandafiri.

La intrarea în oraș, te așteaptă nelipsita crâșmă, „fabrică de băuturi spirtoase, autorizată de direcția serviciului sanitar", din drumul ce vine dela Slobozia. Peste câțiva pași, se înalță însă liceul, în localul neîncăpător al gimnaziului de până mai eri. „Instrucția e baza civilizației", stă scris deasupra intrării principale. Alăturea de liceu, se ridică palatul administrativ, singura clădire mai mândră, în mijlocul unui parc cam părăsit.

După câțiva pași, apare luciul Dunării. E starea quasi-primitivă, legată de pescărit. O enormă leasă, ca o pâlnie, cu capcana la capăt, închide ieșirea peștilor din iezerul Călărașilor. Crapii, săbiuțele, linul sau caracuda, sunt aleși după mărime și valoare. Maldăre de lăzi îi așteaptă pentru transport.

In apropiere de uzina electrică și turnul de apă, semnele civilizației, stau parii de salcie, unii înfrunziți, pe care se anină năvoadele cătrănite; printre ele stau îngrămădite paturile cu coviltir, închise peste tot ca apărare contra țânțarilor. Spre a înlătura surprizele inundării, au picioarele înalte, miniatura și simplificarea locuințelor lacustre de demult.

Infrățirea omului cu natura, în apropierea apei, este iarăși un semn atavic. Stancele, obrasnice, vin să se îndoape cu mămăliga uitată pe scaunul lungăreț, ce serveşte drept masă. Pe deasupra sboară pescărușii neogoiați, în rotocoale tot mai strânse, doar vor prinde un moment de neatenție din partea oamenilor, spre a ciupi un chitic cu solzii strălucitori, înțepenit cu gura căscată după aer. Lângă Cherhanea, sunt înșirate crâșmele. La un pahar de vin se ntâlnesc cei dinspre baltă, cu cei dinspre stepă; lotcele așteaptă înșirate la mal, aproape de căruțele bine ferecate, împodobite, pe draghine, cu flori vopsite oacheș ori cu inițialele proprietarului și anul când au fost încheiate.

Viața mai intensă o dă Dunărea, pe malul căreia se află și o grădiniță umbroasă.

De n'ar fi capitală de județ, Călărașii ar rămânea cu importanța Olteniței sau a Bechetului.

3. Trenul spre Ciulnița duce în inima adevăratului Bărăgan, cu zarea netedă până 'n nesfârșit. In zadar însă cauți Bărăganul lui Odobescu. Au rămas doar cerul și forma pământului aceeași. In locul târlei singurul semn de așezări omenești de odinioară, s'au ridicat conacuri spațioase; în locul dudăului de stepă se clatină la vânt coama aurită a cerealelor în pârgă ori argintiile spicuri din vârful porumbului verde, în putere. Perdele de salcâm țin adăpost împotriva aprigului crivăț care șueră încă în voie.
Totuși, ici și colo, pe locurile necultivate, răzbește sălbăticia din trecut, ca și când semințele ascunse așteaptă celdintâiu prilej din neatenția omului.
Și astfel mi-a fost dat într'un rând să cunosc frumusețea nebănuită a unui câmp de ciulini din apropierea gării Ciulnița. Le cunoșteam farmecul florilor ca tăiate 'n rubin, din alte locuri de stepă, unde trăiau răzleți. Pădurea de ciulini n'am cunoscut-o decât aici. Ceasuri întregi, în așteptarea trenului le-am petrecut în tovărășia acestor cactuși ai României, care-și păzesc ființa prin nenumărate suliți, spini presărați pe trunchiul ce crește nestingherit, înalt, pe ramurile de asemenea întinse 'n libertate, pe marginea frunzelor. E o zale protectoare, încât nici capra înfometată nu se încumetă să înfrunte împletitura spinilor mărunți.
Trăesc în voie, înfloresc în voie, se bucură de soare, de lumină. Nimic mai emoționant decât să asiști la această veselie a ființelor mute, fără nicio urmă aparentă de simțire. Cu atenție observându-le, prinzi însă surâsul de bucurie. Florile se îmbracă după vrâstă, după apropierea supremei clipe a nunții, când devin strălucitoare, ca rubinul, răsfirate, moale covor de petale, spre a permite cavalerilor înaripați, să culeagă mierea ascunsă și să ducă polenul fecundator de pe o floare pe alta.
Bobocii, pregătirea nunții, sunt de o gingășie și variație de colori ce trădează parcă neastâmpărul. Nu sunt colorate florile, ci frunzișoarele ce le acoperă. Sunt și neastâmpărate, mereu în mișcare. Schimbă fețe-fețe. Unele sunt tivite cu vișiniu, altele ca vopsite cu vin roș. Mai pe urmă se îmbujorează toate, de bucurie că a doua zi se vor arăta fecioarele doritoare de lumină. Nunta s'a isprăvit; ca după comandă a dispărut și hainele colorate. Florile

par veştejite, îmbătrânite; în schimb capătă aerul de seriozitate al maturităţii. Frunzuliţele protectoare, bune îngrijitoare, cresc, devin mai lungi; la adăpostul lor, seminţele, copiii, se desvoltă în tihnă. Ajung coapte; dau de veste prin tăinuite semne. Frunzişoarele verzi şi-au împlinit rostul. Se îndoaie în afară; fac loc pufurilor de mătase, paraşute fine, care duc cu ele fructul, cu puişorul lăsat în voia vântului spre a fi împrăştiat. E ciclul de viaţă omenească: bucuria nunţii, grija de copii, mama care răspândeşte'n lume odraslele.

Bărăganul însuşi îţi procură asemenea clipe plăcute, dacă ştii încotro să priveşti şi să înţelegi ceea ce vezi. Monotonia zărilor e numai aparentă. Se plictiseşte acela care s'ar plictisi şi pe marginea căldărilor din munţi, cu apa limpede a tăurilor.Tabloul cel mai fermecător, o feerică apoteoză a luminii variate, tot cerul cu soarele îl procură. Răsăritul, şi mai ales apusul de soare din câmpie, merită anume drum ca să-l vezi. E neîntrecut ca lumină, ca măreţia imensităţii, ca polihromia colorilor. Tabloul vestit al lui Ghido Reni e palidă icoană, faţă de o zi, în zori, trăită în câmpie. Apusul mai ales pe seară senină, e o neuitată manifestare a pregătirii odihnei de noapte.

E curioasă impresiunea ce te cuprinde când soarele se lasă spre asfinţit. Până şi vântul se ogoaie, spre a nu ştirbi din farmecul ce se pregăteşte. Liniştea cuprinde firea, o linişte de sfinţenie, de adâncă reculegere, care explică adorarea soarelui la cei din stepele depărtate ale Asiei. Doar greerii cât ţârâie mai prelung, o muzică de acorduri slabe, de harfe ascunse. Cu cât soarele se lasă, cu atât zăduful de peste zi e înlocuit cu o răcoreală care provoacă o stare de beatitudine.

Inceputul jocului de colori îl arată o încondeiare intens purpurie a unei dungi de nor suspendat, izolat, nici nu ştii de unde ivit. Un alt nouraş, cenuşiu până atunci, se îmbujorează şi el. Devine ca o dâră de foc, atât de intensă e coloarea pe ecranul albastrului spălăcit. Alţi nori, groşi, de plumb, se tivesc cu şiret de aur. Prin spărtura lor se lasă soarele, ca jarul. Jocul colorilor se înteţeşte; e mai intens după ce soarele a dispărut. Din adâncul ascunzişului lui, trimete mănunchiuri de lumină ce încinge cerul întreg. O grămadă de nori dinspre răsărit, nebăgată în seamă până atunci, îşi arată prezenţa prin reflexul luminii pe bolta cerului. La asfinţit, pare că clocoteşte un vulcan. O flacără roşcată încinge spaţiul întreg. Norii trec

dela purpuriul intens, la auriul șters, până ce rămâne numai galbenul palid, cu nuanțe tot mai slabe.

Nu te poți clinti din loc, atât te fascinează caleidoscopul colorilor, până ce ceața se confundă cu norii. Tabloul ține îndelung; se sfârșește numai când luceafărul sclipește strălucitor într'un ochiu dintre nori. Mai impunător, de și ține mai scurt, este apusul de soare când cerul toată ziua a fost ca tăiat în aceeași piatră. La apus se adună perdeaua de ceață, îngroșată cu praful răscolit de peste zi; străbătut de razele soarelui intensifică lumina, de se formează ca o largă flacără depărtată ce încinge orizontul, după care rotocolul soarelui, cu conturul neted, se lasă domol ca un imens ochiu de jaratec. Incet-încet, din el nu rămâne decât o dungă ca o seceră și apoi dintr'odată totul se stinge. A fost o solemnitate impunătoare ce a cuprins însuflețit și neînsuflețit.

Răsăritul soarelui e la fel, cu deosebirea că pe cer candelele se sting, iar pe pământ ființele se bucură. Soarele se ridică aproape dintr'odată ca grăbit să deștepte firea la muncă. Indeosebi popândăii, maimuțele stepei sunt ceidintâi care-și manifestă vioi bucuria trezirii din adâncul tăinuitelor lor cotloane subpământene. Ies perechi-perechi; se opresc ca orbiți de lumină. Se ridică, puțin îngheboșați, pe picioarele de dindărăt, privind scrutători în toate părțile cu ochii lor bulbucați, strălucitori.

Năduful cuprinde dintr'odată atmosfera. Strălucesc pe vârful frunzelor ca diamante broboanele lăcrămilor de peste noapte, roua binefăcătoare în asemenea ținuturi însetate.

Natura în Bărăgan e grandioasă în toate manifestațiile ei, căci e în larg, fără limite. Infricoșitoare e când vântul șueră fără piedică, îngrămădind zăpada ca niște dune înalte în fața vreunei piedici, după cum spre toamnă adună grămezile de rostogol, spinul sferic, care de altfel abea așteaptă să fie smuls de vânt și rostogolit, ca să-și scuture semințele în cale. Iar când norii ca de plumb se ridică la orizont, năvălind pe cer și acoperindu-l cu carapacă metalică, deșteaptă înfiorare până ce se țese pânză de picături mașcate, binefacerea așteptată. Mai ales când săgețile fulgerelor ramificate brăzdează cerul, iar tunetul fără piedică huruie prelung, ca și în clipele de eclipsă de soare, viețățile toate se ascund care cum pot. Dar de îndată ce norii rupți se retrag, fața pământului se înveselește, câmpurile par renăscute, căci mult așteptata umezeală din belșug le dă viață sănătoasă.

4. La Ciulnița se încrucișează două linii de drum de fer, care au ajutat la schimbarea regiunii asemenea celor din Far-Westul american, bine înțeles în măsura proporțiilor. Vechi drumuri, asemenea celor bătute de măruntele copite ale oilor, au mai rămas în Bărăgan, dar multe drumuri ale caravanelor de demult sunt azi sau șosele sau drumuri de fier. In lungul lor târla dela Dor-Mărunt bunăoară a devenit sat, iar fiecare gară aproape e un centru de gospodării-ferme din care se poate vedea câtă prefacere poate aduce munca stăruitoare și destoinică.

Am poposit în gara Mărculești, unde se înalță, aproape terminat, unul din silozurile construite de curând, în lungul liniei ferate. Nici nu s'ar bănui surprinzătoarea priveliște ce se desfășoară, din vârful lui.

Străbătusem adesa prin Bărăgan, dar numai ca prepelița, printre sămănături. Admiram belșugul ori florile de pe haturi. De sus, tabloul este măreț dar și cu glas hotărît, despre ce s'a înfăptuit și la noi prin muncă perseverentă.

Cât pot cuprinde ochii, se întinde un neteziș, închis la orizont de ceața nedeslușită a depărtării, care unește cer de pământ, ori de dunga întunecată a perdelelor de salcâmi.

Privind tabloul, prin contrast îmi adusei aminte de măestrita descriere a Bărăganului de A. Odobescu, ori de poezia lui Alecsandri. O stepă nesfârșită cu ierburi, înalte. Ici și colo, mai ales în jurul lacurilor sărate, se mai păstrează ochiuri din vechiul Bărăgan. Lumânărica crește 'n voie cu bogate pâlpâiri de flacări; fel de fel de scai mai înalți decât omul, galbenul rapiței sălbatece mai aduc aminte de vremurile de demult, când scârțâitul cumpenei de fântână întrerupea liniștea deplină ori croncănitul ciorilor, iarna.

Câtă deosebire de actuala înfățișare.

Din vârful silozului se văd numai câmpuri însemânțate, printre care sclipesc șinele drumului de fer. Un mozaic de ogoare, conacuri cu acoperiș de țiglă roșie, având ca împrejmuire, regulat trase, figuri geometrice din gard de salcâmi. Ferestrele unui alt siloz, sclipeau mai departe în bătaia oblică a soarelui; în liniștea după amezei, dungi de fum, ca niște trăsături de fenson pe ecranul îmbu orat al cerului, mărea polihromia din natura socotită de neștiutori, aici, ca monotonă.

Peste drum de gara Mărculești e intrarea într'una din gospodăriile temeinice, văzute de sus. Indărătul perdelelor de salcâmi vrâstați

cu plopi de Canada, se ascunde o adevărată minune de cultură sistematică, variată, neînchipuit de variată.
E dreptul că ea reprezintă truda a trei generații de buni gospodari, care au muncit cu patimă și multă osteneală.
Nu mi-aşi fi putut închipui că în stepa tipică a Bărăganului să se fi putut ajunge la creearea unui parc umbros şi înflorit. Brazii, sădiți de primul proprietar, Stăr.-culeanu, au devenit înalți cât și cei dela munte. Frasini și tei, ba chiar o Pawlonie exotică își împletesc ramurile cu alți arbori de pădure. Bujorii japonezi sunt cât niște lilieci de înalți. Trandafiri în floare, se pun la întrecere cu petunii dese, ori cu tufele de salvii ca jarul de roșii.

Fig. 75. Silozul de nutreţ de la Lichinești-Călărași din Bărăgan (Des. E. Saulea-Bocec)

Totul înconjoară clădirile modeste într'un cadru neașteptat, înverzit și înflorit.
Moșia trecu în stăpânirea cunoscuților agricultori Seceleanu, tipici reprezentanți ai mocănimei vrednice din Transilvania, care oriunde au poposit, în satul din deal, în câmpia Bărăganului ori în stepa dobrogeană, au schimbat fața locurilor prin pricepere și mai ales muncă până la istovire. De pe acea vreme datează temeiul gospodăriei statornicită, mărită și adaptată la cerințele vremii de actualul ei conducător, d-l Berceanu, prin întrebuințarea mijloacelor tehnice moderne.
Și astfel, după decenii de pregătire treptată, intensificată în ultimii cinci ani, s'a întemeiat gospodărie model, cu tot ce poate da rentabilitate pământului, lucrat prin toate mijloacele științei.
Ce nu se cultivă pe această moșie? Creşterea vitelor de muncă și lapte, a oilor, se îmbină cu livezile de pomi și vie mare, a cărei rod e păstrat în pivniță de beton. Niciun fir de apă curgătoare, cât de

leneșă, nu trece în cuprinsul moșiei; totuși o întinsă grădină de zarzavat s'a putut întemeia, prin pomparea apei din adânc. Mai înainte se cultiva în Bărăgan ca și aiurea numai porumb și celelalte cereale. Acum pe parcelele regulate, pe hectare întregi, bumbacul înalt începe să-și deschidă capsulele. Alăturea alte hectare de iarbă de Sudan, cât trestia de zahăr; mai încolo lanuri de Floarea-Soarelui, a căror fructe rentabile nu dovedesc două batoze să le treere. Ogoarele de grâu sunt arate așteptând o bură de ploaie ca să fie semănate: la marginea moșiei alte lanuri, de porumb, înalt de nu se vede omul din el, cu stiuleții lungi și plini.

Totul arată învierea naturii, prin muncă dusă cu pricepere și metodă, prin îmbunătățirea pământului lucrat ca lumea, îngrășat.

Nu e singura gospodărie de altfel atât de metodic lucrată. In jur sunt altele și altele.

Ceeace se mai prinde aici, este ajutorul pe care real îl dă știința agronomică și experiențele ce preced cultura mare. Lângă gară se află una din multele stațiuni experimentale îndrumate de vrednicia conducătorilor ,,Institutului superior de cercetări agricole'' din București.

Pe pământul stațiunii se experimentează, după toate datele riguroase ale științei. Se aleg semințele potrivite locului; se fac încrucișeri ca să se capete varietatea cea mai sănătoasă; se analizează pământul spre a-i da îngrășemintele trebuitoare. De două ori pe an sunt chemați agriicultorii mari și mici, ca să se încredințeze de ceea ce este real câștigat. Aceștia au devenit ascultători; rezultatul experiențelor sunt trecute în cultura mare, cu folos. Astfel s'a schimbat fața culturilor locale, mărindu-se rentabilitatea. Așa dă sprijin știința română agriculturii pentru prefacerea Bărăganului în câmp plin de rodnicie.

E una din minunile înfăptuite la noi, care merită să fie de toți cunoscută. Ea dovedește nu numai energia constructivă ce stă ascunsă în neamul nostru; nu numai puterea de muncă îndârjită și perseverenta voință spre mai bine, dar înainte de orice, încrederea deplină ce trebuie să o avem, în cei cari slujesc științei.

Așa e prin mijlocul Bărăganului; la fel e la marginea lui nordică, pe unde curge Ialomița. Nu se poate aduce dela noi un exemplu mai evocator de importanța unui curs de apă, decât această vale a Ialomiței din marginea Bărăganului. Aici a fost calea naturală de populare. Sat de sat se ține în tot lungul albiei, asemănată cu valea

Nilului, prin contrastul izbitor între dunga de verdeață, cultură și arbori, cu restul întinderii neumbrite decât de salcâmii tot mai intens plantați. Apa aici a dat o variație ogoarelor. Suprafețele semănate cu orez sunt întinse; producția e destul de apreciată. Rentabilitatea pământului a crescut, cel puțin în anii când orezul, hrana celor mai mulți locuitori de pe fața pământului, nu poate fi importat.

5. Intoarcerea de unde am plecat, pe o altă cale, e iarăși o apoteoză a biruinții muncii și inteligenței românești. Trenul te face să străbați la Băneasa, pintenul de pădure care înaintează în stepă. Un ochiu de apă restrânsă într'o covată de teren, câteva sălcii pletoase la coada lacului, un pâlc de păpuriște la celalt capăt, sunt îndeajunse elemente ca natura să picteze un tablou care farmecă. Liniștea desăvârșită din rest, este aici întreruptă de susurul frunzelor ușor clătinate ale sălciilor. Norul îmbujorat dela asfințit, naște licăriri de fel de fel de colori în apa adormită. Glas de păsărele se aude; sborul cu sgomot metalic al libelulelor dă variație. In preajma Bucureștilor, poți dacă vrei, trăi câteva clipe legănat de ademenirea naturii, mamă bună pentru oricine cată cu drag spre ea.
Drumul se încheie la gara Mogoșoaia, iar împrejurimile ei cei bătrâni nu le mai cunosc, atâta prefacere au suferit, chiar fără clădirile care împodobesc locurile.
E zona de uimitoare schimbare în scurtă vreme a mocirlelor care amenințau sănătatea, într'o oglindă de lacuri ce dau unul în altul dela Buftea și până la Tei.
Ce a fost se mai poate prinde la lacul Fundeni, numai papură și sălcii, cuib de țânțari, în jur cu cocioabe drept case, acoperite cu sdrențe de tablă adunate de prin gunoaie.
Pe malul mai ridicat al lacului, ochiu larg din mersul încolăcit al Colentinei, se înalță mânăstirea Plumbuita, veche, cu zidurile numai răni. Bătută în față de soarele lăsat către asfințit, apare încă destul de impunătoare, așa cum a fost restaurată la începutul veacului al XIX-lea, după cutremurul care a dărâmat în parte clădirea veche din veacul al XVII-lea.
Privești îndărăt. O lume nouă a răsărit ca din pământ. Lacul Tei, nu era deosebit de cel dela Fundeni. Maghernițe la fel înconjurau lacul; gunoaiele erau răscolite de porci. Apa murdară, bâhlită pe

margini, forma cultură natura'ă pentru tot soiul de microbi. Nu puteai prea mult poposi pe marginea lacului.

Azi? Intinsul apei curate, încrețită de vânt, este încadrat de o parte de păduricea în care se ascunde palatul Ghica, de alta de grădinile numai trandafiri dindărătul aerodromului de la Pipera. Un drumeag te duce spre o cascadă, ce-ți aduce aminte, prin vijelia apei, de munți. Printr'un zăgaz, apa lacului din Tei, împrospătată

Fig. 76. Plumbuita. (O. N. T).

într'una cu acea venită din Ialomița, se scurge mânioasă spre Colentina. Ca prin bagheta unui magician, fața înverzită cu mătreață de baltă, a devenit ca oglinda. Mizeria din jur a dispărut. Cu luntrea, treci acum la marginea Bucureștilor, din lac în lac, ceasuri de plăcută recreație, acolo unde mai acum câțiva ani căutai

să fugi cât mai repede, ca să scapi de mirosul ce te înăbușea. Uiți unde te găsești. Soarele gata să apuie, svârle pe luciul apei punte de aur. Câțiva pescăruși, săgeată vie în neogoiatul lor sbor, te fac să te crezi departe, la marginea mării. Din lacul Tei treci în Floreasca, asanat mai înainte, cu țărmul înverzit de iarba proaspătă, de copăceii prinși, păduricea de mâne. Clădiri cochete încep să înviorează malul. O plaje întinsă așteaptă vizitatorii de vară. Bărci cu aripi de pânză albă, alunecă în umbra serii.

Din lacul Floreasca dai în cel dela Herăstrău, cu cluburi nautice, debarcader.

Marginea Bucureștilor dinspre Nord este azi încinsă de un șirag de lacuri curate, cu pitoresc necontenit altul. Cum începe să se lase seara, tabloul devine feeric, prin constelația felinarelor electrice și oglindirea lor în lacuri. Cei care cunoșteau regiunea de dinainte de războiu, trăesc ca într'un vis, de și e realitatea înfăptuită în scurtă vreme.

Obișnuit, ce e al nostru, ce e la noi bun, se trece în tăcere. In schimb ne extasiem de minunile tehnice îndeplinite aiurea, ridicând osanale celor ce le-au înfăptuit sau mai drept repetând osanalele trâmbițate în țara în care s'au întâmplat prefacerile. Nesocotind cele împlinite la noi, continuăm să ne subprețuim valoarea noastră și puterea de creațiune, în împrejurări mai grele decât aiurea.

De ce oare să fim mai sgârciți nu cu admirația, dar măcar cu recunoașterea minunilor înfăptuite de noi, lângă noi! Merită poate mai multă închinare fiind săvârșite numai prin munca, priceperea, voința românească și cu lupte mai grele decât acolo unde s'a zis: va fi; să știe că va fi, cu adevărat.

Când străbați distanța de mai sus de Buftea, unde s'a tăiat canalul ce aduce apă din Ialomița, unde s'a ridicat din temelie o biserică, amenințată cu dărâmarea, întrebuințând metoda americană, adaptată condițiunilor mai precare; când urmărești salba de lacuri ce răcoresc atmosfera dogoritoare a Capitalei, uneori cu arșița Algeriei; când îți mângâi privirea cu tot ce s'a clădit, cu tot ce a înfrumusețat marginea lacurilor, nu te rabdă inima să nu aduci mulțumită celor care au creat, tot ceea ce se vede.

Dacă cunoști mai îndeaproape mersul lucrărilor, de când planurile au fost trase pe hârtie, au fost înfăptuite la datele fixate de birou, de și greutățile mari se iveau în fiecare zi, neprevăzute, păcat mare

ar însemna să nu recunoști puterea de muncă și de îndeplinire a inginerilor români, prin înfăptuirea uriașă pentru noi, dovada evidentă de existența și la poporul nostru a energiei creatoare. In 1933—34 s'a asanat lacul Buftea, în 1935 lacurile Herăstrău și Băneasa, în 1936 s'a construit barajul dela Bilciurești pe Ialomița și tăiat canalul, în 1937 lacul Floreasca, iar în 1938 lacul Tei, la 1940 lacul Scovriștea de lângă Mânăstirea Țigănești, la date precise, stabilite de mai înainte.

Tot ce s'a săvârșit e o operă mare românească; dela salahorul care sapă îndreptarea țărmurilor, până la înfăptuitorii planurilor și supraveghetorii împlinirii lor la soroacele fixate, în frunte cu conducătorii și tovarășii de muncă, sunt români. Ce au săvârșit până acum e chezășie sigură, că, în condițiuni de liniște, și lacul Fundeni, va fi la fel cu cel dela Tei, iar dacă încurajarea morală, dar mai ales cea materială, nu va lipsi, cum se cere dela noi toți, nu e departe vremea când și ,,utopia'' unora dintre înaintașii noștri de a încărca și descărca mărfurile în portul București, va fi realizată.

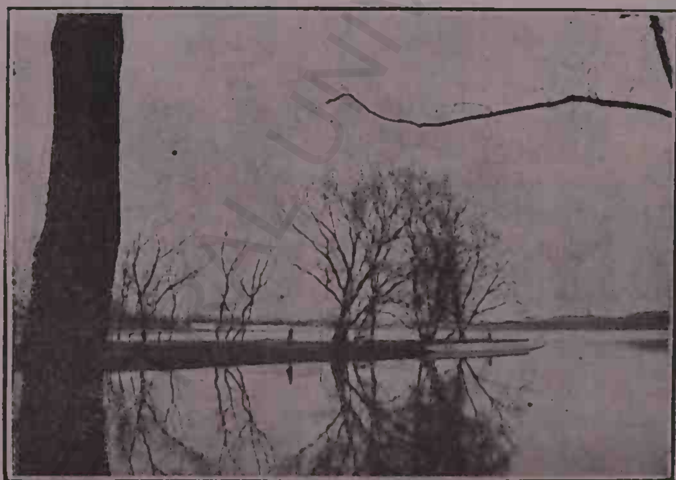
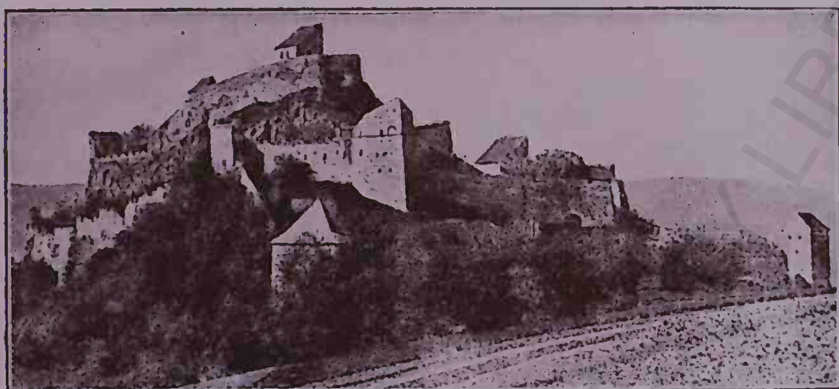

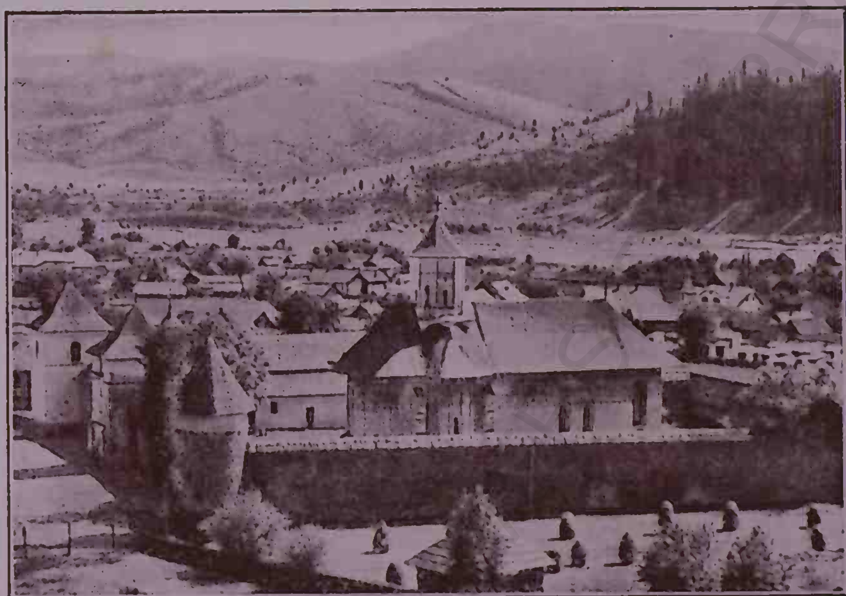
Fig. 77. Lacul Floreasca. (Fot. I. Simionescu)

E timpul să ne uităm mai mult la noi decât peste granițe și să prețuim adevărata valoare a energiei noastre, prin care se înfăptuiesc minuni de prefaceri, în condițiuni nu totdeauna prielnice. Ceeace s'a săvârșit, cât de repede s'a săvârșit și cum s'a săvârșit pentru

Cetatea Cohalmului O. N. T.

Cisnădioara O. N. T.

Mânăstirea Vatra Moldoviţei Fot. O.N.T.

Valea Răutului la Butuceni (Basarabia) O. N. T.

asanarea lacurilor din jurul Capitalei, reprezintă o operă ce iese din obișnuit. Merită atenția tuturora și, mai presus, recunoașterea sinceră.

Și astfel, un drum circular dela București pe autostrada către Oltenița și apoi prin inima Bărăganului îndărăt în Capitala țării, te face să trăești câteva zile ca într'un vis, în care farmecul blând al naturii se împletește cu rodul muncii omenești, mărită în valoare, pentrucă e a celor din care faci parte.

E un drum al biruinței românești, dovada energiei poporului.

DIN OLT PÂNĂ 'N DUNĂRE.

R.-Vâlcea. — Govora. — M-rea Surpatele și Dintr'un lemn. — M-rea Bistrița. — M-rea Hurez. — M-rea Polovragi. — M-rea Tismana. — Baia-de-Aramă. — Tn. Severin. — Prin ținutul Moților mehedințeni.

In lungul Olteniei Carpații sunt în multe părți ca retezați. Marginea lor e un zid de stânci ce se înalță deadreptul din câmpii netede sau dau în dealuri nisipoase, cu spinări rotunjite. Se naşte astfel un contrast de forme, de vegetație. Satele se opresc la marginea înălțimilor, se înşiră în lungul văilor lărgite de îndată ce ies din încleștarea munților. Așezările omenești stau ca șiraguri de mărgele, sate pline, cu viața ce gâlgâie, cu locuitori vrednici, hârșiți în muncă, având în spate muntele cu pășuni și păduri de molid, în apropiere locuri pentru agricultură. O linie de mânăstiri înseamnă hotarul munților. Drumul care le leagă la tot pasul prezintă ademenitoare contraste de lumini, de forme, de pitoresc nebănuit.

Fig. 78. Cetățuia dela R.-Vâlcea.
(Des. Ionel C. Motaș)

Chiar la capătul răsăritean al drumului de munte oltean, pe malul Oltului, la Râmnicul-Vâlcii, se ridică izolat un dâmb conic, ridicat ca un turn de observare. Il urci anevoie, căci drumul e pieptiș, șerpuit, printre arbori care-ți ascund deodată ce e în jur, până când, aproape de vârf, cortina se trage, iar priveliștea te oprește locului.

Câteva chilii cu ferestrele scoase formează zid împrejmuitor unei biserici aproape părăsite. Aici își căută adăpost vijeliosul Radu dela Afumați, numit ,,viteaz", căci în trei ani a dus nu mai puțin de douăzeci de lupte, cele mai multe împotriva Turcilor. A doua zi de anul nou, 1529, e ucis în fața altarului, împreună cu fiul său, de către boierii munteni nemulțumiți că a găsit sprijin la puternicii bani craioveni. E una din cele dintâi crime politice din Țara Românească, ce aduce aminte de lupta Guelfilor și a Gibelinilor din

Italia. Mormântul nefericitului Domn se află în biserica dela Curtea de Argeş, acoperit de o frumoasă placă de marmoră, cu chipul Domnului călare, ţinând buzduganul într'o mână, iar mantia fluturând în goana calului.
Biserica e azi loc de pelerinaj nu pentru amintirea viteazului domnitor nenorocit, ci pentru închinare la măreţia priveliştii ce se desfăşoară.
Către Nord se înalţă creasta Coziei, cu despicătura Oltului. Stânci golaşe, de coloare trandafirie, cu rari molizi pe ea, strălucesc mai îmbujorate în bătaia soarelui înclinat spre asfinţit. Către Sud,

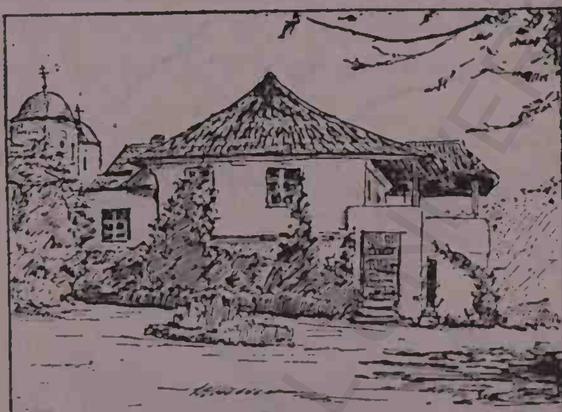

Fig. 79. Oltul la Cozia. (Des. C. Motaş)

sclipesc turlele vechilor biserici din R. Vâlcea, semnul de pietate şi credinţă strămoşească, încă de pe vremea lui Mircea (1388), şi a lui Radu cel-Mare (1497). Spre Apus se întind dealurile împădurite dela Ocnele-Mari şi dela Olăneşti, iar spre Răsărit şi Sud ostrovul Oltului cu zăvoaie de sălcii şi plopi ori lunca largă cu ogoare de popuşoiu.
E unul din colţurile din minunata noastră ţară, în care farmecul naturii se îmbină cu darurile ei neîntrecute. Pe malul drept al Oltului şoseaua mărginită de bătrâni arbori şi Bignonii ca ninse când sunt în floare, duce spre Călimăneşti, Căciulata; pe stânga întinsul câmp dela Jiblea, cu inpunătorul tablou al plopilor înalţi înşiraţi în lungul şoselei către Curtea de Argeş.

E un ținut cald, din natura ce captivă prin contraste apropiate. E un cuib important de locașuri de rugă, parcă atrase de taina și frumusețea locului. Mărgăritarul e Mânăstirea Coziei cu bisericuța în interiorul căreia strălucește în toată prospătatea, chipurile de domni și domnițe zugrăvite de maeștrii Maxim, David și Radvolov în cursul anului 1543. Aici, în mijlocul pădurii dese, e Mânăstirea Frăsinet, singura în care nu este îngăduită intrarea femeilor. Dincolo de Olt, trecut cu luntrea străbună, scobită într'un trunchiu de arbore, se află Mânăstirea Turnu și Stânișoara.

Din șoseaua principală prea prăfuită, te abați pe un drum lateral ce urcă lin printre ogoare și grădini, către Ocnele-Mari, una din cele patru ocne exploatate în exteriorul Carpaților. Nimic nu trădează bogăția ascunsă 'n pământ. La față se întind păduri, livezi și ogoare mai firave doar, după natura nisipoasă a terenului. Coasta de dealuri desgolită atrage prin coloarea gălbuie a nisipurilor. Case orășenești cu câte două rânduri se îndeasă spre centru, dar mai frumoase rămân cele vechi bătrânești, cu cerdac sprijinit de stâlpi crestați.

Fig. 80. Casă bătrânească din Ocnele Mari (Des. Ionel C. Motaș)

Continuă drumul vălurat, panglică albă pe câmpurile numai sămănături. In fund pădurea deasă umbrește terenurile slab ondulate. La coada satului Govora, din întunecimea pădurii răsare turnul prismatic, masiv, cu acoperiș scund, al vestitei mânăstiri Govora, vestită nu atât prin mormântul ctitorului ei Radu-cel-Mare și al Domniței Cătălina soția sa, Domn bun, blând, reorganizatorul celor bisericești în Muntenia, dar mai ales prin tipografia ce funcționa pe vremea lui Matei-Basarab, de unde a ieșit cea dintâi carte românească cu conținut laic, Pravila dela Govora. Ți se arată în subsol încăperile în care au funcționat acum peste 300 ani teascurile.

Nicio urmă însă nu le păstrează amintirea. Mânăstirea, ca mai toate, doarme în liniștea pometurilor ce o împrejmuie.

Din colțul chiliilor luminoase, privirea alunecă peste blândele și

Fig. 81. Mânăstirea Govora. (Des. C. Motaș)

largile dealuri oltenești, cu vrâstarea coloritului toamna, când se schimbă în arămiu îmbrăcămintea pădurilor de fag.

Dincolo de deal, pe o cărare bătută în pădurea deasă, după puțin umblet ajungi la Mânăstirea Surpatele. Merită să fie vizitată, pentru minunea înfăptuită de câteva maici, care s'au încumetat să restaureze chiliile, clădite pe vremea lui C. Brâncoveanu surpate apoi de cutremure.

Fig. 82. Surpatele, ce rămăsese. (Des. Ionel C. Motaș)

Bisericuța zidită în 1706 pe o podișcă, se vede mai așezată, a scăpat de năruire, dar e sdruncinată din temelii, dovadă numeroasele crăpături cârpite, ce strică frumusețea picturii, în unele părți destul de bine păstrată. Restaurată după tiparul bisericilor brâncovenești, în jurul ei, după o veche stampă, se găseau chiliile cu

cerdac, stâlpi şi arcade. Terenul din jur este însă mişcător, iar vechile chilii s'au surpat, de le-a rămas numai temeliile.
Câteva vrednice maici, un mic roiu despărţit din stupul dela Mânăstirea Dintr'un lemn, de mai de vale, şi-au pus în minte să reclădească chiliile brâncoveneşti. Cât de mare e puterea credinţei, se vede în stăruinţa lor spre a isbuti. Nu aveau drept adăpost decât o încăpere întunecoasă ca o peşteră din turnul clopotniţei. Acolo s'au chinuit vreo doi ani, astupând cu petece crăpăturile din jurul ferestrei ca să nu le îngheţe crivăţul. Până la urmă, au isbutit. Parte din chilii împodobea mânăstirea în stilul celor vechi. Dar ce folos! Cutremurul din urmă le-a sguduit şi pe ele până 'n temelii, iar surpăturile de teren din primăvara anului 1942 au făcut aproape să se desprindă de sub streşină peretele din dos în tot lungul lui. Maicile, îndurerate de năpasta nouă venită asupra lor, n'au desnădăjduit. Ameninţate să se dărâme chiliile pe capul lor, trag nădejdea în ajutorul bunilor credincioşi care le-au ajutat şi întâia dată, spre a repara dărâmăturile şi a continua să clădească şi un paraclis pe lângă chiliile de azi. Până atunci îşi duc zilele în adevărată cucernicie creştină. Din cele vreo două-trei pogoane de loc din jur, prin hărnicie şi o intensă agricultură îşi scot hrana de peste an, trăind în speranţa că Dumnezeu le va ajuta să-şi vadă visul împlinit.

Fig. 83. Biserica Surpatele. (Fot. I. Simionescu)

Mânăstirea Surpatele se află într'un fund de vale al unui pârâu sălbatec, mereu ameninţător când ploile îl umflă. Şueră de mânie, năruie malurile, curge vijelios, până ce dând la gură de teren mai neted, aşterne pe fiecare an strat gros de nisip puţin productiv.

In schimb pe valea lui se înfundă boarea caldă a climei ce vine dinspre Sud. Aduce o schimbare în vegetație, de naște tablouri în adevăr mediterane. In grădina mânăstirii, unde se înfundă aerul cald, cresc castanii cât nucii, și ei rămuroși, în plină putere. Chiar un smochin lângă turnul mânăstirii dă rod în unii ani. In colo, grădinile sunt ca în Adakale. Vița de vie cu coarde cât brațul de groase, se acață de plopii înalți, cu înfățișare de chiparoși. Aici nu se mai poate cânta

Când va face plopul pere,

căci dacă nu face pere, pe ramurile lui se acață vița, de pare că spânzură din ele strugurii cu boabele zămoase.

Merii și mai ales perii dau bogate roade, iar persicii sunt încărcați de fructe rubinii, argintate cu scama mătăsoasă ce le învăluie ca într'o filigramă fin lucrată. In fața caselor stau oleandri cât niște lilieci, îmbujorați de noianul florilor trandafirii. Sunt tablouri din alte ținuturi, iar primăvara, când totul e în floare, e un dumnezeesc decor.

Fig. 84. Cicatrice într'unul din stejari.

Mai în vale, pe apa Otăsăului ce se resfiră în voie în lunca-i lată, se află nu mai puțin vestita Mânăstire-dintr'un-lemn, de care se leagă poetica legendă folosită în parte de A. Odobescu în Doamna Chiajna. Ancuța, fiica ei după peripeții tragice, ajunge cu icoana Maicii Domnului pe valea Otăsăului; o ascunde sub coaja unui bătrân stejar, iar ea duce viață de pustnică. După moartea Ancuței, Maica Domnului apare în vis unui păstor; din lemnul stejarului făcu „bisericuța dintr'un lemn'', care se află și azi sus spre muchia dealului, străjuită de alți câțiva stejari, în adevăr dintre cei mai frumoși din câți se găsesc în țară.

Piosul Matei Basarab, aflând de icoana făcătoare de minuni, începe clădirea măreței biserici din vale; Șerban Cantacuzino schimbă pridvorul în pronaos; C. Brâncoveanu începe să clădească casele din jur cu odăi încăpătoare, împodobite sub Ștefan Canta-

cuzino, în partea stăreției cu un foișor susținut de cinci stâlpi de piatră, cu capiteluri înflorite tot de piatră și cu bolta zugrăvită așa cum se păstrează până astăzi. Biserica este iarăși restaurată, zugrăvită. Se clădesc în jur ecareturile pentru gospodărie. Mai târziu, Comisiunea monumentelor istorice readuce biserica la stilul ei primitiv, scoate la iveală vechile picturi, iar în anii din urmă prin osârdia d-lui General Paul Theodorescu, mânăstirea fiind făcută lăcaș de închinare a aviatorilor români, a căpătat prin repararea chiliilor și a ecareturilor împrejmuitoare, o înfățișare impunătoare.

Din păcate nu mai e bogată ca odinioară, cu sate închinate. Sărăcia bugetară i-a anemiat viața. I-a rămas doar icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni. După cercetările specialiștilor, e veche; pictată în veacul al IV-lea la Mânăstirea Teotocos din Grecia, cu altele câteva păstrate la Vatican și Muzeul Louvre. Imbrăcată peste tot în argint de Logofătul Costache Câmpineanul, e singura rămășită din bogăția de odinioară.

Urcând valea Otăsăului, treci prin sate cu căsuțe sărăcăcioase, locurile de agricultură fiind restrânse, iar pometurile puțin îngrijite. In schimb numeroase mori cu titirez, ingenioasă aplicare a turbinelor de către constructorul care n'a învățat la școli speciale, dar care dovedește aplicarea înăscută a țăranului român și către mecanică.

Fig. 90. Otelul dela Govora.

Urcând dealul Păuneștilor, sat din care se alimentează cu fructe în tot timpul verii numeroșii vizitatori dela Govora, poposești în cocheta stație de băi, cu instalațiuni moderne, și cu un hotel întru nimic mai prejos de hotelurile balneare din străinătate. Izvoarele iodurate și sulfuroase dau ape tămăduitoare care au creeat în jurul stației un renume bine stabilit.

Conducerea pricepută a celor dela Societatea românească Govora-Călimănești, a făcut-o cea mai căutată din țară.
De aici, dela Govora, începe frumosul drum în curmezișul Olteniei, pe sub poala munților. Culmile de dealuri se lasă 'n lungul apelor, așa încât drumul mereu suie și scoboară, cu priveliști

Fig. 86. Casă dinspre Govora. (Fot. I. Simionescu).

variate, într'una, când asupra munților când asupra văilor bogate 'n sate. Treci ape iuți și limpezi; străbați printre livezi încărcate toamna de rod. La tot pasul sunt tablouri atât de sănătoase, și înviorătoare, încât nu știi cum trece vremea.
De se mai întâmplă ca și pe cerul senin să se sburătăcească nori, iar pe vârful munților, să se mai fi păstrat scufie de zăpadă, călătoria pe această cale, e mai plină de variații, decât cea din Țara Făgărașului.
La fiecare cotitură de drum, la fiecare povârniș, tablourile variază de și acelaș suflu de înviorare te cuprinde.
Din valea Otăsăului dai în a Bistriței cu apă pe cât de limpede, pe atât de iuțită, căci iese din cleștele munților, unde n'are răgaz să se odihnească, ci saltă din repeziș în repeziș.
La ieșirea ei se întinde o poiană verde, smălțuită spre toamnă cu ametistul brândușelor, în mijlocul cărora se înalță grupul de case cu două rânduri ce înconjoară Mânăstirea Bistriței, spațioasă clădire dar cu tipar străin. Nimic nu se mai păstrează din bisericuța din

veacul al XV-lea, întemeiată de boierii Craiovești, nici chiar din cea restaurată pe vremea brâncovenească. Vodă-Știrbei, căruia îi plăcea să-și aibă repaosul de vară aici, a reclădit-o aproape în întregime, dându-i, mai ales pe din lăuntru, tiparul bisericilor vieneze. Clădirile din jur, cu numeroase încăperi, servește azi unui scop cultural, căci funcționează în ea o școală monahală de maici, bine condusă și cu program aproape ca a școalelor secundare.

Mai impresionantă este așezarea Mânăstirii Arnota, cu aspectul unei cetățui pe pisc de munte. Te miri cum a fost urcat materialul pentru clădit. Acolo sus sunt păstrate osemintele lui Matei Basarab, ctitor de atâtea biserici; și-a ales locul de înmormântare în tihna

Fig. 87. Mânăstirea Bistrița. (O. N. T.)

supremă a înălțimii de munte. De acolo nici sgomotul Bistriței nu se aude, închisă între pereții de calcar, în care e săpată mult vizitata peșteră la care ajungi pe o cărăruie bolovănoasă, ce pornește din dosul Mănăstirii Bistrița.

Nu e o peșteră ca și celelalte întâlnite 'n cale, simple hrube subpământene, cu podoaba naturală a stalactitelor ciuntite de către vizitatorii necruțători. E o peșteră sfântă, căci în încăperile ei și-au dus viața de pustnic călugării Macarie și Daniel. Sunt două, despărțite prin coloane. Din una, cea mai de sus, prin o fereastră naturală se admiră perspectiva grandioasă a văii. Pe pereți au mai rămas aburii unor icoane zugrăvite din veacul al XVIII-lea, altar de evlavie neștiută de cât de Dumnezeu.

Dela Mânăstirea Bistriței, apuci pe un pârâiaş ce curge printr'o vale verde, cu arbori rezleți, de o liniște și un pitoresc patriarhal. Nimic nu ți-ar da de bănuit că drumul se îndreaptă spre cel mai frumos juvaer de arhitectură bisericească, ce stă ascuns din al XVII-lea veac, în mijlocul pădurii, aproape în deplina lui frumusețe primitivă.

Din raiul de arbori și pometuri, răsare întâi o casă izolată, apoi alta şi alta, până ce stau înşirate de o parte și alta a drumeagului.

Fig. 88. Intrare la Hurez. (Fot. I. Fischer)

Drumul pe lângă şuvoiul grăbit și gălăgios se termină în niște ziduri ruinate, îndărătul cărora te primește veselia și voioșia cercetașelor care trăiesc în aer liber, în corturi și barăci. Natura și-a îndeplinit minunea. Sănătatea fizică, râsetele și cântecele, răspândesc veselia în pragul mânăstirii liniștite. Două lumi care se împlinesc și care aduc aminte de vestitul tablou al lui Tițian.

Năruiturile zidurilor ruginite peste care s'au întins ghirlănzi verzi de curpen și hămei, moartea și viața în împletitura lor veșnică, formează contrast izbitor cu alt zid de înalte clădiri, cu trei rânduri de ferestre, cu albul pereților, ce lucesc în bătaia luminii dela amiază, mai albe, mai în relief, în opunere cu ecranul întunecat al pădurilor dese de la spate.

E o viziune din alte ținuturi depărtate, evocate prin paginile de descrieri entusiaste ale călătorilor străini.

Nici nu bănuiești emoția ce te așteaptă de îndată ce treci deschiderea boltită a porții. Rămâi câteva clipe pironit fără voie de tabloul neînchipuit ce se desfășoară în spațiul restrâns al patratului de chilii care înconjură biserica, străjuită de doi brazi înalți. Din trei părți, două șiraguri de stâlpi și arcuri, pe două rânduri, te transportă cu gândul în una din acele mânăsitiri franciscane pentru vizitarea cărora mulți din ai noștri fac sute de kilometri spre a le admira.

Strălucirea varului, umbra lăsată din streșina de olane, linia arcurilor largi din lungul chiliilor, formează o îmbinare atât de pitorească, încât nu-ți poți lua ochii dela ele. Rămâi uimit.

Dacă întreaga mânăstire s'ar găsi undeva în țările apusene, mulți ar aduce osanale arhitectului care a închipuit-o. Cine a fost aici maestrul care a îmbinat cu atâta gingășie arcuri și stâlpi? Minunea arhitectonică n'a ieșit din plăsmiurea cine știe cărui meșter învățat. Foarte probabil că se datorește simțului natural al lui Istratie lemnarul ori Manea vătaful de zidari din neamul celor care au cioplit din butuci de stejar și brazi, îndrăsnețele biserici în stil gotic din Ardeal.

Fig. 89. Meşterii dela Hurez.

Adânca uimire ce te pironește, crescută până la entusiasm privind amănuntele, provine și din gândul că atâta frumusețe simplă dar impunătoare, își are izvorul în însușirile artistice ale poporului. Ochiul se odihnește privind cele două foișoare din aripa sudică a chiliilor, cu stâlpii albi, cu spațiul larg dintre ele, încondeiat de stropii mușcatelor înflorite, ce se revarsă peste albul peretelui.

Sufletul se simte pregătit pare că, pentru marea taină din fața altarului.

Când însă urci treptele spre foișorul lui Dionisie Bălăcescu, umbrit de un bătrân păr cu crengi pe fiecare an mai puțintele,

arta desăvârșită a maestrului cioplitor de piatră naște acelaș sentimnet al vredniciei omenești ca și înfloriturile Campanilii din Pisa. Surâd poate unii dintre cititori de asemenea apropieri. Așa ne e obiceiul. Suntem atât de orbiți de cultura și arta străină, pe care o cunoaștem din văzute și din citite, încât socotim că-i aducem obijduire, dacă pomenim în legătură cu ea ceva din cultura proprie.

Fig. 90. Foișorul lui Dionisie. (Fot. I. Fischer).

Și totuși nu e drept, nici logic. In depărtările Apusului a fost o continuitate de veacuri în artă ca și în cultură în genere.
Cutare artist a fost elevul altui mare maestru; a produs într'o perioadă de emulație și entusiasm general. Dincoace? In izolarea în care a fost ținut poporul, Caragea pietrarul care a sculptat balustrada ca o dantelă de piatră, nu a pus el oare mult din ima-

ginația proprie, din măestria înăscută? Dumnezeu știe la urmă dacă a fost ucenicul vreunui maestru. Și atunci leul din balustradă asemenea celui venețian; chenarul de flori cioplite; stâlpii care nu se aseamănă între ei, totul nu poate fi oare, ca artă, apropiat măcar cu sculpturile simpliste reproduse în revistele străine, după opera vreunui necunoscut, numai pentru că acestea împodobesc catedrala din Reims? Cultura, ca și arta, are uneori mers de melc, mai ales când i se interpun greutăți grele de învins.

In apus Renașterea încetase de mult; perioada asemănătoare ei, la noi, a venit cu veacuri mai târziu. Și atunci de ce n'ar fi îngăduit de pus numele lui Caragea pietrarul, care a cioplit cerdacul și stâlpii dela M-rea Hurez, alăturea cu al unui artist al Renașterii?

Suntem atât de prinși de sclavia străină prin o superficială cultură, încât continuăm să creștem și pe copiii noștri în această înstrăinare sufletească.

La lecțiile de desen din liceele noastre se folosesc numai modelele ornamentale luate dela monumentul străin. Sunt universale! Re-

Fig. 91. Din cerdacul: oișorului. (O. N. T.).

prezintă arta nediscutată! Să ne scoborîm noi la desenarea minunatelor capitele sau reliefurile de bază dela stâlpii, care împodobesc foișorul lui Bălăcescu? Să nu desenăm noi ce se desenează în școlile din Paris? Ne-ar scădea prestigiul.

Și totuși nu-ți poți îndepărta privirea dela frumusețile sculpturale ce le vezi la fiecare pas, în balconașul de câțiva metri patrați, la

care duce o scară cu balustrada numai figurine și ornamente cioplite 'n piatră, din care nu lipsește vulturul domnesc, ca o pânză de dantelă aruncată spre acoperire. Dintre cei cinci stâlpi de susținere, unul nu e la fel cu altul, care cu vârci în spirală, care cu sculpturi fine, la vârf cu capiteluri bogat cizelate.

Aceeași surprindere stârnesc și picturile luminoase, pline de viață, exprimate cu primitivitatea liniilor unui Gioto. Iarăși vei surâde, iscusit cititor, în biblioteca căruia se găsește de sigur descrierea amănunțită a marilor biserici florentine, dar nu se află niciun număr din Buletinul monumentelor istorice sau din costisitoarele lucrări ale d-lui I. D. Ștefănescu, publicate la Paris, pline cu dovada neîntrecutelor daruri ale unui Preda ori Nicola, care au muncit șapte ani la zugrăveala bisericii din Hurez.

Vina deosebitei plăceri simțită poate sta în insuficienta mea cultură artistică ori în exagerarea însușirilor etnice, dar picturile din trapeză, Maica Domnului cu ochii mari, luminoși, cei 4 evangheliști în colțuri și Cina cea de taină pe un perete lateral, nu le poți privi, fără un tremur de mulțumire estetică.

Până și bolnița înălțată de Maria, luminata doamnă, în sine e o bijuterie, în cadrul ei natural, codrul cu umbra fagilor deși. Nu mai vorbesc de podoabele nestimate din lăuntrul bisericii mari. Trebuie să le vezi în răgaz spre a le admira frumusețea.

Originalitatea monumentelor noastre artistice nu constă în măreția lor. Trebuiau ascunse. Natura însă complectează farmecul amănuntelor, cu grijă și silință lucrate. Când examinezi mai cu atenție finețea împletiturilor săpate în ușa de stejar a bisericuții dela bolniță, poți oare să negi lui Istrate lemnarul desăvârșita măestrie a unui artist mare?

Maeștrii au lucrat sub supravegherea și îndemnul întâi al lui Pârvu Cantacuzino, „om iscusit, înțelept și vrednic", cum îl descrie Radu Grecianu. Ca văr după mamă al lui Constantin Brâncoveanu, stăpânul care a poruncit înălțarea mânăstirii, și-a pus toată râvna să ridice monument nepieritor.

Unitatea atât de armonică a întregii mânăstiri, nu poate fi rodul numai al meșterilor care au lucrat. Trebuie să fi existat și cineva cu un rafinat gust estetic și o nobilă structură sufletească. Nu sunt numai liniile arhitecturale de o gingășie neîntrecută prin simplicitate; nu sunt numai finele cizelări ale pietrei fie în capitelurile stâlpilor din sala tronului, din cerdacuri; nu sunt numai picturile

murale ce stau și azi vii. Este mai presus îmbinarea tuturor acestora cu perspective din natura înconjurătoare. Din pridvorul paraclisului, cu stâlpi sculptați și zugrăveli pe pereți, cel care părăsea altarul, după ce a adus rugă Celui de sus, își înalță sufletul și în fața creațiunii Lui mărețe din afară. Privirea se odihnește peste coroana pomilor — printre care și castanii mediterani — din grădina mânăstirii și apoi alunecă peste verdele codrului întins pe o poală de munte, până 'n adâncul văii unde se înalță parte din masivul Părângului cu pășuni pe vârf.

Natura mărește intensitatea simțimintelor născute prin contemplarea operei omenești.

Când eși din mânăstire, ești plin de aceeași mulțumire ca și când ai fi ieșit dintr'un mare și desăvârșit muzeu.

Nu poți părăsi locul, fără ca să nu apuci drumul ce duce la Măldărești, distanță de vreo 5 kilometri. Iți e dat aici mai mult decât aiurea să întâlnești o grupă de vreo 2—3 cule, cetățui-locuințe nu numai boerești, caracteristice Olteniei. Sunt întărituri cu ziduri groase, cu ferestruici mici la rândul de jos, dar cu luminos cerdac

Fig. 92. Culă din Măldărești.

larg, cu stâlpi masivi de susținere la rândul de sus, cu odăile de locuit. Siguranța e îmbinată cu plăcerea priveliștei largi din natură. Rămâi iarăși înmărmurit de orizontul ce ți se deschide, ca într'o

dioramă, de îndată ce deschizi portița la cula fostă Duca, străjuită de cel mai rămuros și impunător tei ce se poate închipui. O pajişte întinsă mânăstirească, covor verde împestrițat cu flori, îți odihnește privirea, atrasă apoi, spre extaz, către catapiteasma munților. Ca și în fața altarului îngenunchi, căci nu poate fi închipuită o mai mișcătoare panoramă de măreție și blândețe, sub bolta largă a azurului ceresc. Din locul jos unde se află Hurezul, dealurile se tot înalță până ce se opresc în mușuroiul larg și impozant al Părângului.

Nu e cuib mai împlinitor de rugăciune și de admirație pentru neîntrecutele frumuseți cuprinse în Țara Românească.

Inapoi la drumul mare!

Deprins cu orășelele numai dugheni sărăcăcioase, cu ghetto evreesc din Nordul Moldovei, respiri mulțumit în orășelul românesc al

Fig. 93. Casă țărănească din Vâlcea.

Hurezului, aflat în una din acele despresiuni ca o covată, caracteristice Carpaților ca niciunei alte șiri muntoase din Europa. O

margine se ridică până 'n creasta munților; cealaltă e formată de culmea Slătioarei, spinare de deal izolat, acoperit cu dantela frunzișului de mesteacăn.

Fundul coveței, cu apa Luncavățului cu glas vioi, ca al unei ape de munte, e numai păduri cu arbori fel de fel. Poenile sunt fânețe, mai rar ogoare cu porumb pipernicit.

Tot pe fundul coveții, ca o jucărie liliputană între înălțimile din jur stau căsuțele din târgușorul Hurez, curate, cu flori în curte, chiar când nu are nici doi pași lățime. Numai dughenile strânse grămadă la răscrucea drumurilor îl arată ca târgușor; hala în stil brâncovenesc, e numai stâlpi și arcuri la față.

Din centrul înghesuit, strâns ca 'n palmă, se resfiră apoi căsuțele cu acoperiș de șindrilă, cu cerdac umbrit de ghirlănzile de hamei și curpeni, risipite pe coasta dealurilor dinspre munte.

Lipsa străinilor în acest târgușor tihnit, se explică nu numai prin natura locului, depresiune cu rămășiți de îndârjită apărare arhaică, nu numai locuitorii negustoroși din fire dar și prin sărăcia ținutului în variate produse de desfacere.

Urci capătul Slătioarei printre mesteceni numai surâs, când soarele răsbate perdeaua de dantelă a frunzarului clătinat la fiecare adiere de vânt, născâd tainic susur. Te freci la ochi. Nu e o înșelătorie? Nu e o prefacere magică a locurilor? Cât vezi, un șes întins, neted ca 'n Bărăgan. Umezeala terenului face să fie acoperit cu o pajiște sănătoasă verde peste tot. Este capătul răsăritean al tipicii depresiuni ce se întinde dela Tg.-Jiu, în imediata vecinătate a zidului de munți, tăiat de paloșul năsdrăvanului. O despicătură, ca un șanț adânc în zidul alb de calcar arată ieșirea Oltețului la larg. Cât e în cuprinsul muntelui, e vijelios, sburdalnic, sgomotos. Ii auzi glasul ca al Duruitoarei de pe Ceahlău, dela depărtare.

Mânăstirea Polovragi înălțată în 1643 de către Danciul Pârâianul, e la gura cheilor. A rămas pustie vreo jumătate de secol până ce tot C. Brâncoveanu, făcând-o metoc Mânăstirii Hurezului a restaurat chiliile dărăpănate. Biserica în stil bizantin, cu turn octogon pe bază patrată, cu stâlpi cilindrici la intrare, este străjuită de doi molizi înalți, neclintiți în impunătoarea lor înfățișare. Numai linul și monotonul glas al gurii de apă dela cișmeaua de lângă biserică, întrerupe zi și noapte liniștea deplină a mânăstirii. Cei câțiva călugări care-și duc viața ca de schimnici, nu aud râs și vorbă decât în timpul verii când călători se rătăcesc, nu atât pentru mânăstire,

cât pentru peştera lui Pahoniu, adânc săpată în malul Olteţului. Spre gura ei duce o cărăruie cu suişuri şi coborîşuri line, cu întreruperi de mărăcinişuri. E atât de adâncă încât călugării îţi spun că fundul răspunde 'n Transilvania; e atât de tainică în întunerecul de hrubă cu stalactite aici mai bine păstrate, încât nu se putea ca poporul să nu urzească pe existenţa ei legende. Aici ar fi fost capiştea păgânească a Dacilor. In tainiţa ei ar fi trăit Zamolxe zeul

Fig. 94. Polovragi. (Fot. I. Simionescu)

Dacilor. Stropii lacrimilor lui picură şi azi din vârful ţurţurilor de piatră. E plânsul veşnic al celuia care a trăit să vadă sfârşitul poporului său vrednic.

Aceste plăsmuiri ale poporului, reminiscenţe înegurate din vreun adevăr îndepărtat se bizuie nu numai pe adâncul nepătruns al peşterii ci şi pe Oborul Jidovilor, de deasupra muntelui Piatra-Olteţului, cu încăpere săpată 'n stâncă, cu mari stânci rotunjite luate drept pietre de mormânt ale uriaşilor.

Frumos e şesul acesta al Polovragilor în zilele senine, când din toate direcţiile se îngrămădesc florile oacheşe de pe îmbrăcămintea femeilor, adunate la vreo nedeie după hram ori sărbătoare domnească. Atunci se vede că ţinutul e de munte, căci portul frumos naţional cu greu se păstrează în câmpia întinsă, fără izvorul rece al apelor.

Incepe o regiune care tocmai prin îmbinarea şesului cu muntele, a servit drept atracţie pentru cei „de dincolo"; apucând cu

oile spre iernat nu s'au mai întors îndărăt, sau cine ştie din ce cauze locale, au scoborît muntele, așezându-se în cel dintâiu popas ce l'au găsit prielnic pentru trai.

Și astfel a luat naştere caracterul actual al frumoasei comune dela Gilortu, Novaci, cu așezare băștinașă, pomenit încă pe vremea lui Mircea-cel-Bătrân, cu hrisoave dela Radu-cel-Mare din veacul al XVI-lea. Pe lângă cei localnici însă au venit ardeleni. S'au aşezat pe stânga apei, pe când pământenii au rămas pe dreapta. Se vede diferența, nu numai după portul păstrat cu sfințenie; intrând în casa unui „ungurean", te crezi „dincolo", în Răşinari ori Poiana. De-a stânga Gilortului domină oieritul, de-a dreapta agricultura şi pomăritul. Peste tot prinzi însă caracterele dominante ale amestecului: hărnicia și priceperea. Gospodăriile sunt cuprinse; oamenii sănătoși, cu fața veselă. Ştiu ce e munca. De aceea poate în Novaci s'a întâmplat o minune. Un om a fost înțeles, urmat și ascultat. Urmarea a fost prefacerea satului. Acel om, Brezulescu, un însuflețit și real iubitor al stării ţăranilor, în loc să-i exploateze, i-a ajutat să-și găsească drumul belșugului și al muncii valorificate. El a creat în Novaci acum 40 ani cea dintâi bancă populară temeinică la țară. Nu a cântat oamenilor câte 'n lună și 'n stele.

Le-a spus cu căldura inimii, cu sinceritate și dragoste: „Munciți fără preget! Munca îmbogățește și înalță pe muncitori. Nu așteptați mila adesea necurată și întotdeauna înjositoare, dela alții. Ridicați-vă și întăriți-vă voi prin voi; țara se înalță și Dumnezeu vă binecuvântează" (C. Lianu).

Minunea s'a înfăptuit. Banca „Gilortu" începe cu 26 membri și 72 lei capital.

Banca are azi un capital de 4 mil. și jumătate și cam tot atâtea depuneri.

De pe urma perseverentei însufleţiri a lui Brezulescu, Novaci e superior chiar unui oraș. Un otel curat chiamă turiştii; există spital, farmacie, școală de meserie. Viaţa e activă, dar și sufletul înălțat. Un reușit bust arată recunoştința și pietatea oamenilor de aici, înțelegători ai sacrificiului făcut pentru ridicarea lor.

Urmele hărniciei, a cinstei și a omeniei, înăscute dar și căpătate, se oglindesc nu numai în biserica ce domină satul, de pe un deal, aducând într'una aminte tuturora că pe lângă viață e și moarte, dar și în școală. Destoinicia învățătorului C. Lianu, autor al unei monografii bine scrisă a satului său, a ridicat și un altar al culturii, cum rar mi-a fost dat să întâlnesc. Modest, fără zorzoane, dar

spațios, plin de lumină și oglindă de curățenie; cu mobilierul din stejar, lucrat în sat. Biblioteca bogată, e vie, citită. Tablourile oamenilor aleși ai României împodobesc sălile, cum nu se vede nici la liceele cu venituri de milioane. La casa de economii a elevilor, sunt strânși câteva zeci de mii de lei. Grădina e model de orânduire, dar și pepinieră pentru copiii care o muncesc.

Părăsind satul cu adâncă părere de rău, te rogi în gând: ,,Doamne, fă ca să dispară mai curând deșănțata amăgire a sătenilor, prin vorbe goale și lingușiri trecătoare. Fă ca în fiecare sat să se nască un Brezulescu, îndrumător desinteresat, erou în mediul său''.

Țara ar lua cu totul altă înfățișare, iar sănătatea trupească și sufletească a celor ce nu mai rămân umbre, va asigura traiul ei veșnic.

Dela Novaci la Tg.-Jiu, drumul e o recreație; ai vrea să nu se mai sfârșească, deși prin ,,Câmpul mare'' nu te întovărășesc cine știe ce peisagii. Munții sunt departe. Numai conturul li se vede. De jur-împrejur colnice joase, largi, cu întins orizont. Podoaba omenească te mulțumește.

Treci prin sate cu casele resfirate, vestitele case gorjene, cu cerdac înalt, cu streșini ca niște dantele puse la soare, scânduri horbotate fel și chipuri, după imaginația meșterului. Vestita casă a lui Mogoș un juvaer arhitectonic din lemn, expusă la Muzeul etnografic din București, din Gorj e luată. Femeia cu marama până 'n glesne e atât de sprintenă, încât pare că n'ar avea pe cap coșul cu merinde. Se încadrează atât de armonic în spațiul larg luminat, cu natura în plină gestație.

Fig. 95.
Femeie cu coșul pe cap.

Și astfel din tablou în tablou, de aproape ca și de departe, ochii nu se ostenesc, iar sufletul e mereu împrospătat de mulțumirea născută din ceea ce vezi.

Nici nu știi când te vezi în piața din Tg.-Jiu în fața monumentului eroinei Teodoroiu, care și-a părăsit căsuța-i cu prispă lată din Vădenii, spre a deveni o Jeanne d'Arc locală.

Inainte, tot înainte, pe drumul de sub munte, până ce la Celei poposești iarăși într'un mic șes, cu un aer surâzător de verdele pășunii și a ogoarelor de popușoiu, irigate natural de râurile iuți și limpezi ce se grăbesc spre Motru.

Fig. 96. La o nedeie dela Celei.
(Fot. I. Simionescu)

In zilele de nedeie, aceeași împestrițătură de flori omenești, adunate de pe cărări înguste, șiraguri de sătence cu cămeșile albe, cu marama sclipind în fâlfâiturile ridicate de vânt.

Pieptul desgolit al marginii munților iarăși tăiați cu paloșul, contrastează cu verdele câmpiei prin albul lor de marmoră dar și cu restul înălțimilor împădurite.

Mânăstirea Tismana nu se zărește. Un șir de case ale foștilor robi mânăstirești, trădează prezența ei.

Fig. 97. Tismana.

Drumul apucă pe valea Tismanei tot mai îngustă, cu apă destul de învolburată ca să învârtească roata morii.

Pădurea se coboară până 'n pârâu, formând boltă umbroasă de frunzar prin care abea străbate razele soarelui. La o cotitură se ivește sus, pe umăr de munte, un turn gălbui, spre a se ascunde iarăși, până ce la chioșcul ce arată sfârșitul desișului, se arată în deplina ei înfățișare masiva clădire a Mânăstirii, ca o cetate cu bastioane la colțuri.

Sus pe pripor de stâncă, în pervazul pădurilor, lângă gura întunecată a unei peșteri, chiliile cu pereții gălbii, cu rânduri de ferestre, îi dă o înfățișare cu totul deosebită de a celorlalte mânăstiri. E mai de grabă asemenea unui castel medieval. Farmecul crește prin trâmba de apă ce iese gâlgâind de sub zidurile ei, spre a se rostogoli peste muchia stâncii, formând o cascadă ca laptele, răsfirată în șuvițe grăbite, printre cultucele moi de mușchi. E un tablou unic. Spre intrare urcușul e destul de anevoios. Te oprești ca să admiri turnul dela mijloc, prismatic, mai masiv decât celelalte, cu ferestre îngemănate și altele rotunde, cu vârful retezat și cu câte un turnuleț la colțuri.

Fig. 98. Tismana, biserica înainte de restaurări.

E vestită prin legenda întemeietorului ei, călugărul Nicodim, care a dus viață de sihastru în peștera a cărei gură căscată abea se zărește din împletitura buruienilor și a curpenilor acățători. Biserica nu a păstrat aproape nimic din ceea ce era pe vremea când Radu-Negru a înălțat-o fără să o termine. Mircea-cel-Bătrân ,,a mai avut de a isprăvit la ea cele nesăvârșite''; Neagoe-Vodă o acoperi cu tablă de plumb; Matei Basarab din nou a reparat-o, ca și alții. Restaurarea de Știrbei-Vodă, a desăvârșit complecta ei schimbare. N'a mai rămas nimic aproape din stilul bizantin dela început, mult asemănătoare cu Mânăstirea Domnească din Curtea-de-Argeș. Nici picturile nu mai sunt cele vechi. In schimb, catapeteasma e o minunăție din lemn sculptat cu atâta finețe, că valoarea-i artistică e neîntrecută.

E păcat că e lăsată în părăsire; e greu până ce ploaia și gerul începe să o atace prin jurul ferestrelor; geamurile sparte lasă drum liber

și în lăuntru, dușmanului necruțător. Situația acestei mânăstiri în liniștea desăvârșită a izolării în care se află, ar fi minunată pentru recreație și odihnă. Clima dulce chiar iarna, este dovedită prin pădurile de castan roditor, formând păduri dese în jurul schitului Cioclovina. Se zice că ceidintâi castani au fost plantați de călugării vechi, care i-au adus din Grecia. Pe urmă clima priindu-le, s'au înmulțit dela sine prin seminți. Cu oarecare deosebită îngrijire ar putea fi mai numeroși, mărturie vie a darurilor felurite ale naturii în țara noastră, în cuprinsul căreia se pot cultiva: secara planta nordului dar și castanul, bumbacul, orzul din ținuturile sudice.

Regreți despărţirea de desăvârşita linişte care te recreează şi de pârâul limpede ce se furișează printre trunchiurile fagilor tineri, cu scoarța argintată.

Dela Tismana prin Celei peisajul se schimbă. Depresiunile s'au terminat. Incep munții, ultimele valuri; vine apoi podișul mehedințean sprijinit la Apus de Munții Cernii. Svârcolirile geologice au adus alte forme cu urmări și în viața oamenilor.

Mult face în drumuri depărtate, variația timpului. Mai ales vrâstarea bruscă naște atât de repezi schimbări, încât redă viața normală cu surâs în lăcrimi, cu fețe vesele după încrețitura frunții. Așa am cunoscut întâia oară orașul Baia-de-Aramă cu nume care nu i se mai potrivește, căci nici mine nu mai există, iar arama zace cine știe unde ascunsă 'n pământ. De și era zi de sărbătoare, părea pustiit. Cei veniți din satele din apropiere se lipeau de păreți, adăpostindu-se sub streșini de ploaia ce cădea cu găleata. Dughenile închise, rare, căsuțele posomorîte, îi dădeau o atmosferă de părăsire. Numai Motru, adunându-și apele din Oslea, cu valuri iuțite, glăsuia cântecul neastâmpărului, mai ales că-și croia drum în lungul unui părete de șisturi, lovind mereu în el.

Apucasem calea 'ntoarsă, când norii se rup, ploaia încetează, iar soarele își trimite trâmbele de lumină prin desișul frunzarului de fag, din care picurau broboane de apă. Totul surâdea, piatră, case, arbori, mușchii dintre ei. Coloritul se învioară. Coaja fagilor devine mai argintată, arămiul frunzarului uscat mai înroșit.

Decor nou, viață nouă, priveliște nouă. Mohoreala dispare; ești ca înviat la viața, plină și ea de contraste.

Mai intervine o schimbare din partea pământului. Apare la suprafață piatra ce formează materialul decorativ al formelor, calcarul

alb, neamul comun al marmorei nobile. Când a încetat pădurea, piatra de var procură un straniu peisaj. Incepe cu bolovani albicioși, rotunjiți, ce răsar ca niște pumni din învelișul ierbii dese, verde ca buraticul. Mai încolo stânci de piatră de var formează zidurile unei întărituri. Mozaicul de colori devine bogat. Albul stâncilor, verdele ierbii proaspete, roșul de cărămidă sfărâmată a țărnii, nasc o polihromie, mai vie sub bătaia soarelui scăpat din nori. Natura te primește în alte încăperi, decât acele în care ai pășit până acum.

Tablia de piatră de var e frământată. Apele o scobesc la față formând pâlnii în care se pierd. O bucată a rămas în curmezișul unei văi oarbe. Peste ea duce drumul ca pe o punte naturală. Apele au săpat dedesubt o boltă, de se miră oamenii ce uriași au zidit-o. In mijlocul ei te oprești; trebue să te oprești, căci un asemenea joc al naturii ca la Ponoare, nu-l mai întâlnești aiurea.

De undeva gâlgâie un pârâiaș umflat de ploi. Șerpuește, se sbate printre bolovani și cu bolborosiri de mânie se rostogolește în drum subpământean. Ii auzi glasul înădușit o bucată de vreme, înainte de a se înfunda în tăinuitu-i drum întunecat. Nu se pierde. Apare din nou cine știe unde ca un izbuc, cum e acel dintre Tismana și Tg.-Jiu, din coastă de munte, spre a-și urma din nou cărarea la lumină și printre flori.

Rămâi pe punte și nu știi încotro să privești. Spre pârâul ce se înfundă? Spre zidurile de piatră? Spre valea surpată, spre pajiștea cu verdele primăvăratec, ori spre norii de petale albe ale prunilor și cireșilor înfloriți.

E o frumusețe uluitoare nelipsită nici de orchestra discretă a păsăruicelor.

Drumul urcă. E mai mult o alee de cireși înfloriți, ce-ți presară 'n cale fulgi, scuturați de vânt.

Pe vârful dealului te așteaptă însă altă priveliște. Cât rotești ochii e numai un covor verde cu pete roșii. Ogoarele lipsesc, căci ferul plugului s'ar rupe în piatra abia acoperită de țărână. Satul e format din case izolate, cu grădini de pruni în jur. Biserica albă, pe un dâmb mai răsărit, stă singuratică între cireși, ca ninsă. De departe se înalță munții Cernii. Piatra Cloșanilor, răsare ca o căpățână uriașă de zahăr, iar jos în vale un lac întins, oglindă în care se resfrânge cerul albastru, norii rupți cu tivituri argintate.

Incotro privești, numai flori de cireși ori pruni, pe pajiștea în

toiul strălucirii ei proaspete. Femeia călare, cu marama gălbuie fâlfâind în urmă-i, complectează farmecul tabloului atât de plin de viață, încât uiți de toate.

Un prieten, îmi aduce bănatul că prea găsesc minunate toate locurile din țară.
De el mi-am adus aminte, când mă aflam pe un pinten de deal, lângă drumul dintre Balta și Balvanești, la marginea podișului mehedințean.
După o ploaie repede, iarba este mai strălucitoare, mugurii fagului mai verzi, iar atmosfera limpede până 'n orizontul depărtat.
Aș fi vroit să-l văd pe prietenul meu lângă mine tolănit printre tufele de toporași și privind panorama largă ce se desfășura înaintea ochilor.
Dacă ar fi umblat prin țări străine și ar fi străbătut prin ascunzișurile tăinuite din Alpi, nu cred că nu i-ar fi scăpat vorba: Ce colț minunat, cu adevărat svițerian!
Ce să fac? E dreptul că în fața naturii, nu sunt sgârcit cu epitetele de laudă.
Nici nu se poate altfel. Natura în sine e ca o cochetă, care nu se lasă până ce nu scoate dela spectatori, un cuvânt de măgulire.
Işi îmbină atât de felurit formele, le îmbracă așa de bogat, le luminează cu atâta măestrie, încât oriunde și oricând, te amețește când o contemplezi, te prinde în mreje, făcându-te un adorator al ei fără precupețire.
Colț mai plin de farmec și mai variat ca acel dintre Ponoare și Balta, mărturisesc că rar mi-a fost dat să văd în cuprinsul țării mele.
Am călcat prin multe meleaguri cu variate perspective. Dar un tablou atât de original, imposant și blând totodată, sălbatec și măreț, nu de multe ori îți apare privirii.
Să fi fost numai dispoziția de vină? E dreptul; ziua primăvăratecă, cu nori alburii sburătăciți pe albastrul cerului, ciocârlia care nu se mai ostenea din cântec, solzii ca de aramă strălucind în vârful mlădiților de fag, aer, flori și oamenii gătiți de sărbătoare, totul, totul întâlnit în drum, ajungea să stârnească plăcerea simțită fără voie.
Mă analizam privind. Era poate și ceva din toate acestea pentru a deștepta spiritul de exaltare.
Peisajul în sine însă predomina, impunea.

Să-şi închipuie cetitorul, o largă panoramă muntoasă, întreaga îndoitură a Carpaţilor către Dunăre. Un zid crestat, înalt, sprijină cerul la orizont. La capătul lui nordic, Masivul Godeanului, cu vârfuri îngrămădite, străluceşte sub zalea imaculată de zăpadă. Părea mai masiv; carapaca de omăt îi da o seriozitate alpină de patriarh ce domneşte peste toţi.

Din Godeanu se înşiră creste în depărtare, greoaie, posace, în goliciunea lor de piatră, până la un alt nod ce abea se zăreşte în ceaţa orizontului, cu o nouă sclipire de zăpadă. Sunt culmile Retezatului.

Sub şira muntoasă, continuă dela capătul tăiat de Dunărea nevăzută până în spre obârşiile Jiului, se ţine un prag lat de coline frământate, acoperite cu păşuni şi arbori risipiţi.

Fig. 99. Balta. (Fot. I. Simionescu)

Ici şi colo câte un punct negru pe iarba abia deşteptată din amorţeala iernii, arăta căsoaiele, popasurile din vremea cositului. Spre izvorul Motrului, Piatra Cloşanilor răsare ca un solz sburlit ori ca o aşchie de piatră înfiptă între colinele mai joase.

Tot ţinutul de sub gardul muntos, reprezintă una din unităţile geografice ale României, numită podişul înalt din Mehedinţi.

Bucăţile de pământ, ca şi oamenii, au soartă deosebită. Cadrul munţilor, impozant, e numai păduri şi poene. Dincoace e şuşinită de pământ scufundat, ca prispa faţă de părete. Impădurit odată,

oamenii l-au despuiat de podoaba ce-i forma și apărare. Ploile l-au spălat de țărna rodnică, puhoaiele au săpat în el râpi; râurile sunt vii, mereu adâncite. Abia ici și colo ogoare sărăcăcioase stau pe spinarea dealurilor, ca niște sdrențe de cerșetor.

Zona sărăciei, a nevoilor multiple, este prinsă în lungul județului, între munții împăduriți și câmpurile răsăritene, numai belșug.

Cât rotești ochii niciun sat. Oamenii se ascund; se feresc de furia apelor ce vin năvalnic după orice ploaie mare.

Cu atât mai surprinzătoare, este apariția satului Balta cu aspect atât de străin.

Spațiu mult pentru case nu e. Locuințele dese se acață, pe ambele coaste ale unei văi înguste; unele lângă altele, unele la spatele altora, casele ridicate pe temelie de piatră, mohorîte, cu pereții lor de bârne, se urcă spre muchia dealului cu biserica în frunte, în văzul tuturor.

Când treci pe singura uliță mai largă, ai impresia că dacă ți-ai întinde mânile într'o parte și alta, te-ai rezema cu palmele pe cerdacul caselor apropiate. Vânturile aspre ce suflă în lungul văii, au făcut, probabil, ca acoperișurile să nu fie țuguiate. Pământul pietros nu îngăduie prea mare vegetație, așa încât de departe casele grămadă, nu sunt prea înviorate de podoaba arborilor, mai ales că puținii ce se mai află, abia își deschid mugurii.

E cel mai svițerian sat din câte le-am întâlnit pe aice.

Peisajul, așezarea caselor, alcătuirea lor, totul îi dă un aer străin, de altfel ca și locurile sbuciumate prin mișcările geologice.

Cu cât le privești mai mult, cu atât uiți unde te afli. Munții, zăpada, văile înguste, casele, îți evocă ținuturile sărăcăcioase din Tirol.

La capătul nordic, locul deodată se lărgește; e mai jos și neted, încât apele de ploaie se pot aduna în bălți, peste fața cărora vântul stârnește crețuri mărunte.

Sus la intrarea în sat, în mijlocul unei livezi pe moarte, se ridică o casă mai mare, cu frontalul larg, cu cerdac în lung, adevărat ,,chalet'' svițerian.

E părăsit. Apele de ploaie au început să tragă dârele paraginei pe pereți, iar turnulețul scund dela colț nu mai are acpoperiș.

— E observatorul astronomic, îmi spune cu oarecare ironie tovarășul meu de drum.

Și povestea se înșiră ca un fir din tortul de pe furcă.

Un teolog care a învăţat filosofia şi astronomia, şi-a clădit această casă. Avea cărţi multe, privea adesea noaptea la cer. De aceea, oamenii îl socoteau ieşit din minţi.

Povestea e veche şi se repetă aceeaşi pretutindeni. Un om trăit altfel decât ceilalţi; căuta la stele şi citea în cărţi. Nu putea să fie înţeles de cei, care-şi duc viaţa obişnuită, aici mai aspră decât oriunde.

Piatra e ingrată; puţinul pământ de arat abea se lasă sgâriat.
Viaţa nu poate să fie lesnicioasă; te minunezi chiar prin ce-şi capătă oamenii pânea de toate zilele. Şi ce-i ţine locului? Tainica înrădăcinare de vatra străbună, nelămurita înţelenire de mormintele strămoşeşti alungă orice gând de ducă. Răbdarea şi speranţa, resignarea şi inerţia, ocrotesc satul sărăcăcios de părăsire.
Când am trecut prin el, era o zi de sărbătoare. La locul cel mai larg, norodul îmbrăcat în haine curate, umplea valea de veselie, iar tinerii horeau ca şi părinţii lor odinioară.
Viaţa e mai tare şi decât asprimea locurilor.

Dela Balta şi Isverna, sat închis într'o despicătură de teren calcaros, cu peşteri lângă el, drumul spre Tn.-Severin, e calvarul sărăciei şi al traiului anevoios, cu sate rare, în care vântul nevoilor suflă într'una.

E un colţ din Vechiul Regat cu viaţa asemănătoare a Moţilor din Munţii Apuseni, prin greutăţile ei, datorate naturii, terenului şi variaţiei climaterice locale. Peste prispa lată de teren, marginea scufundată a munţilor, s'a aşternut rămăşiţele unui lac de odinioară: numai nisip, prundişuri groase, în care apele au tăiat văi adânci, adevărat labirint de prăpastii ponorite, ce nu se văd decât dacă treci pe lângă ele.

Faţa pământului e un platou. Privindu-l de pe o înălţime, cum e dealul Chiciura de lângă Bălvăneşti, înşelăciunea te cuprinde. Cât vezi cu ochii ai înainte un neteziş destul de înalt ce se sprijină pe coasta munţilor Cernii. Spre el urci pe văile sălbatice, aspre. Satele rare stau mai mult la faţa dealurilor, aproape de marginea platoului; casele sunt risipite, de bârne, cu rari pometuri în jur sau acăţărate pe coastele repezi ale unei văi. Ca să se roage lui Dumnezeu, cei din Păuneşti scoboară viroage spre a ajunge la M-rea Topolniţa; cei din Baloteşti dimpotrivă, urcă. Drumurile sunt aspre, cu suiş greu, bolovănos. Carele trase de doi bouleni numai

piele și ciolane, scârțâie din încheieturi la urcuș; li se pun piedici la roți când vin la vale.

Condițiunile climaterice din păcate fac mizeria mai aspră decât în Munții Apuseni. Ploile cad cu sgârcenie.

Vântul suflă într'una. Sunt părți care-ți aduc aminte de Hammada din Sahara. Spulberând nisipul, rămân în relief bolovanii sau spinarea rocelor de dedesubt. Numai la începutul primăverii câmpurile sunt verzi. Incolo, sunt ca presărate cu cenușe, de nu poți deosebi din depărtare turmele de oi fumurii de câmpul de pe care nu știi ce pot paște. Apa de ploaie repede e suptă de nisipuri și dusă la adânc, unde dă peste calcarurile crăpate ce o primește ca un burete și nu-i dă drumul decât cine știe unde sub formă de izbuce ori pârâu gâlgâitor, chiar dela izvor.

De vin ploile repezi e și mai rău. Nasc puhoaie amenințătoare. Rod coastele de dealuri, măresc prăpastiile ușor săpate în prundișuri, rup ogoarele și se adună de vale, pustiitoare.

Topolnița e un râu drăguț când e cuminte, în toiul verii. Te joci printre bolovanii ce i-a presărat în cale. Oile neavând sus ce paște, se scoboară în albia lui și găsesc tufe de buruieni crescute la adăpostul pietrișului. E amarnic însă când se adună 'n el pâraiele ce curg năvalnic. Huruie bolovanii rostogoliți prin puterea valurilor iuțite, sgomotoase. Vai de vitele surprinse în drumu-i, când ,,Vine valea''. Lângă Tn.-Severin, aproape de locul unde se varsă în Dunăre, apele trec de tablia podului, iar nisipul cărat împotmolește drumurile de le face impracticabile.

Sărăcia e endemică. N'o poate scoate decât o grijă deosebită din partea conducătorilor. Pământurile aride, nisip și pietriș, nu permit culturi îndestulătoare. Indârjita tradiție de a semăna numai porumb, face ca recolta chiar în anii buni să nu ajungă nici până la Crăciun. Pădurile rare de cer și gorun, cu trunchiuri pipernicite, strâmbe, sunt singurul izvor de venituri, prin cărăușie. Nu e rar spre sfârșitul verii, să întâlnești caravane întregi de care cu lemne trase de doi boi și chiar vaci mărunte, pipernicite. Indărăt carul gol aduce cel mult un sac de mălai, un drob de sare, o căpățână două de varză,. Zarzavaturile aice sunt lux, iar o ceapă ori un ardei e trufanda sus în satele fără apă, când jos la târg stau mormane de putrezesc.Nici în căsuțele izolate din munți nu mi-a fost dat să văd atâta nevoie. Chiar în casa unui preot, dintr'unul

din sate, m'a încrâncenat sărăcia întâlnită în singura încăpere, bucătărie și odaie de odihnă.

Un asemenea sat e demn de vizitat, căci răscolește probleme care altfel din tihna birourilor nici nu sunt bănuite, nici nu pot fi rezolvate. E aproape de Tn. Severin, nici la 20 km. Ai lăsat în urmă orașul cu urmele romane, cu castrul dela Dobreta, cu piciorul podului lui Apollodor, cu electricitate și șantier naval.

Oricum, reprezintă pecetea civilizației apusene, pe lângă vechile semne ale originei noastre. De îndată însă ce apuci în sus pe valea Topolniței, dela Balotești, te trezești cu mii de ani în urmă, pe vremea neolitică. Valea se strâmtează; drumul e numai hopuri. Icnești la fiecare pas. Treci pâraie, care, vara, abia țârâie. Când vin mânioase și huruie prundișul rostogolit, aștepți pe mal o oră-două, până ce le trece furia. Altfel riști să te trezești cu trăsură cu tot în Topolnița.

Sărăcia își arată de îndată fața. Casele micuțe fără împrejmuiri, abia au câte un prun schilodit, de le umbrește un colț.
Așa e până la Balotești, sat cuprins între dealuri împădurite, vestit doar că în conacul lui s'a urzit drama dela curtea regală din Belgrad, iar de vreo câțiva ani a devenit proprietatea, prin danie, a Academiei Române.

De aici până la satul Pârlagele, drumul pe valea Neagonei e un chin; înțelegi de ce satul a rămas anchilozat, ca un tablou preistoric. Cu greu răzbești până la el pe un drum natural, dealungul apei cu toane. Când e mânioasă, isbește în mal cu bolovanii răscoliți, năruind drumul ca ghiulele. Mai ales în urma unor ploi mari, te miri cum poate să ajungă la larg chiar carul cu boi. Am făcut drumul mai mult pe jos decât în trăsură, cu roatele până 'n butuc în ștoalnele ce ascund gropile. De cum vin ploile de toamnă și până în sbicitura de primăvară, satul e deplin izolat.

Așezat într'o pâlnie de dealuri, nu-l vezi decât dacă ai ajuns la marginea lui. De jur-împrejur, unde nu s'au păstrat pădurile, pământul e numai răni, adânci, puhoaiele răscolind ușor țărna roșie, plină de pietriș. Dealurile sfârticate, dinspre Bobaițe, aduc aminte de craterele rupte ale vulcanilor.

Ogoarele, ca niște petece de pânză asvârlite la uscat pe locurile mai nedete, sunt mereu însetate. Niciodată nu dau atâta cât să sature populația. Imașurile? Iarbă uscată mai peste tot timpul

verii, adesea ponoare de nici caprele n'au ce rupe. Acesta este cadrul geografic, neprielnic, dușmănos.

In el s'a păstrat însă cuibul de oameni, în case presărate pe costișele dealurilor, cu uliți întortochiate numai bolovani răscoliți sau şghiaburi săpate de șuvoaiele de apă.

Te miri cum pot carele să urce.

Intri în orice locuință. Tiparul e acelaș, al casei neolitice dela Ariușd lângă Brașov. Trebue să te îndoi când treci pragul, ca să nu-l simți pe cel de sus, în „frunce". Dai în prima încăpere, cu vatra neridicată nici de o palmă dela pământul scorojit, ce formează podeaua lutuită.

Doar în loc de lespedea primitivă, câteva cărămizi pe care arde focul. Fumul la cel mai slab vânt, umple încăperea; coșul e larg, o pâlnie deasupra vetrei. De două lemne puse cruciș în golul coșului, atârnă lanțul, la capăt cu cârlig, pentru a ține ceaunul deasupra focului. Câteva cuie bătute în gura coșului, servesc pentru afumat carnea, spre a fi îndelung păstrată. Nicio laiță, niciun scaun în încăpere. Femeia stă cinchită în fața focului.

Pășești în odaia de alăturea. Nimic alta, decât un pat cu scânduri goale, în care dorm claie și grămadă părinți și copii. Paiele sunt scumpe, iar fânul așa de rar, în cât se cântărește cu aur, pentru vite. Poclăzi pe pat, drept acoperiș, se întâlnesc numai la cei mai cuprinși.

Mizeria e pretutindeni. O vezi cum rânjeşte din casa celor mai mulți. La toată casa, e măcar nevoia. Te miri cum şi cu ce trăesc oamenii.

O bănicioară de „făsui", un săcușor cu grâu și cât le va mai da popușoiul ars de secetă, reprezintă întreaga provizie de iarnă. Odată am vizitat satul pe zi seniină și caldă. M'a isbit copiil goi pușcă, jucându-se în fața caselor. Credeam că e întâmplare. Vizitiul, care a copilărit în sat, îmi spune că e obiceiu la oamenii mai săraci.

Nu voi uita multă vreme, durerea, spaima și bucuria, ce urmară povestea vioaie a unei vădane, cum și-a găsit copila, ațipită lângă vatră, cu cameșa 'n flăcări; Jumătatea dreaptă a corpului a rămas numai cicatrice.

— Ai dus-o la spital? o întreb, sub impresia povestirii. Imi dădui repede seama cât de naiv am fost.

— Ce spital, domnule, Unde se vede pe la noi un doftor? M'a

învățat o femeie să ung fata cu grăsime; Slava Domnului, am scăpat-o. Oamenii aceştia trăesc în sine, prin sine; adevărați eroi.

Câştigul principal e cărăuşia. Cară lemne pe drumuri impracticabile. Se duc câțiva kilometri în sus, până spre Isverna de încarcă var; îl transportă alți 70—80 km. până la Darvari, aproape de Dunăre, făcând drum de câte două săptămâni. După atâta osteneală, se întorc cu o traistă de porumb, un drob de sare și câteva zarzavaturi.

Nimeni nu le vine într'ajutor pentru un traiu mai omenesc. Locul e bun pentru pomi, de altfel și întreaga regiune. O dovedesc cei câțiva meri, cireși ori nuci crescuți ici și colo. O dovedește moșia Academiei dela Balotești, de unde venitul principal, în afară de pădure, vine din livezile de pruni plantați de vreo câțiva ani, pe

Fig. 105. Mânăstirea Topolnița.

lângă marile plantații de nuci cărora le merge de minune în clima aproape, mediterană''.

Dar... lăsat în plata Domnului, rămâne un sat părăsit, izolat, plin de sărăcie, deși cu oameni harnici, destoinici și răbdători până la la resignare.

Ca o protecție a lui Dumnezeu în sama căruia rămân toate aceste sate, aici pe înălțime de deal înalt se ridică locașul de rugă Topolnița, clădit în 1654.

Din coada satului Baloteşti în sus râul Topolnița devine aproape râu de munte, cu vale îngustă, cu valuri iuțite și gălăgioase, limpede, șuierând printre bolovani.

A rămas natura singură stăpână. Omul n'are loc pentru locuințe, de cât vreun colț mai neted. N'are loc, dar nu are nici pentru ce să

se așeze, decât ca să se lupte mereu cu sărăcia. De aceea ținutul a rămas ca pe vremea străbunilor. Mica moară din umbra celor doi arini e tot cea străveche, milenară. Morarul nu și-a schimbat nici firea, nici îmbrăcămintea nici obiceiul. Inspăimântat că a fost prins lucrând Duminica, încearcă să se desvinovățească.

—Merge așa de încet moara! S'a hodorogit. E bătrână; nu macină decât cu țârâita, iar omul de lângă mine nu vrea să aștepte. Stă pe capul meu să-i umplu mai repede traista cu făină.

Roata înverzită de bătrânețe, abia se învârtea, căci din Topolnița nu-i venea decât o șuviță de apă.

Moara, mica moară bătrână 'n vale; biserica albă, strălucitoare, sus pe umăr de piatră, dominând stâncile îngrămădite ca soclul unui monument. E atât de mișcător tabloul! In singurătatea naturii, pe malul apei cu valuri înălbite de spumă, omul, dela începutul credinței creștine, stă alăturea de mânăstirea înălțată prin tăria credinței lui Jupân Buligă, Jupân Lupul cu Jupânița Stanca.

Depărtate vremuri, uitate vremuri, păstrate însă intacte, nici la 15 km. distanță de civilizația arătată prin electricitate și palat cultural.

Pe o cărăruie de munte, oprindu-te din loc în loc spre a te răcori cu vreo mură, încet-încet ajungi la mânăstirea singuratică, al cărei clopot însă chiamă pe credincioșii rezlețiți pe tapșane muntoase. Duminica, în jurul ei e larmăt; lângă crucile dela morminte pâlpâie câte o lumânărică.

Măcar că mânăstirea e de pe timpul lui Matei, aproape de 300 ani, pictura dinlăuntru a rămas bine păstrată. In bolta de deasupra altarului, Maica Domnului cată cu ochii atât de blânzi spre isus din brațe, încât revarsă în sufletele celor ce-o privesc bunătatea purificătoare. Sfinții îmbrăcați în zale, stau de strajă. Abia li se distinge conturul, căci lumina străbate puțintică prin ferestruicile înguste dela capetele crucii din planul bisericii. Spre intrare, chipurile ctitorilor, cu giubea până 'n glesne și brâu la mijloc, arată adânca smerenie. Nici în ocnițele de afară nu s'au șters de tot picturile ca și cele dela intrare, lângă inscripția cu anul 1654.

Biserica e lăsată 'n sama Domnului. Singurul călugăr ce o păzea căta să fugă. Așa de bine a fost reparat monumentul, încât apa de ploaie de pe acoperiș se scurgea pe zidul ce unea căsuța călugărului de turn. Apa își făcuse drum prin zid și izvora în locuință; călugărul fu silit să stea într'o încăpere de sub clopotniță.

Din fereastra turnului priveliştea se deschide deasupra văii Topolniţei îngustă, tăiată 'n piatră, jghiab în care apa spumegă trăgând o dungă albă pe pat de prund. In susul apei, piatră şi iar piatră, ori pădure de stejeriş. Rar un petec de prund roşu, cu câteva fire firave de porumb. Şi totuşi mai în sus de biserică se află un pumn de case; mai încolo altul şi altul.

Mânăstirea Topolniţa este ultima din şiragul mânăstirilor olteneşti, bogate. Mai spre Apus, au rămas numai ruinile din istorica Mânăstire Vodiţa, de mai din sus de Vârciorova, cea mai veche, ridicată către sfârşitul veacului al XIV-lea de către Vlaicu-Vodă ,,după îndemn dumnezeiesc, ascultând pe cinstitul între călugări Nicodim'', acelaş care a îndemnat la ridicarea M-rei Tismana şi a Prislopului din Haţeg.

Fig. 101. Ce a rămas din Mânăstirea Vodiţa

Mânăstirea destul de mare, de aproape 20 m., n'a avut însă prea lungă viaţă. N'a rămas din ea decât nişte pereţi de bolovani abia cimentaţi, cu câteva rânduri de cărămizi, din care cel mult se poate urmări planul simplu al clădirii primitive. Cea dintâi mânăstire de pe pământul românesc, a deschis şirul celorlalte, începând cu Tismana, tot sub îndemnul lui Nicodim clădită.

Astfel dela Cozia pe Olt, până la Vodiţa, aproape de Dunăre, drumul dela poalele munţilor Olteniei, cuprinde popasuri de reculegere şi de amintiri străbune din toate veacurile.

DEALURILE OLTENIEI.

Craiova-Strehaia. — Balota. — Stârmina. — Darvari. — Cetate-Calafat.— Spre Craiova.

Intinsele dealuri oltenești, care aduc aminte în multe pe cele din Moldova, cu forme domoale împădurite, unde nu sunt ogoare, cu lumină blândă și sate numeroase compacte, pline de hărnicie și dor de muncă, se pot urmări într'un scurt ,,Rundreise'' dela Craiova, la Severin, de aici spre Dunăre, la Calafat și apoi îndărăt la Craiova.

Părăsești orașul Banilor cu mari palate administrative și culturale, dar și cu mai însemnate, odinioară, bănci puternice. Biserica Sf. Dumitru, servind drept Mitropolie, se înalță măreață pe o prispă ridicată din malul Jiului. De pe treptele ei privirea alunecă pe larga luncă, cu zăvoaie dese de arini, peste care într'una se lasă scamă ușoară de ceață, ce dă taină întinselor spații. Biserica Madona-Dudu, din nou restaurată, cu picturi proaspete, care strălucesc în lumină din plin, pătrunsă în spațiosul locaș, se ridică alăturea de cealalta.

Fig. 102. Biserica Sf. Dumitru din Craiova.

Pe vreme de seară, când soarele ca jarul se lasă la orizont după perdeaua de arbori ce întovărășește Jiul, drumul către Filiași străbate ținut de belșug, cu semănături bogate și variate.

La Filiași se întâlnesc cele trei mari râuri ale Olteniei: Motru, Gilortul, Jiul; e nod important de cale ferată.

De aici începe variația terenului: dealuri împădurite, cu viile dela Butoiești unde se află conacul de odihnă al filosofului Prof. C. Rădulescu-Motru.

Jos în luncă se îmbină câmpurile de semănături cu pâlcuri de păduri, cu satele compacte. Drumul mergând pe coasta dealului în lung, farmecul spațiurilor largi într'una te întovărășește. Chiar când sus arșița verii așterne galbenul istovirii, jos în luncă, verdele înviorării nu se șterge.

Aproape de vărsarea Motrului în Jiu, tot pe coastă de deal, cu codru împădurit, se ridică Mânăstirea Gura-Motrului cu însemnătatea ei istorică de dată mai recentă. Aici s'au baricadat boierii greci cu tot avutul lor, când Domnul Tudor din Vladimirești își îndeamnă pândarii săi la scuturarea țării de cei ce o secătuiau prin lăcomie. Dar tot aici odihnește de veci un iluminat al vremurilor trecute Eufrosin Poteca, filosof cuminte și înțelegător al nevoilor poporului. Drumul părăsește valea Motrului la o nouă însemnare mânăsti-

Fig. 103. Strehaia.

rească: Strehaia, în coasta orășelului în care s'au mai păstrat vechi case oltenești. Și la mânăstirea de care se leagă numele evlaviosului Matei Basarab, se ține încă în picioare zidul de împrejmuire; turnul masiv dela intrare, cu turnul impunător al bisericii restaurată, dau de departe un aspect de cetățuie, pe spinare largă de deal. Din casele Domnitorului n'a mai rămas decât temeliile, ca și din vechea biserică a Craioveștilor, înlocuită în veacul al XVII-lea de aceea zidită de Matei-Basarab, din care la rândul ei n'a mai rămas decât urme exterioare, prin restaurarea temeinică din veacul al XIX-lea. Se păstrează numai amintirile.

Drumul urcă spinarea trăgănată a dealurilor ce se tot înalță până la marginea Dunării. Pădurea acoperă locurile. La Balota, ca și la Bârnova de lângă Iași, o clipă se deschide zarea asupra unei grandioase panorame. Dela Bârnova când ajungi în zori de zi, îți face impresia că te afli lângă un golf de mare. Apa ar fi ceața rămasă între înaltele dealuri dela Mogoșești şi Repedea. In fund e ne-

mărginitul mării. Când vii spre seară, cerul e contopit cu pământul. Pe fundul închipuitei ape se oglindesc stelele cerului, născând constelațiuni din becurile orașului luminat. Dincoace la Balota, aceeași nemărginire, dar mai variată. Balcanii și Carpații își dau mâna, făcând lanț. Fluviul lenevit se încovoaie, parecă se odihnește locului; e șir de lacuri. Pe deasupra aceeași ceață străvezie. Dunărea dă aicea pecetia grandiosului.

S'a isprăvit. Tot farmecul a durat o clipă. Drumul scoboară în șerpuiri strânse, coasta mai povârnită a dealului spre Dunăre. Făcându-l cu trenul, te înfioară nu atât iuțeala, sforțările mașinei de a frâna, zăngănitul vagoanelor care se ating, cât despicăturile ponoarelor adânci, răni vii în deal, guri de fiară, gata să te înghită. Nu mai bagi în seamă la căsuțele izolate risipite pe câte un colț mai plan, nici la perspectiva din spre vale. Ajuns teafăr în gara Simieni, îți faci cruce că ai scăpat.

Șoseaua scoboară tot numai în șerpuiri, ca și drumul de fer; încolăcirile sunt mai dese, mai bruște. Tot băgare de seamă se cere.

— Suflă vânt rău, să ne înapoiem, mă trezește tovarășul din uitarea de sine în care te afundă uneori desfășurarea măreață a naturii, așa cum în tihnă o admiram pe vârful Balotei.

Cat spre vale. Sălbăticia râpilor gălbui, printre care sunt presărate casele din Balota, e contrastul dintre vis și realitate. In toată goliciunea lor de răni proaspete, mereu adâncite de șuvoaie, dau glas tânguitor locurilor. Câtă neglijență și nepăsare, dar mai ales câtă iroseală de pământ! Dacă într'o primăvară, un primar înțelegător al puterii omenești, ar face o clacă de însămânțare a râpilor, într'o scurtă viață de om coasta Balotei n'ar mai avea aspectul hidos al unui cerșetor cu picioarele pline de lepră sângerândă. Puhoaiele ar amuți, iar suferințele locuitorilor, martiri ai neștiinței și nesocotinței lor, ar fi îmblânzite.

— Nu vreau să mă întorc pe același drum, am spus prietenului.

— Să apucăm atunci prin Bistrița, măcar că drumul e cam rău.

Și astfel am ajuns să descopăr, un modest cuib de idealism ce nu-l întâlnești prea des.

Drumul în adevăr e rău, cu hopuri și creste ascuțite de noroi uscat. Noroc că nu le prea simți osteneala. Se îngrijesc pentru aceasta privighetorile. In lungul drumului e un concert de te-ai opri la tot pasul. Huceagurile răsună, în liniștea asfințitului, de îngânările trilurilor atât de variate ale cântărețelor primăverii.

Vedeai în acelaşi timp câtă valoare are pădurea. O aruncătură de băţ ne desparte de Balota. Dincolo, din arbori n'au rămas nici cioturile; furia puhoaielor s'a înteţit. Dincoace, pădurea cruţată, e numai cântec de privighetori, iar costişele sănătoase. Dumnezeu bate prin păcatele oamenilor.

— In Bistriţa vei vizita o tipografie, mă vesteşte tovarăşul meu.

Fu minunea trăită. Ştiam de mult că la Bistriţa-Mehedinţi apare unul din puţinele ziare scrise pentru săteni: Izvoraşul.

Mă prindea mirarea ori de câte ori îl primeam, dar... mă gândiam şi la Vestitorul Satelor din Boroaia. O mână de inimoşi scot gazeta cu trudă, tipărind-o la Fălticeni. Aşa îmi închipiuam că se întâmplă şi cu Izvoraşul, căci mărturisesc că nu ştiam unde se găseşte satul Bistriţa.

Şi iată cum am ajuns ca în seara de Sf. Gheorghe să mă opresc în faţa unui loc sfânt: nu numai pentru că strălucea crucea pe turnul bisericii, dar şi prin fapta demnă de ştiut ce se săvârşeşte.

In aceeaşi împrejmuire se cuprind locaşul de rugă alăturea cu cel de luminare, dar şi modest locaş de muncă pentru binele lumii. Nu poate fi o mai ideală îmbinare între grija sufletului şi pregătirea omenescului în viaţă, decât ceea ce se vede la Bistriţa.

In fund e o şcoală, curată, luminoasă, chemătoare. Intr'o parte e biserica spaţioasă, cu turnuri înalte. Jos mai spre stradă, într'o mică încăpere, e biblioteca satului, cercetată. Intre şcoală şi biserică, pe un prag mai înălţat, e locuinţa preotului-învăţător.

Neîncăpătoare în aparenţă dar cât de multe adăposteşte. Intre odăile de locuit, e o sală ceva mai spaţioasă, aiurea desigur folosită ca sală de primire. In ea e aşezată maşina de tipar şi trei dulapuri cu litere. E tipografia din Bistriţa, cu un lucrător şi doi ucenici. In ea se tipăreşte: ,,Izvoraşul'', revistă de folclor şi muzică populară, dar şi ,,Opaiţul satelor'', pe lângă numeroase broşuri pentru luminarea mulţimii, ori alte ziare, ale unor societăţi culturale din T.-Severin.

Nu-mi venea să cred ochilor. Ca şi Toma necredinciosul, am pus mâna pe maşina de tipar, pe corpul de zaţ.

Cât de adevărată e vorba că omul sfinţeşte locul! Sufletul întregii activităţi e preotul-învăţător G. Dumitrescu-Bistriţa. Sprijin şi înţelegere a găsit până şi la fetiţa sa de 8 ani, care încă de mult ajută la lipirea mărcilor pe adrese.

Priveam cu admiraţie la faţa uscăţivă în care străluceau ochii vioi.

Sub aparența debilă se ascundea o energie rară. Prin apropiere îmi apăru tabloul văzut de sus de pe vârful dealului: apa liniștită la față, dar care a despicat munții. Cât de mult face însuflețirea și voința pentru îndeplinirea unui gând bun! Se sbate în greutățile vieții de țară; nu numai că le învinge, dar ajunge să săvârșească fapte de adevărat eroism.

Inaintea mea aveam niște oameni întregi, echilibrați, cu hotărîre. Aceasta se vedea și din gospodărirea de lângă casă, dar mai ales din grădinița cu flăcările stânjâneilor și a zarnacadelelor, ce pâlpâiau, metodic orânduite în spațiul dintre biserică și școală.

Când am pășit pragul portiței, privind îndărăt la cetățuia luminii, a muncii și a rugii, mi-am plecat capul cu smerenie. Lângă mine se afla un apostol adevărat, care nu așteaptă din afară răsplata, ci săvârșește fapta dintr'un nesecat îndemn lăuntric.

După un scurt popas la Tn.-Severin, ca să ajungi în Sudul județului Mehedinți, trebue să treci un alt prag de dealuri ce ține o bucată în lungul Dunării. După ploi mari, după viitura Dunării, drumul e numai dune. Se înfundă roata până 'n butuc în nisip. Și doar e drum bătut. E singura arteră de cărăușie dinspre bogățiile sudice ale județului. Nu se mai isprăvesc caravanele de căruțe bine încheiate, încărcate și la dus și la întors. E purgatoriul, căci în drum se ascund priveliști încântătoare.

Era în toiul verii când am făcut primul drum pe aici. O zi senină, după altele cu ploi.

Natura strălucea în toată măreția podoabei sale, depline, din vremea zămislirii. Mă bucuram, la gândul că voi călători numai prin frumusețea câmpurilor sclipitoare. Nu mă așteptam la niciun peisaj altul decât al valurilor largi, ondulări ce se pierd în zarea întinsă, încinsă cu brâu de ceață străvezie.

Pământul țării este însă atît de variat, încât surprizele nu sunt rare. Apar colțuri de o pasionantă atracție, tocmai de unde nu te-ai aștepta.

Până la Hinova drumul e tot pe malul Dunării, care, la Ostrovul Corbului, face un cot îngust, de ai crede că-i pare rău după munții străbătuți, dorind să se întoarcă îndărăt spre ei. Sălciile îi umbresc apa aproape fără valuri, liniștea urmată după vâltoarea dela Porțile de Fier. Nici n'o mai cunoști. Acolo era numai solzi sburliți; aici e o dungă lină, ce se desface în două brațe, ca să înconjure Ostrovul

de nisip, interesant prin urmele unor lumi apuse, a căror rămășiți sunt păstrate în Muzeul dela internatul liceului din Tn.-Severin.

Drumul urcă; pădurea prinde a-l umbri. Stropii de ploaie aninați de vârful frunzelor lucii de stejari, par broboane de pietre scumpe. O troiță aplecată lângă un șipot, înseamnă popasul binecuvântat al cărăușilor.

Umbra te cuprinde tot mai mult, iar fluviul din vale nu se mai vede decât printre rariști, ghirlandă de lacuri, cu pâlpâituri slabe din lumina resfrântă pe fața apei. Peste cununa arborilor prind a se iți capete de munți.

Pe vârful dealului Stârmina-Mare, popasul este inevitabil. Nu poți să nu te oprești, oricât de indiferent ai fi la frumusețile naturii. Dintr'odată, la o curățitură de pădure pare că anume făcută, se desvăluie unul din tablourile cele mai ademenitoare, din câte se pot vedea în țară. Sau poate faptul că nu m'așteptam la el, în drumul pe care-l credeam mereu deschis, m'a impresionat atât de mult. Inspre Apus se înălța în șiraguri tot mai ridicate, țâțâna dintre Balcani și Carpați, una dela obârșia Cernii până departe, dincolo de munții Miroci în Serbia. Dunărea pare că nici n'ar exista. Doar ieșirea ei la Vârciorova, este însemnată printr'un șghiab, în forma literei U, crestat în zidul de piatră. Munții domină, desemnând pe marginea cerului, o linie de profil cu foarte puține svâcnituri. Ca o prispă lată, în lungul lor se întinde platoul Mehedinților, cu sărăcia satelor ascunse în văi înguste, iar mai în față se aștern dealurile pe coasta cărora vii întinse și îngrijite stau una lângă alta.

Peste orizontul larg se revarsă lumina bogată a soarelui.

De îndată ce părăsești punctul culminant, cortina se lasă; munți și apă dispar. Natura își schimbă haina. In locul asprei încruntări a munților, îți surâd plaiuri întinse, numai aur și pietre scumpe.

— Să vii primăvara pe aici, îmi spune tovarășul de drum, când treceam pe lângă pădurea dela Rogova. Amețit de mirosul de lăcrămioare nu te înduri să înaintezi. Lăcrămioare ca în rediul acesta, atât de multe, nicăieri nu mai întâlnești. D'apoi privighetorile? Pare că anume și-au dat toate întâlnire în pădurea ca ninsă de flori. Spre seară, uiți că ești pe pământ. Mirosul te adoarme; cântecul privighetorilor te leagănă. Și dacă se întâmplă ca luna plină să țese în văzduh firele ei argintii, pământul îți fuge de sub tine. E atâta

farmec, în natură, de pare că te aştepţi să auzi şi corul îngerilor sau să asişti la hora zânelor, ca în poveşti.

Belşugul pământului te ameţeşte. Spre toamnă mormanele de pepeni verzi la marginea drumului, când urcuşul dela Rogova încetineşte mersul carelor, sunt semnele dărniciei pământului. Satele sunt dese, în multe se mai înalţă conacul boeresc de odinioară, locuit încă şi după împroprietărire, maï adesea decât în

Fig. 104. Belşugul Câmpului.

Moldova, căci din miile de hectare, au mai rămas proprietarilor câteva sute.

Un mic ocol dela drumul mare, dar pe o şosea laterală bine aşternută, ca un bulevard cu arbori plantaţi şi îngrijiţi, te duce la o interesantă experienţă socială, înainte de a se şti ce sunt căminurile culturale. E opera omului de energică hărnicie, de perseverentă voinţă, care a fost profesorul Th. Costescu, de urmele căruia ca prefect al judeţului, bun gospodar şi însufleţit animator şi azi se vorbeşte. Prin tenacitatea lui de a împlini un ideal scump, oraşul Tn.-Severin e împodobit cu mândru palat cultural, teatru, bibliotecă, muzeu. Pe moşioara lui dela Vânjuleţ a încercat o experienţă. I-am urmărit şi ajutat paşii dintr'un început. A clădit şcoli, dispensar, baie pentru săteni. A înfiinţat îndeosebi o şcoală de meserii, ca să abată pe copiii satului dela alte îndeletniciri. A avut

multe de suferit. A cunoscut drumul calvarului. A fost neînțeles, bănuit de săteni. A avut piedici chiar dela acei în care își pusese încrederea să-i vie în ajutor. A voit și a biruit însă.
Largi cotituri ale drumului te poartă prin sate mari, gospodăroase, unde se simte că lipsa nu e în case. Valurile grâului în pârgă, mereu îți alintă privirea.

Şi astfel ajung la Darvari, mare moșie pe vremuri, donată o parte din ea, Academiei Române. O moșie ideală, cu teren ca 'n palmă; spiritul vechiu de lucru, altoit cu noua orânduire de gospodărie modernă, o face de dat ca exemplu.
Când am intrat în satul Darvari, departe de drumul de fer, ca și de schelele dela Dunăre, o oază în imensitatea spațiului numai ogoare, am fost ca trezit dintr'un vis plăcut.
Către seară mă găseam la conacul moșiei, un mic conglomerat de lucrători adunați din toate colțurile țării: din Bihoria, dinspre Arad, din Basarabia, în mijlocul parcelelor regulate de semănături, mai la o parte de sat, pe pământul neted ca în palmă. Privind de jur-împrejur peisajul care se pregătea pentru odihna de noapte, către miazăzi apar din nou vârfuri de munți. Nu mai e creasta aproape uniformă de azi dimineață. Un masiv mai răsărit, cu profilul ca un capăt de triunghiu lipit pe cerul întrandafirat, se înălța peste coama arborilor ce trăgeau dungă la marginea orizontului. Semăna cu silueta Negoiului văzută de pe zidurile ruinate din preajma mânăstirii dela Curtea de Argeș. După poziția lui geografică nu putea să fie decât nodul mai înalt din Balcanii centrali.
Depresiunea getică, a Olteniei, apărea astfel în toată evidența. Zid de munți către Nord, văzut de pe Dealul Stârmina: zid de munți către Sud. La mijloc pământul lăsat, fundul lacului de odinioară, de pe urma căruia au rămas nisipurile ce alcătuesc dealurile vălurate, acoperite cu haina schimbătoare a ogoarelor.
Nicăeri nu e monotonie pe pământul țării noastre. Unde credeai să întâlnești nemărginitul spațiu al câmpurilor joase, privirea se odihnește pe ziduri de munte.
Dar încântarea frumuseților naturii se schimbă în mohorîtă dispoziție, când soarele nu mai are putere de a usca drumurile. Aici îți dai seamă mai bine de deprecierea bogăției naturale prin acel lasă-mă-să-te las nu numai a săteanului, dar și a celor dela care se cere orânduită gospodărie obștească.

Primăvara şi toamna, când ploile desfundă drumurile, stai prizonier cu toate bogățiile ce nu le poți valorifica. Ca să vin dela Cetatea pe o asemenea vreme, după ploi putrede, a fost nevoe să se înjuge boii la trăsură, căci caii nu puteau înota în hleiul ce ținea roțile 'n loc. Işi închipuie oricine că chiar în timpurile normale, produsul câmpurilor aşteaptă în hambare, până ce bunului Dumnezeu i se face milă de proprietari.

Bogăția e depreciată; munca devalorizată, iar agricultorului îi trebue o doză de răbdare ca să treacă amărăciunea lămurită.

Cetatea, portul obişnuit al locului, e prea puțin deosebit. Orăşelul e sus, şir de dugheni în lungul unei străzi. Portul e jos, cu clădiri

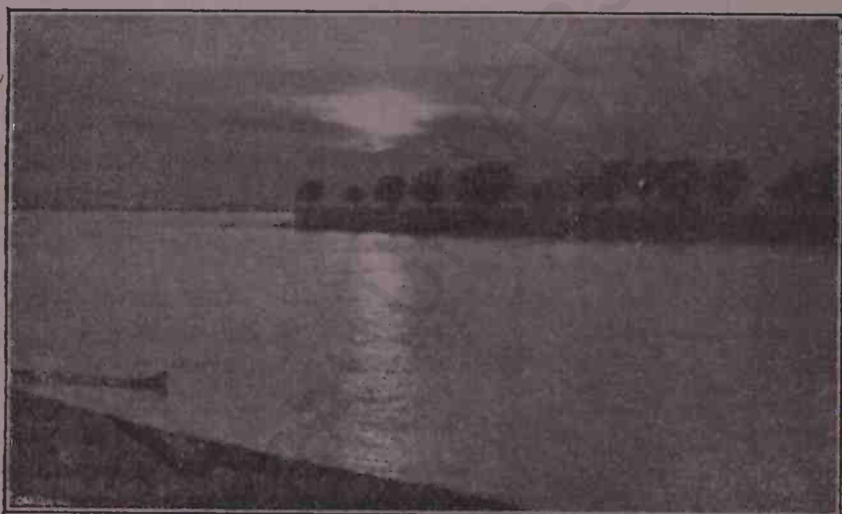

Fig. 105. Dunărea la Cetate.

noui, strălucitoare, magazine încăpătoare, de şi în anii din urmă mai mult pustii.

Inainte de intrarea în orăşel, un sălaş țigănesc învie o clipă tablou exotic. Corturi mari, au la intrare o parte din înveliş întinsă pe doi pari. E cerdacul caselor aşezate.

Larmătul copiilor, cu câte o sdreanță de cămaşe pe ei, de-i lasă mai mult goi, bogatele salbe pe două-trei rânduri la gâtul țigăncilor, pletele ondulate negre ca pana corbului ale bărbaților bine făcuți, împlinesc tabloul orientului depărtat. Au în ei o impunătoare înfățişare, cu privirea ca de vultur, pătrunzătoare. Nu

cerşesc, ci muncesc. Căldări de aramă le arată meşteşugul. Sunt asemenea cârdurilor de mătasari exotici, ce se lasă într'o bună zi în grădina acoperită cu zăpadă, spre a o curăţi de boabele roşii ale scoruşului. Cum au apărut, gălăgioase, cu penele frumos colorate, aşa au dispărut a doua zi, mutându-se în alte grădini, până 'n primăvară, când se trag la locul lor obişnuit.

Dealungul Dunării, între Cetate şi Calafat tot sate mari, printre care un nume s'a răspândit în ultimii ani: Maglavitul, cu izbucnirea într'o bună dimineaţă a minunii, în care repede s'a crezut, chemând lume de pe lume din toate părţile ţării. Apoi totul revine la liniştea mai de demult, rămânând locul cel mult ca un centru de pelerinaj, în jurul căruia se desvoltă un cuib economic.

Fig. 106. Coliba ţiganilor sedentari. (Foto I. Simionescu).

Intrarea 'n Calafat se face pe o şosea bine întreţinută. Ca printre zăbrele, trunchiurile de arbori plantaţi de o parte şi alta, se zăreşte malul bulgăresc al Dunării, ori ceaţa şesului românesc. Intre ele străluce câte un ochiu sclipitor din apa Dunării, cu genele sălciilor ce-i ţin umbră.

Orăşelul era, mai bine îngrijit decât altele. Arşiţa verii e domolită de bogatele plantaţii de salcâmi. Aici se vede preţuirea acestui arbore, cu atâtea însuşiri de folos pentru om.

E dela noi unul din puţinele oraşe cu structură americană, străzi largi ce se întretaie perpendicular unele pe altele. Perspectiva de pe unele dă tablouri atractive. De sub arcadele unei fântâni, monumentală pentru micul oraş, strada largă deschide vedere spre Vidinul cu veche poveste şi pentru noi, când Paşa cu şapte tuiuri era atotputernic. Stau faţă 'n faţă două lumi despărţite de apa largă a Dunării. Dincolo geamiile aproape alipite de catedrală, străzi înguste, întortochiate, case cu obloane la ferestre, reprezintă trecutul, de unde sburară cele dintâiu ghiulele care vestiră desrobirea noastră.

Dincoace străzile regulate dau oraşului un tipar modern. Dincolo

un conservatorism fără pretenţie de grabnică prefacere, dincoace o năzuinţă spre repede sbor către schimbare radicală. Oraşul poartă pecetea belşugului, din păcate cel de odinioară. Spre el se scurgea rodnicia câmpului din jur; numai de aici bogaţii săteni îşi cumpărau tot ce le trebuia. De atunci, ca şi palatele somptuoase din Veneţia, datează bunăoară o casă cu lei sculptaţi de straje, cu stâlpi de marmoră în interior. Nu mai ştiau oamenii ce să facă cu banii. De atunci bătrânii cuminţi au construit localuri de şcoli încăpătoare, primăria cu turn de veghe, au ridicat statuia umbrită de salcâmi pe dâmbul unde Principele Carol a rostit: ,,Aceasta-i muzica ce-mi place mie''.

Din păcate urcuşul are şi scoborîş. Pe strada odată forfotă, comercială, stau lipite pe geamuri multe afişe;: ,,De închiriat'', iar în jurul bazinului cu apă, din curtea casei cu leii la poartă, s'a îngrămădit dudăul. Pe străzi păşesc stafii, în locul celor grăbiţi să încheie transacţii. Vremurile iute s'au schimbat. In ceasul când în frumoasa catedrală se îndeamnă credincioşii spre rugă, ca vremurile bune să se întoarcă, tinerii studioşi sunt în vacanţă; cu părul lins şi luciu pe cap, cu pantalonii largi la poale de măturau praful străzii, se pregăteau să petreacă. Erau îndemnaţi de fanfara militară căreia îi era îngăduit să cânte jazzuri, în vreme ce preotul în biserica de alături ridica potirul cu sfintele daruri, anunţând chinul Mântuitorului: ,,Veniţi, gustaţi, acesta e trupul meu, carele pentru voi şi pentru iertarea păcatelor voastre s'a jertfit.''

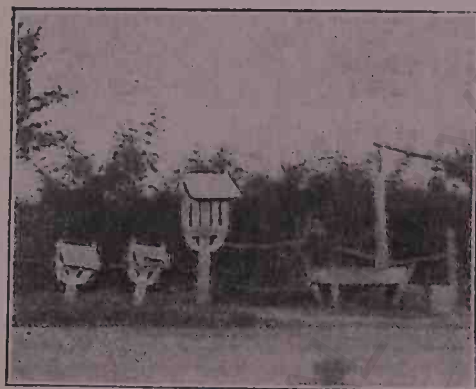

Fig. 107. Troiţe din Mehedinţi.
(Foto I. Simionescu).

Drumul îndărăt spre Craiova, trece pe lângă satele cele mai populate din ţară. Multe orăşele din Moldova n'au numărul de locuitori ai satului Băileşti, devenit târg nu prin decret, ci prin evoluţie firească. O parte din sărăcirea Calafatului se datoreşte şi acestei îndreptări a marilor sate către activitatea comercială. Casele nu se văd din desişul arborilor plantaţi. Satele par oaze de verdeaţă

din distanță în distanță, dealungul liniei de drum de fer, de și nisipul chiar sburător se întinde pe mari regiuni. Unele sunt fixate, ca la Calafat, cu plantații de salcâmi. Altele rămân ca goluri înconjurate de mari sate: Ciuperceni, Poiana-Mare de o parte, Băilești Afumați, de alta. Terenul nisipos din ce în ce este mai stăpânit. Intinse păduri de salcâmi îl țintuesc locului; soarele dă putință să crească vii întinse, iar plopii ce par mai înalți în imensitatea spațiului se înalță ca niște semnale în jurul bisericilor, ca să arate, ca 'n Torontal, locul satelor.

Valea Desmățuiului, dă prilej altor îngrămădiri de sate. Apa e atracția, e condiția de viață. Intre el și Jiu se întind pădurile de vii dela Segarcea, exemplu de exploatare sistematică. Crama cu două turnuri, cu gard de pini, pare un castel domenial. Lunca vastă a Jiului începe să se simtă. Pădurile prind a se întețí, de salcâmi, dar și de stejari, bătrâni. Dealurile se înalță, iar de pe coasta lor, înviorătoarea luncă a Jiului pare un câmp verde. Stepa însă tot se mai menține, arătată prin oțetari înalți, cu frunzele lor mari cu pămătufurile vișinii ale fructelor îngrămădite pe un ram lung, ce le dă, mai ales în amurg, când purpuriul mai tivește cerul la orizont, stranii înfățișeri de palmieri.

Așa ajungi îndărăt de unde ai plecat, în Craiova Banilor olteni.

DE LA BRAȘOV LA BLAJ.

Brașov.—Racoş. — Cohalm. — Sighişoara. — Mediaş. — Blaj.

Ceea ce face din Brașov, unde s'a aprins prima candelă a tiparului românesc prin Coresi, și un centru turistic, căutat, nu sunt numai Bucegii, ci îmbinarea, într'un spațiu restrâns, a muntelui impunător, cu dealuri încântătoare și câmpia netedă ca 'n palmă.

De pe Tâmpa, priveliștea e unică. E atâta variație de forme, de așezări omenești, de colori, încât nu te înduri să te scobori prea repede de pe ea.

De cum ieși din șvițerana vale a Timișului, mereu verde până ce o acoperă omătul, înainte de a intra în labirintul clădirilor orașului, privirea îți e atrasă de peisajul luminos al celor Șapte-sate înșirate unul lângă altul pe valul de coline dela poalele zidului de munte. Casele albe în jurul bisericii ridicată în vederea tuturora, te atrag; te chiamă spre ele nu numai farmecul așezării lor, dar și biruința energiei românești a Mocanilor. E o zonă de luptă românească. Sașii au cuprins șesul mănos; ciangăii au împins pe Români tot mai spre Munte. Mocanilor, cum li se zice Românilor din partea locului, le-au rămas plaiurile cu pășuni. De acolo energia lor ancestrală s'a revărsat peste munți. Au devenit pentru Vechiul-Regat regeneratori economici. Ce au săvârșit urmașii oierilor din Săcele în Bărăgan e o dovadă de puterea lor de muncă, de inițiativă și persistență. In schimb însă au rămas case pustii în cele Șapte-sate. Descendenții celor trecuți peste munți nu s'au mai întors la vatra părintească.

In afara dealurilor e șesul întins din Țara Bârsei, cu multe sate săsești, monotone prin orânduirea caselor ca un zid în lungul străzilor late. In Preajmăr, din mijlocul clădirilor se înalță turnurile masive ale bisericii-cetăți, împrejmuită cu zid gros de 4 m. și înalt încă de 10 m. dealungul căruia numeroase scări duc la peste 200 de chilii, azi folosite drept magazine de grâne. La fel în Hărman, cu mai multe turnuri. De pe Piatra-Mare privești șesul întins ca 'n palmă. Despărțiturile dintre lanuri desemnează un mozaic de sămănături; drumurile drepte sunt șușinițe de pânză întinse la uscat; șinele de drum de fier trag linii strălucitoare dintre stații. Nicăeri în țară nu te poți bucura de o mai largă perspectivă asupra cununei de munți de forme diferite ca din acest șes. Cum schimbi

locul de observare se schimbă și unghiul perspectivelor, de trebue într'una să te orientezi, dar cu atât mai mult să poposești, căci măști nouă se arată privirei.

Mai vine aici și alt element atractiv: oamenii, cu munca și priceperea lor. Satele sunt dese, pământul puțin, și nu tocmai roditor. Fiecare colțișor însă e muncit până la istovire ca să dea cât poate mai mult. Niciun petec nu e pârloagă. Spre Bod, e un mic ochiu din câmpurile olandeze. Prisosul de apă din revărsările Oltului este

Fig. 108. Biserica din Hărman.

atras în canale adânci, încât ogoarele repede se sbicesc. Producția e mărită; cultura selecționată. Aici se cultivă mai intens minta, din care se scoate esența atât de prețioasă.

Dela Bod, cu instalațiunile moderne ale puternicului centru radiofonic, apucând spre Vâlcele, cu ape minerale vestite, se vede un cuib de case, îngrămădite în jurul bisericii de pe un dâmb, într'un cot de vâlcea, cu coastele înverzite.

E Ariușdul, vestita stație neolitică de unde s'au scos din uitarea țărnei instrumente lustruite ori vase de frumusețea celor dela Cucuteni (Iași). S'a putut însă reconstitui și locuința oamenilor străvechi, în acelaș chip clădite din nuiele împletite, bătute cu lut, cu puține încăperi ca și majoritatea caselor de dealuri de azi.

Ținutul este însemnat și dim punct de vedere climateric. Aici se coboară temperatura, de dă caracterul unui pol al frigului la noi. Media lunii Ianuarie în 1932 a fost de—11 gr. pe când pe Bucegi de—6,5 grade.

Crivățul suflă aici mai tăios, căci vine ca un curent de aer aspru din strânsura munților.

Localnicii îl numesc ,,Nămira'', după muntele din Carpații moldovenești pe lângă care se strecoară.

In dreptul Bodului, la apus de Olt se află satul Codlea, cu casele dela margine ridicate pe coasta dealurilor ce se prelungesc din Munții Perșani, în spate cu muntele în formă de căpățână de zahăr, barometrul locului.

,,Când norii se țin ca o căciulă pe vârful lui, se face vreme bună; dacă se lasă pe la mijloc ca un guler, vremea va fi așa și așa''.

Satul Codlea, e tipică așezare săsească, puternică, populată, de și nu lipsesc din el Românii.

Satele săsești au o arhitectură cu totul specială. Le recunoști imediat cum le străbați, fie că sunt așezate între Târnave, în Bugeacul basarabean ori în Dobrogea.

Casele, cu acoperiș de țiglă, stau perpendicular pe lungul străzii late. Casă de casă e legată printr'un zid înalt, cu poartă masivă, largă, ca să poată trece carul încărcat cu fân. Când privești un asemenea sat de pe o ridicătură, îți apare o jucărie de cutii de chibrituri, regulat așezate, paralele între ele. Curtea însăși e închisă în fund cu șura, uneori mai mare decât casa, la mijloc cu o poartă de trecut în grădină. Curte și grădină sunt împrejmuite la rândul lor cu zid. Fiecare gospodărie e o cetățuie.

De aceea satele săsești par monotone. Codlea, vizitată într'o zi de toamnă, avea aerul că e pustie. Două străzi largi, paralele cu șoseaua națională, îl străbat în lung. Excepțional de alte sate săsești, niciun arbore nu umbrește strada. De o parte și alta se întinde zidul caselor cu ferestrele oblonite, cu porțile ferecate. Dacă n'ar fi fost câțiva lucrători, cari reparau niște canale din mijlocul străzii, ai fi crezut că satul e părăsit.

Mișcarea e ascunsă îndărătul zidurilor. Arborii lipsesc de pe străzi; în schimb crengile pomilor încărcați cu mere aurii se ridică mai sus de zidul împrejmuitor. Viața e în unison cu firea acestui neam tăcut, muncitor, ordonat în toate. Treburile gospodăriei merg aproape mecanic. Istoricește se explică și zidurile ca și obloanele.

Privilegiați în toate timpurile, buna stare trebuia tăinuită și apărată. Biserica și aici servește drept locaș de rugă, dar a servit și oploș de apărare. Pe dinlăuntrul zidurilor, ca și la Preajmăr, chilii așezate pe două rânduri, servesc unele la depozitarea bucatelor. Pietrele din zid prind a se nărui, iar porțile chiliilor au putrezit. Siguranța vieții le-a făcut de prisos. Rămâne în picioare clădirea bisericii, mohorîtă, veche, dar impunătoare ca și turnul de veghe, mai la o parte. In jurul altarului nu lipsesc teii, care-l umbresc, împrăștiind tămâia florilor lor, veșnicia naturii față de opera trecătoare a omului.

Piața e de târgușor. In jurul ei clădirile sunt cu două rânduri, cu ferestre mari, luminoase. Există farmacie, o bancă, dugheni, hotel și restaurant. In zilele de târg aci e pulsația vieții.

Vara însă satul e animat. Vin vilegiaturiști, căci casele sunt curate, iar de-ale traiului se găsește din belșug. Atrage și umbra brădetului, care începe de îndată ce terenul se învălurează.

Spiritul de întreprindere caracteristic locuitorilor, i-a dat însă unele particularități, ce merită a fi știute.

Codlea este unul din centrele cele mai importante, unde cultura florilor se face metodic științific, și în stil mare.

Strălucesc acoperișurile serelor sistematice, lângă care se înalță hornul ca de fabrică al cuptoarelor care le încălzesc. Ultime flori de trandafiri asvârl picături de rubin pe suprafețele întinse cultivate, iar crisantemele, acoperite cu rogojini peste noapte, prind a-și desfășura florile lor cu petale încrețite, fel și chipuri colorate. Dar Codlea mai cuprindea o atracție, unică în țară. Aici se afla o importantă crescătorie de vulpi argintii, a căror blană atât de prețioasă oricând are cătare.

E atât de întinsă și atât de variată țara noastră! Orezul se cultivă în Banat și Bărăgan. Intr'o iarnă, am mâncat migdale din grădina unui prieten dela T.-Severin. Castanii cresc sălbatici pela Tismana dar și Baia-Mare; îngrijiți, ar putea da roade mai îmbelșugate și mai nobile. Pela Porțile de Fier, cu o mică sforțare, cultura florilor meridionale, n'ar fi o imposibilitate. In Muntenia, bumbacul, e pe fiecare an tot mai cultivat. La Codlea, pot crește vulpi argintii. Atâtea izvoare de producțiuni, altele decât cele obișnuite, pot da înlesniri muncii locale.

Munca e totul în viața popoarelor.

Drumul se ține de apa Oltului până la Racoș, cu malul format din prisme de basalt.
După ce străbați munții, iar Oltul apucă în „Țara" lui, trenul folosește valea largă a Homorodului, printre ogoare și fânețe, cu ciritei pe coasta dealurilor, rămași de pe urma pădurilor dese. Te atrage silueta cetății dela Cohalm viziune din alte timpuri.

Pe un astupuș de basalt, stânci negre, se înalță ruinele unei vechi cetăți, sau mai de grabă a unui castel medieval, cum sunt acele descrise în romanele lui Walter Scott. Trei rânduri de ziduri o înconjură, cu bastioane și turnuri în mare parte ruinate. Stânci și ziduri sunt ca dintr'o bucată în partea nordică și apuseană, de crezi că sunt una, mai ales că și zidurile au devenit negre ca și stânca. Nu e o cetate, ci trei, una 'n alta; zidurile ultimei au rămas intacte. Jos, spre poalele stâncii, se întind căsuțele orășelului, înecat în bogată vegetație de arbori, urcați până la rândul din afară al cetății, veche, înălțată înainte de veacul al XIV-lea, drept apărare împotriva valurilor de năvăliri și aproape de necuprins. Din căsuța izolată așezată drept în vârf, priveliștea se întinde din zidul Carpaților făgărășani peste întinsul dealurilor târnăvene, numai păduri. E un colț atractiv, care îmbină în el amintirea vremurilor tulburi de odinioară, cu farmecul peisajului blând al dealurilor din jur. După ce străbați lungul tunel ce te transportă din Valea Oltului în a Târnavei, începe altă înfățișare. Te afli în ținutul dealurilor dintre Târnava, inima cetății cu care N. Bălcescu a asemănat Transilvania. E regiunea de amestec etnic, unde pe fondul primitiv românesc, s'au infiltrat atât Sașii cât și Ungurii. Pe valea Târnavei-Mari, nu rar întâlnești alternanțe de sate unguresti printre cele românești, colonizări silite a celor care caută să pătrundă pe văile fertile.
Regiunea însă e bogată și în sate săsești, ascunse prin toate văile, principale și secundare. E ținutul bisericilor întărite.
De cum ai intrat pe valea Homorodului, biserica masivă din satul cu acelaș nume, se arată ca exemplu de masivitate al bisericilor întărite din ținutul Târnavelor.
E o disproporție bătătoare la ochi între pumnul de case cu țigle și cetatea-biserică înălțată în mijlocul lor. La Saschiz, pe o vale laterală, înainte de a ajunge la Sighișoara, biserica masivă, cu turn sdravăn e jos în sat. Sus pe coastă de deal, e cetățuia de apărare,

azi locuită de un paznic ținut să anunțe prin gongul de aramă miezul zilei sau să dea alarma în cazul unui incendiu. E singura reminiscență a așezării ei la loc înalt pentru apărarea din trecut.

Fig. 109. Saschiz.

Ajungând în valea Târnavei-Mari, la o cotitură mai strâmtă a molatecului râu, te surprinde un tablou nebănuit de frumos. Farmecul e deosebit după starea cerului. Când lumina bate pieziș, de tivește marginea dealurilor împădurite cu aurul apusului, pe o colină izolată, apare luminată 'n plin o îngrămădire de ziduri, turnuri, turnulețe. E burgul medieval al Sighișoarei păstrat așa cum era în secolul al XIV-lea. Viața din cetate și azi e vie, măcar că în jurul ei, la poalele colinei s'a întemeiat un alt oraș, mai nou. Contrastul între ele face tocmai farmecul deplin al celor două vremuri atât de depărtate.

Fig. 110. Sighișoara. (O. N. T.)

Urci în cetate, pe sub portalul din masivul turn zis al Ceasornicului. Orologiul e vechiu, cu figurine care reprezintă zodiile și anotimpurile. Ceasurile le anunță un grotesc omuleț, care lovește

cu ciocanul în toba de metal. In liniștea desăvârșită a nopții, sunetele sunt limpezi. Inseamnă mersul vremii
In turnul mare s'a păstrat totul din vechime. Până și temnițele din subsol, unde se chinuiau cei condamnați. In sălile mai spațioase s'a întemeiat un interesant muzeu regional.
Uliți înguste, pietruite, întortochiate, sunt mărginite de case vechi, cu ,,vasistas'' la ferestrele oblonite, cu intrări tăinuite. Niciun arbore nu umbrește drumurile. In schimb, dacă pătrunzi în interiorul curților, grădini de flori bine îngrijite, înveselesc mohorîta fațadă a caselor. Viața e dusă la adăpost de orice surpriză.
Zidurile de împrejmuire sunt încă aproape intacte, la colțuri cu bastioane și turnuri, având fiecare numele asociațiilor de breslași din trecut. Ici e turnul Croitorilor, sub care e singura intrare pentru vehicule în cuprinsul cetății. Turnul Măcelarilor, al Cojocarilor, al Bărbierilor, pe lângă altele mai dărâmate, cum e al Țesătorilor ce servea și drept închisoare.
In vârful dealului domină vechea biserică din veacul al XV-lea, frumoasă în stilul ei primitiv, gotic curat. Alături, urcând cele 178 de trepte acoperite, ajungi la clădirea liceului săsesc, umbrită de câțiva tei rămuroși. In apropiere e vechiul cimitir cu câteva sălcii plângătoare, ale căror ramuri mlădioase se resfrâng asupra morminteior, ca un soiu de acoperiș și pază liniștei.
E plină de farmec și melancolie cetatea, mai ales în nopțile cu lună plină. Din umbritele uliți, te aștepți să apară paznicul de noapte, lovind în cadența pasului cu capătul halebardei în caldarâmul străzii, sunând din corn, dând de veste că veghează.
Priveliștea din fața clădirii prefecturii este înviorătoare. Dealurile târnăvene de jur împrejur, cu vii, pometuri ori păduri, iar valea Târnavei între ele. La adăpost de vânturi, verdele e păstrat de când plesnesc mugurii și până când se arămește pădurea de fag.
Orașul nou, cu clădiri moderne, se întinde 'n lunca largă. E de pomenit ,,Liceul românesc'' de băeți cu numele lui St. O. Iosif, o adevărată cetățuie de cultură națională, cât a fost condus de un însuflețit apostol al românismului, H. Teculescu, mort de curând, a cărui amintire e vie. Biserica ortodoxă, nouă, e impunătoare.
Părăsești acest colț fermecător din țară cu părere de rău. Zilele petrecute 'n el au fugit ca norii sburătăciți de vânt.
După ce trece de gâtuitura dela Sighișoara, Târnava-Mare se scurge încet, cu multe cotituri, prin o luncă largă, numai zăvoaie, mărgi-

nită de dealuri care nu sunt uniforme. Natura geologică e de așa fel, încât unele sunt ca niște piramide, altele cu spinarea mai rotundă, toate trădând o prospătate de formație. Ceeace înviorează drumul, sunt pădurile, păstrate aici mai cu grijă, când scoborîte până 'n luncă, ori retezate ca de foarfecă, arătând regulă în exploatare.

La mijlocul drumului dintre Sighișoara și Mediaș, se află orășelul Dumbrăveni, cu vechea biserică armenească, aici fiind un cuib de armeni maghiarizați trecuți la catolicism, de și mulți din ei au rude depărtate în centrele armenești din Moldova.

Intr'un vechiu castel, cu inscripții din veacul al XVI-lea, cu fântână cu scripete, cu încăperi boltite, s'a așezat la început o școală românească. E dreptatea adusă de vremuri. Incolo orășelul poartă pecetia silinței stăpânitorilor de eri de a-l avea centru de maghiarizare, între orașele săsești și cel românesc mai de devale. De aceea importanța dată clădirilor administrative, cum e a tribunalului, prea vast, pus să servească două județe.

Fig. III. Turnul dela Mediaș.

Un nou popas din drumul apucat e la Mediaș, alt vechiu sâmbure săsesc. Dacă nu are înfățișarea medievală a Sighișoarei, cuprinde monumente tot atât de impunătoare cum e vestita biserică din veacul al XVII-lea, perete 'n perete cu liceul săsesc, cele două pârghii de susținere ale etnicității acestui popor, care-și păstrează cu atâta îndârjire tradițiile, aduse din patria de origină, depărtată.

Aflat la răscruce de drumuri, a devenit important nod comercial și mai ales industrial, datorită bogatelor câmpuri de gaz metan din apropiere. Sunt fabrici de sticlă, de vase smălțuite, de mezeluri. In jur se întind vii. In Mediaș se află o pivniță sistematică, palat cu multe încăperi subpământene, în care vinul din împrejurimi e păstrat după metodele cerute de știință.

De și centru săsesc, urmele trecutului românesc din el nu sunt uitate. La intrarea în localul primăriei, o placă de marmoră amintește că pe aici s'a abătut și Petru Rareș, împresurând orașul. In piața largă, ca a mai tuturor orașelor din Ardeal, s'a ridicat un bust vrednicului luptător național Sever Axente. Și stăpânirea recentă românească se învederează călătorului. Spre marginea orașului, la loc deschis, lângă un vechiu turn ce aduce aminte, fără acoperiș, de turnul Goliei dela Iași, se înalță în plină lumină monumentala catedrală ortodoxă, ce domină orașul, mai în văzul tuturor decât cea veche,

Pe lângă industriile mai toate în stăpânirea sașilor pe cât de întreprinzători pe atât de naționaliști îndârjiți, cu deplină libertate de acțiune chiar de când fac parte din România întregită, s'a desvoltat și o puternică industrie românească, ,,Sonametan''.

Poate fi luată drept dovadă convingătoare că și Românul, e în stare să întemeieze și să conducă o industrie, mai însemnată de cât toate celelalte locale. Nu e o simplă întreprindere de exploatare a gazului metan din apropiere. S'a instalat un adevărat institut de cercetări cu specialiști pricepuți și harnici, cărora tocmai prin faptul că prin ei se pune la încercare o industrie românească, sunt legați sufletește de conducătorul lor și de lucrul în sine.

In apropiere, la Copșa-mică, unde ani de-a-rândul flacăra uriașă a unei sonde de gaz aprinsă, lumina regiunea fantastic, noaptea, s'a instalat o fabrică de negru de fum, scos din gaz, cu cătare la export pentru industria cauciucului și a cernelii.

Valea Târnavei Mari tot mai largă, mai mănoasă, duce până la Blaj, orășelul românesc cu faima-i culturală atât de veche.

Pe străzile lui pășești cu deosebită evlavie,căci aici au muncit de au ridicat vălul depe trecutul neamului atâția cărturari și sfinți apostoli ai revendicărilor noastre naționale. Temelia cetății, sfinte după gândul său, o pune Inochentie Micu Clain, scoborît în 1737 din părțile sibiene; aici la 1754 Vlădica Petru Pavel Aron continuă opera predecesorului său, însă pe calea culturală, ceea ce va întemeinici faima Blajului. Aici aprinde făclia naționalismului, integrat în origina depărtată latină, învățatul Samuil Clain, care spune: ,,Mare lucru este a fi născut român''. Aice Petru Maior, Gheorghe Șincai, Timotei Cipariu și Moldovănuț, știau să insufle caldă în-

credere nu numai în nobila origine a poporului român, dar și adâncă speranță în viitorul lui.
Aice, pe ,,Câmpia libertății'', N. Bălcescu asistă la adunarea celor 40.000 Români scoborîți din toate plaiurile ardelene spre a asculta înflăcărata chemare a lui S. Barnuțiu. Aici Avram Iancu face jurământul de a lupta pentru eliberarea tovarășilor săi. De aice ca dintr'un izvor răcoritor se împrăștie în toate colțurile românimi vrednici propagandiști ai ideii naționale: Aron Pumnul în Bucovina, S. Barnuțiu în Moldova, I. Maiorescu în Muntenia, apostolii

Fig. 112. Blaj.

convingerii în vitalitatea neamului. Aice vine Eminescu, ca să-și întărească dragostea neclintită de neam.
Fiecare uliță din Blaj e însemnată prin adăpostul și pașii celor care în liniștea chiliilor, își jertfeau zilele în străduința de a dovedi lumii, apropiată și depărtată, origina noastră nobilă și păstrarea plaiurilor unde ne-am născut.
In afară de mărețele clădiri ale Mitropoliei și ale școlilor cu treptele de piatră roase de ciubotele învățăceilor veniți de pretutindeni, clădiri care ridică zid în jurul pieței centrale, drept omagiu adus orașului din care s'au împrăștiind atâtea energii, se înalță și mândră școală de fete clădită în anii din urmă.

Străbătând astfel lung drum printre așezări și străine, am pornit dela Brașovul în care Coresi a tipărit cea dintâi carte în limba poporului, am ajuns în cetatea-lumină a trecutului românesc și în ,,Câmpia libertății'', de unde, ca o prevestire a celor câștigate, s'au auzit într'un singur glas, cuvintele rostite cu însuflețire de către cei 40.000 de mucenici, ce sunau ca trâmbițe cerești:

,,In numele Domnului Dumnezeului celui viu, jurăm că vom susținea întotdeauna națiunea română''.

La Teiuș, însemnat nod de cale ferată Târnavele, unite, dau în Mureș. Ele adună, curgând încet, apele din depărtate ținuturi românești, dinspre Răsăritul iarăși înstrăinat.

Târnava-Mică izvorând de lângă Praid, cu cea mai vastă ocnă de sare, trece pe lângă Sovata, minunata stație balneară, în care sclipesc ca pline de argint viu, ochiurile de saramură, urmele exploatărilor romane.

Târnava-Mare, mai lungă, își sapă drumul aproape de izvor din coasta Architei, șir de munți împăduriți, pe creasta cărora s'au mai păstrat craterele pe unde s'a revărsat lava întărită, care formează munții.

Străbătând Transilvania dela Răsărit până 'n inima ei, au deschis cale largă pe unde au pătruns Secuii, care au împrumutat atâtea obiceiuri dela Românii peste care au dat, băștinașii locuitori ai ținutului.

SIBIU.... SIBIU.

Sibiu. — Cisnădia-Cisnădioara. — Rășinari. — Săliștea. — Poiana-Sibiului. — Valea Sebeșului. — Vințul — Sebeș-săsesc. — Dela Mercurea la Sibiu.

De te nimerești într'o zi de iarmaroc, în orașul socotit drept centru săsesc, îți dai hotărît seama de substratul românesc al regiunii. In larga piață din mijlocul orașului, înconjurată de clădiri vechi, cu ferestruici la acoperiș ca niște ochi somnoroși, nu auzi decât graiu românesc. In jurul statuei Sfântului Nepomuk, păzitorul locului încă din veacul al XVIII-lea, e forfotă de lume din satele învecinate. Boii rumegă lângă carele încărcate cu saci de grâu; grămezi de tot soiul de produse ale pământului stau unele lângă altele, așteptând cumpărători. Vânzătoarele, cele mai multe, poartă îmbrăcămintea sobră a celor din Rășinari ori Săliștea. Dar chiar când pălăria largă de paie arată pe săsoaica din Cisnădie, târguiala tot în românește se face. De jur împrejurul întinsului oraș pașnic sunt numai sate românești, mai ales cele de pe deal.

Fig. 113. Sibiu. Turnul sfatului.

E o plăcere să mergi pe lângă cei care se întorc seara către casele lor. Unii apucă spre vest către Rășinari; alții spre răsărit către Gușterița.

Toate sunt sate mari, compacte, cu case de zid, cu acoperiș de țiglă, cele românești ca și cele săsești.

Pornești spre unul din ele. Cel mai ademenitor prin apropiere și înlesnire este Cisnădia. Drumul Cazărmilor din Sibiu te scoate printre ogoare, șușinite înguste de pământ bine lucrat. Nu vezi haturi; nu zărești boz prin grâne. Se cunoaște că oamenii știu prețul pământul și-l muncesc așa ca necontenit să dea tot mai mult.

La o cotitură din drum răsare o îngrămădire de case. Ai crede un oraş nou, mai ales că monumentala biserică din veacul al XIII-lea, în care se mai văd urmele stilului roman printre predominantele semne ale stilului gotic din veacul al XV-lea, își înalță turnul masiv, în vârful căruia sclipește o boambă bronzată, aproape la înălțimea celei din Sibiu, care se vede dela mare depărtare.

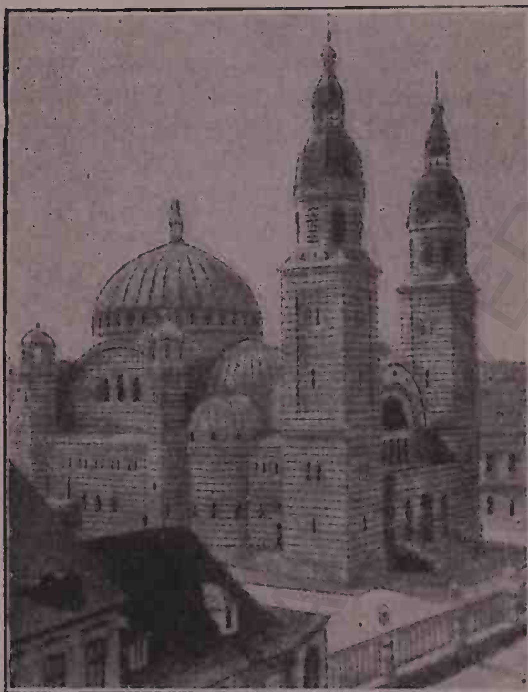

Fig. 114. Metropolia din Sibiu.

E totuşi un sat, dar cu străzi pavate, cu trotoare asfaltate, cu lumină electrică şi apă canalizată, cu farmacie şi otel curat.

E un sat însă industrial. Pănura din Cisnădia era vestită în tot Ardealul; fiecare casă avea războiul ei. Industria mare îi dădu lovitura. Cea casnică se schimbă într'una mijlocie, de şi spre periferie liniştea străzilor e întreruptă încă de ritmicul sgomot al războiului de mână. Obişnuința înrădăcinată cu greu se lasă; doar sărăcia prea mare îi vine de hac.

In pantă domoală urci drumul drept către alt sat din apropiere. E Cisnădioara. Rar călătorie pe jos mai plăcută, am făcut vreodată. E dreptul. Era şi o zi dumnezeiască, cu cer albastru primăvăratec, pe care se sburătăciau nori alburii. Atmosfera curată, limpede, lăsa se se cearnă o lumină domolită. Simți fericirea deplină, fără exagerare, căci înoți într'o dispoziție, care te face să te socoți părticică din natura în plină desfăşurare a învierii ei. Intreaga răsuflare a pământului în haina-i de primăvară te cuprindea, te pătrundea, avea efectul unui narcotic.

Sclipeau fânețele cu verdele proaspăt. Străluceau bumbii de aur

ai păpădiei fericită. Lanurile cu grâu de toamnă arătau atâta vigoare încât paiele verzi unduiau la cea mai slabă adiere de vânt.

Podoaba neîntrecută o formează pomii. Cisnădioara e un colț de raiu când înfloresc cireșii, numeroși ca aicea nicăieri, dar mai ales când coincide vremea maximei lor înfloriri cu începutul înfloririi merilor. Deasupra câmpului de livezi, plutește ca o spumă în care albul petalelor de cireși se amestecă cu trandafirul celor de meri și cu verdele fraged al frunzișoarelor ițite din mugurele abia plesnit. Mult cântatele grădini de cireși din Japonia nu pot fi mai splendide decât livezile înflorite din acest colț al României. Deodată pomii sunt rari, în lungul drumului. Apoi se îndesesc în spațiul liber, formând o pădurice în contrast prin coloritul ei cu marginea pădurii ce acoperă coasta dealurilor împrejmuitoare.

Sătucul e numai livezi; în mijlocul lui, cu șopot sglobiu, curge pârâiașul țărcuit cu zid de bolovani, ca nu cumva să aducă pagube când se mânie.

In centru se înalță un dâmb mai răsărit ca un mic con vulcanic. Farmecul locului se mărește prin ruinele vechii biserici din veacul al XIII-lea, care își înalță pereții roșcați, din păduricea de arțari, paltini, scoruși ori tufe de voiniceri, printre care urci pe o cărare șerpuită. S'a mai păstrat ceva din partea principală, cu coloane masive, ce despart năile laterale. Impunătoare e intrarea cu opt rânduri de arcuri sprijinite pe câte 8 coloane, unele rotunde cu capitele cioplite, altele muchiate. Câte două ocnițe largi de o parte și alta împodobesc peretele. E cel mai frumos portal în stil vechiu roman, din România, întrecând multe altele din apusul bogat în monumente falnice.

Vremea macină cărămidă cu cărămidă; natura are însă grijă să împodobească ruina cu ghirlănzi de Clematis acățătoare, cu tufe de cimbrișor crescut în măcinătura cimentului dintre cărămizi. Prin amintirea vremurilor când orga răsuna în spațiosul templu, prin grija naturii de a înfrumuseța moartea, ruina bisericii vechi, locul este excepțional de impresionant.

E mândră Cisnădioara în haina ei veselă de primăvară. E tot atât de înflorită toamna când crengile trebuesc proptite ca să nu se rupă, îndoite de greutatea merelor ca rodiile. Atmosfera de maturitate plină se potrivește pare că mai bine cu

ruina din vârf, iar pictura naturală e mai bogată 'n colori toamna, când și pădurea din jur mărește polihromia.
La picioarele colinei, spre miază-noapte, stau îngrămădite căsuțele cu țigle ruginite, aliniate în lungul pârăului. Și din ele se aude într'una ciocăneala uneltelor de țesut, căci mai sărac, satul a rămas un cuib de meseriași. Pălăriile de paie, întrebuințate vara la lucrul pământului, aici mai mult se împletesc.

Drumeagul ce întovărășește pârâul care curge spre nord, prin umbră de ciritei, te scoate la luminișul din coada satului Rășinari, sat mare cât un orășel, cu vrednici locuitori, a căror ocupație mai de demult, oieritul, i-au făcut să împânzească țara de dincoace de Carpați.

Fig. 115. Lângă o cruce. (Fot. I. Simionescu)

Inspre Sibiu locul e mai neted; ogoarele sunt mai întinse. Lângă o cruce din mijlocul ogoarelor, împrejmuită cu ostrețe, priveliștea e largă peste câmpurile însămânțate, întinse, cu ondulațiuni de colnice liniștitoare. La spatele satului, terenul dinpotrivă se înalță; coasta dealului e numai case și pometuri. Steaza e însă râu de munte cu valuri sclipitoare, cu glas destul de sonor, cu bolovani în cale.
Intr'această îmbinare de aproape șes, dealuri și munte, stă tot farmecul acestui sat. Satul e vestit însă, prin vrednicia locuitorilor plini de vlagă și îndrăsneți în întreprinderi. De și Sibiul e la o aruncătură de băț, orașul cu portul nemțesc al locuitorilor n'a schimbat decât la cărturari îmbrăcămintea. In deosebi femeile, au un port sobru, impunător prin simplicitate. Contrastul dintre cămașa albă ca helgea și cele două șurțe obișnuit negre, ca și cusăturile dela mâneci ori păstura înodată la ceafă, le dă un aer de seriozitate, de retragere în sine. Sunt atât de păstrătoare a por-

tului străbun, încât cunoşti răşinărencele în mozaicul de femei ce se adună Dumineca în Cişmegiu. Nici bărbaţii, cei mai mulţi, n'au schimbat opincile cu ciubotele ori papucii de târg. Spre deosebire de Sălişte, şi satul a păstrat archaismul străbun. Rar case orăşeneşti, cu două rânduri, se văd în inima lui, cu uliţi strâmte,

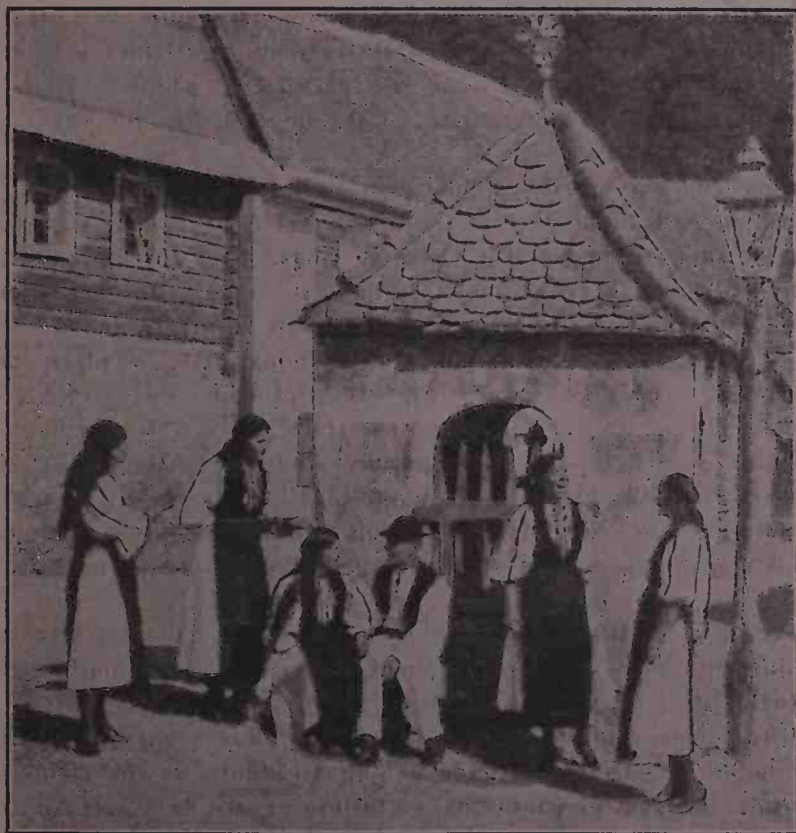

Fig. 116. Grup de Răşinăreni.

întortochiate. Viaţa e îndărătul porţii mari sau pe băncuţa de lângă poartă unde spre seară sau sărbătoarea, se odihnesc bătrânii stând la vorbă, ori în zilele de lucru, femeile cu furca 'n brâu. Casele curate, cu ferestruici mici, oblonite ori cu zăbrele, au acoperişul ţuguiat, împrejmuirea solidă, înaltă, cu porţi înstreşinate. In fundul curţii e şura cu aria la mijloc şi grajdurile sistematice.

E gospodăria economicoasă, chibzuită, a omului care n'are pământ de irosit.
Tot muntele însă ține viața plină, de și turmele de oi s'au împuținat. Pământul de arat fiind și el restrâns, adesea pietros de se sapă cu hârlețul și sapa, în loc să se are cu plugul, dă prea puțin chiag la gospodărie. Economia se împlinește cu cărăușia în orașul apropiat sau cu industria casnică încă bine răspândită.
Ca o urmare a tradiției, viața rășinăreanului și azi încă e legată mai mult de creșterea vitelor, de păstorit și pădure. Stânele sunt încă destul de numeroase, deși mult scăzute din ceea ce erau odinioară.
Rășinari nu e vestit însă numai prin vrednicia locuitorilor.
E scump Ardealului întreg și Românimei toată; aici a văzut lumina zilei poetul luptător Octavian Goga. In el doarme de veci Mitropolitul A. Șaguna, ,,popă frumos și aspru'', în mausoleul simplu, străjuit de 12 brazi sdraveni și păzit la intrare de doi lei cioplițí în piatră. Când soarele apune, lumina bate 'n placa de marmoră, așa încât se citește ușor inscripția de pe ea: ,,Arhidiecesa în eternu recunoscătoare. MDCCCLXXVII. Arhiepiscopului și Mitropolitului Marelui Andreiu, născutu în 20 Decembrie 1808, Mortu în 16 Iuniu 1873''.
Simplu îi e mormântul deasupra căruia arde zi și noapte o candelă, după cum simplă i-a fost viața-i furtunoasă dar cu urme neșterse.

Ca Rășinari e Săliștea, sat de oieri mărgineni. Cu toate acestea e o diferență mare între cele două sate vecine, cu populație asemănătoare, dar cu evoluție deosebită.
Săliștea e mai mult oraș decât sat; în orice caz e un sat evoluat pe deplin. Casele sunt mai adesa cu două rânduri, de zid. Drumul ce vine dela gară pe panta lină, cu întinse ogoare de o parte și de alta, dă într'un adevărat bulevard lat; pârâul din lungul lui e canalizat. ,,Promenada'', ca și cea din Sibiu, pietruită, e cu arbori rămuroși.
Numai mai spre margine, după vechea biserică, se mai întâlnesc case bătrânești, de bârne, cu ferestrele cu gratii, mici, de lasă să pătrundă slabă lumină, cu cerdac sprijinit de stâlpi încristați. Inlăuntru te primește gospodina, bătrânică îndoită de șale, cu nelipsita furcă 'n brâu. In odaia mare, e adevărat stup de albine. Culmea se îndoaie de greutatea ștergarelor țesute 'n casă, iar pe

laițele cioplite dintr'un butuc stau stive de pânză, care albă și subțire pentru cămăși, care vărgată și mai aspră pentru străițe și desagi. Blidare frumos cioplite, cu străchini smălțuite, sunt aninate pe pereți, de pe care nu lipsește din nicio casă portretul marelui Șaguna. A rămas casa bătrânească așa cum era din străbuni, pe când în alăturata clădire a celor tineri, mobilele sunt orășenești.

Fig. 117. O Sălișteancă.

La început mai rare, cu cât te urci spre vechea așezare Colibari ori te sui spre Foltești, casele de bârne se înmulțesc; satul vechiu se păstrează.

Orășenizarea a urcat din vale spre deal. Muntele a rămas însă așa cum era.

Oricâtă bucurie ți-ar face prefacerea întâlnită, căci dovedește că și Românul poate ajunge la gospodăria săsească mult lăudată, totuși te cuprinde o părere de rău când vezi că orășenizarea e tot mai generală și că în interior nu se mai păstrează nici culmea, nici blidarul.

Săliștenii sunt oameni voinici, chipeși,. Femeile erau vestite prin ,,grație desăvârșită, finețe în trăsăturile feței'', după cum le descrie Bergner, un cunoscător al Ardealului mai de demult. Frumuseți deosebite n'am întâlnit, dar femei chipeșe, vioaie în mișcări și vorbă sunt destule. Capătă o înfățișare deosebită nu numai prin trupul svelt, bine proporționat, cât prin îmbrăcămintea discretă, ca și a rășinărencilor. Cămașa albă, curată, cu mânecile strânse la

încheieturi nu are nicio podoabă alta decât ciupagul dela gât și două-trei dungulițe de bumbac negru, din lungul mânecilor. Pieptarul negru răscroit la piept, strâns la mijloc, le scoate 'n relief mlădierea trupului. Șurțele, două, tot negre, rar sunt încondeiate cu înflorituri mai oacheșe. Pe cap sunt strâns legate cu testemelul negru, înodat la ceafă, unde spânzură pe spate capetele cu franjuri. In adevăr, în întregime au o nobleță și o legănare în mers elegantă.

Sunt vrednici săliștenii; au împânzit țara. Cei dela Novaci din Gorj își păstrează portul și obiceiurile. Au ajuns cu oile până departe în ținutul caspic și caucazian. Nu sunt, nu au fost mai bine zis, numai păstori cuprinși; au devenit și negustori iscusiți, industriași vrednici. De cât, părăsind satul, așezându-se care unde putea, au rămas și case pustii, ce încep să se ruineze.

Săliște e sat la picior de munte. La spatele caselor se înalță ultimele valuri muntoase, cu pădure tot mai rărită, dar prin rariștile căreia te bucuri de priveliști molcomitoare. Dela foișorul de mai din sus de bisericuța ridicată lângă izvorul cu apă limpede, privirea alunecă peste frumoasele dealuri late, numai ogoare, dinspre Sibiu. Cadrul e variat. Prin negura subțire se încondeiază spre nord-apus profilul fără svâcnituri al Munților Apuseni, alunecă privirea peste dealurile târnăvene și se oprește în zidul înecat în ceață al Alpilor făgărășeni, cu vârfurile Surului și chiar ale Negoiului. E un minunat tablou blând, variat, plin de lumină. Polichromia caselor din Săliștea dă colorit mai bătător la ochi, iar prin pădurea de brazi însămânțată din ordinul lui Șaguna, ca să scape satul de amenințarea puhoaielor, ieși pe colinele cu căsuțele de bârne din Gruiu, îngrămădite în jurul frumoasei, biserici, ridicată în urma visului fetei lui Cândea.

Tabloul întreg capătă către seară farmecul luminei cu contraste. Munții împăduriți își încruntă fața, cuprinzându-i umbra, pe când Negoiul, ultimul rămâne îmbujorat. Liniștea se lasă, domoală, peste fața satului, deasupra căruia se întinde ecranul fumului ridicat în coloane alburii, dovada că se pregătește cina de seară. Undeva din grânele gata de secerat, pitpalacul își adună puii cu cântecul lui sacadat, căruia îi răspunde altul din depărtari. In fânețe strălucește încă luciul coaselor; cosașii se folosesc de îngânarea zilei cu noaptea, dar mai ales de umezeala din rouă, spre a lăsa brazde de fân, din care, se răspândește aroma plăcută din ultima

răsuflare a florilor. Munca zilei se încheie. Natura se pregătește de odihnă. Candela luceafărului strălucește pe cer. E viața adevărată, cu cerul drept altar.

Săliștea este satul din fruntea altora, de oieri, ce înconjoară ultimele valuri scoborîte din munții Sebeșului. Indărătul ei se înșiră cuiburi arhaice, care nu și-au schimbat nici viața, nici înfățișarea din cale afară. Spre ele te atrage trecutul. Sunt sate de eroi ai muncii. Dela Sf. Gheorghe până 'a Ziua Crucii, bărbații sunt pribegi. Infruntă rigorile munților la stânele numeroase. Femeile rămân stăpânele gospodăriei. Ele duc greul vieții, în așteptarea celor ce se scoboară spre sat, adeseori cu popasuri scurte, căci au de făcut drum lung spre stepele de hrană ale turmelor de oi.

Cât de plastică e numirea de Valea Dorului din apropiere, capătul cărării de munte, unde femeile și fetele așteaptă cu dor pe cei care au trăit în singurătatea munților! Drept semn că și ei s'au gândit din inimă la cei lăsați jos, sunt darurile aduse, furca frumos încrustată, scrisoarea hieroglifică cu semnele dragostei pe ele.

De aice, din satele mărginenilor care încep cu Săliștea, dar mai ales cu Tilișca, și se termină cu Jina, a izbucnit izvorul energiilor neînfrânte, care au apucat drumul oilor până departe în stepele Kirghize și transcaucaziene.

Spre ei te împinge nu numai curiozitatea de a vedea pe urmașii Wikingilor români și locurile de unde au pornit, dar și taina naturii care a născut urzeala structurii omenești.

Tilișca, primul sat din seria satelor de mărgineni, e jos în umbra pădurilor ce acoperă Munții, până sus, unde lasă pleșuvia poenelor cu fânețe, locul atracțiunilor pentru stâne.

Drumul din coada satului Săliștei, trece printre case de bârne, vechile case bătrânești, strânse unele lângă altele, cu gospodărie îngrămădită. Drumul începe să fie anevoios, căci puhoaiele au grijă ca în fiecare primăvară să strice șoseaua așternută aici, dar apoi lăsată 'n părăsire.

Urcușul deschide perspective largi și ademenitoare.

E dreptul că și cerul mărește farmecul peisajului, cer albastru de primăvară, cu sborul norilor care lăsau din vreme în vreme mănunchiuri de raze să lumineze intens, ca niște reflectoare, pășunea abia încolțită, ori mestecenii cu mugurii umflați în lungul cren-

gilor mlădioase și subțiri ca niște bice. Schimbul de colori naște contraste, ce te țin mereu atent.

Și când la o întorsătură de drum apăru pe înălțime satul Rod, cu turnul înalt al bisericii albe pe un dâmb, cu casele grămadă în jurul ei, tabloul te farmecă. Dacă n'ar fi fost căsoaiele resfirate pe coasta dealului și turmele de oi, scoase la păscut, uitai de unde ai plecat. Te credeai undeva în Apeninii cu satele cuibărite pe margine de pripor.

Din surprindere în surprindere înaintezi. După altă cotitură, printre pădurile rărite de mesteceni, arbori atât de delicați, te oprește 'n loc alt sat. E parte din Poiana cu casele parcă gata să se prevale, pe coasta repede de munte. De astă dată privirea e atrasă către zarea depărtată a Ardealului variat.

Fig. 118. Casă din Poiana-Sibiului.
(Fot. I. Simionescu)

Poiana e sus. In fața ei se întinde largul șes al Sebeșului, cu Mercurea, sat cuprins, cu casele îngrămădite. Peste dunga dealurilor târnăvene se înalță liniștită, trâmba de fum, ca dintr'o gură de vulcan, a gazului metan dela Copșa-Mică, ce ardea, ardea într'una de vr'un an și jumătate. Mai spre apus altă dungă, cu svârcnituri bruște de relief, arată citadela Munților Apuseni, sbuciumați ca origină, dar în cuprinsul cărora mult sbucium românesc se menține de veacuri. Indărăt se ridică Munții Sebeșului până 'n zidul Carpaților, cu zăpada pe coamă. In mijlocul acestui larg cadru variat, cu pete luminoase și altele umbrite, stă cuibul multicolor de case din Poiana. Acoperișurile sunt ca și cojile de rac fiert. Pereții care albaștri ori verzui cu chenare albe la ferestre, care cu pereții albi și chenarele albastre. Pentru pictorii impresioniști, nu s'ar afla subiecte mai minunate de tablouri; expuse în saloanele bucureștene, ar stârni admirația pentru ingeniozitatea de închipuire a autorilor.

Drumul se lasă printre șiraguri dese de case, în piața largă, cu pârâu limpede prin mijloc, gâlgâind în strânsura zidurilor de piatră

ce-l face prizonier și domesticit. Deoparte biserica, pe coasta mai înaltă, străjuită de câțiva plopi, arborii cei mai decorativi dela noi. Biserica și școala stau alăturea; mai încolo e primăria. Intr'un colț câteva case cum n'am mai întâlnit în țară: cu două rânduri, fațadă îngustă și acoperiș de șindrilă în două părți povârnite. Sunt mici case șvițeriane, prinse între cele obișnuite în partea locului.

E zi de sărbătoare. Sbârnâitura automobilului adună lume. Printre puținii surtucari, predomină vechea îmbrăcăminte străbună, de sigur neschimbată chiar în amănunt. Pe cap pălăriuța cu marginile resfrânte; în spate cojocul scurt până la genunchi, larg în poale, mițos, lung în mâneci. Cămașa scurtă e strânsă la mijloc cu chimir; ițari strâmți de aba. Portul femeilor, sobru, cu catrințele negre, e acelaș ca și jos la săliștencele, cari nu l-au schimbat cu hainele înflorite de târg.

Fig. 119. Bătrân din Poiana-Sibiului.

Portul ți-e cunoscut, ba chiar familiar. Primăvara îl întâlnești pe șoseaua asfaltată până la Porcești ori Boița; îl poartă ciobanii cari mână la munte, turmele încă netunse de oi. Doar în loc de pălăriuță poartă cușma retezată în fund, ca un potcap. Toamna acelaș port îl vezi la ciobanii ce mână pe drumul oilor de demult, devenit drumul mașinilor, turme numeroase spre Dunăre, în județele Teleorman ori Vlașca.

Sunt tablouri arhaice, păstrate în vremea aeroplanelor, căci Tilișca, Poiana și Jina, alăturate, au rămas încă însemnate cuiburi de păstori, care nu se pot atât de lesne desbrăca de moștenirea păstrată din veacuri. Mocanii din Săcele, mărginenii din Săliște, s'au mai astâmpărat. Puțini au rămas păstori. Poiana și Jina s'au păstrat cum au fost și de mult, adevărate izbucuri omenești, care se revarsă, ca și păsările călătoare, regulat, peste plaiurile românești depărtate. Mai asistăm încă la acea transhu-

manță pastorală, cu importanță covârșitoare în întărirea etnicității noastre. Veacurile de transformare au tot țărcuit-o, rămânând însă vii focarele străbune dela Poiana și Jina. Studiat în amănunt, dă tabloul evocator al acelora care au împânzit România toată, presărând în drum scântei din energia străbună.

Inceputul e făcut de către d-l N. Dragomir dela Cluj, continuat de d-l I. Hașegan. Insemnarea numelor de mărgineni deveniți negustori sau agricultori până 'n Basarabia și Dobrogea, este mai mult decât interesantă.

Fig. 120. Bătrână din Poiana-Sibiului.

I. Râbu din Rod ajunge până la Bukhara în Turkestan după berbeci de rasă. N. Micläuși din Tilișca în trei rânduri se duce la Astrahan duep nărbeci de prăsilă, I. Banu dbi Poiana face parte din comitetul ,,Societății oierilor transilvăneni din Caucazia de N.'' ș. a. m. d. Un atlas al așezărilor celor împrăștiați din Ardeal, după turmele de oi, în restul României, ar avea o importanță etnografică tot atât de mare, ca și ,,Atlasul linguistic''. S'ar complecta, lămurind unele cuvinte răspândite ca niște insule linguistice în ținuturi depărtate între ele. Pe lângă frumuseți nebănuite, România cuprinde atâtea izvoare de ,,apă neîncepută'' în diferitele domenii de cercetări, încât tinerele generații au din belșug teren să-și arate destoinicia. Drumul dela Poiana e tot mai greu, dar orizontul deschis spre inima Munților Sebeșului cu taina codrilor deși; te face să uiți hopurile la care fără voie icnești.

Străbați prin Jina, satul cel mai arhaic din cale, ca ultimul ce încheie șiragul celor dintre Olt și Sebeș. Șoseaua devine șvițeriană prin cotiturile dese și strâmte, care cam întunecă plăcerea prin amenințările lunecușului de după ploaie.

Răsufli ușurat când ai ajuns pe malul Sebeșului, râu de munte, cu gâlgâiri de valuri ce se sbat printre bolovanii rostogoliți. E un popas care ți se impune, dornic să asculți povestea codrilor puțin umblați, din care însă M. Sadoveanu a știut, în peregrinările lui prin pătimașa dorință de a pescui păstrăvi, să scoată acele pagini cutremurătoare din Valea Frumoasei.

De și la câțiva kilometri de marea arteră de circulație spre Sibiu te afli încă în strâmtoarea vieții grele. Casele de bârne, trebue să fie urcate mai sus; la ele duc cărări iuți. In jur niciun petec de pământ măcar pentru acolo, câteva fire de varză ori ceapă. Averea toată? Câteva oițe, un porc, cel mult o vacă și un cal. Unele pentru ale gurii, altele pentru transport. Pită ori mălai? Trebuesc aduse de departe, economisite cu sgârcenie.

Fig. 121. Două lumi. (Fot. I. Moldovanu)

Greul vieții anevoios de învins, întâmplător l-am avut înainte Era mutatul temporar pentru cultura unui petec de pământ, arendat mai spre apus, nici de un jugăr. Spre a-l munci, gospodarul trebuia să se mute pentru un timp departe de casă.

Copilul devenise ciobanul celor câtorva oițe, având grija și a vacii. Pe cal, gospodarul, pusese, pe lângă desagii cu cele trebuitoare traiului, și plugul, în curmezișul spinării. Oamenii mergeau pe jos, pe aspră cărare, până la locul de popas agricol. Apăsătoare-i viața pentru unii.

Cu atât mai aspră apare regiunea de întâlnire a Sebeșului cu dru-

mul dela Jina, cu cât ceva mai la vale calea e bătută, șosea ce întovărășește apa crescută ca prin farmec. Dintr'odată ești transportat în lumina dealurilor trăgănate cu semănături pe ele, ori cu vii sistematice. Conacele de vară par flori deschise, mai dese, cu cât valea se apropie de largul ținut dinspre orașul Sebeș. Sebeșul curge încă destul de iute ca să poată învârti roata morii bine clădite, la care cei necăjiți de sus vin să macine sacul de grâu ori porumb cumpărat.

Fig. 122. Calul cu plug. (Fot. I. Simionescu)

Numai pe Olt la Câineni, se pot vedea, în început de primăvară, fantasticele forme ce le iau sălciile bătrâne, în fiecare an despuiate de ramurile lor de peste vară, rămânând numai trunchiul gros, cu vârful ca niște monturi de brațe amputate.

Fig. 123. Sălciile de pe Sebeș. (Fot. I. Simionescu)

Una nu e la fel cu alta în șiragul celor care întovărășesc o lungă bucată de loc malul apei iuți. Seva gâlgâie în trunchiu. In scurt timp ca împinse de o forță tainică, în vârful trunchiului din nou se ridică mlădițe fragede, îmbrăcămintea de vară a arborelui, pentru ca iarăși să capete înfățișarea bizară până 'n cealaltă primăvară.

Roata vieții biruie, cu toate chinurile, ca și sus la cei care suiau aspra cărare de muncă, cu călușul dus de căpăstru.

Drumul scoboară. Lunca Sebeșului e largă. Sălcii, plopi și mai ales arini o umbresc. Se deschide în cale întinsul șes al Mureșului.

La Vințul-de-jos, drumul se încheie. E un nod de cale ferată; e însă și o localitate cu urme din Istoria chiar a Principatelor.

E pe malul Mureșului. Gara e sus pe marginea terasei, de departe arătată printr'o perdea de plopi piramidali, atât de decorativi, oriunde s'ar înălța. Spre satul — mai mult târgușor — din vale, te scobori pe cărare repede, mai deadreptul, din lungul haturilor. In Ardeal pământul e scump. Nu sunt locuri de lăsat pârloagă. Ogoarele ajung până 'n livezi, care țin umbră caselor rezlețite deodată; spre centru arborii sunt alungați; casele se lipesc unele de altele. Bisericile stau mai la o parte, spre apus, una lângă alta. Cea ortodoxă e aici cea mai frecventată. Te închini în fața altarelor amândouă; rugăciunea e aceeași, căci pe deasupra desbinării dorită și impusă de dușmanii veșnici, te gândești la soarta, aceeași, care leagă și pe unii și pe alții. Te rogi: Doamne, adă ziua aceea, în care, după întregirea graniței, înțelepciunea poporului să aducă și unirea totală lăuntrică!

Aici, între biserici, o căsuță mică, pe jumătate intrată în pământ are o însemnătate deosebită, căci a adăpostit cândva teascurile pentru tipărirea cărții românești.

Mai e ceva demn să te oprești mai Jos, chiar pe malul Mureșului. Amenințat de furia lui, se ridică nu în totul ruinat ca să nu fie în parte locuit, castelul lui Martinuzzi, atotputernicul cardinal, sfătuitorul și tutorul reginei Isabella. S'au mai păstrat încă întunecatele beciuri ce serveau drept temniță celor nedoriți. Aici și-a găsit sfârșitul, otrăvit din porunca lui Sigismund Bathory și nefericitul fiu nelegitim al lui Alexandru Lăpușneanu, Aron Vodă, zis „cel Cumplit", căci rele biruri mai pusese pe capul bieților moldoveni. Nenorocit Domn! Nici

osemintele lui îngropate în biserica ortodoxă dela Alba-Iulia, n'avură parte de îndelungă odihnă. Biruitorii lui Mihai dela Mirăslău, atât de înverşunaţi fură împotriva Românilor, încât intrară în Alba-Iulia, dărâmară biserica şi împrăştiară oasele Domnului nefericit.

Amintirile trecutului se împlinesc cu scene întâmplătoare actuale. Răzimaţi de draghina unei căruţe, doi vidreni îşi făceau între ei socotelile. Ii vedeai cât colo că sunt din Ţara Moţilor, nu numai după căruţele cu coviltir, la care erau înhămate câte o mârţoagă slabă de i se putea număra coastele, dar şi după îmbrăcămintea lor, pantaloni de aba strânşi pe picior, cu găetane negre în lungul

Fig. 124. Biserica din Sebeş.

cusăturii ca şi la buzunarele cu marginile orizontale. Le mai rămăsese în căruţă câteva doage şi cofe nevândute. Işi făceau acum socoteala banilor, ca să încarce mălai pentru iarnă. Trudnică viaţă mai duc şi ei.

Drumul s'a schimbat în frumoasa autostradă ce străbate Transilvania din spre Oradea. Până la Sebeşul zis săsesc, de şi mai plin e cu români, e o aruncătură de băţ. Un bulevard larg duce în nelipsita piaţă, lângă care se înalţă unul din cele mai interesante monumente bisericeşti din Ardeal. Povara celor peste şapte veacuri îl afundă tot mai în pământ, iar vremea îi ciunteşte podoaba statuelor de sfinţi, din jurul pereţilor, susţinuţi de contraforturi numeroase. Monumentala clădire — numai nava are 20 m. lún-

gime — cuprinde în ea suprapunerea diferitelor stiluri, după renovările din veac în veac. Arcadele cu arcurile rotunde din nava centrală, arată stilul roman al clădirii primitive din veacul al XII-lea. Peste un veac s'a adăogat altul, vechiu gotic, pentru ca în veacul al XIV-lea să se întregească partea chorală, cu impunător stil gotic, cu stâlpi înalți, unii rotunzi, alții prismatici, cu bogății de statui, din care n'au rămas decât puține. In general îți impune măreția interiorului, cum n'o are niciuna din vechile biserici străine dela noi. Exteriorul este și el împodobit cu sfinți și figuri deosebite. Vremea însă le-a stâlcit rău; uneia îi lipsește capul, alteia un picior sau măcar o ureche. Rândunelele își fac cuib sub bărbia unei statui, iar hulubii sub acoperiș, lucarnele servindu-le drept ușă. Biserica ia aspectul mai mult al unui mausoleu, încins cu ziduri înalte, umbrite de tei și platani rămuroși, ori sălcii pletoase.

Fig. 125. O consolă.

De altfel, iarba începe să crească și printre pietrele pieții largi din fața iar din zidurile, în interiorul cărora nu era îngăduit Românilor să se așeze, nu a mai rămas decât niște colți, de care se sprijină casele dinspre poștă.

De multă vreme încă începură să se arate în centrul orașului și negustori români. De altfel nu e nevoie să te depărtezi prea mult de biserica monumentală ca să vezi șiragul de case cu crucea 'n față, a Românilor.

— Cea-cea-nero, Ho-mândrică! răsună în liniștea ogoarelor dela marginea orașului îndemnul celor stăpâni dintr'un început pe locuri. De undeva din întinsa luncă se aude doina strămoșească zisă din fluer. ,,Românul nu piere'', oricâte valuri l-ar năvăli și oricâte veleități de stăpânire s'ar manifesta din partea celor care, veniți peste el, se încumetă a-l stăpâni. Gara e plină cu flăcăi în haine curate: cămașă lungă încinsă cu brâu înflorit, cu cojocul încheiat pe lături. Femeile au portul sobru al săliștencelor.

De pe valea Sebeșului, adâncită în zidul munților, cu aerul răcoros vine și duhul stăpânirii adevărate a satelor de pe ea.

Lunca e largă în jurul orașului; apa lovind în malul dealurilor învecinate, le năruie, iar rana se împrospătează de puhoaie, procurând unul din tablourile pictate ale naturii, mai vrâstate decât cele dintre Câmpina și Comarnic. Se arată straturi orizontale colorate, care ca de cărămidă, care sinilii. Şuvoaiele sculptează în ele piramizi și creste mărunte.

Drumul de aici la Sibiu e unul din cele mai variate ca pitoresc, cu cât urcă. Până la Câlnic, terenurile mai joase sunt ca de stepă. Flăcăii poartă la pălării smocuri de nagară, cu firele ca de mătase fâlfâind la vânt.

Sebeșul rămâne într'o parte. Trenul apucă pe valea mai îngustă a unui afluient. Terenul nu e neted, Valuri largi de pământ, umplu spațiul lăsat de ultimele dealuri scoborîte din munte. Satele fug de valea arsă de soare. Din Reheu nu se zărește decât biserica suită pe un umăr de deal, și vreo 2—3 case cu acoperiș roșu.

Abia la Mercurea, sat mare, începe să se simtă boarea răcoroasă a munților, care se înalță de jur-împrejur. Cele trei biserici din sat, arată amestecul etnic. Una, cea calvină, e ca o fortăreață, așezată pe dâmb, pe când celelalte două au săgețile svelte, ascuțite. Peisajul se schimbă ca prin farmec. Pădurile se întețesc, se scoboară, se amestecă cu grădinile de pometuri. Drumul de fier șerpuiește în cotituri largi, părăsind valea Secașului, spre a urca peste puntea ce leagă munții Sebeșului cu cei din Nordul Sibiului. Pentru aceea drumul face ocoluri largi, trece râpi adânci peste viaducte înalte. Ici alunecă pe lângă pieptul de piatră, dincolo saltă peste văiugele sălbatece săpate în roci mai friabile. Se înfundă în păduri de fag, spre a eși pe pajiști ca pe vârf de munte.

Drumul mereu urcând până pe la 600 m., minunate perspective se deschid la fiecare cotitură.

Celdintâiu sat care capătă aspectul celor din peisajul muntos, e Apoldul-mic, cu casele îngrămădite în jurul bisericii. Mai frumos, mai întins, este Apoldul-mare, care începe de jos de lângă gară, cu casele clădite în voie în jurul bisericii mărețe, spre a se tot strânge până ce ajunge sus pe deal, cu casele acățărate pe prispă de piatră. Aicea pe colț priporos se înalță și bisericuța românească, în veșnic contrast cu aceea a stăpânilor de eri, monumentală, la loc deschis și sigur. De jur împrejur sunt numai vii și pometuri. Toamna, cei

din Sibiu aici sărbătoresc culegerea viilor. In gară, ți se oferă piersici cât pumnul.
Variația etnică se trădează prin port. Cămășile curate ale flăcăilor din satele de până aici, nu se mai văd. Până și copiii sunt îmbrăcați cu pantaloni strânși pe picior, cu vestă numai nasturi strălucitori și cu flori la pălărie. Fetele sunt gătite ca Gretchen din Faust. Au rochii colorate și nelipsitul șorț, pieptar strâns pe trup și încheiat până la gât, cămăși cu betițe late; în cap au pălărie împodobită cu panglici ce atârnă la spate ca și capătul cozii bălai, împletită frumos, căzând până la șale.
Peisajul șvițerian de aici începe. Apoldul-Mare, e văzut când dintr'o coastă, când în plin. Acum pare mai sus, acum trenul trece pe lângă el, acum îl vezi lăsat în vale. Când socoți că nu se mai zărește, deodată, la o nouă cotitură, se ivește din nou, pete roșii pe fondul verde al grădinilor sau al pădurii. E un joc de-a ascunselea, nu fără farmec. La fiecare cotitură nu știi unde să privești mai repede. De treci peste viaducte, te atrage fundul adânc al văii. Când eși din tunele, repede cauți să te orientezi în sceneria schimbată. Pădurea te prinde în mrejele de scurtă durată, iar în ochiurile de luminiș Apoldul te îmbie să-l mai admiri o clipă. Urcând, perspectiva se lărgește. La Galiș, sus pe punctul cel mai înalt, crezi că-ți iei rămas bun dela Valea Sebeșului și dela munții Apuseni, desfășurați în toată întinderea în colțul dinspre Trascău. Dar imediat după o mică cotitură, încăodată se ivește panorama lăsată în urmă.
Punctul culminant de variație este la Aliciu. De o parte îți arunci ultima privire asupra Munților Apuseni înecați în ceață, dar dinspre Sud se ivește zidul zimților variați din Alpii Făgărașului. Inspre răsărit pământul e tăiat de văi râpoase, ce dau către Ocna-Sibiului, pe când spre apus orizontul e închis de munții împăduriți din dosul Săliștii. De jur-împrejur, într'un mozaic sobru, vin alăturea ogoare de păpușoiu, cu altele îngălbenite, de pe care abia s'au ridicat snopii de grâu. Ici sunt pâlcuri de pădure, dincolo pajiști verzi cu cârduri de vite.
Satul Aliciu e ca într'un fund de leică, pe când Săliștea se întinde pe coastă de munte sub sprânceană stufoasă de pădure. Trenul scoboară printre ele; zidul Munților Făgărașului tot se înalță și se împurpurează de razele oblice ale soarelui scăpat spre asfințit. Contrastele dau feerii. La Săcel, calea e închisă de creasta pintenului de munte după care se ascund tovarășii Negoiului.

Peisajul pare închis, în cadrul pădurilor de jur-împrejur. Sus, pe Gruiul Plopilor, străluceşte acoperişul unei stâne, iar pe cărarea dintre ogoare, jos, s'au oprit în loc două săliştence, în haine de sărbătoare şi cu un buchet de flori în mână. E unul din acele tablouri în întregimea lui, pe care întâmplarea ţi-l scoate înainte, pentru admiraţie.

De îndată ce drumul trece de strâmtoarea din Zid, scoboară spre şesul Sibiului. Se îmbină aici întreaga variaţie a civilizaţiei apusene,

Fig. 122. Biserica din Cristian.

pătrunsă în natura plină de farmec. Muntele aproape se înalţă de lângă apă, acoperit de bogăţia pădurilor cruţate. Sub mal, abia este loc pentru o fabrică. Orlatul, cât un târguşor, e strâns grămadă, plin de pometuri. Mai încolo e Cristian, lângă coaste acoperite cu vii. Una din cele mai caracteristice biserici-cetăţi în el se află. Zidul înalt, cele vreo opt turnuri, din care unul cu cinci feţe, sunt strânse în jurul bisericii înalte, căpătând în întregime în adevăr, înfăţişare de cetate. De aici încep să se zărească şi turnurile din Sibiu, pe când munţii, frumoşii munţi, devin tot mai trandafirii. E o regiune care nu se uită lesne. Şesul, făcut rodnic prin munca

omenească, nu are un petec lăsat nefolosit. Covorul belșugului, îl acopere. Satele devin orășele, cu casele de zid strânse în jurul bisericii, adesea citadelă de apărare.
De jur-împrejur ca un amfiteatru, se înalță, tot mai sus, munții Sebeșului și ai Cibinului, pe când în față te silește spre contemplare mândra creastă de stânci, care fac podoaba Vienei noastre. Osteneala drumului îți este răsplătită, iar natura nu ți-a dat răgaz să prinzi de veste cum trece vremea.

DELA SIBIU LA FELEAC

Sibiu-Copşa-Mică. — Blăjel-Basna. — Cetatea-de-Baltă. — Prin Câmpia ardeleană. — Feleac.

Sibiul nu se află în imediată vecinătate a munţilor înalţi, ca Braşovul. E aşezat în ţinut de dealuri cu spaţiu larg, deschis. Prin aceasta e mai prietenos, mai vesel, mai primitor. Nu te apasă creasta stâncoasă a Tâmpei, încruntată prin acoperişul întunecat al pădurilor. E mai blând, asemănător Vienei, nu numai prin clădirile vechi în stil baroc, dar şi prin întinsa ,,Pădure'', ce aduce aminte de Prater. Din Sibiu pornesc drumuri în toate părţile, cu variate perspective. Unul te vâră în strâmta vale a Oltului; altul te duce dealungul zidului carpatic. Şoseaua nouă, cam lăsată 'n părăsire, te urcă până la mare înălţime, spre a te lăsa la Novaci, satul pe jumătate plin cu ardeleni.

Alte drumuri te duc ba spre Sebeş, ba spre Ocna-Sibiului, Mediaş ori Sighişoara, prin labirintul adevăratelor dealuri dintre Tărnave, cu sate, însemnate aproape fiecare cu câte o biserică-cetate impunătoare.

Prin toate acestea, Sibiul e un centru turistic cu mai largi şi felurite ademeniri.

Pe unul din ele am apucat într'o zi de început de toamnă, când abia se aburea frunza de fag cu rugina arămie. Este calea isbândei româneşti, arătată prin tuburile parte îngropate, parte trecute pe sub poduri, prin care se aducea forţa motrică a gazului metan, dinspre Mediaş. Fu o lucrare grea, costisitoare, dar dusă la bun sfârşit, spre bucuria sibienilor, care au scăpat la combustibil ieftin, la îndemâna oricui. E una din lucrările făcute cu chibzuinţă şi cu toată sârguinţa, demnă de laudă. Drumul se încheie la Copşa-Mică.

Era o zi caldă de primăvară, când pentru întâia oară, am ridicat coasta trăgănată de deal din malul drept al Târnavei-Mari, chiar în marginea Mediaşului.

Peste ostrovul din luncă se aşternea o pânză străvezie, ţesută din fragedul verde al frunzelor de sălcii abea iţite din muguri. Surâdea peste tot tinereţea gingaşă a primăverii. Soarele cald scosese din casă copii şi bătrâni, după cum chiamă la faţa pietrelor din ziduri să se încălzească şi puişorii de vaca-domnului, cu câte două pete negre pe spinarea stacojie. Drumul trăgănat permite până şi celor

cu povara anilor în spate, să urce domol dealul. Pe drum se înșira mulțimea ca la o procesiune relgioasă. Aveai impresia că în oraș n'a mai rămas nimeni. Sus pe vârful nu tocmai înalt al dealului era popasul general, sub larga boltă a cerului albastru, revărsând lumină blândă. Verde era pajiștea din vale; frumoși erau caișii din viile de pe coastă, în îmbrăcămintea lor de nuntă. Printre ei însă, măreț, se zărea tabloul Carpaților sudici cu scufia de zăpadă de pe vârf, în plină strălucire. Priveliștea întreagă era pe cât de înviorătoare, pe atât de captivantă prin farmecul tabloului, Deștepta senzații la fel cu acele stârnite de o orchestră bogată. ce execută o simfonie sguduitoare.

Câte colțuri de cutremurătoare frumuseți poți vedea în variata noastră țară!

Scoborînd versantul nordic al dealului, înfățișarea terenului se schimbă, ca și așezările omenești.

In Blăjel nu auzi decât graiu românesc. Casele, mari, gospodăroase, sunt neregulat așezate pe coastele trăgănate. Biserica, cu turn masiv, cu zid de împrejmuire, e mai la o parte, pe loc înălțat. Pădurea lipsește. Ogoare și numai ogoare acoperă fața pământului. Oamenii sunt la muncă. Plugurile răstoarnă din nou brazdă, după arătura de toamnă. Se lucrează mult cu pluguri cu grindeiul de lemn, păstrate în mai mare număr decât în vechiul regat. După o statistică din 1937, în Transilvania și Bucovina se găseau 79% pluguri de lemn, tipul tracic, obicinuit mai ales în Nordul Europei. In aparență s'ar părea un contrast, între folosirea atât de largă a plugului de lemn tocmai în Transilvania. In realitate, conservatorismul agricol de aici este încă una din dovezile hotărîtoare că poporul român, moștenitor în toate al celui dac, a rămas pe locul zămislirii sale, păstrând cu îndârjire tradiția și obiceiurile ancestrale.

Drumul dela Blăjel înainte, desvăluie o nouă lature a bogățiilor noastre subpământene.

Printre dealurile mai scunde dintre cele două Târnave, un drum lateral cotește către Basna, sat nemțesc, dar în coada căruia sunt așezați și mulți români. E un dureros tablou al inversării condițiunilor normale. Românii, băștinașii, par ca tolerați. Nu ei ar fi stăpânii locului, cum e firesc. Casele lor se recunosc după semnul crucii pus la colțul acoperișului. Biserica lor e micuță.

Mai mult. Fiindcă prin mijlocul satului trece un pârâiaş lăsat în voie să-şi resfire apa când vine năvalnic, dealungul uliţelor din sat s'au aşezat trotoare asfăltuite pentru înlesnirea circulaţiei. Asemenea trotuare încetează brusc la marginea caselor săseşti caracteristice, cu nelipsita bancă lângă poartă, pentru sfatul de seară. Partea satului cu casele Românilor fu lăsată în noroiu.

Intr'o latură, pe coastă ferită de hleiuri, se ridică biserica-cetate, dela sfârşitul veacului al XV-lea, una din cele mai impunătoare dintre monumentele târnăvene, mai ales prin aşezarea ei pe înălţime, ca să domine. Turnul masiv, din piatră cioplită,a păstrat încă cerdacul de strajă, sub acoperişul ţuguiat.

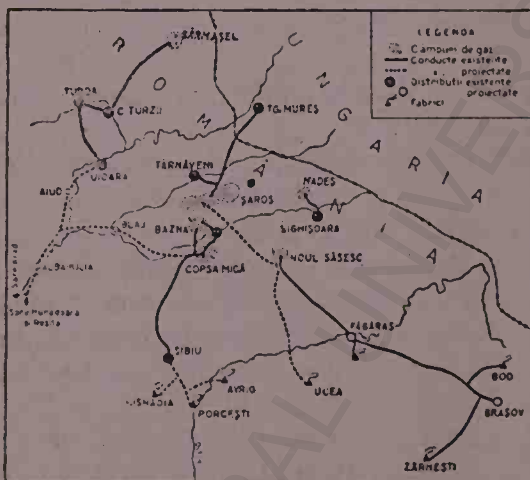

Fig. 123. Câmpul cu gaz metan.

E impunător monumentul de rugă, dar e de admirat şi evlavia credincioşilor. E un decor de operă, ieşirea din biserică a celor care au ascultat cu smerenie predica pastorului; el dojeneşte ori laudă, înalţă ori doboară, luând în sprijin nu numai psalmii zilei dar şi faptele întâmplate în sat. Imbrăcaţi în haine de sărbătoare, credincioşii scoboară în ordine treptele bisericii. Imbrăcămintea fetelor, a rămas aceeaşi ca a celor din Germania veacului al XVI-lea, cu potcapul pe cap, cilindru fără cozoroc, dindărătul căruia se lasă pe spete panglici felurit colorate, şi cozile bălaie, împletite după felul Margaretei.

Basna şi-a căpătat un renume nu numai local, prin izvoarele tămăduitoare ce conţin iod şi chiar brom. La capătul satului, în jurul izvoarelor şi al băilor, într'un parc umbrit, bine întreţinut, sunt oteluri şi pensiuni curate, care atrag lume nu numai din regiune. Dar mai cuprinde ceva Basna, care o face cunoscută.

Nişte ciobani au răspândit vestea, încă din veacul al XVII-lea, că

făcând focul, s'au ridicat din pământ pălălaie de flăcări, care aprinse, ard într'una. Așa a fost descoperit gazul metan, bogăția naturală nepreţuită din România.
Stai şi te minunezi când păşeşti în odăiţa curată, de beton, în care nu vezi decât o scurtă coloană cu lacăt la capăt. Niciun sgomot, măcar cât suflarea unei locomotive sub presiune. Şi totuşi acel lacăt ferecă presiunea de mai multe zeci de atmosfere al rezervorului de gaz dela adâncime, domesticit, supus puterii omeneşti. Docil, gazul se îndreaptă prin ţevi subpământene spre Mediaş, unde ca şi electricitatea, dă forţa necesară numeroaselor fabrici ce s'au putut astfel înjgheba, în orăşelul devenit astfel unul din cele mai industriale din România.
Prizonierul omului însă e amarnic, când scapă la libertate. Vâjiitura gazului ieşit din închisoare îţi spune mânia lui. O scânteie ajunge ca să-l schimbe 'n flacări. Unele ard liniştit ca şi în templul zeilor dela Bacu. La Saroş, peste Târnava-Mică, ca nişte flacări mari de lumânări se văd prin ogoare, în puterea nopţii. Sunt gurile de răsuflare. La Copşa-Mică lângă Mediaş însă, deschiderea fiind mai largă, năvala gazului dă uriaşe vălvătăi, miniatura protuberanţelor solare, luminând fantastic împrejurimile. Acum se înalţă în pâlpâiri neregulate, acum se rup ca nişte nouraşi luminaţi, repede topiţi. Acum coloana de foc e ca a unui vulcan, acum înecată încetează o clipă, spre a răbufni cu mai cu putere.
Pierderea fu mare; omul rămâne neputincios faţă de puterea năprasnică a naturii, Flacăra s'a stins, când duhurile lăuntrice au suflat în ea. Nici metodele americane nu au putut să astâmpere clocotişul din adâncul pământului.

Dela Basna, pe drum nu tocmai bun, ajungi la o localitate scumpă prin amintirea glorioaselor vremuri din trecut. Pe malul Târnavei-Mici, pe un loc azi cu ogoare, se afla Cetatea-de-Baltă, a cărei urme doar numai prin nişte valuri de pământ se poate deduce. S'a păstrat însă ca un abur, în amintirea bătrânilor. De ea se leagă pagini mărețe din Istoria Moldovei. Donată lui Ştefan-cel-Mare de către Matiaş Corvinul, atacată de Petru-Rareş în vijelioasa lui înaintare din Ardeal, când birui pe braşoveni la Feldioara, iar Barbovski portarul Sucevei cu Danciul, pârcălabul de Roman, ocupară Bistriţa, stăpânită până la Al. Lăpuşneanu, de către Domnii Moldovei.

Mai târziu Cetatea-de-Baltă, fu pustiită. Vremea o șterse de pe fața pământului. In schimb în apropiere se ridică, pe malul înalt, trufașul castel al stăpânului de eri, care cunoscu furia răzvrătiților din 1848.

Mai spre răsărit, bogăția subsolului în gaz, a prilejuit instalarea uneia din cele mai mari industrii de carbid din Europa.

Lângă orășelul pașnic Târnăveni, se înalță clădirea masivă, cu hornuri înalte, gazometre și turnuri de răcire a apei. Forța e adusă dela Saroș. Flacări ce te orbesc, nu le poți privi decât cu ochelari albaștri, topesc cărbunele și varul. Carbidul, roș deodată, înegrit apoi, e sfărâmat și pus în butoaie de fer.

Pe lângă carbid se capătă sodă, amoniac, eter. Căldura enormă face să se fabrice un ciment aluminos mai tare decât cel obișnuit, căci piatra de var e amestecată cu bauxitul prețios, rocă adusă din Munții Apuseni. In ultima vreme, tot acolo se fabrică vase de faianță, ca și cărămizi arse așa de bine, încât ajung refractare. E o activitate ca și cea dela Mediaș a elementelor românești, dela ingineri până la ultimul lucrător. E o dovadă minunată adusă despre energia și destoinicia românească în industrie.

La Nord de Mureș se întinde Câmpia ardeleană, o zonă naturală din Transilvania cu numire înșelătoare. Nu e pământ neted, cum e Bărăganul, ci ținut de arătură. Muntenii se scoboară la ,,câmp'', ca să cultive pământul.

Prin constituția geologică, prin spălările cu vremea a podișului primitiv de către apele de ploaie, dealurile au devenit joase, cu spinarea teșită, cu coaste trăgănate, labirint de văi largi. Terenul a rămas hleios; apele alunecă repede la față fără să se infiltreze în pământ. Drumurile se desfundă lesne, oamenii înving noroiul mergând cu catalige. In lungul râurilor, apele se adună în iazuri, umbrite de papură și stuh. Pădurile sunt rare; lemnul e scump. Izvoarele iarăși sunt rare; apa se duce cu poloboace la gospodării. Prin aceste condiții naturale satele sunt mai rare în unele părți. Casele sunt din chirpici, acoperite cu stuf ori paie, așezate unde e mai aproape apa de băut.

E o mare asemănare între acest ținut și acel din Nordul Iașilor, din ,,Pustiul'' lui Cantemir. Sărăcia e mai întinsă; munca pământului mai grea. Soarele arde, ogoarele se încenușează lesne. Pe

coastele de văi sărurile din pământ aștern o pulbere albă, iar apa izvoarelor mai adesea e sălcie.

Toate aceste condițiuni au făcut însă ca regiunea să rămâie mai românească. Ungurii au fugit de munca grea și puțin rentabilă. Totuși drumul în curmezișul Câmpiei, nu e lipsit de ademenitoare tablouri, prin contraste. Spre Tg. Mureș satele sunt mai dese fiind mai aproape de fertila vale a Mureșului. Terenul fiind alunecos, ogoarele sunt ca niște trepte, ca să oprească spălarea. Ogoarele de porumb sunt mai răspândite. Cerealele secerate sunt strânse în girezi de forma unor imense ciuperci. La Voiniceni, casele sunt acoperite cu paie bine bătute, cu coama prinsă în nuele ce ies din acoperiș ca niște dinți rari de pieptene. Acoperișul e în două părți, retezat la capetele casei, iar gardul de nuiele.

Și totuși nu e monotonie. Unde câmpurile sunt variate, coloritul e variat. Strălucește argintiul porumbului, lângă galbenul vioi al Floarei Soarelui. Cânepa e mai mult cultivată decât pe aiurea. In curtea împrejmuittă și cu gard de papură, scaunul meliței își are rostul lui.

Atractive sunt gospodăriile rezlețe, cu grajd de chirpiciu, cu câte un salcâm doi, drept umbrar, ba uneori și câte 2—3 brazi care se întreabă ce caută ei acolo, în pustiul pământului gol. In deosebi însă plopii aici își arată întreaga lor mândră înfățișare, părând mai înalți, când se profilează pe albastrul curat al cerului.

La Rici dealurile sunt adevărate piramide, cu câte un crâmpeiu de grez mai rezistent în vârf, oprindu-le spălarea.

La târgul săptămânal din Rici e adunată lume din satele și gospodăriile vecine. Care cu o blană de oaie pe băț, care cu câțiva viței și un berbecuț. Oile formează bogăția și sațul casei. Sunt turme pe imașurile din fiecare sat. Pe lângă oi, cresc boi de muncă, mari, ciolănoși, cu coarne lungi.

Imbrăcămintea locuitorilor e puțin cam înstrăinată, de și cămașa albă de cânepă nu lipsește. Femeile își leagă părul în codițe de ambele părți ale capului; cămășile sunt încrețite la piept, iar gura cămășii e la spate sau într'o parte.

Sărmășelul din apropiere e loc vestit. Aici întâmplarea a făcut să se dea peste bogăția gazului metan. Prin deduceri greșite, geologii unguri au crezut că vor găsi săruri de potasiu, temeiul industriei germane. Au adâncit sonde, din care a țâșnit cu mare putere gazul.

Lacătele puse la sonde au făcut ca gazele să iasă prin crăpături, de pâlpâiau, ca niște enorme flăcări în curmezișul șoselei.
Drumul se înviorează cu cât te apropii de Mociu, sat mare. Duzi îl umbresc; petece de vii înveselesc coastele. Nuci rămuroși aruncă pete pe dealuri. La Cămărașu o pădurice de brazi naște o pată întunecată ce atrage privirea de departe. Bivoli leneși, se bălăcesc în iazuri, născând tablou exotic.
In curtea gospodăriilor singuratece, mici ferme, cu cumpăna fântânei drept arătare din depărtare, grâul spălat e pus pe țoale să se usuce la soare, iar pe lângă garduri piramizi mici de cânepă, adusă dela topit, așteaptă să fie melițată.
La Apahida, important nod de cale ferată, e loc larg pentru așezatul șinelor. Casele mari, cu acoperiș de țigle se înșiră tot mai rare, aproape până 'n marginea Clujului.
Cele trei orașe mari din ținutul de dealuri, are fiecare câte o înălțime drept pază. Ceea ce e Cecina pentru Cernăuți, ori Repedea pentru Iași, e Feleacul pentru Cluj. Coincidențele sunt uimitoare.

Un drum cu cotituri largi urcă domol dealul Feleacului acum mai scump decât oricând.
De dimineață o undă de ploaie răcori aerul, învioră miriștele și limpezi zarea. Rezemat de o cruce din cimitir, lângă mormântul proaspăt în care se închisese tinereța stânsă prea de timpuriu, arătată prin prăjina cu o cununiță 'n vârf, priveam peste orizontul întins. Imi aducea aminte de peisajul din preajma Iașilor văzut de pe Repedea. După cum acolo către Nord se întind dealurile mărunte ca niște valuri împietrite, fără păduri, cu iazuri multe, tot așa de dincoace privirea alunecă peste joasele coline goale ale Câmpiei ardelene. Dealul ,,Deasupra Râpei'', pe coasta căruia mă aflam, se prelungește la apusul Clujului cu altele, împădurite, întocmai precum la Sudul Iașilor, se ridică înălțimile cu codri deși dela Mogoșești, Bârnova.
O simplă săritură peste șanțul ce împrejmuie cimitirul, schimbă cu totul aspectul pitorescului. Alte forme, alte așezări omenești. Mai rar exemplu de despărțire bruscă între două ținuturi cu aspecte deosebite cu condiții climaterice altele.
Satul Feleac este așezat pe fundul unei pâlnii, la fața dealului, bătută de soare, adăpostită de vânturile și seceta dinspre câmpie. Tiparul satului este al celor din Munții Apuseni. Casele sunt ca'n

Buru de pe valea Arieșului, cu acoperiș de fân, înalt, o căciulă trasă pe ochi. Nu sunt strânse grămadă, ca pe valea Someșului. Farmecul satului constă tocmai din împrăștierea caselor, adunate cel mult câte două-trei, învăluite în frunzarul pomilor rămuroși, a mestecenilor gingași și despărțite prin ogoare sau câmpuri verzi de lucernă. In totul e un mozaic de forme și colori variate, care contrastează cu întinsul verdelui încenușat din Câmpie.

La umbra unui păr rămuros, pe mijlocul coastei de deal, domină biserica, spre care vin cărărui șerpuite din toate părțile satului. Ce frumos tablou trebue să fie în noaptea Invierii, când credincioșii, cu lumânările aprinse, lumini de licurici, se împrăștie în lungul cărăruielor. Cum făceam înconjurul bisericii, mă opresc în loc chenarele dela ferestre.

Cioplite în piatră, îmi aminteau acele dela biserica Sf. Gheorghe din Hârlău.

Aceeași ogivă gotică, aceeași rosetă în spațiul triunghiular. Pervazul ușii dela intrarea principală, din arcuri cioplite tot în piatră, sunt legate sus prin colonete orizontale, care se încrucișază lateral cu altele verticale.

Nu cunoaștem Feleacul decât din cântecul:

Pe dealul Feleacului
Merge-armata Iancului
    Cu pistoale
    La picioare
    Și cu puști până la cap!

— Câtă asemănare e între sculpturile dela ferestre și ușe cu acele dela bisericile lui Ștefan-cel-Mare din Moldova, spun tovarășului meu de drum, un bun cunoscător al ținutului.

— Cum să nu fie asemănare, îmi răspunde el, dacă biserica este zidită de către un boier din Moldova, Isac Vistiernicul, și datează dela începutul veacului al XVI-lea. Renovarea, schilodirea stilului moldovenesc de odinioară, s'a făcut în veacul al XVII-lea. Ca mărturie a vechimii s'au păstrat sculpturile în piatră în partea altarului ca și un leturghier cu scoarța de argint, aflat azi în bilbioteca dela Blaj.

Ciceiu și Cetatea-de-Baltă, localități legate de isprăvile marelui domnitor moldovean, le cunoașteam.

Biserica din Feleac, în inima Ardealului, a fost pentru mine una

din acele nebănuite suprize pe care ţi le aduc călătoriile. Nu fără oarecare emoţie, în mintea mea se asociau numele scumpe, evocate de satul în care mă găseam: Ştefan-cel-Mare, Moldova, Avram Iancu, Ardealul, Blaj, fiecare evocând atâtea evenimente disparate în aparenţă, dar unite între ele strâns prin ultimul mare episod istoric. Sunt fapte de importanţă secundară când le iai izolat, dar cu semnificaţie adâncă, dacă le apropii.

Fig. 124. Fereastra bisericii din Feleac. (d. Balş).

Biserica din Feleac era dovada puternică, de şi modestă, a legăturii sufleteşti dintre fraţii depărtaţi.

Cu instinctivă tragere de inimă, m'am îndreptat către gospodăria cea mai apropiată. A sta de vorbă, cât de scurtă vreme, cu stăpânii ei, înseamnă înviorare, dar şi cunoaşterea vieţii reale, deosebită, mult deosebită, de aceea în care trăim zilnic, noi târgoveţii. Gospodarul, fost prizonier de război şi pribeag până 'n fundul Siberiei, a revenit bucuros la ocupaţiunile sale obişnuite. Se căsnea să dreagă poarta, mânuind rândeaua şi toporul, cum a mânuit şi puşca. Gospodina era ocupată să fiarbă la vatra străbună, largă, ceva-ceva ridicată dela pământ, mâncarea pentru amiază. In afara încăperii cu vatra, de fapt adevărata locuinţă a familiei, casa mai cuprindea odaia mare cu paturile şi zestrea şi o alta, cămara, cu grămada uneltelor şi a rezervelor felurite. Acelaş tip de casă simplă, redusă la strictul necesar, o întâlneşti aproape în tot cuprinsul României. Nicio deosebire în fond dintre aceasta, prin preajma Clujului şi aceea din satele basarabene.

Aceeaşi este truda zilnică, aceeaşi nevoia şi lipsa unei raze de lumină în viaţa dusă la fel azi ca şi pe vremea străbunilor depărtaţi.

Nicio deosebire în organizația economică. Gospodina, asemenea celei din apropierea Iașului, s'a sculat cu noaptea 'n cap ca să ducă la Cluj puținul lapte muls dela văcuță. A cheltuit vreme, s'a ostenit făcând câțiva kilometri pe jos, pentru ca să ajungă acasă aproape de timpul mesei.

Pătrunzând în orice sat, în Feleac ori Aroneanu, dai peste aceeași adâncă prăpastie dintre lumina orbitoare a electricității în orașul învecinat și fumegânda lămpușoară cu gaz ce a înlocuit de curând opaițul; dintre înțelepciunea lumii îngrămădită în biblioteca universității și negura ce cuprinde încă viața de sub acoperișul de fân bătut.

Câtă sforțare comună și intensă trebuie pentru a scurta distanța ce desparte satul de oraș.

DRUMUL LUPTELOR ȘI AL BIRUINȚELOR.

Dela Cluj, printre dealurile tăiate de Someșul-mic, se pătrunde într'un colț de țară pe cât de depărtată, pe atâta de plină cu amintiri din trecutul tuturor Românilor. Drumul n'are alt loc după ce treci Apahida, decât în lungul râului cu valea relativ îngustă. Dealurile în care e cuprinsă sunt ospitaliere. Indeosebi livezile dau variație pe stânga apei; pe dreapta, se întind numai păduri și ogoare. Aduc aminte de cele moldovenești din stânga Siretului. Sunt numeroase cârduri de vite. Bivolii stau vârîți în apă de li se văd numai capetele, ca niște alte arătări. De pe podul peste care treci îți iei rămas bun dela spațiurile largi.

Fig. 125. Case cu boltă din Gherla.

Bisericile de lemn, cu turn svelt și săgeata gata să sbârnâie, frumoasele și pitoreștile biserici, încep să însemne așezarea satelor. Cea dela Icoldul-Mare e întâia întâlnită în cale.

Lunca se lărgește; gardul des de salcâmi trage dungă verde în lungul drumului. Strălucește brazda proaspăt răsturnată în miriște, alături de ogorul cu Floarea Soarelui încă galben ca șofranul. La o cotitură apare turnul înalt al bisericii armenești din Gherla, spre a dispărea după perdeaua de sălcii. Reapare din nou orașul întreg, cu casele dese întinse în șes. Biserica armenească de prin veacul al XVIII-lea impune prin frontonu-i lat, cu turn înalt la mijloc și alte două turnulețe la margini. Interiorul e luminos, cu trei largi bolți, susținute de stâlpi masivi, terminați cu capiteluri bogat sculptate. Altarul închide o comoară artistică, un tablou al lui Rubens, reprezentând scoborîrea lui Hristos de pe cruce. Gherla e al doilea mare centru armenesc din Ardeal. Cei veniți de prin Moldova s'au maghiarizat repede devenind catolici sub îndemnul lui Verzerescul, care a trăit multă vreme în Moldova. Biserica uniților, majoritatea dintre Români, e micuță

dar și ea plină de lumină, cu catapeteasma scundă de lasă să se vadă bolta altarului. Cu toată înclinarea spre a apropia formele exterioare ale slujbei de cele catolice, buchetul de flori din care busuiocul nu lipsește, de pe masa din fața altarului, trădează vechea față a credinței străbune.
Lumea îngrămădită în piața spațioasă a bisericii armenești, poartă îmbrăcăminte deosebită de cea dela sud. Cu ismenele până la glesnă, largi, cu pălăria de paie, cu mintenașul scurt și cu luleaua 'n dinți par unguri. Și femeile cu rochiile de cit, cu pieptarul fără mâneci descheiat la piept dar strâns pe trup, cu testemelul negru legat în creștet, sunt cu totul deosebite de acele din Rășinari ori Săliște. Dar cum te dai în vorbă cu ei, le descoperi repede înrudirea. Rămâne 'n urmă Gherla în lunca joasă. Prin despicătura văii, spre nordest se înalță umbra munților Lăpușului. Pădurile se întețesc de ambele părți; dealurile se apropie, valea se strâmtează. Peisajul se schimbă, devine mai înviorător, mai plin de viață. Departe se ițește vârful înalt al Munților Rodnei.

Primele case din Dej ies în cale. Orașul dela confluența celor două Someșe, are un pitoresc minunat; e unul din cele mai frumoase orașe din România. Așezat la cruce de drum, prin cele patru deschideri, de pe dealurile din jur, prezintă variate perspective, apropiate ca și depărtate. Orașul propriu zis e ca într'o leică, cu fundul lat. In mijloc domină monumentala biserică, pe din afară gotică, cu acoperișul altarului mai jos, cu turnul prismatic având săgeata înaltă, străjuită de patru turnulețe. In interior arcurile gotice sunt acoperite cu un plafond drept de lemn. Zidul gros din jur îi dă aer de cetate, austeră față de mânăstirea franciscană din apropiere, simplă, luminoasă.
Cea mai monumentală sinagogă din țară, aici se află, iar tipurile evreești din tablourile lui Muncacs, de aici par a fi luate.
Ceea ce atrage sunt cimitirele, grădini înflorite, atât de împodobite sunt mormintele cu straturi de flori umbrite de arbori. In ele uiți de lume. Cei vii trăesc în continuă comunitate cu morții, prin florile care deșteaptă gânduri nu de melancolie, ci de liniște supremă. La podoaba menținută de oameni, mereu proaspătă, se adaogă priveliștea naturii din jur. Peste terasele late, cu case presărate pe fața lor, se arată creasta Lăpușului, peste care se înalță vârful Țibleșului de lavă, hotarul către Maramureș; înspre Răsărit,

zarea deschisă de valea Someşului-Mare se opreşte în vârfurile înalte ale Munţilor Rodnei. Satul Reteag, în care şi-a trecut o bună parte din viaţă ca învăţător, povestitorul I. Pop-Reteganul, Creangă al Ardealului, se zăreşte ca un cuib de verdeaţă.

Someşul, lin de pare lac, se aprinde în asfinţit, cu sclipiri ce i le dă o trâmbă de lumină scăpată printre dealuri; ea transformă ogoarele în pictură neîntrecută, dând vie tonalitate porumbului argintat, aurului de pe ogoarele cu grâu; căpiţele de trifoi înălţate pe prepeleacuri capătă fantastice forme, lăsând pe câmp prelungi umbre. Un susur lin e cântecul de seară al frunzelor tremurătoare de plopi. Liniştea mormântală e şi mai adâncă. Măreţia apusului, fără voie îţi îndreaptă mintea către rugăciunea de seară. Sfinţenia altarului impunător al naturii, gata de odihnă, te face să tremuri de emoţie.

Fig. 126. Biserică din Dej.

Nu poţi părăsi oraşul, fără o vizită cât de scurtă la Ocna-Dejului din apropiere. Nici nu bănuieşti munca de sub pământ. Doar clădirile salinelor ţi-o indică. In afară, deal şi văi, sunt acoperite cu covor verde. Vraja locului este placa de smaragd aşternută pe fundul pâlniei. Sunt florile dese de sică, plantă de sărături, întâlnită şi pe valea Bahluiului pe la Tg. Frumos. Ramurile scorţoase, îndoite de pusderia florilor, albastre ca şi cele de nu-mă-uita, se păstrează şi peste iarnă în toată frăgezimea.

Dela Dej, drumul se datorește văii Someșului, unirea celor două ramuri, care, simbolic, sunt desemnate pe hartă ca o acoladă asupra Transilvaniei de Nord. Someșul-Mare aduce știri din românescul ținut al Rodnei; Someșul-Mic din cel nu mai puțin românesc al Munților Apuseni. Dela Dej bătrânul Someș străbate dealurile joase, sprijinite de o parte pe șira munților Lăpușului, în toată lungimea lor văzuți dela Câșeiu, de alta pe șira munților Crasnei mai mici care se unesc cu Munții Apuseni. Se împlinește zidul despre care vorbește N. Bălcescu, când aseamănă Transilvania cu o cetate. Someșul pare că de curând și-a deschis cale către întinsul șes,

Fig. 127. Biserică de pe Someș.

în care apoi rătăcește. Dealurile printre care trece sunt apropiate. Satele stau înșirate în lungul apei, ori în vreo deschidere de vale laterală. In schimb drumul e numai livezi. Merele cele mai gustoase aici se fac. Primăvara sat de sat e legat de ghirlănzi împletite cu flori trandafirii. Spre toamnă, în locul lor stau podoaba merelor rumene, îndoind crăcile. E un tablou al belșugului, cum rar se poate vedea. La variația colorilor de plante, se întovărășesc acele ale terenurilor rupte în coasta dealurilor, cari galbene, care vineții. Ogoarele pe aici sunt aproape numai de porumb, iar casele cu acoperișul țuguiat, de paie, aduc aminte de acele din Munții Apuseni. Trenul e tovarăș credincios al râului, cu largi și numeroase

coturi, cu apa atât de domolită, încât ca să-i dea putere să învârtească roata morii, se fac garduri în curmeziș.
Dimineața se lasă ceață deasă pe vale; fumul locomotivii se lățește așternând scut gros deasupra apei. O femeie își mână bivolița la păscut; carul încărcat cu gunoi e mânat de gospodarul cu mers încet, având tășulcă de piele la șold în locul straiței din Țara Oașului. La Ileanda-Mare trenul trece pe lângă zid înalt de piatră care strâmtează și mai mult valea. Bisericuța de lemn, cu turn subțire și înalt, păzește turma caselor cu acoperiș țuguiat de paie. E partea cea mai îngustă din drum, strâmtoare prin care abia și-a făcut loc râul, înainte de a apuca către apus, aproape în linie dreaptă, în lungul crestei de vechi stânci ale Munților Mezeș. Din nou livezi și iarăși livezi, până la Ciceiul vestit care amintește de Ștefan-cel-Mare. Astfel intri în Țara Silvaniei, închisă din trei părți de munți, deschisă larg către șesul Tisei. Face parte din cununa depresiunilor externe ale pământului românesc, cu caracterul lor specific: Țara Maramureșului în partea nordică, Țara Oașului spre SatuMare, Țara Silvaniei, despărțită de Țara Bihorului prin Munții de Aramă.

Deși la marginea apusană a românimei, Țara Silvaniei ca și celelalte, era curat românească, Aici se pomenește de Voevodatul lui Menumorat, iar numirile satelor românești apar în documente încă din veacul al XIII-lea. Un cuib de neaoși români, buni păzitori de granițe.
Poartă larg deschisă din spre Apus încă de pe vremea Romanilor, era apărată împotriva năvălirilor. Drumul roman dela Sarmisegetuza, prin Alba-Iulia (Apulum) și Cluj (Napoca), aici se încheie la Moigrad (Porolissum).
E plin acest colț de țară de amintiri străbune în legătură cu lupte de arme dar mai ales cu viața multor apărători naționali.
Aici la marginea someșeană a regiunii se află Ciceiu, cu cetate dispărută, făcând parte din acele stăpânite de Ștefan-cel-Mare și de urmașul său Bogdan III care avea drept pârcălab pe Vlad. Cetatea fu dărâmată în 1544, după porunca reginei Isabella, ca să nu mai fie mereu motiv de ceartă cu domnii Moldovei.
Pentru credința Românilor din Ciceiu și satele din jur ce le avea în stăpânire, Ștefan-cel-Mare clădește biserică ortodoxă la Vad, ridicând-o la rang de Episcopie sub ascultarea Mitropoliei

din Moldova. Pe vremea lui Rareș, episcopul Atanasie avea sub păstoria sa peste 100 sate din jurul Ciceiului, a Cetății-de-Baltă, a Ungurașului și Bistriței, cât se întindea stăpânirea Domnitorului Moldovei. Episcopatul ortodox dela Vad dăinuește până 'n veacul al XVII-lea.

Aici la Guruslău, în apropiere de Zălau s'a dat vestita bătălie (1601), în care a fost biruit Sigismund Bathori. O cruce ridicată de „Astra" pe vârful dealului numai bolovăniș, ne spune de vitejia olteanului din Craiova, acum aproape trei veacuri și jumătate, pus la întrecere prin iscusință și vitejie cu căpeteniile străine ce-i distrețuiau origina. De altfel întreg ținutul e câmp de bătălie fără arme, tăcută, zi de zi, an de an, veac de veac. E doar poarta largă de străbatere a ungurimii din șesul Tisei spre inima Transilvaniei. Câtă îndârjire din partea Românilor, câtă dragoste de neam la acești luptători pentru naționalitate, se vede și din aceea că măcar că luptele au durat atâta vreme, cu mijloacele unei administrații fără scrupul, care știa ce vrea, cu toate că nemții și slovacii în partea de câmpie au fost cu totul desnaționalizați, Românii și-au păstrat în mare parte integritatea lor etnică, cel mult împrumutând portul, luleaua și tașca de piele. In statistica din 1930 se găsesc în regiune 56% Români și numai 31% Unguri.

Fig. 128. Un someșan.

Ca un semn al vredniciei poporului, e demn de știut că de aici se trag mulți apostoli și luptători ai românismului integral. La Bășești și-a dus viața Gh. Pop de Bășești, care a avut fericirea să prezideze marea manifestație din Alba-Iulia, când s'a proclamat unirea Transilvaniei cu Patria-Mumă. Aici la Bădăcini, se află casa părintească a familiei Maniu; aici la Bocșa, s'a născut și e înmormântat S. Barnuțiu, a cărui proclamare, la Blaj, a stârnit fiorii li-

bertății. Spre Bocșa din apropiere duce un drum noroios, care pare că prevestește că e îndreptat spre un sat românesc, lăsat la o parte de șoseaua pietruită. Câteva case cu țuguiul acoperișului de paie înegrit și cu mușchiu pe el, arată satul în coasta căruia e biserica de lemn. E o gingășie în sine, ca multe alte biserici din partea locului, cu arcade și stâlpi încrustați, cu rozete variate, toată din lemn. E simplicitatea vechilor locașuri de rugă dela începutul creștinismului. Masa sfântă e trunchiul gros al unui stejar. De lemn sunt sfeșnicele ca și policandrul. Stranele din lungul pereților au mânerele lucii de cât au fost frecate de mânile bătrânilor, cărora sunt rezervate. Peste tot însă ștergare albe împodobesc pereții. Glasul răspicat al preotului, se ascultă cu credință și de cei care nu încap în sfântul locaș, îngrămădiți spre intrare. Biserica întreagă, în mijlocul unui larg parc numai iarbă, acoperită cu bolta cerească, deșteaptă un adevărat simțimânt de cucernicie, mai puternic tocmai prin simplicitatea ei.
Biserica e sfântă pentru că în curtea ei, în satul unde a copilărit, a cerut să fie înmormântat S. Bărnuțiu a cărui vorbă convingătoare a făcut pe Avram Iancu să-și înclește pumnii și să-și cheme Moții săi la luptă. Ca și Gh. Lazăr trece Carpații; descalecă la Iași, ca profesor. Drept simbol este ales rectorul celei mai vechi universități din România, abia înființată.
Imbătrânit și ostenit mai mult decât bătrân, cere să moară în satul lui modest. Pe o față a pietrei simple dela căpătâiul mormântului stau gravate cuvintele pe care el le-a rostit la 15 Mai 1848 la Blaj: ,, Poporul roman tiene minte de binefaceri și nedireptate''. Pe altă față sunt săpate cuvintele însuflețitoare: ,,Libertate, fratietate, egalitate, natiunalitate''. In împrejurările de azi acest mormânt devine și mai sfânt prin lacrimile cu care e stropit și cu ecoul dureros al vaetelor, ce-l stârnește în inimile tuturor Românilor.

Drumul de fer duce la Zălau, Capitala județului. E și el un orășel liniștit și cu împrejurimi numai livezi și vii, flori și verdeață, jos prin curțile spațioase, sus pe coastele de dealuri. De pe acel unde odihnesc de veci cei care trec în altă lume, ca și la Dej, priveliștea alunecă asupra orașului tihnit, peste culmile pintenului de munți îndreptat ca un arătător către masivul Rodnei.
Casele așezate pe străzi care radiază din piața largă în toate di-

recțiile, aproape nu se văd dintre pometuri. Orașul e ca o mare livadă în verdele căreia sunt presărate petele stacojii ale acoperișelor de olane. Boarea caldă din spre șes se trădează prin viile ce împodobec împrejurimile. E atâta liniște sus, în cimitir, ca și în oraș, încăt răsună răspicat cântecul cocoșilor de te face să tresari, cârâitul strident al țarcelor ori strigătele de joc ale copiilor.

La poarta de intrare dinspre Câmpie, a cunoscut însă și Zălau prăpădul năvălirii Tătarilor din veacul al XIII-lea, asedierea și jaful armatelor lui B a s t a la începutul veacului al XVII-lea. In urmă la 1918 în jurul lui s'au dat îndârjitele lupte între armatele române și ceteie de bolșevici unguri, până 'n cele din urmă cele dintâi și-au deschis cale liberă spre Budapesta, scăpată prin ele de terorismul comunist.

Drumul tot printre livezi și ogoare verzi de lucernă duce la celălalt oraș al localității, asemenea Brașovului ca pitoresc. Nu are la spate înălțimea Bucegilor, ci ultimele răsfrângeri din Munții Mezeșului, mai vechi ca vrâstă.

Pe coasta unui pinten de munte, casele din Șimlăul-Silvaniei, se îngrămădesc în amfiteatru, cu uliți repezi, întortochiate, ce-ți aduc aminte de al Burgului din Sighișoara. La poale, dincolo de Crasna ce taie pintenul în două prin chei umbrite, casele se întind în voie, cu largi curți, cu arbori fructiferi.

Frumusețea orașului constă tocmai în această îmbinare, pe spațiu restrâns, de ogoare și stânci roșcate acoperite cu vii. De departe pare ún oraș mediteran. La margine de câmpie, cuprinde așezări vechi, care-i arată importanța strategică. Bastioanele din cetatea Batoreștilor nu sunt toate năruite. Belșugul regiunii l-a făcut și centru economic mai viu decât Zălaul.

Imprejurimile sunt mai variate. Iți iei rămas bun dela dealuri și munți. De pe vârful Ghebosului se întind ca valurile împietrite ale mării, colinele tot mai joase formate din dune întărite, dar acoperite cu sănătatea verdelui. Departe spre răsărit, joacă 'n ceață dunga netedă a șesului Tisei.

Indărăt către Sud și apus se îngrămădesc tot mai înălțate amestecul cioturilor de munți asemenea celor dobrogeni cu spinarea dealurilor formate din roci mai noi. Râpi neproductive însă nu zărești; ochii se odihnesc pe verdele pădurilor dese — numirea de Țara Silvaniei se potrivește — cu mozaicul ogoarelor felurite.

mai izolat, ca un con vulcanic. Crasna, râu molatec, mai spre Est are glas ce se aude ca o șoaptă în liniștea serii, cât trece prin strâmtoarea Cheilor sale.

Sfârșitul călătoriei până la marginea de apus a pământului românesc se încheie cu o feerie a naturii. E un apus de soare din acelea care te face să-ți îndoi genunchii spre rugă. Umbra prelungă a pintenului de munte se lasă peste o parte din oraș. Pe jumătatea cealaltă roșcatele raze de soare, pătrunzând prin chei, aurește apa, dă colorit mai viu, prin contrast, acoperișurilor de olane. Ogoarele capătă poleială aurie, pe când arborii trag prelungi umbre la marginea lor. Pe urmă, peste întreg spațiul se cerne ceața serii, mai deasă departe către câmpie, mai argintie peste pădurile adormite. Ultimele raze ale soarelui de mult apus, încondeiază cu aur și purpur câteva dungi de nouri de pe creștetul cerului.

Liniștea tot mai adâncă cuprinde oraș și natură, iar de după deal rotocoala lunii pline face să se stingă din candelele cerului aprinse prea de vreme, schimbând ceața serii în zăbranicul tainic al luminii argintate. Numai luceafărul clipește tot mai apropiat de linia orizontului, limita infinitului ce unește pământ cu cer.

Cadențatul sunet al talăngilor dela gâtul vacilor din fruntea cirezii întoarse dela păscut, e glasul de vecernie al odihnii generale după o zi de muncă.

Gândindu-mă în clipa când transcriu amintirea acelei seri impresionante prin liniștita ei măreție, zăbranicul durerii se lasă asupra lor. Trăiam atunci clipele fericite ale libertății. Acum inima se frânge, Speranța învierii însă nu a apus cu totul. Imi răsună răspicatele vorbe ale unui român din partea locului: „Micenaș; bghine!"

CUPRINSUL

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT ÎN ATELIERELE S. A. R. „CARTEA ROMÂNEASCĂ" DIN BUCUREȘTI B-DUL REGELE CAROL I. Nr. 3. REG. COMERȚULUI Nr. 311/931 SOC. ILFOV, ÎN LUNA APRILIE 1943.

DE ACELAŞ AUTOR:

EDITURA
„CARTEA ROMÂNEASCĂ"

OAMENI ALEŞI, Vol. I, **Străinii**, Ed. VIII, 1942.
OAMENI ALEŞI, Vol. II, **Românii**, Ed. V, 1942.
ORAŞE DIN ROMÂNIA, Ed. III.
312 pag. cu 80 fig.
TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA, Ed. II, 1939.
163 pag.; 119 fig. şi 10 tabele.
TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ARBORII, Ed. II, 1943.
TINERE, CUNOAŞTE-ŢI NEAMUL. Ed. II. 1942.
PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. I,
Intre Dunăre şi Mare, 1943.
PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. II,
In lungul Graniţei, 1939.
PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. III,
Pe drumul apelor mari 1942.
PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. IV,
Prin Munţii Noştrii, 1943.
BIRUINŢA CERCETAŞULUI (isprăvită).
TRATAT DE GEOLOGIE.
SCRISORI CĂTRE UN INVĂŢĂTOR, 1943.

49224—943

PREŢUL LEI 280.—